

Młodzież 2013

Centrum
Badania Opinii
Społecznej

Krajowe Biuro
ds. Przeciwdziałania
Narkomanii

WARSZAWA 2014

SPIS TREŚCI

Jolanta KALKA.....	5
Informacja o badaniu.....	5
Rafał BOGUSZEWSKI, Katarzyna KOWALCZUK.....	6
Aspiracje, dążenia i plany życiowe młodzieży	6
• Cele i dążenia życiowe.....	6
• Plany dotyczące dalszej drogi po ukończeniu szkoły ponadgimnazjalnej.....	10
• Ocena szans i możliwości na rynku pracy	14
• Przedsiębiorczość.....	20
Jolanta KALKA, Michał FELIKSIAK	22
Młodzież a szkoła.....	22
• Ocena edukacyjnej funkcji szkoły	22
• Opinie o nauczycielach	24
• Uczestniczenie w wyborach do samorządu szkolnego	32
• Przemoc w szkole i inne zjawiska niepożądane.....	33
• Samoocena według skali ocen szkolnych	39
• Stres i poczucie satysfakcji	41
Marcin HERRMANN.....	44
Młodzież o polityce, demokracji i gospodarce	44
• Stosunek do demokracji jako formy rządów.....	44
• Ocena funkcjonowania demokracji w Polsce	47
• Państwo a gospodarka.....	53
• Stosunek do zróżnicowania dochodów	54
• Stosunek do pomocy społecznej	55
Barbara BADORA	56
Zainteresowanie polityką i poglądy polityczne.....	56
• Zainteresowanie polityką	56
• Deklarowane poglądy polityczne	59
• Sympatie partyjne młodzieży	63
• Poczucie dumy narodowej	68
• Postawy wobec „innych” i „obcych”	73
• Stosunek do członkostwa Polski w Unii Europejskiej.....	78
Małgorzata OMYŁA-RUDZKA	81
Warunki materialne młodzieży kończącej szkoły ponadgimnazjalne.....	81
• Ocena warunków materialnych własnych rodzin	81
• Stan posiadania młodych ludzi.....	82
• Praca zarobkowa młodzieży szkół ponadgimnazjalnych.....	86
• Dochody i wydatki na własne potrzeby	89
Beata ROGUSKA	94
Dom rodzinny, rodzice i rówieśnicy w opiniach młodego pokolenia Polaków	94
• Sytuacja rodzinna	94
• Znaczący inni – rodzice, rodzeństwo, rówieśnicy	96
• Tematy rozmów z rodzicami.....	100

• Wpływ rodziców na różne sfery aktywności młodzieży.....	102
• Ucieczki z domu i próby samobójcze w środowisku rówieśniczym.....	104
Rafał BOGUSZEWSKI, Michał FELIKSIAK, Magdalena GWIAZDA, Jolanta KALKA.....	106
Młdzież o sobie: wartości, obyczajowość, grupy odniesienia	106
• Wartości i postawy.....	106
• Religijność młodzieży.....	109
• Przynależność do grup nieformalnych, stowarzyszeń, organizacji, klubów.....	121
• Zajęcia pozalekcyjne.....	124
• Znajomość języków obcych.....	126
• Sposoby spędzania czasu wolnego.....	129
• Postawy młodzieży wobec kontaktów seksualnych.....	133
• Uczestnictwo w grach o charakterze hazardowym	138
• Młdzież a internet.....	143
Artur MALCZEWSKI	154
Młdzież a substancje psychoaktywne	154
• Palenie papierosów.....	155
• Picie alkoholu.....	157
• Używanie narkotyków i środków odurzających	161
• Podsumowanie	173
Wykaz badań realizowanych przez CBOS poświęconych młodzieży.....	174
Bibliografia	175

Jolanta KALKA

INFORMACJA O BADANIU

Badanie „Konsumpcja substancji psychoaktywnych przez młodzież szkolną – Młodzież 2013” – zrealizowane przez Fundację Centrum Badania Opinii Społecznej w okresie od 22 listopada do 12 grudnia 2013 roku – sfinansowało Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii.

Badanie zrealizowano na ogólnopolskiej losowej próbie 65 szkół (jedna klasa w szkole) – liceów, techników i zasadniczych szkół zawodowych. W doborze próby uwzględniono lokalizację szkoły w podziale na pięć kategorii miejscowości: wieś, miasta poniżej 20 tys. mieszkańców, miasta liczące od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców, miasta powyżej 100 tys. do 500 tys. mieszkańców i miasta powyżej 500 tys. mieszkańców. Szkoły losowano z bazy Ministerstwa Edukacji Narodowej, dostępnej na stronie internetowej www.cie.men.gov.pl.

W badaniu uczestniczyła młodzież ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych dziennych, bez szkół specjalnych. Jeśli w wylosowanej szkole była więcej niż jedna klasa programowo ostatnia, to do badania losowano jedną klasę. W każdej klasie badaniem objęto wszystkich obecnych w dniu realizacji sondażu: łącznie 1360 uczniów. Wywiady z nimi zostały zrealizowane metodą audytoryjną – uczniowie, samodzielnie i anonimowo, wypełniali ankiety w czasie jednej godziny lekcyjnej.

Ze względu na fakt, iż do roku 1996 włącznie wyniki badań młodzieży realizowane przez CBOS nie były poddawane ważeniu, do porównywania wyników w niniejszym raporcie – tak samo jak w raporcie „Konsumpcja substancji psychoaktywnych przez młodzież szkolną – Młodzież 2010” – zestawiono dane surowe z badania.

W analizach, w których wyniki są prezentowane w podziale na typy szkół, nie wyodrębniono uczniów liceów profilowanych – z powodu bardzo niewielkiej ich liczebności w populacji (1,6%) i w próbie (1,3%).

ASPIRACJE, DAŻENIA I PLANY ŻYCIOWE MŁODZIEŻY

W roku 2013, podobnie jak w latach poprzednich, uczniowie odpowiadali między innymi na pytania o cele i dążenia życiowe, o plany na najbliższą przyszłość oraz o subiektywną ocenę własnych szans na rynku pracy. Dzięki temu już po raz kolejny uzyskaliśmy obraz aspiracji, dążeń i planów życiowych młodzieży. Powtarzalność zastosowanych wskaźników pozwala nam na monitorowanie długookresowych zmian zachodzących w tym istotnym wymiarze życia młodych ludzi.

CELE I DAŻENIA ŻYCIOWE

W każdym z siedmiu dotychczasowych badań dotyczących młodzieży (w latach 1994, 1996, 1998, 2003, 2008, 2010 i 2013) respondentom zadawano to samo pytanie o ich cele i dążenia (rys. 1), przedstawiając tę samą listę odpowiedzi, z której uczniowie wybierali trzy najważniejsze dla siebie cele życiowe.

Okazuje się, że dążenia młodzieży od wielu lat pozostają dość podobne. Również najnowsze wyniki nie przynoszą znaczących zmian w obrazie aspiracji i planów życiowych młodych ludzi w Polsce. Lista podstawowych dążeń kształtuje się niemal identycznie jak w 2010 roku. Najważniejsze są: miłość i przyjaźń (49% wskazań) oraz udane życie rodzinne (48%). W dalszej kolejności młodzież stawia na zawodowy wymiar swojej egzystencji. Dwie piąte badanych (41%) jako cel wyznacza sobie zdobycie ciekawej pracy – zgodnej z zainteresowaniami, a jedna trzecia (35%) aspiruje do osiągnięcia wysokiej pozycji zawodowej. Innymi ważnymi celami życiowymi uczniów są satysfakcjonująca sytuacja materialna (29%) oraz spokojne życie – bez kłopotów i konfliktów (28%).

Znacznie mniejszej grupie młodzieży szczególnie zależy na życiu barwnym, pełnym rozrywek, bogatym pod względem towarzyskim (15%) oraz na udanym życiu seksualnym (12%). Jeszcze mniej młodych ludzi przywiązuje wagę do bycia użytecznym dla innych (10% wskazań), osiągnięcia sukcesu w dziedzinie nauki lub sztuki (9%), niezależności w pracy (7%) czy też życia zgodnego z zasadami religijnymi (6%). Tylko nieliczni wskazują na takie cele jak zdobycie władzy politycznej (2%) oraz możliwość podejmowania ważnych decyzji w sferze gospodarczej (1%).

RYS. 1. LUDZIE MAJĄ W ŻYCIU RÓŻNE CELE I DAŻENIA. KTÓRE Z PONIŻSZYCH CELÓW SĄ NAJWAŻNIEJSZE DLA CIEBIE?

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać trzy cele
Badanie KBPN

W porównaniu z pomiarem z 2010 roku minimalnie rzadsza jest postawa hedonistyczna, wyrażająca się w barwnym, rozrywkowym życiu towarzyskim (spadek o 2 punkty), nieco częściej zaś jako cel wskazywane są: ciekawa praca, sukces w dziedzinie nauki lub sztuki oraz niezależność w życiu zawodowym (wzrosty o 2 punkty).

Z dłuższej perspektywy czasowej można natomiast zauważyć nasilenie się dążeń do osiągnięcia kariery zawodowej i jednocześnie spadek aspiracji związanych z życiem zgodnym z zasadami religijnymi. Ponadto po 2000 roku na wyraźnie wyższym poziomie niż w latach dziewięćdziesiątych utrzymuje się znaczenie przypisywane miłości i przyjaźni.

Tabela 1

Ludzie mają w życiu różne cele i dążenia. Które z poniższych celów są najważniejsze dla Ciebie?	Badania statutowe CBOS			Badania KBPN			
	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013
	w procentach						
Miłość, przyjaźń	39	41	35	46	55	50	49
Udane życie rodzinne, dzieci	48	50	57	50	54	49	48
Ciekawa praca, zgodna z Twoimi zainteresowaniami	52	43	42	43	40	39	41
Osiągnięcie wysokiej pozycji zawodowej, zrobienie kariery	19	28	33	34	33	34	35
Zdobycie majątku, osiągnięcie wysokiej pozycji materialnej	25	26	27	24	26	30	29
Spokojne życie bez kłopotów, konfliktów	34	30	31	26	28	29	28
Życie barwne, pełne rozrywek, bogate życie towarzyskie	17	16	19	21	15	17	15
Udane życie seksualne	9	9	10	9	9	12	12
Bycie użytecznym dla innych, „życie dla innych”	15	13	11	9	8	9	10
Osiągnięcie sukcesu w dziedzinie nauki lub sztuki	7	9	7	11	8	7	9
Życie zgodne z zasadami religijnymi	10	10	10	7	8	6	6
Niezależność w pracy	10	10	6	6	6	5	7
Zdobycie władzy politycznej – możliwość wywierania wpływu na życie społeczne i polityczne kraju	1	1	1	2	1	2	2
Możliwość podejmowania ważnych decyzji w sferze gospodarczej	1	2	1	1	1	1	1
Inne	1	2	1	1	0	1	1

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać trzy cele

Dążenia i cele życiowe młodzieży wyraźnie różnią się w zależności od płci respondentów. Dziewczęta zdecydowanie częściej niż chłopcy podkreślają w tym względzie wagę miłości i przyjaźni (różnica 15 punktów), udanego życia rodzinnego (różnica 13 punktów), ciekawej pracy – zgodnej z posiadanymi zainteresowaniami (różnica 11 punktów) oraz przestrzegania zasad religijnych (różnica 4 punktów). Z kolei aspiracje młodzieży płci męskiej dwukrotnie częściej niż ich koleżanek ukierunkowane są na kwestie materialne związane ze zdobyciem majątku i osiągnięciem wysokiego statusu finansowego (różnica 19 punktów). Ponadto chłopcom trzykrotnie częściej niż dziewczętom zależy

na satysfakcjonującym życiu seksualnym (różnica 13 punktów), nieco częściej też akcentują znaczenie rozrywkowego życia towarzyskiego oraz dążenie do zdobycia władzy politycznej (różnice 4 punktów).

Tabela 2

Ludzie mają w życiu różne cele i dążenia. Które z poniższych celów są najważniejsze dla Ciebie?	Płeć	
	dziewczęta	chłopcy
	w procentach	
Miłość, przyjaźń	56	41
Udane życie rodzinne, dzieci	54	41
Ciekawa praca, zgodna z Twoimi zainteresowaniami	46	35
Osiągnięcie wysokiej pozycji zawodowej, zrobienie kariery	35	36
Zdobycie majątku, osiągnięcie wysokiej pozycji materialnej	20	39
Spokojne życie bez kłopotów, konfliktów	29	27
Życie barwne, pełne rozrywek, bogate życie towarzyskie	13	17
Udane życie seksualne	6	19
Bycie użytecznym dla innych, „życie dla innych”	11	9
Osiągnięcie sukcesu w dziedzinie nauki lub sztuki	10	8
Życie zgodne z zasadami religijnymi	8	4
Niezależność w pracy	6	8
Zdobycie władzy politycznej – możliwość wywierania wpływu na życie społeczne i polityczne kraju	0	4
Możliwość podejmowania ważnych decyzji w sferze gospodarczej	0	1
Inne	1	1

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać trzy cele
Badanie KBPN

Stawiane sobie przez młodzież cele i jej dążenia w pewnym stopniu różnią się także w zależności od reprezentowanego typu szkoły. Uczniowie liceów ogólnokształcących częściej niż przedstawiciele pozostałych szkół ponadgimnazjalnych wśród najważniejszych celów wymieniają miłość i przyjaźń, ciekawą pracę, bycie użytecznym dla innych, życie zgodne z zasadami religijnymi oraz osiągnięcie sukcesu w nauce lub sztuce. Rzadziej zaś niż pozostałym zależy im na spokojnym życiu bez kłopotów i konfliktów. Uczniowie techników nieco częściej niż inni podkreślają znaczenie udanego życia rodzinnego i kariery zawodowej, a przedstawiciele zasadniczych szkół zawodowych wyróżniają się tym, że częściej niż inni akcentują wagę rozrywkowego życia towarzyskiego, satysfakcji z kontaktów seksualnych

oraz osiągnięcia wysokiej pozycji materialnej, natomiast wyraźnie rzadziej niż pozostałym zależy im na miłości i przyjaźni oraz pracy zgodnej z zainteresowaniami.

Tabela 3

Ludzie mają w życiu różne cele i dążenia. Które z poniższych celów są najważniejsze dla Ciebie?	Odpowiedzi uczniów		
	liceów ogólnokształcących	techników	zasadniczych szkół zawodowych
	w procentach		
Miłość, przyjaźń	53	47	38
Udane życie rodzinne, dzieci	45	53	45
Ciekawa praca, zgodna z Twoimi zainteresowaniami	45	40	33
Osiągnięcie wysokiej pozycji zawodowej, zrobienie kariery	34	37	32
Zdobycie majątku, osiągnięcie wysokiej pozycji materialnej	27	29	32
Spokojne życie bez kłopotów, konfliktów	26	31	31
Życie barwne, pełne rozrywek, bogate życie towarzyskie	14	14	20
Udane życie seksualne	10	12	19
Bycie użytecznym dla innych, „życie dla innych”	12	9	9
Osiągnięcie sukcesu w dziedzinie nauki lub sztuki	11	7	7
Życie zgodne z zasadami religijnymi	8	4	3
Niezależność w pracy	5	8	9
Zdobycie władzy politycznej – możliwość wywierania wpływu na życie społeczne i polityczne kraju	2	2	1
Możliwość podejmowania ważnych decyzji w sferze gospodarczej	1	1	1
Inne	1	0	1

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać trzy cele
Badanie KBPN

PLANY DOTYCZĄCE DALSZEJ DROGI PO UKOŃCZENIU SZKOŁY PONADGIMNAZJALNEJ

Po ukończeniu szkoły ponadgimnazjalnej tradycyjnie już większość uczniów zamierza kontynuować naukę. Niemal trzy piąte (59%) planuje podjąć studia na wybranym kierunku, przy czym jednak większość z nich (33% ogółu ankietowanych) chciałaby połączyć studiowanie z pracą. Co jedenasty badany (łącznie 9%) planuje edukację w szkole pomaturalnej, policealnej (4%) lub – w przypadku uczniów szkół zasadniczych – w liceum bądź technikum (dotyczy to 5% ogółu badanych, w tym 4% zamierza jednocześnie pracować). Co istotne, stosunkowo duży odsetek młodzieży kończącej edukację na poziomie ponadgimnazjalnym (15%) po ukończeniu szkoły planuje wyjazd za granicę – na stałe lub na

dłuższy czas. Nieco mniejszą grupę (łącznie 12%) stanowią ci, którzy zamierzają zakończyć edukację i podjąć pracę zawodową w Polsce: w firmie prywatnej, państwowej lub w gospodarstwie rolnym, a trzech na stu badanych myśli o rozpoczęciu własnej działalności gospodarczej. Niezmiennie tylko nieliczni chcą po zakończeniu edukacji rozpocząć karierę wojskową (2%) bądź też zajmować się domem i dziećmi (1%).

RYS. 2. W PRZYSZŁYM ROKU KOŃCZYSZ SZKOŁĘ, PRZED TOBĄ PROBLEM: CO DALEJ? JAK SĄDZISZ, CO BĘDZIESZ ROBIŁ(A) PO UKOŃCZENIU SZKOŁY, DO KTÓREJ UCZĘSZCZASZ?

* W latach 1992–2010 odpowiedź brzmiała: „Będę odbywać służbę wojskową”

Trudno jest bezpośrednio porównać obecne dane dotyczące planów po ukończeniu szkoły z tymi, które zgromadzono w poprzednich latach, ze względu na dodanie w ostatnim pomiarze nowej kategorii łączącej studia i pracę – która okazała się zresztą najczęściej wybieraną przez respondentów. Można przypuszczać, że w poprzednich latach uczniowie zamierzający łączyć pracę i studia wybierali jedną z tych dwóch możliwości – w zależności od tego, na czym zależało im bardziej. Tylko niektórzy doprecyzowywali swoje plany określając odpowiedź „coś innego” (stąd prawdopodobnie obecny spadek wskazań na tę kategorię).

Tendencje, które dają się odnotować pomimo zmiany wprowadzonej w zestawie odpowiedzi do wyboru, wskazują na dość znaczący wzrost liczby planów związanych z emigracją zarobkową młodzieży do innych krajów oraz mniejsze zainteresowanie kontynuacją nauki wśród uczniów szkół zawodowych.

Tabela 4

W przyszłym roku kończysz szkołę, przed Tobą problem: co dalej? Jak sądzisz, co będziesz robił(a) po ukończeniu szkoły, do której uczęszczasz?	Badania statutowe CBOS				Badania KBPN			
	1992	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013
	w procentach							
Będę studiować na wybranym kierunku studiów i pracować	-	-	-	-	-	-	-	33
Będę studiować na wybranym kierunku studiów	27	27	32	49	59	59	48	26
Wyjadę za granicę na stałe lub na dłuższy czas	8	6	3	3	7	6	11	15
Będę pracować w zakładzie, firmie prywatnej polskiej	6	4	4	2	2	5	7	5
Będę pracować i uczyć się w technikum lub liceum (tylko dla uczniów szkół zasadniczych)	7	10	15	17	8	6	8	4
Będę uczyć się w szkole pomaturalnej, policealnej	10	11	14	9	9	8	6	4
Założę własną firmę	2	2	2	2	2	3	5	3
Będę pracować w zakładzie państwowym	7	7	6	1	2	4	3	3
Wstąpię do służby przygotowawczej lub do służby kandydackiej w wojsku*	6	4	5	3	5	1	2	2
Będę się uczyć w technikum lub liceum (tylko dla uczniów szkół zasadniczych)	7	14	11	10	5	3	3	1
Będę pracować w gospodarstwie rolnym	2	2	1	1	0	1	1	1
Będę pracować w zakładzie, firmie z kapitałem zagranicznym	-	1	1	1	0	0	1	1
Będę prowadzić dom, wychowywać dzieci i utrzymywać się z zarobków męża (żony)	1	2	1	1	0	0	1	1
Pozostanę bez pracy, będę bezrobotny(a)	10	5	2	1	1	0	1	0
Coś innego	5	4	2	2	1	2	4	2

* W latach 1992–2010 odpowiedź brzmiała: „Będę odbywać służbę wojskową”

Plany dotyczące najbliższej przyszłości uczniów dość znacząco różnią się w zależności od typu szkoły. Uczniowie liceów ogólnokształcących tradycyjnie już w zdecydowanej większości (80%) deklarują, że będą kontynuować naukę na wybranym kierunku studiów, przy czym połowa z tej grupy (40% ogółu) zamierza jednocześnie studiować i pracować. Zamiar podjęcia studiów deklaruje również połowa uczniów techników (49%), przy czym w tej grupie większość (34% ogółu) liczy na możliwość pogodzenia nauki na wyższej uczelni z pracą zarobkową. Natomiast uczniowie zasadniczych szkół zawodowych tylko w niespełna jednej trzeciej planują dalszą naukę w technikach lub liceach (30%) i zazwyczaj zamierzają łączyć ją z pracą (26%). Równie liczna jest obecnie wśród nich grupa tych, którzy po ukończeniu szkoły zamierzają wyjechać za granicę (29%), oraz tych, którzy planują podjęcie pracy w Polsce (zazwyczaj w firmie prywatnej, a zdecydowanie rzadziej w państwowej czy w gospodarstwie rolnym) bądź też założenie własnej działalności gospodarczej (łącznie 35% wskazań).

Tabela 5

W przyszłym roku kończysz szkołę, przed Tobą problem: co dalej. Jak sądzisz, co będziesz robił(a) po ukończeniu szkoły, do której uczęszczasz?	Odpowiedzi uczniów		
	liceów ogólnokształcących	techników	zasadniczych szkół zawodowych
	w procentach		
Będę studiować na wybranym kierunku studiów	40	15	0
Będę studiować na wybranym kierunku studiów i pracować	40	34	1
Będę pracować i uczyć się w technikum lub liceum (tylko dla uczniów szkół zasadniczych)	0	0	26
Będę uczyć się w szkole pomaturalnej, policealnej	4	7	0
Będę się uczyć w technikum lub liceum (tylko dla uczniów szkół zasadniczych)	0	0	4
Będę pracować w zakładzie państwowym	2	7	2
Wstąpię do służby przygotowawczej lub do służby kandydackiej w wojsku	2	1	3
Będę pracować w zakładzie, firmie prywatnej polskiej	1	5	18
Założę własną firmę	1	3	11
Pozostanę bez pracy, będę bezrobotny(a)	0	0	2
Będę pracować w zakładzie, firmie z kapitałem zagranicznym	0	0	2
Będę pracować w gospodarstwie rolnym	0	2	2
Będę prowadzić dom, wychowywać dzieci i utrzymywać się z zarobków męża (żony)	1	2	0
Wyjadę za granicę na stałe lub na dłuższy czas	7	22	29
Coś innego	2	2	1

Badanie KBPN

OCENA SZANS I MOŻLIWOŚCI NA RYNKU PRACY

Czynniki decydujące o znalezieniu pracy

Ranking czynników, które, według uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych, decydują o znalezieniu pracy, właściwie nie zmienił się od 2010 roku. Większość badanych (60%) uważa, że najważniejsze przy poszukiwaniu pracy są znajomości. Co istotne, odsetek młodych ludzi zwracających uwagę na znaczenie tego czynnika rośnie (od 2010 roku wzrost o 10 punktów). Drugim z najczęściej wskazywanych czynników jest rodzaj wyuczonego zawodu (46%). Około dwie piąte badanych (41%) uznało za znaczącą znajomość języków obcych. To czynnik, który kilkanaście lat temu otwierał ranking, a który obecnie jest coraz rzadziej wskazywany przez młodzież (od 2010 roku spadek o 7 punktów). Podobna liczba młodych (39%) za decydujące uznała inteligencję i zdolności. Mniej więcej dwie piąte wskazywało na odwagę i przedsiębiorczość (22%) lub szczęście, przypadek (20%). Co dziesiąty uważa, że o szansach decyduje miejsce zamieszkania – wielkość miejscowości (10%) lub region, województwo, w którym się mieszka (10%). Nieco mniej uznało, że znalezienie pracy zależy od sprytu, cwaniactwa (9%) lub od wdzięku, uroku osobistego (6%).

Do wyboru jednego czynnika ograniczyli się tylko nieliczni (13%), a wśród nich połowa wskazała na znajomości jako jedyny czynnik mający znaczenie. W opinii większości, znajomości pomagają, ale ważne są także inne cechy, umiejętności i okoliczności.

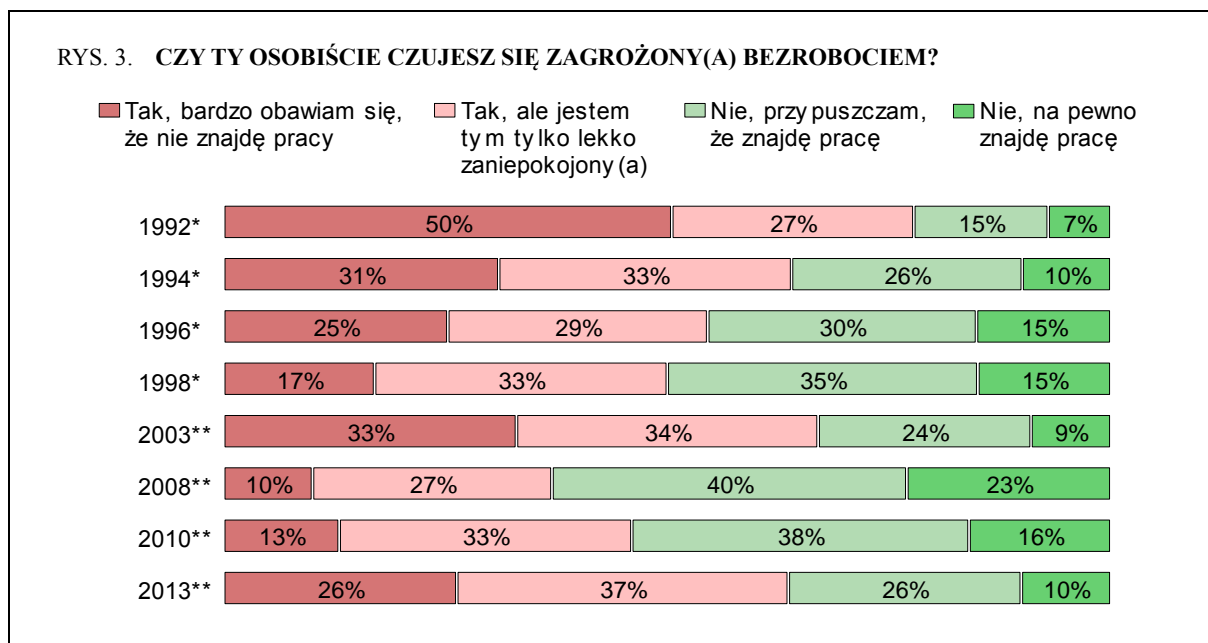
Tabela 6

Co, Twoim zdaniem, decyduje o tym, że po ukończeniu szkoły można znaleźć pracę?	Badania statutowe CBOS			Badania KBPN			
	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013
	w procentach						
Znajomości, układy	42	41	40	55	40	50	60
Rodzaj zawodu, który się zdobyło	53	54	54	40	52	49	46
Znajomość języków obcych	56	62	62	65	60	48	41
Inteligencja, zdolności	39	40	48	45	46	43	39
Odwaga, przedsiębiorczość	24	27	24	23	28	22	22
Szczęście, przypadek	16	15	11	13	13	15	20
Wielkość miejscowości, w której się mieszka	9	10	10	9	10	12	10
Region, województwo, w którym się mieszka	12	14	13	11	9	9	10
Spyt, cwaniactwo	11	8	7	8	8	8	9
Wdźwięk, urok osobisty	7	6	5	6	7	5	6
Coś innego	1	1	1	2	1	2	1

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wskazać kilka różnych czynników

Poczucie zagrożenia bezrobociem

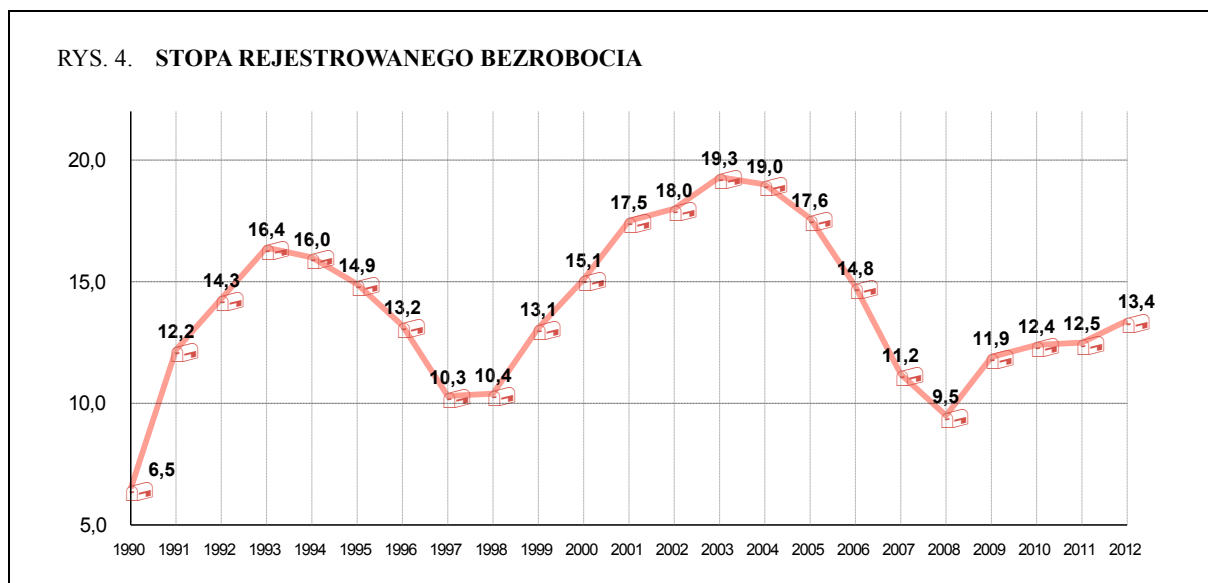
Największe obawy z powodu zagrożenia bezrobociem młodzi ludzie wyrażali na początku lat dziewięćdziesiątych. W ciągu dekady stopniowo stawały się one coraz rzadsze, jednak w 2003 roku nastroje ponownie bardzo się pogorszyły (zob. rys. 3). Po wstąpieniu do Unii Europejskiej poprawiające się wskaźniki stopy bezrobocia (zob. rys. 4) przełożyły się na opinie młodzieży na temat ich szans na rynku pracy. Kolejny pomiar w 2008 roku pokazał spektakularną poprawę nastrojów. Niestety w roku 2010 poczucie zagrożenia bezrobociem ponownie wzrosło. Ostatni sondaż potwierdza, że nastroje wśród młodzieży nadal się pogarszają. Obecnie dwukrotnie wyższy niż trzy lata temu jest odsetek młodych ludzi (wzrost z 13% do 26%), którzy twierdzą, że bardzo obawiają się bezrobocia. Nastroje są niewiele lepsze niż notowane w 2003 roku, mimo iż wtedy na rynek pracy wchodziły roczniki wyżu demograficznego, a stopa bezrobocia sięgała 20%. Panujący pesymizm może wiązać się z faktem, iż młodzi są najczęściej wskazywani jako grupa, która szczególnie ucierpiała wskutek ostatniego kryzysu gospodarczego¹.

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

¹ J. Tyrowicz, *Kto stracił na kryzysie*, 2010, dostępne online: <http://rynekpracy.org/x/562118>

Źródło: Rocznik Statystyczny GUS

Poczucie zagrożenia bezrobociem a miejsce zamieszkania, płeć i typ szkoły

Obawy młodzieży mieszkającej w największych polskich miastach są znacznie mniejsze niż uczniów z mniejszych miejscowości. Większość młodych ludzi z miast powyżej 500 tys. mieszkańców (53%) uważa, że nie grozi im bezrobocie. W mniejszych miejscowościach dominuje strach związany z groźbą braku pracy.

Tabela 7

Czy Ty osobiście czujesz się zagrożony(a) bezrobociem?	Odpowiedzi respondentów mieszkających				
	na wsi	w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców	w miastach od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	w miastach powyżej 100 tys. do 500 tys. mieszkańców	w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców
	w procentach				
Tak, bardzo obawiam się, że nie znajdę pracy	30	30	20	26	10
Tak, ale jestem tym tylko lekko zaniepokojony	34	39	45	37	37
Nie, przypuszczam, że znajdę pracę	26	22	28	26	33
Nie, na pewno znajdę pracę	10	9	7	11	20

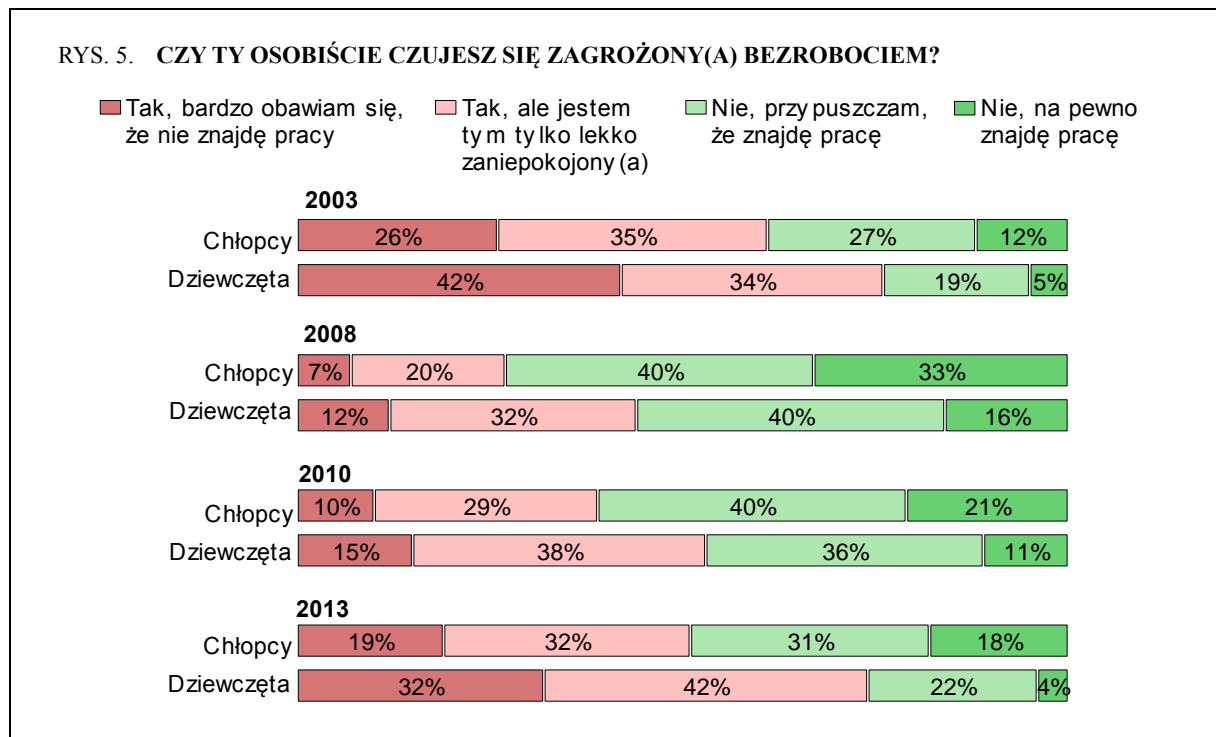
Warto podkreślić, że młodzież wielkomiasta jest nastawiona znacznie bardziej optymistycznie niż w 2003 roku, chociaż odsetek zaniepokojonych brakiem pracy znacząco wzrósł również w tej grupie (od 2010 roku o 15 punktów). W mniejszych miejscowościach panują nastroje podobne do tych sprzed dziesięciu lat.

Tabela 8

Czy Ty osobiście czujesz się zagrożony(a) bezrobociem?	Odpowiedzi respondentów mieszkających																			
	na wsi				w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców				w miastach od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców				w miastach powyżej 100 tys. do 500 tys. mieszkańców				w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców			
	2003	2008	2010	2013	2003	2008	2010	2013	2003	2008	2010	2013	2003	2008	2010	2013	2003	2008	2010	2013
	w procentach																			
Tak	67	39	51	64	63	43	42	69	70	36	43	65	66	30	41	63	69	28	32	47
Nie	33	62	49	36	37	57	58	31	30	64	57	35	34	70	59	37	31	72	68	53

Badania KBPN

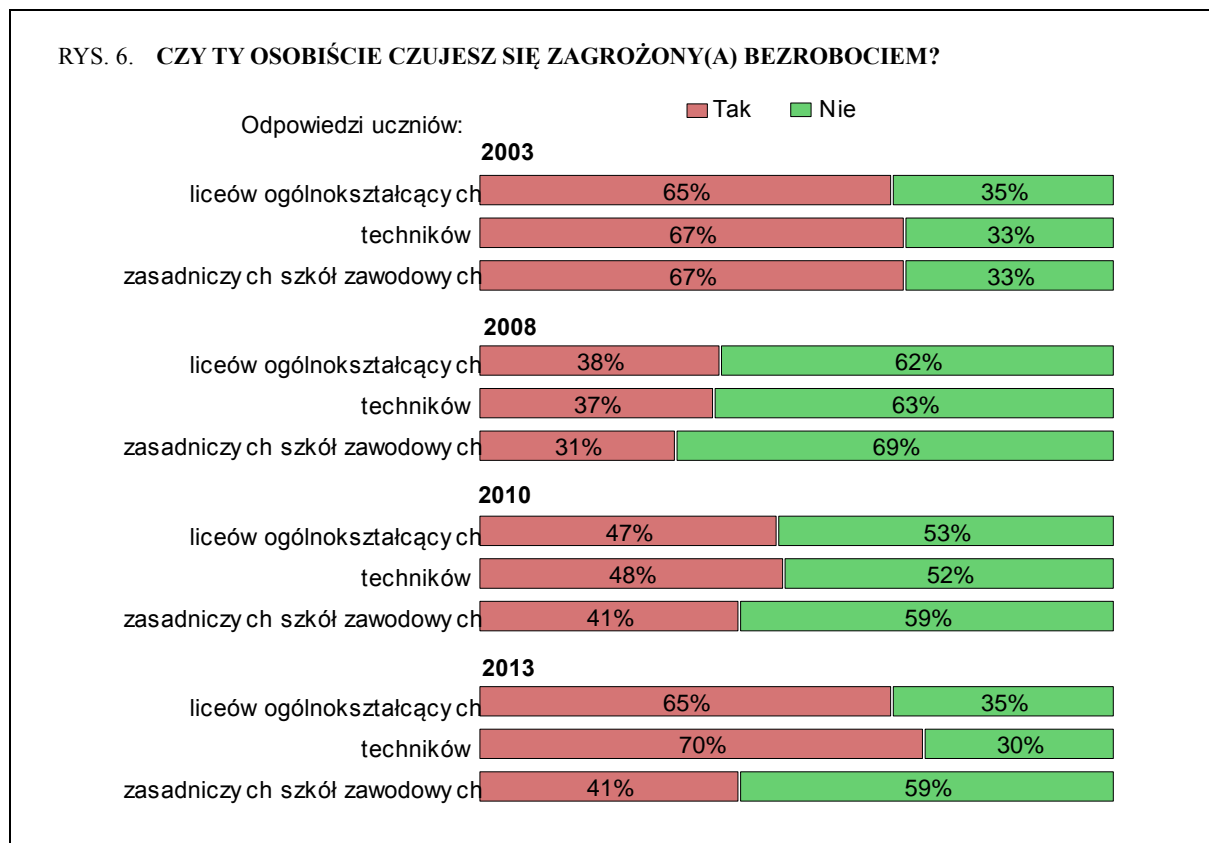
W pomiarach z ostatnich dziesięciu lat dziewczęta częściej deklarują poczucie zagrożenia bezrobociem niż chłopcy. Ostatnie badanie pokazuje, że duże różnice w tym zakresie nadal się utrzymują. Uczennice niemal dwukrotnie częściej niż uczniowie wyrażają duże obawy w tej kwestii (32% wobec 19%), częściej mówią także o „lekkim zaniepokojeniu” (32% wobec 29%). Dziewczęta są też wyraźnie rzadziej przekonane, że na pewno znajdą pracę (4% wskazań wobec 18% wśród chłopców).

Badania KBPN

Odnotowano również pewne różnice między uczniami poszczególnych typów szkół. Najrzadziej obawy co do możliwości znalezienia pracy wyrażają uczęszczający do zasadniczych szkół zawodowych. Większość z nich (59%) nie czuje się zagrożona

bezrobociem. Uczniowie liceów ogólnokształcących i techników są dużo mniej optymistycznie nastawieni do swoich szans na rynku pracy. Tylko blisko co trzeci z nich wierzy, że znajdzie pracę (35% w liceach i 30% w technicach).

Badania KBPN

Większa pewność siebie uczniów zawodówek jest stosunkowo nowym zjawiskiem. W roku 2008 i 2010 również odnotowaliśmy pewne różnice pod względem poczucia zagrożenia bezrobociem między uczniami zawodówek i szkół w większym stopniu nastawionych na kształcenie ogólne – były one jednak znacznie mniejsze. Wzrost różnic może wynikać ze wzrostu znaczenia przypisywanego kwalifikacjom zawodowym, obserwowanego m.in. w rankingu prestiżu zawodów².

Postawy wobec braku satysfakcjonującej pracy

W kontekście radzenia sobie na rynku pracy interesowało nas, jak zachowałyby się młodzież w sytuacji pojawienia się problemów ze znalezieniem satysfakcjonującej pracy. Wśród młodych upowszechnia się przekonanie, że receptą na problemy ze znalezieniem pracy

² Zob. komunikat CBOS „Prestiż zawodów”, listopad 2013 (A. Cybulska).

jest wyjazd za granicę. Obecnie co trzeci z badanych uczniów szkół średnich (33%) uważa, że w takiej sytuacji najlepiej jest szukać pracy za granicą. Mniej więcej co piąty (22%) deklaruje, że w przypadku problemów ze znalezieniem odpowiedniej pracy podejmie jakiegokolwiek zatrudnienie, niekoniecznie w zawodzie. Podobna liczba uczniów (21%) zapisałaby się na kursy doszkolające. Jeden na dziesięciu wziąłby pod uwagę kontynuację nauki i tyłu samo (po 10%) deklaruje, że założąby własną firmę. Bardzo nieliczni (3%) rozważają przeprowadzkę do innej miejscowości. Właściwie nie ma osób, które zadowolilyby się zasiłkiem dla bezrobotnych.

Tabela 9

Gdybyś miał(a) problemy ze znalezieniem odpowiadającej Ci pracy po ukończeniu nauki, to:	Badania statutowe CBOS			Badania KBPN			
	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013
	w procentach						
– wyjechał(a)bym za granicę	16	15	14	29	26	26	33
– wziął(wzięła)bym taką pracę, jaka jest, nieważne, w jakim zawodzie	18	15	16	22	19	19	22
– zapisał(a)bym się na kursy doszkolające	21	20	19	12	20	24	21
– kontynuował(a)bym naukę	26	31	33	21	15	13	10
– założył(a)bym własną firmę	11	12	12	12	14	12	10
– przeniósłbym (przeniosłabym) się do innej miejscowości	2	3	3	2	3	3	3
– nie robił(a)bym nic, poszedłbym (poszłabym) „na zasiłek”	4	2	1	1	1	1	0
– zrobił(a)bym coś innego	3	3	2	2	2	2	1

Obecnie najbardziej popularnym sposobem radzenia sobie z bezrobociem jest emigracja. W latach dziewięćdziesiątych takie rozwiązanie rozważało o połowę mniej młodych ludzi. Jednak wzrost zainteresowania emigracją jest nie tylko efektem zniesienia obowiązku posiadania wiz i pozwoleń na pracę po wstąpieniu Polski do UE. Bardzo duży wzrost zainteresowania emigracją odnotowaliśmy już w 2003 roku, w okresie najwyższego bezrobocia. Ułatwienia w podejmowaniu pracy za granicą po wstąpieniu do Wspólnoty sprawiły, że, mimo poprawy sytuacji na polskim rynku pracy, odsetek młodych ludzi zainteresowanych emigracją właściwie się nie zmienił, a w obliczu rosnącego bezrobocia ponownie wzrósł.

Istotne zmiany nastąpiły również w podejściu młodych do kontynuowania nauki. W latach dziewięćdziesiątych była to najczęściej wybierana strategia, jednak po 2003 roku jej zwolenników znacząco ubyło. Ostatni pomiar pokazuje, że ich liczba ciągle się zmniejsza (spadek o 3 punkty od 2010 roku).

Praktycznie nie zmienia się natomiast odsetek młodych ludzi zdecydowanych podjąć jakiegokolwiek zatrudnienie, niezależnie od swojego wykształcenia. Podobną popularnością jak u wcześniejszych roczników cieszą się również kursy doszkalające i zakładanie własnej działalności gospodarczej. Tak jak i w ubiegłych latach, młodzi ludzie niechętnie myślą o przeprowadzce do innej miejscowości i nie biorą pod uwagę „siedzenia na zasiłku”.

Sposoby radzenia sobie z bezrobociem chłopców i dziewcząt właściwie się od siebie nie różnią. Jest tylko jedna znacząca i bardzo ciekawa różnica, która dotyczy podejścia do własnej działalności gospodarczej. Uczniowie dwukrotnie częściej niż uczennice deklarują, że w przypadku problemów ze znalezieniem odpowiedniej pracy założyliby własną firmę (14% w stosunku do 7% wśród dziewcząt).

Tabela 10

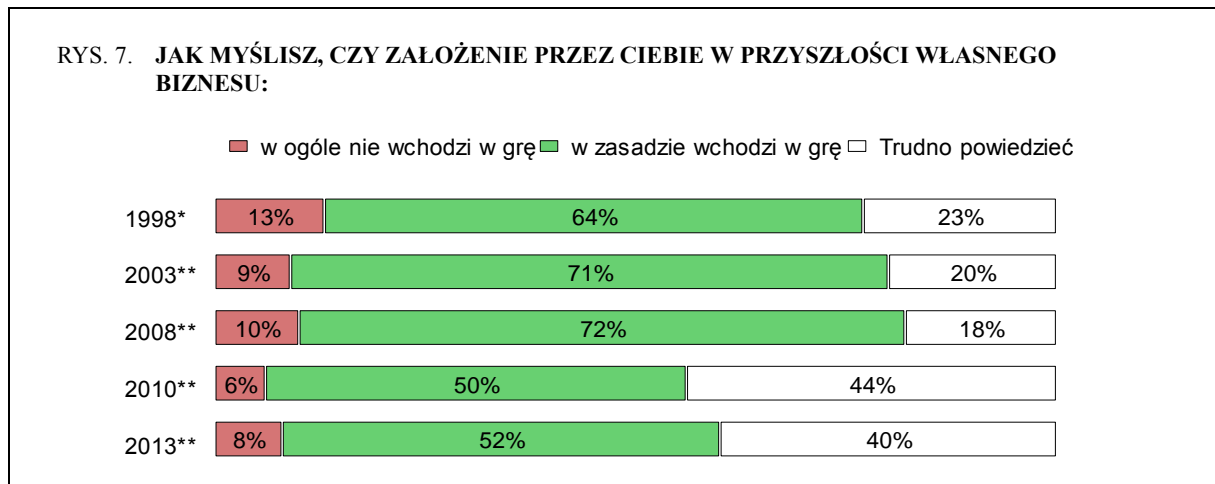
Gdybyś miał(a) problemy ze znalezieniem odpowiadającej Ci pracy po ukończeniu nauki, to:	Odpowiedzi:	
	chłopców	dziewcząt
	w procentach	
– wyjechał(a)bym za granicę	33	33
– wziął(wzięła)bym taką pracę, jaka jest, nieważne, w jakim zawodzie	20	24
– zapisał(a)bym się na kursy doszkalające	20	22
– kontynuował(a)bym naukę	10	10
– założył(a)bym własną firmę	14	7
– przeniósłbym (przeniosłabym) się do innej miejscowości	2	3
– nie robił(a)bym nic, poszedłbym (poszłabym) „na zasiłek”	0	0
– zrobił(a)bym coś innego	1	1

Badanie KBPN

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ

Mimo iż tylko co dziesiąty uczeń myśli o własnym biznesie, badając potencjał przedsiębiorczości wśród młodzieży spytaliśmy także o gotowość podjęcia próby „rozkreślenia własnej firmy” w bliżej nieokreślonej przyszłości. Ponad połowa badanych (52%) nie ma obiekcyj wobec prowadzenia własnej działalności. Tylko prawie co trzynasty (8%) wyklucza podejmowanie ryzyka związanego z tego typu działalnością. Co ciekawe, aż dwie piąte (40%) nie potrafiło zdecydować, czy kiedykolwiek podjęliby się założenia własnej firmy. Już w 2010 roku odnotowaliśmy olbrzymi wzrost niezdecydowania młodych w kwestii założenia własnej działalności gospodarczej (wzrost z 18% w 2008 do 44% w 2010 roku). Ten wzrost liczby niezdecydowanych dokonał się niestety kosztem spadku liczby młodych ludzi biorących pod uwagę założenie swojej firmy.

Stosunek do rozpoczęcia własnej działalności gospodarczej tylko w niewielkim stopniu zależy od typu szkoły, do której uczęszczają uczniowie, i płci badanych.

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

Wśród młodych ludzi rośnie strach przed bezrobociem. Jedynie w największych polskich miastach młodzież pozostaje optymistycznie nastawiona do swoich szans na rynku pracy. Bezrobocia bardziej boją się dziewczęta, ale ich strategie radzenia sobie z tym problemem właściwie nie różnią się od pomysłów ich kolegów. Najczęściej wymienianą w tej sytuacji receptą jest dla nich emigracja. Jedynie w zakresie planów dotyczących założenia własnej firmy odnotowano znaczące różnice w zależności od płci. Chłopcy wyróżniają się znacznie większą gotowością do podejmowania tego typu działalności.

Jolanta KALKA, Michał FELIKSIAK

MŁODZIEŻ A SZKOŁA

OCENA EDUKACYJNEJ FUNKCJI SZKOŁY

Uczniowie oceniali dwie funkcje szkoły: edukacyjną, czyli przygotowującą do dalszej nauki i studiów, oraz prorynkową, czyli przygotowującą do wejścia na rynek pracy – co w praktyce oznacza, że ukończenie szkoły daje duże szanse na zdobycie atrakcyjnej pracy. Wypełnianie przez szkoły tej pierwszej roli zawsze oceniane było lepiej.

W czterech ostatnich pomiarach (2003, 2008, 2010 i 2013) dwie trzecie uczniów pozytywnie oceniało edukacyjną atrakcyjność swojej szkoły. W roku 1998 odsetek takich wskazań był niższy, lecz i tak relatywnie wysoki, ponieważ pozytywne opinie wyraziło 53% uczniów.

W kwestii oceny prorynkowej funkcji szkoły młodzież stała się bardziej sceptyczna. W roku 2008 po raz pierwszy odnotowano wyraźną przewagę opinii pozytywnych nad negatywnymi – ponad połowa uczniów uważała, że ukończenie szkoły, do której chodzą, daje im duże szanse na rynku pracy (52%), a przeciwnego zdania był co trzeci (32%) – i w roku 2010 ten trend się umocnił. Jednak w roku 2013 zanotowano zmianę – spadła bowiem liczba uczniów dobrze oceniających swoje szkoły pod tym względem (z 54% w 2010 roku do 48% w 2013). Wzrosła też liczba uczniów wyrażających opinie krytyczne – obecnie co trzeci z nich (33%) sądzi, że jego szkoła nie daje dużych szans na zdobycie atrakcyjnej pracy po jej ukończeniu. W porównaniu z 2010 rokiem liczba sceptyków wzrosła o 4 punkty procentowe.

Z drugiej strony, porównując najnowsze dane z wynikami z 1998 roku, można zauważyć, że obecnie uczniowie są nastawieni bardziej optymistycznie niż wówczas. W roku 1998 niemal połowa z nich sądziła, że nie ma większych szans na zdobycie dobrej pracy po ukończeniu swojej szkoły (47%), a tylko co trzeci uważał to za możliwe (32%). Od tamtego czasu ocena perspektyw zawodowych znacznie się poprawiła.

Tabela 11

Jak oceniasz, czy szkoła, do której chodzisz:	Badanie statutowe CBOS	Badania KBPN			
	1998	2003	2008	2010	2013
	w procentach				
– daje duże szanse na zdobycie atrakcyjnej pracy po jej ukończeniu					
Zdecydowanie tak	6	7	9	8	6
Raczej tak	26	36	43	46	42
Raczej nie	33	27	25	22	23
Zdecydowanie nie	14	12	7	7	10
Trudno powiedzieć	20	17	15	16	19
– dobrze przygotowuje do dalszej nauki, studiów					
Zdecydowanie tak	9	12	14	13	13
Raczej tak	44	51	52	58	54
Raczej nie	21	19	16	14	16
Zdecydowanie nie	8	6	5	5	6
Trudno powiedzieć	18	11	12	10	11

Opinie uczniów były i są wyraźnie zróżnicowane w zależności od typu szkoły, do której chodzą badani. Obecnie, tak jak w poprzednich latach, swoje szanse na rynku pracy po ukończeniu szkoły najlepiej oceniają uczniowie techników i zasadniczych szkół zawodowych. Zdecydowana większość z nich uważa, że ukończenie ich szkoły daje duże szanse na znalezienie atrakcyjnej pracy. Opinie uczniów liceów ogólnokształcących są odmienne – większość z nich nie sądzi, by miała takie możliwości. Licea to szkoły przygotowujące do dalszej nauki, studiów i w tym zakresie dobrze ocenia je zdecydowana większość ich uczniów.

Tabela 12

Jak oceniasz, czy szkoła, do której chodzisz:	Odpowiedzi uczniów														
	liceów ogólnokształcących					techników					zasadniczych szkół zawodowych				
	CBOS		KBPN			CBOS		KBPN			CBOS		KBPN		
	'98	'03	'08	'10	'13	'98	'03	'08	'10	'13	'98	'03	'08	'10	'13
w procentach															
– daje duże szanse na zdobycie atrakcyjnej pracy po jej ukończeniu															
Tak	18	30	41	41	38	32	45	63	68	60	45	55	70	63	61
Nie	65	56	45	37	42	51	34	24	23	23	30	23	16	21	22
Trudno powiedzieć	17	13	15	22	20	18	22	13	9	17	25	21	13	15	16
– dobrze przygotowuje do dalszej nauki, studiów															
Tak	72	70	80	81	75	48	61	58	71	62	52	52	53	55	48
Nie	18	23	14	11	17	34	24	28	22	26	26	30	26	28	32
Trudno powiedzieć	10	8	5	7	8	19	14	13	7	12	22	17	20	14	20

„Tak” to połączone odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak”, a „nie” to połączone odpowiedzi „zdecydowanie nie” i „raczej nie”

Z opinii badanej młodzieży wynika, że najbardziej wszechstronnym typem szkoły są technika. Zdaniem większości ich uczniów, z jednej strony dają one możliwość znalezienia atrakcyjnej pracy po ich ukończeniu, a z drugiej – dobrze przygotowują do dalszej edukacji. Ten trend wyraźnie zarysował się w 2008 roku, kiedy po raz pierwszy te dwie funkcje technikum uzyskały przeważającą liczbę pozytywnych ocen ich uczniów.

OPINIE O NAUCZYCIELACH

W obecnej edycji badania pytania dotyczące nauczycieli były inne niż we wcześniejszych pomiarach – zostały bardziej skonkretyzowane i pogłębione. Ze względu na wprowadzone zmiany porównywanie obecnych wyników z wcześniejszymi jest w tym zakresie niemożliwe.

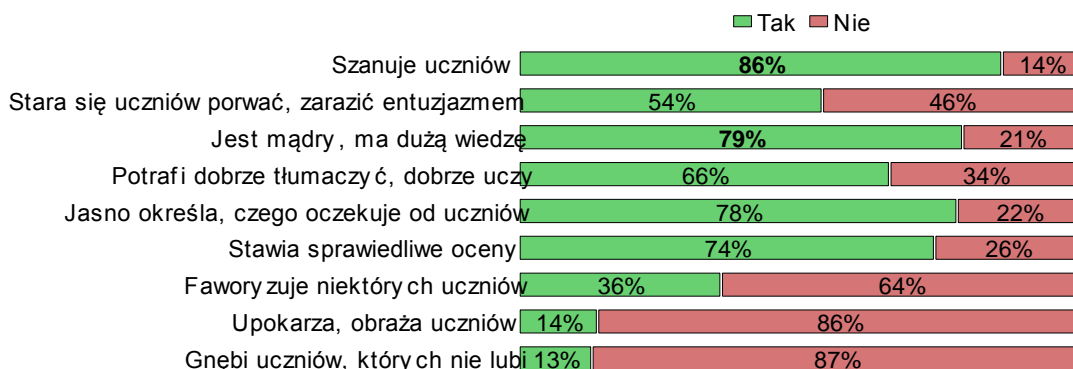
Zrezygnowano ze stosowania nieostrych sformułowań – takich jak „większość nauczycieli” oraz „niektórzy nauczyciele” – i skoncentrowano uwagę na najważniejszych spośród nich: wychowawcy, nauczycielu matematyki, nauczycielu języka polskiego oraz nauczycielu kluczowego przedmiotu zawodowego (w tym przypadku pytanie dotyczyło wyłącznie uczniów techników i szkół zawodowych). Kryteria oceny nauczycieli również zostały bardziej jednoznacznie sformułowane. Pytano, czy szanują oni uczniów, czy są mądrzy, czy potrafią dobrze tłumaczyć, czy stawiają sprawiedliwe oceny itp. Na prezentowanej uczniom liście wymieniono dziewięć tego typu kryteriów, odnoszących się zarówno do relacji między nimi a nauczycielami, jak i do ich kompetencji.

W wizerunku nauczycieli dominują dwa atrybuty: szacunek dla uczniów, odczuwany przez przeważającą większość młodych ludzi, oraz mądrość i duża wiedza. Te cechy charakteryzują w bardzo zbliżonym i wysokim stopniu zarówno wychowawców, jak i nauczycieli języka polskiego, matematyki oraz kluczowego przedmiotu zawodowego. Na obie cechy wskazuje co najmniej 80% uczniów. Na zachowania patologiczne, takie jak upokarzanie czy gnębienie przez nauczycieli uczniów nielubianych, wskazuje od 13% do 17% młodych ludzi.

Wyraźnie słabszą stroną nauczycieli jest niedostateczna umiejętność przekazywania wiedzy. Najgorzej wypadają pod tym względem nauczyciele matematyki – aż 45% uczniów uważa, że nie potrafią oni dobrze tłumaczyć ani dobrze uczyć. Lepiej oceniani są nauczycieli języka polskiego oraz kluczowego przedmiotu zawodowego. Jednak i oni zebrali sporo głosów krytycznych – 33% uczniów ma negatywną opinię na temat umiejętności

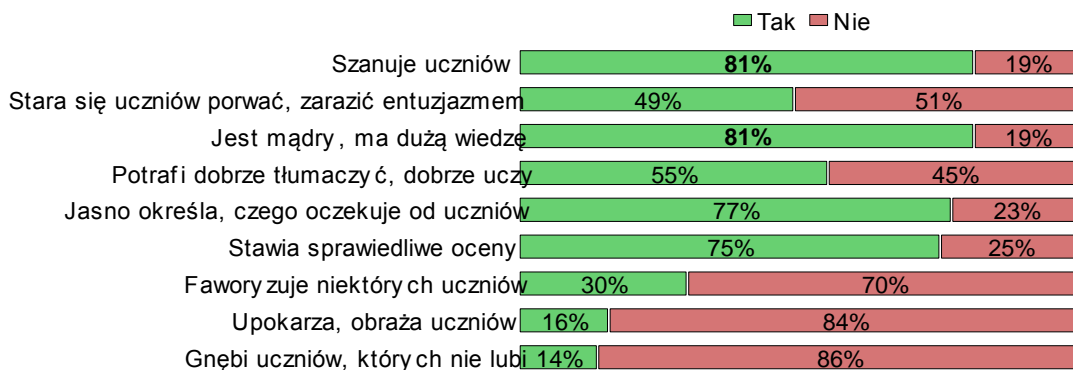
przekazywania wiedzy swojego nauczyciela języka polskiego, a 28% – nauczyciela kluczowego przedmiotu zawodowego.

RYS. 8. OPINIE NA TEMAT WYCHOWAWCY

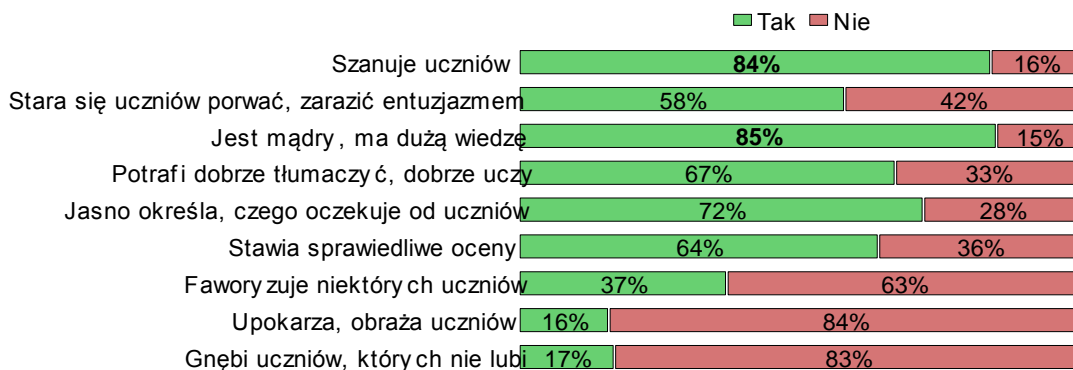
Badanie KBPN

RYS. 9. OPINIE NA TEMAT NAUCZYCIELA MATEMATYKI

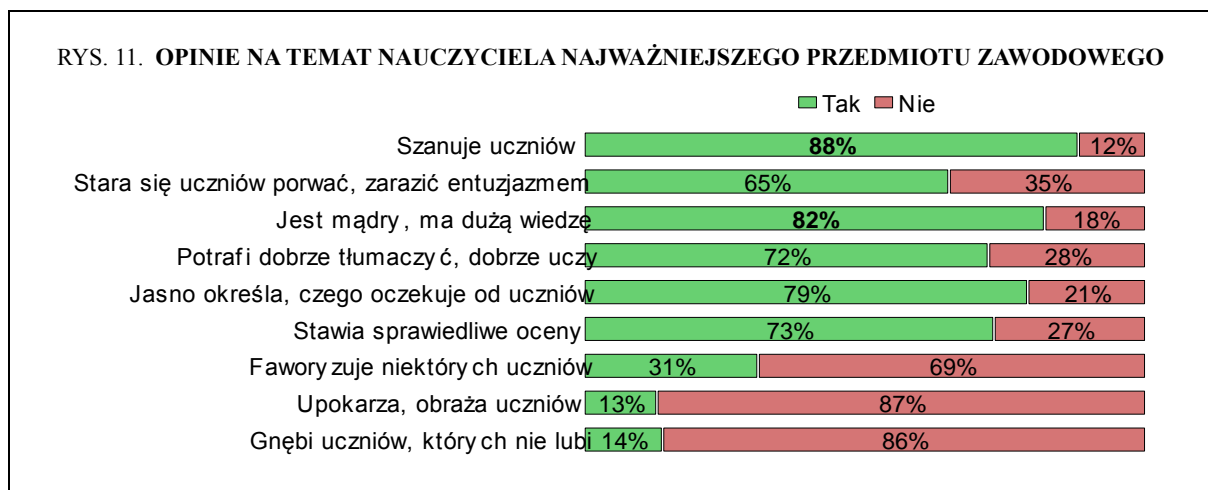

Badanie KBPN

RYS. 10. OPINIE NA TEMAT NAUCZYCIELA JĘZYKA POLSKIEGO

Badanie KBPN

Badanie KBPN

Słabszą stroną nauczycieli jest także skłonność do faworyzowania niektórych uczniów oraz stawianie niesprawiedliwych stopni. Aż 36% badanych zauważa, że ich wychowawcy faworyzują wybranych uczniów, 37% obserwuje świadczące o tym zachowania u swojego nauczyciela języka polskiego, 31% u nauczyciela przedmiotu zawodowego, a 30% u nauczyciela matematyki.

Spośród ocenianych nauczycieli, za najmniej obiektywnego uznany został nauczyciel języka polskiego – 36% uczniów stwierdza, że nie stawia on sprawiedliwych ocen. To znacznie wyższy odsetek niż w przypadku nauczyciela matematyki, którego za niesprawiedliwego uznało 25% badanych, i nauczyciela najważniejszego przedmiotu zawodowego, ocenionego w ten sposób przez 27% uczniów.

Jedno z kryteriów oceny nauczycieli wykraczało poza standardowe ramy kompetencji i kwalifikacji: zapytano uczniów, czy nauczyciele starają się ich „porwać, zarazić entuzjazmem”. Pod tym względem wyróżniają się nauczyciele kluczowego przedmiotu zawodowego: 65% uczniów uważa, że angażują się oni emocjonalnie w proces nauczania, uczą z pasją, którą starają się przekazać uczniom. Rzadziej zdarza się to nauczycielom języka polskiego (58% badanych widzi ich entuzjazm i pasję), a jeszcze rzadziej nauczycielom matematyki (49%).

Warto zauważyć, że opinie na temat wychowawcy, który z założenia jest uczniom bliższy, nie wyróżniają się znacząco *in plus* na tle ocen innych nauczycieli, a zachowania patologiczne – takie jak upokarzanie, obrażanie czy gnębienie nielubianych uczniów – zdarza się wychowawcom, zdaniem badanych, równie rzadko (lub równie często) jak innym nauczycielom.

Zróznicowanie ocen nauczycieli w zależności od typu szkoły jest w niektórych przypadkach bardzo duże, przekraczające kilkanaście procent. Opinie uczniów zasadniczych szkół zawodowych na temat nauczycieli matematyki oraz najważniejszego przedmiotu zawodowego znacznie odbiegają od opinii młodzieży uczącej się w technikach lub liceach.

W liceach i technikach przeważająca część uczniów ma poczucie, że nauczyciel matematyki ich szanuje (odpowiednio 82% i 85%). W zasadniczych szkołach zawodowych odsetek ten spada o 15 lub 18 punktów procentowych (w zależności od szkoły, z którą się porównuje), szacunek ze strony nauczycieli odczuwa 67% uczniów zawodówek. Podobnie jest w przypadku oceny wiedzy nauczyciela matematyki: uczniowie LO i techników w zdecydowanej większości uważają, że jest on mądry i ma dużą wiedzę (odpowiednio 82% i 84%), u uczniów zawodówek odsetek ten jest niższy o 11 lub 13 punktów procentowych (71%).

Uczniowie szkół zawodowych znacznie częściej niż uczący się w szkołach innego typu odczuwają brak obiektywizmu nauczyciela matematyki i wielu z nich uważa, że nie stawia on sprawiedliwych ocen (37%). W technikach i liceach na jego niesprawiedliwość wskazuje odpowiednio 26% i 21% badanych. Ponadto w zawodówkach częściej zdarzają się sytuacje upokarzania (24%) lub gnębienia uczniów przez nauczyciela matematyki (21%).

Tabela 13

Opinie na temat wychowawcy	Odpowiedzi uczniów					
	liceów ogólnokształcących		techników		zasadniczych szkół zawodowych	
	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie
	w procentach					
Czy szanuje uczniów?	90	10	80	20	81	19
Czy stara się uczniów porwać, zarazić entuzjazmem?	59	41	49	51	52	48
Czy jest mądry, ma dużą wiedzę?	82	18	77	23	75	25
Czy potrafi dobrze tłumaczyć, dobrze uczy?	68	32	60	40	77	23
Czy jasno określa, czego oczekuje od uczniów?	79	21	76	24	85	15
Czy stawia sprawiedliwe oceny?	80	20	65	35	72	28
Czy faworyzuje niektórych uczniów?	31	69	45	55	34	66
Czy upokarza, obraża uczniów?	10	90	18	82	21	79
Czy gnębi uczniów, których nie lubi?	9	91	15	85	21	79

Badanie KBPN

Tabela 14

Opinie na temat nauczyciela matematyki	Odpowiedzi uczniów					
	liceów ogólnokształcących		techników		zasadniczych szkół zawodowych	
	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie
	w procentach					
Czy szanuje uczniów?	82	18	85	15	67	33
Czy stara się uczniów porwać, zarazić entuzjazmem?	48	52	51	49	41	59
Czy jest mądry, ma dużą wiedzę?	82	18	84	16	71	29
Czy potrafi dobrze tłumaczyć, dobrze uczy?	56	44	54	46	53	47
Czy jasno określa, czego oczekuje od uczniów?	79	21	76	24	72	28
Czy stawia sprawiedliwe oceny?	79	21	74	26	63	37
Czy faworyzuje niektórych uczniów?	30	70	31	69	29	71
Czy upokarza, obraża uczniów?	15	85	13	87	24	76
Czy gnębi uczniów, których nie lubi?	14	86	11	89	21	79

Badanie KBPN

Tabela 15

Opinie na temat nauczyciela języka polskiego	Odpowiedzi uczniów					
	liceów ogólnokształcących		techników		zasadniczych szkół zawodowych	
	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie
	w procentach					
Czy szanuje uczniów?	83	17	86	14	83	17
Czy stara się uczniów porwać, zarazić entuzjazmem?	56	44	62	38	56	44
Czy jest mądry, ma dużą wiedzę?	85	15	88	12	79	21
Czy potrafi dobrze tłumaczyć, dobrze uczy?	63	37	71	29	76	24
Czy jasno określa, czego oczekuje od uczniów?	68	32	78	22	72	28
Czy stawia sprawiedliwe oceny?	61	39	67	33	70	30
Czy faworyzuje niektórych uczniów?	37	63	38	62	32	68
Czy upokarza, obraża uczniów?	16	84	15	85	20	80
Czy gnębi uczniów, których nie lubi?	17	83	16	84	17	83

Badanie KBPN

Tabela 16

Opinie na temat nauczyciela najważniejszego przedmiotu zawodowego	Odpowiedzi uczniów			
	techników		zasadniczych szkół zawodowych	
	Tak	Nie	Tak	Nie
	w procentach			
Czy szanuje uczniów?	92	8	77	23
Czy stara się uczniów porwać, zarazić entuzjazmem?	69	31	53	47
Czy jest mądry, ma dużą wiedzę?	86	14	70	30
Czy potrafi dobrze tłumaczyć, dobrze uczy?	75	25	63	37
Czy jasno określa, czego oczekuje od uczniów?	83	17	68	32
Czy stawia sprawiedliwe oceny?	75	25	67	33
Czy faworyzuje niektórych uczniów?	30	70	31	69
Czy upokarza, obraża uczniów?	9	91	23	77
Czy gnębi uczniów, których nie lubi?	9	91	25	75

Badanie KBPN

Należy zaznaczyć, że nie ma różnic międzyszkolnych w ocenach umiejętności nauczania, przekazywania wiedzy przez nauczyciela matematyki oraz w ocenach jego skłonności do faworyzowania niektórych uczniów. W tym zakresie nauczyciel matematyki jest oceniany tak samo przez uczących się w liceach, technikach i zawodówkach. Porównywalne grupy badanych negatywnie opiniują jego umiejętności nauczania (odpowiednio 44%, 46% i 47%) oraz zauważają jego skłonność do lepszego traktowania wybranych uczniów (odpowiednio 30%, 31% i 29%).

Nauczyciel najważniejszego przedmiotu zawodowego jest wyraźnie lepiej odbierany przez uczniów techników niż zasadniczych szkół zawodowych. Aż 92% młodych ludzi uczących się w technikach uważa, że szanuje on uczniów – to o 15 punktów procentowych więcej niż w przypadku uczących się w zawodówkach (77%). Spośród uczęszczających do techników 86% ocenia, że nauczyciel przedmiotu zawodowego jest mądry i ma dużą wiedzę – o 16 punktów procentowych więcej niż w szkołach zawodowych (70%). Ponadto okazuje się, że w zawodówkach występuje istotny problem z jasnym określeniem oczekiwań tego nauczyciela wobec uczniów. Spośród respondentów uczęszczających do techników 83% twierdzi, że nauczyciel przedmiotu zawodowego jasno formułuje swoje oczekiwania – to o 15 punktów procentowych więcej niż w szkołach zawodowych (68%). Nauczyciela przedmiotu zawodowego z pasją, który stara się zarazić swoich uczniów entuzjazmem, łatwiej spotkać w technikum (69%) niż w szkole zawodowej (53%).

Nauczyciel kluczowego przedmiotu w zawodówce ma wyraźnie większą skłonność do zachowań patologicznych. W szkołach tego typu upokarzanie i obrażanie uczniów oraz gnębienie nielubianych zdarza się dwuipółkrotnie częściej niż w technikach.

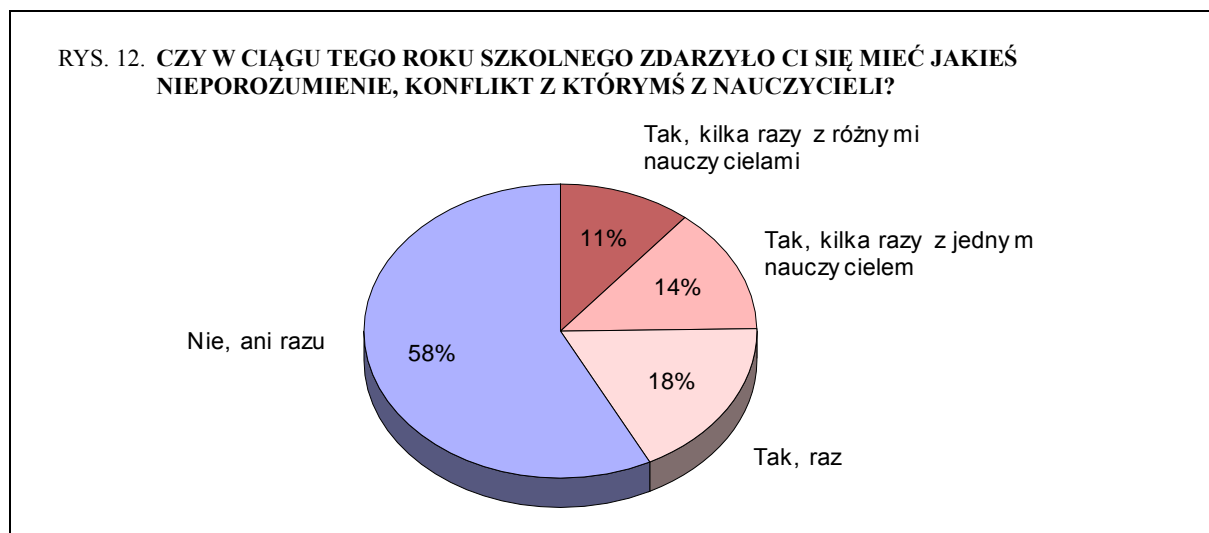
Wizerunek nauczyciela języka polskiego jest lepszy i bardziej uniwersalny. Uczniowie liceów, techników i szkół zawodowych pod wieloma względami postrzegają go podobnie. Generalnie jest to nauczyciel szanujący uczniów, niezależnie od typu szkoły, w której uczy, osoba mądra i o dużej wiedzy. Nieco bardziej krytyczni wobec nauczyciela języka polskiego są uczniowie liceów ogólnokształcących – 37% uważa, że nie potrafi on tłumaczyć ani dobrze uczyć; taką opinię podziela 29% uczniów techników i 24% zawodówek. Licealiści też częściej (39%) niż młodzież z techników i szkół zawodowych (odpowiednio 29% i 24%) uważają, że nie stawia on sprawiedliwych ocen.

Zachowania przykre dla uczniów, takie jak faworyzowanie wybranych osób, upokarzanie, obrażanie czy gnębienie nielubianych, w przypadku nauczyciela języka polskiego występują w podobnej skali we wszystkich typach szkół. Faworyzowanie dostrzega 32% uczących się w zawodówkach oraz 37% w liceach i 38% w technikach, natomiast różne formy przemocy odczuwa od 15% do 17% uczniów techników i liceów oraz od 17% do 20% zawodówek.

W liceach wychowawca wyróżnia się *in plus*. Bardzo wysoki odsetek uczniów ma poczucie, że są przez niego szanowani (90%), a sytuacje upokarzania czy gnębienia uczniów zdarzają się rzadko (wskazuje na nie odpowiednio 10% i 9% badanych). W pozostałych typach szkół brak szacunku ze strony wychowawcy oraz stosowanie przez niego przemocy wobec uczniów są spotykane częściej. Przemoc w różnej formie dostrzega od 15% do 18% uczących się w technikach i 21% w zawodówkach.

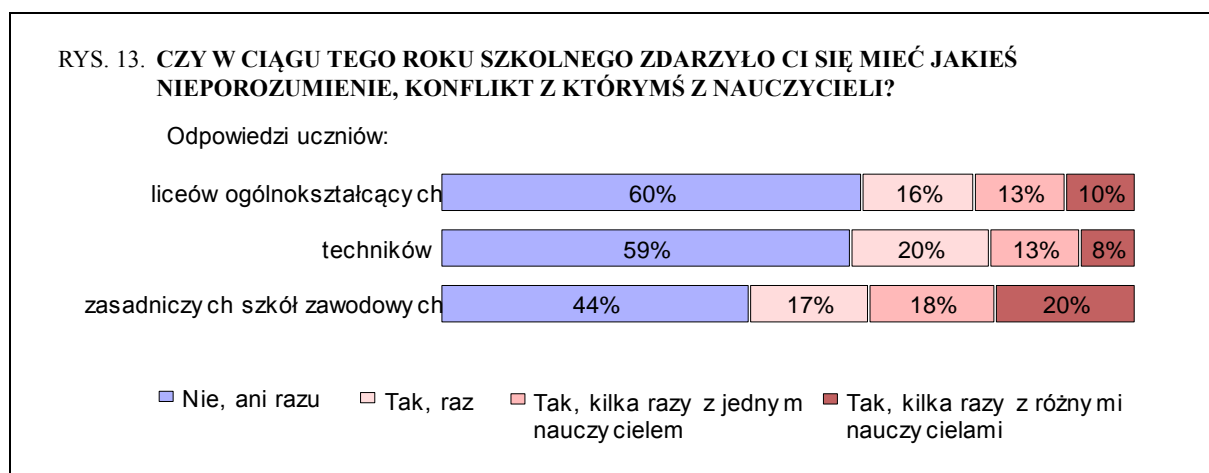
Na podstawie wcześniejszych doświadczeń można było oczekiwać, że najbardziej przyjazna uczniom atmosfera panuje w liceach, a najtrudniejsze są relacje w szkołach zawodowych. Pewnym novum jest natomiast taka sama skala problemów z matematyką we wszystkich typach szkół – opinia, że nauczyciele nie potrafią dobrze jej uczyć, jest wyrażana równie często w liceach, technikach i zawodówkach. Drugim wspólnym problemem szkół jest występujące w stosunkowo dużej skali zjawisko faworyzowania niektórych uczniów przez nauczycieli.

W obecnym roku szkolnym nieporozumienie bądź konflikt z którymś z nauczycieli deklarowało 42% uczniów, z czego ponad połowa (25%) miała za sobą kilka takich doświadczeń. Najczęściej – co zrozumiałe w świetle zaprezentowanych powyżej opinii na temat nauczycieli – do nieporozumień i konfliktów dochodziło w przypadku uczniów szkół zawodowych – 56% spośród nich było już w takiej sytuacji, w tym większość (38%) kilkakrotnie.

Badanie KBPN

W liceach i technikach większość uczniów nie miała żadnych konfliktów z nauczycielami. Różnice między tymi szkołami a szkołami zawodowymi najlepiej widać na przykładzie częstotliwości występowania powtarzalnych sytuacji spornych („kilka razy z różnymi nauczycielami”). W zawodówkach takich sytuacji jest dwukrotnie więcej niż w liceach i technikach.

Badanie KBPN

UCZESTNICZENIE W WYBORACH DO SAMORZĄDU SZKOLNEGO

Począwszy od 2003 roku odsetek uczniów deklarujących udział w wyborach do samorządu szkolnego – zawsze, kiedy się odbywały, lub czasami – systematycznie rósł. W roku 2010 po raz pierwszy przekroczył 50%, lecz obecnie trend się odwrócił i znowu przeważają uczniowie bierni, którzy nigdy w wyborach nie uczestniczyli (61%).

Tabela 17

Czy brałe(a)ś udział w wyborach do samorządu szkolnego?	Badanie statutowe CBOS	Badania KBPN			
	1998	2003	2008	2010	2013
	w procentach				
Zawsze, kiedy się odbywały	20	14	20	25	17
Tak, ale nie każdego roku	22	18	23	26	20
Nigdy nie brałe(a)m udziału	55	63	56	45	61
W mojej szkole nie ma samorządu	1	2	1	2	1
Inna odpowiedź	2	2	1	2	1

Spadek uczestnictwa w wyborach do samorządu szkolnego zanotowano w 2013 roku we wszystkich typach szkół. To niedobra prognoza dla procesu kształtowania się postaw obywatelskich – zamiast podnoszenia lub co najmniej utrzymywania poziomu zaangażowania w sprawy ponadjednostkowe, publiczne, następuje proces wycofywania się z tej sfery.

Tabela 18

Czy brałe(a)ś udział w wyborach do samorządu szkolnego?	Odpowiedzi uczniów														
	liceów ogólnokształcących					techników					zasadniczych szkół zawodowych				
	CBOS		KBPN			CBOS		KBPN			CBOS		KBPN		
	'98	'03	'08	'10	'13	'98	'03	'08	'10	'13	'98	'03	'08	'10	'13
w procentach															
Zawsze, kiedy się odbywały	31	19	23	34	19	11	13	19	19	16	15	9	15	19	13
Tak, ale nie każdego roku	20	18	22	23	21	23	19	26	29	19	24	17	17	30	18
Nigdy nie brałe(a)m udziału	44	58	54	40	58	63	65	54	48	63	59	71	66	46	69
W mojej szkole nie ma samorządu	2	4	0	1	1	1	1	0	1	0	1	2	1	4	0
Inna odpowiedź	3	1	1	2	1	3	2	0	2	1	1	1	1	1	1

W roku 2010 stwierdzono, że pomimo wyższego poziomu uczestnictwa w wyborach do samorządu szkolnego, poziom aktywności obywatelskiej uczniów nadal można określić jako niski, ponieważ w wyborach udział brało regularnie – czyli „zawsze, kiedy się odbywały” – od 19% (technika i szkoły zawodowe) do 34% (licea) uczniów. Obecnie aktywność młodzieży uczącej się w liceach obniżyła się do poziomu udziału uczniów techników i zawodówek.

O ile w 2010 roku sformułowano wniosek, że – mimo odnotowanych pozytywnych trendów – ciągle jeszcze nie można mówić o istotnym przełomie w postawach młodzieży, to w 2013 roku można już stwierdzić, że tego przełomu na pewno nie było.

PRZEMOC W SZKOLE I INNE ZJAWISKA NIEPOŻĄDANE

Począwszy od 1998 roku obserwuje się stały, systematyczny spadek pięciu monitorowanych form przemocy w szkole: fizycznego znęcania się starszych uczniów nad młodszymi, wymuszania pieniędzy, kradzieży, odbierania siłą rzeczy osobistych i zastraszania nauczycieli przez uczniów. Najbardziej zmniejszyła się skala kradzieży, wymuszania pieniędzy oraz zjawisko tzw. „fali”. Szkoła jest miejscem bezpieczniejszym niż jeszcze piętnaście lat temu, nie można jednak powiedzieć, że przemoc została w niej całkowicie zmarginalizowana.

Obecnie:

- ◆ 37% uczniów twierdzi, że w ich szkole zdarzają się przypadki fizycznego znęcania się starszych uczniów nad młodszymi, przy czym najczęściej są to wypadki „dość rzadkie” (29%); 8% mówi, że ma to miejsce często;

- ◆ 35% badanych mówi, że zdarzają się kradzieże, ale z reguły i one są okazjonalne, czyli „dość rzadkie” (29%); 6% stwierdza, że jest to zjawisko częste;

- ◆ 12% uczniów odpowiada, że zdarzają się przypadki odbierania siłą rzeczy osobistych, ale na ogół twierdzą, że mają one miejsce „dość rzadko” (9%);

- ◆ 12% respondentów mówi, że w ich szkole występują przypadki zastraszania nauczycieli przez uczniów, lecz są one „dość rzadkie” (9%);

- ◆ 10% uczniów wskazuje na występujące w szkole sytuacje wymuszania pieniędzy, w tym 8% mówi, że jest to zjawisko „dość rzadkie”.

Tabela 19

Czy w Twojej szkole zdarzają się przypadki:		Badania CBOS		Badania KBPN			
		1996	1998	2003	2008	2010	2013
		w procentach					
– fizycznego znęcania się starszych uczniów nad młodszymi*	Bardzo często	3	6	6	3	3	3
	Dosyć często	11	14	9	7	8	5
	Dosyć rzadko	37	52	45	41	41	29
	W ogóle	28	29	40	49	48	64
	Trudno powiedzieć	22	-	-	-	-	-
– zażywania narkotyków przez uczniów na terenie szkoły	Bardzo często	-	5	10	4	4	4
	Dosyć często	-	15	20	8	8	8
	Dosyć rzadko	-	35	34	31	32	21
	W ogóle	-	45	36	57	55	66
– picia alkoholu przez uczniów na terenie szkoły	Bardzo często	-	7	10	6	4	4
	Dosyć często	-	16	18	10	10	9
	Dosyć rzadko	-	48	45	43	48	37
	W ogóle	-	28	26	41	38	50
– palenia papierosów przez uczniów na terenie szkoły	Bardzo często	-	62	66	53	51	42
	Dosyć często	-	25	20	28	26	28
	Dosyć rzadko	-	9	9	12	12	16
	W ogóle	-	4	5	6	10	14
– wymuszania pieniędzy	Bardzo często	2	3	1	2	1	1
	Dosyć często	8	6	4	2	2	1
	Dosyć rzadko	25	32	25	16	13	8
	W ogóle	35	58	70	80	83	90
	Trudno powiedzieć	30	1	-	-	-	-
– odbierania siłą rzeczy osobistych, np. odzieży, plecaków, zegarków itp.	Bardzo często	1	2	2	1	2	1
	Dosyć często	3	3	3	2	2	2
	Dosyć rzadko	17	20	20	13	13	9
	W ogóle	51	74	75	84	84	88
	Trudno powiedzieć	28	1	1	-	-	-
– kradzieży, np. z szatni, z plecaków itp.	Bardzo często	4	7	5	3	2	2
	Dosyć często	17	16	14	6	6	4
	Dosyć rzadko	52	52	48	47	39	29
	W ogóle	13	25	33	43	53	65
	Trudno powiedzieć	14	1	1	-	-	-
– grożenia nauczycielom, zastraszania nauczycieli przez uczniów	Bardzo często	2	2	2	1	2	1
	Dosyć często	4	4	3	2	3	2
	Dosyć rzadko	19	23	22	16	15	9
	W ogóle	46	71	74	80	80	88
	Trudno powiedzieć	29	1	-	-	-	-
– zamieszczania w internecie kompromitujących koleżanki/kolegów/nauczycieli zdjęć lub filmów	Bardzo często	-	-	-	-	-	2
	Dosyć często	-	-	-	-	-	3
	Dosyć rzadko	-	-	-	-	-	24
	W ogóle	-	-	-	-	-	71

* W roku 1996 ta część pytania brzmiała: „fizycznego znęcania się jednych uczniów nad drugimi”. Wówczas oraz w roku 1998 i 2003 w zestawie odpowiedzi do wyboru zamieszczono odpowiedź „trudno powiedzieć”, nie było jej natomiast w następnych latach. Z tego powodu porównywalność tych danych z danymi z późniejszych lat jest bardzo ograniczona

W roku 2013 po raz pierwszy zapytano o przejawy cyberprzemocy, czyli o zamieszczanie w internecie zdjęć bądź filmów kompromitujących koleżanki, kolegów lub nauczycieli – 29% uczniów odpowiedziało, że takie rzeczy zdarzają się w ich szkole, ale na ogół są to dosyć rzadkie przypadki (24%), a 5% stwierdziło, że takie sytuacje mają miejsce „bardzo często” lub „dosyć często”.

Z deklaracji uczniów wynika, że w porównaniu z 1998 rokiem skala występowania różnych form przemocy w szkole zmniejszyła się dwukrotnie, a w odniesieniu do wymuszania pieniędzy nawet czterokrotnie.

W wolniejszym tempie zmniejsza się skala konsumpcji substancji psychoaktywnych w szkole. Pierwsze istotne symptomy ograniczenia jej zasięgu zanotowano w 2008 roku – wówczas znacząco zwiększyła się liczba szkół, na terenie których „w ogóle nie zdarzało się” zażywanie narkotyków przez uczniów (z 36% w roku 2003 do 57% w 2008) oraz picie przez nich alkoholu (z 26% w roku 2003 do 41% w 2008). Zmniejszyła się także liczba szkół, w których uczniowie palili papierosy „bardzo często” (z 66% w roku 2003 do 53% w 2008). W roku 2010 zażywanie substancji psychoaktywnych w szkołach utrzymało się na poziomie z 2008 roku, natomiast w 2013 roku zanotowano kolejny spadek poziomu ich konsumpcji, ale nie tak duży jak w 2008 roku.

Obecnie:

- ◆ 86% badanych odpowiada, że zdarzają się przypadki palenia papierosów przez uczniów na terenie szkoły, w tym 42% określa je jako „bardzo częste”;

- ◆ 50% badanych odpowiada, że zdarzają się przypadki picia alkoholu przez uczniów na terenie szkoły, w tym 13% określa je jako „bardzo częste” lub „dosyć częste”;

- ◆ 33% badanych mówi, że zdarza się zażywanie narkotyków przez uczniów na terenie ich szkoły; w tym 12% – że ma to miejsce „bardzo często” lub „dosyć często”.

Podsumowując: zmniejsza się przede wszystkim częstotliwość „okazjonalnych” form przemocy, czyli zdarzających się „dosyć rzadko”, natomiast w ciągu ostatnich pięciu lat nie zmienił się zasięg przemocy występującej „bardzo często” lub „dosyć często” – utrzymuje się on stale na tym samym poziomie. Podobne zjawisko obserwuje się w przypadku konsumpcji alkoholu i narkotyków na terenie szkoły. Jedynie w odniesieniu do palenia papierosów zanotowano wyraźny spadek wskazań, że zdarza się to „bardzo często”.

Występowanie różnych form przemocy oraz konsumpcja substancji psychoaktywnych były i są zróżnicowane w zależności od typu szkoły. W liceach ogólnokształcących od lat odnotowuje się najniższy wskaźnik przemocy fizycznej między uczniami, z tendencją do stałego obniżania się. Natomiast jest on nadal wysoki w szkołach zawodowych – obecnie 20% badanych twierdzi, że fizyczne znęcanie się starszych uczniów nad młodszymi zdarza się „bardzo często” lub „dostyc często”. Wprawdzie w zawodówkach nastąpiła pod tym względem niewielka poprawa, mniej jest przemocy okazjonalnej, czyli zdarzającej się „dostyc rzadko”, niemniej jednak tzw. „fala” jest nadal poważnym problemem. W technikach tego typu przemocy jest znacznie mniej, a wskazań, że zdarza się ona „bardzo często” lub „dostyc często”, jest dwukrotnie mniej niż w zawodówkach.

W szkołach zawodowych w istotnym stopniu udało się ograniczyć kradzieże. Obecnie – w porównaniu z 1998 rokiem – ponad trzykrotnie mniej uczniów odpowiada, że zdarzają się one „bardzo często” lub „dostyc często” (odpowiednio 31% i 7%). W efekcie wskaźniki kradzieży we wszystkich typach szkół są teraz zbliżone: zdarzają się one w 36% ogólniaków, 35% techników i 29% zawodówek.

Odbieranie siłą rzeczy osobistych to sytuacje dostyc rzadkie w liceach (9% wskazań) i technikach (11%) oraz relatywnie częste w szkołach zawodowych (24%, w tym 8% uczniów mówi, że zdarza się to „bardzo często” lub „dostyc często”). W tym przypadku zdecydowanie najlepsza sytuacja była i jest w liceach, w których te wskaźniki zawsze były niskie. W technikach przez lata nie zmieniał się odsetek odpowiedzi, że zdarza się to „bardzo często” lub „dostyc często”, natomiast zmniejszała się liczba tego typu przemocy stosowanej okazjonalnie, czyli „dostyc rzadko”. Podobna sytuacja występowała w szkołach zawodowych: począwszy od 1998 roku odsetek odpowiedzi, że odbieranie siłą rzeczy osobistych zdarza się „bardzo często” lub „dostyc często”, kształtuje się na poziomie 8%–10%, natomiast systematycznie zmniejsza się odsetek wskazań, że zdarza się to „dostyc rzadko”.

Wymuszanie pieniędzy jest formą przemocy rzadko występującą w liceach i technikach – wskaźniki są w zasadzie takie same, przy czym w technikach jest to efekt dużej poprawy sytuacji, a szczególnie zmniejszania się zasięgu wymuszeń zdarzających się „dostyc rzadko”. W liceach ta forma przemocy nigdy nie była tak rozpowszechniona jak w technikach, dlatego skala poprawy jest mniej efektywna. Wymuszenia pieniędzy najczęściej zdarzały się w zawodówkach. Obecnie odnotowuje się tu znaczącą poprawę, a zwłaszcza istotny spadek odpowiedzi, że zdarzają się one „bardzo często” lub „dostyc często” – z 17% w 1998 roku do 5% w 2013 roku.

Tabela 20

Czy w Twojej szkole zdarzają się przypadki:	Odpowiedzi uczniów														
	liceów ogólnokształcących					techników					zasadniczych szkół zawodowych				
	CBOS	KBPN				CBOS	KBPN				CBOS	KBPN			
	'98	'03	'08	'10	'13	'98	'03	'08	'10	'13	'98	'03	'08	'10	'13
w procentach															
– fizycznego znęcania się starszych uczniów nad młodszymi															
Bardzo często lub dosyć często	5	8	6	6	4	22	14	6	9	8	35	32	27	21	20
Dosyć rzadko	49	37	28	29	25	67	57	55	49	33	46	36	42	48	40
W ogóle	47	55	66	65	72	12	29	38	41	59	19	33	30	30	40
– zażywania narkotyków przez uczniów na terenie szkoły															
Bardzo często lub dosyć często	14	24	6	7	9	26	33	15	12	11	22	34	20	24	27
Dosyć rzadko	41	37	28	28	21	47	34	35	36	20	28	31	30	33	23
W ogóle	45	39	65	64	70	26	32	50	52	68	49	35	50	42	50
– picia alkoholu przez uczniów na terenie szkoły															
Bardzo często lub dosyć często	18	21	11	9	10	25	27	19	17	14	32	36	25	18	20
Dosyć rzadko	53	50	42	49	40	51	50	48	50	35	40	33	38	41	28
W ogóle	29	29	47	41	50	24	22	32	33	51	27	30	35	40	52
– palenia papierosów przez uczniów na terenie szkoły															
Bardzo często lub dosyć często	79	86	75	72	66	93	87	87	81	76	90	83	83	80	67
Dosyć rzadko	14	8	17	16	17	5	9	9	9	15	7	8	8	8	15
W ogóle	7	6	7	12	17	2	4	4	10	9	3	7	7	11	18
– wymuszania pieniędzy															
Bardzo często lub dosyć często	2	3	2	2	1	7	6	2	1	2	17	10	12	8	5
Dosyć rzadko	16	19	9	10	6	46	30	20	13	8	34	27	22	22	19
W ogóle	83	78	89	88	92	46	64	77	86	91	47	62	65	69	77
– odbierania siłą rzeczy osobistych, np. odzieży, plecaków, zegarków itp.															
Bardzo często lub dosyć często	2	2	0	2	2	3	5	2	2	3	10	8	9	8	8
Dosyć rzadko	10	14	8	8	8	32	22	14	13	8	24	27	20	19	16
W ogóle	88	83	91	90	91	64	73	84	85	89	64	64	70	72	76
– kradzieży, np. z szatni, z plecaków itp.															
Bardzo często lub dosyć często	15	16	7	4	5	18	15	9	8	7	31	23	14	12	7
Dosyć rzadko	60	44	47	37	31	57	55	56	42	28	38	45	29	33	22
W ogóle	25	40	46	59	64	25	30	35	50	65	30	31	56	54	71
– grożenia nauczycielom, zastraszania nauczycieli przez uczniów															
Bardzo często lub dosyć często	3	3	1	2	1	6	6	2	4	3	10	6	9	12	10
Dosyć rzadko	15	14	9	10	5	29	27	21	17	10	27	28	26	19	20
W ogóle	82	83	90	88	93	64	67	77	78	87	62	65	65	68	71
– zamieszczania w internecie kompromitujących koleżanki/kolegów/nauczycieli zdjęć lub filmów															
Bardzo często lub dosyć często	-	-	-	-	6	-	-	-	-	4	-	-	-	-	5
Dosyć rzadko	-	-	-	-	26	-	-	-	-	21	-	-	-	-	20
W ogóle	-	-	-	-	68	-	-	-	-	76	-	-	-	-	75

Groźenie nauczycielom oraz zastraszanie ich przez uczniów było i nadal jest najbardziej rozpowszechnione w szkołach zawodowych. O tym, że sytuacje takie się zdarzają, mówi obecnie 30% uczniów, w tym 10%, że ma to miejsce „bardzo często” lub „dosyć często”. Pod tym względem w ciągu ostatnich 15 lat zanotowano niewielkie pozytywne zmiany. W technikach stosowanie gróźb pod adresem nauczycieli występowało w nieco mniejszej skali niż w zawodówkach, a począwszy od 2008 roku odnotowuje się w tym zakresie wyraźną poprawę sytuacji – obecnie takich zdarzeń jest trzykrotnie mniej niż w 1998 roku. W liceach zastraszanie nauczycieli nie miało dużego zasięgu, a obecnie występuje jeszcze rzadziej. O ile w 1998 roku wskazywało na nie 18% uczniów, to w 2013 roku było ich trzykrotnie mniej (6%).

Cyberprzemoc okazała się zjawiskiem równie często występującym w liceach, technikach i zawodówkach. To druga – obok kradzieży – forma przemocy, której występowanie nie jest obecnie uzależnione od typu szkoły.

Zakaz palenia papierosów przez uczniów na terenie szkoły jest, spośród wszystkich analizowanych, najbardziej powszechnie łamanym zakazem. Liczba uczniów twierdzących, że w ich szkole jest to „bardzo częste” lub „dosyć częste” zjawisko, nadal jest wysoka we wszystkich typach szkół, choć w ciągu ostatnich piętnastu lat malała. Obecnie 66% uczniów liceów, 76% techników i 67% zawodówek określa palenie papierosów w szkole jako częste.

Picie alkoholu przez uczniów na terenie szkoły zdarzało się najczęściej w technikach i szkołach zawodowych. Obecnie zjawisko to zostało w technikach znacznie ograniczone – w roku 2013 miało z nim kontakt 49% uczniów, w tym 14% „bardzo często” lub „dosyć często”. To o wiele mniej niż w 1998 czy w 2003 roku (wówczas 76%–77% uczniów mówiło, że to się zdarza, w tym 25%–27%, że „bardzo często” lub „dosyć często”). W szkołach zawodowych ograniczenie spożycia alkoholu było trudniejsze, ponieważ skala zjawiska była większa. W roku 2013 20% uczniów zawodówek twierdziło, że picie alkoholu na terenie szkoły zdarza się „bardzo często” lub „dosyć często” (o 12 punktów procentowych mniej niż w 1998 roku), ale ten wskaźnik jest wysoki. W liceach ogólnokształcących problem był relatywnie mniejszy. Wprawdzie 50% licealistów stwierdziło, że w ich szkołach zdarza się, iż uczniowie piją alkohol, ale pięciokrotnie mniej, bo 10% mówi, że zdarza się to „bardzo często” lub „dosyć często”.

Największe zróżnicowanie można dostrzec analizując konsumpcję narkotyków w poszczególnych typach szkół. W zawodówkach stanowiła ona i nadal stanowi poważny problem. W roku 2013 50% badanych twierdziło, że w ich szkole narkotyki są obecne – tyle samo ile np. w 1998 czy 2008 roku. Odsetki uczniów odpowiadających, że zażywanie

narkotyków na terenie szkoły zdarza się „bardzo często” lub „dosyć często”, były wysokie we wszystkich przeprowadzonych badaniach (na poziomie 20%–34%) i w 2013 roku ten odsetek też był wysoki (27%).

Deklaracje badanych w technikach wskazują, że w ciągu ostatnich 15 lat udało się w istotnym stopniu ograniczyć zażywanie narkotyków przez uczniów – w porównaniu z 1998 rokiem jest to dwukrotne zmniejszenie poziomu konsumpcji. Obecnie wskaźniki konsumpcji narkotyków w technikach są prawie takie same jak w liceach, gdzie od pięciu lat utrzymuje się relatywnie niski poziom konsumpcji narkotyków. W roku 2013 30% uczniów stwierdziło, że w ich szkołach narkotyki są obecne (w 1998 roku 55%), w tym 9% – że ich zażywanie zdarza się „bardzo często” lub „dosyć często”.

Pod prawie każdym względem zasadnicze szkoły zawodowe nadal zdecydowanie wyróżniają się *in minus*, a w ciągu ostatnich lat zwiększył się dystans między nimi a liceami i technikami. Największą poprawę odnotowujemy w technikach, w których sytuacja przed laty była zbliżona do tej w zawodówkach, a obecnie stają się one coraz bardziej bezpieczne.

Najbezpieczniejszymi szkołami są nadal licea ogólnokształcące, wyróżniające się najniższym poziomem przemocy, a także spożywania substancji psychoaktywnych.

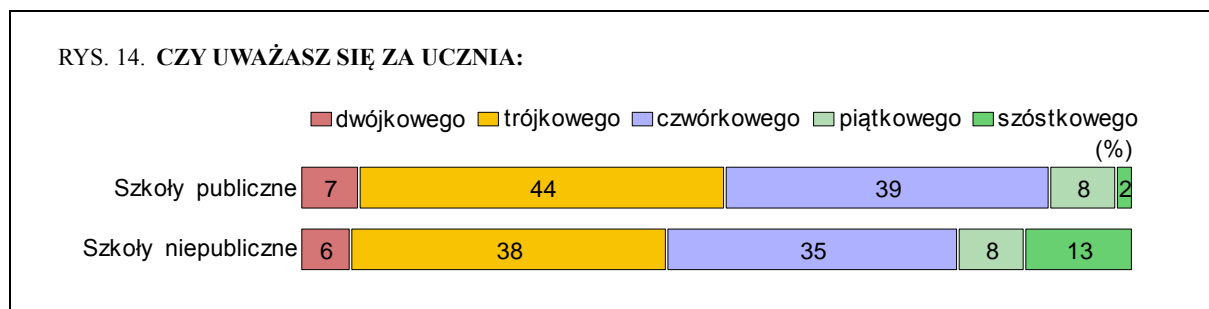
SAMOOCENA WEDŁUG SKALI OCEN SZKOLNYCH

Ankietowanych poprosiliśmy, by ocenili swoje wyniki i kompetencje szkolne, używając szkolnej skali ocen. Z ich deklaracji wynika, że badani na ogół określają się jako uczniowie trójkowi (44%) lub – nieznacznie rzadziej – czwórkowi (38%). Średnia ocen wynosi 3,56. Przez ostatnie trzy lata samoocena uczniów szkół ponadgimnazjalnych jest stabilna. Można jedynie zauważyć, że w minimalnym stopniu ubyło najslabszych, dwójkowych uczniów.

Tabela 21

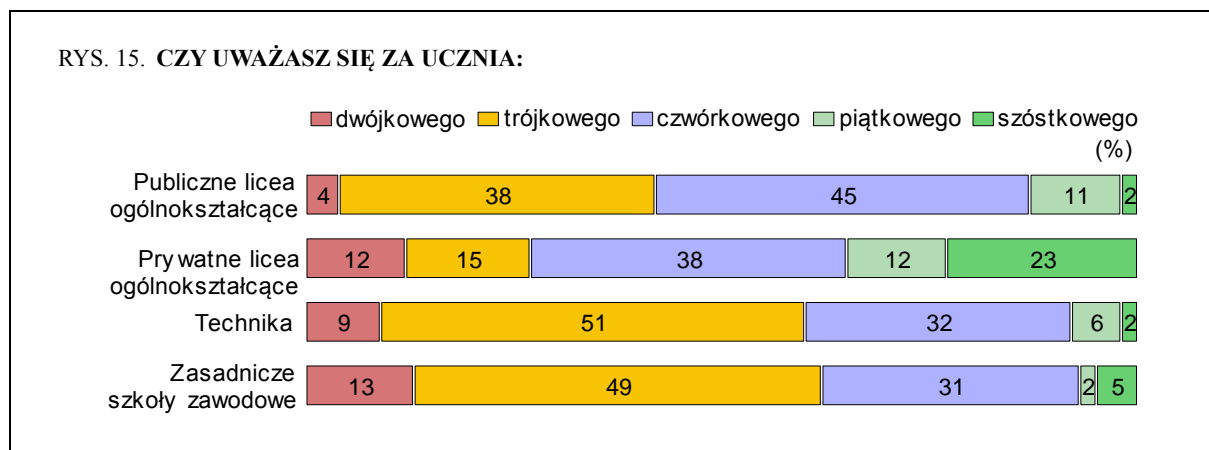
Czy uważasz się za ucznia:	Badania statutowe CBOS		Badania KBPN			
	1996	1998	2003	2008	2010	2013
	w procentach					
– dwójkowego	3	3	5	6	10	7
– trójkowego	44	44	43	44	46	44
– czwórkowego	46	46	43	41	36	38
– piątkowego	6	6	8	8	6	8
– szóstkowego	1	1	1	1	2	3

Uczniowie szkół niepublicznych oceniają się przeciętnie lepiej niż publicznych (średnie oceny wynoszą odpowiednio 3,83 i 3,55). Warto też podkreślić, że wśród osób uczących się w placówkach prywatnych znacząco wyższy niż wśród badanych ze szkół publicznych jest odsetek określających się jako uczniowie szóstkowi (13% wobec 2%).

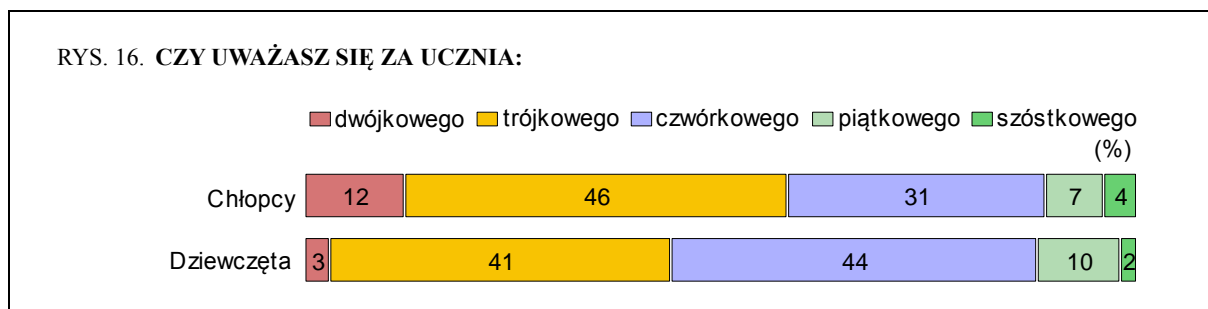
Badanie KBPN

Relatywnie najlepsze noty wystawiają sobie badani z prywatnych liceów ogólnokształcących (średnia 4,19). Drugie miejsce pod tym względem zajmują uczniowie liceów publicznych (średnia 3,68), natomiast nieco poniżej przeciętnej sytuują się na ogół technika (średnia 3,42) i zasadnicze szkoły zawodowe (średnia 3,38).

Badanie KBPN

Chłopcy oceniają się przeciętnie nieznacznie gorzej niż dziewczęta (średnia wynosi odpowiednio 3,45 i 3,64), co jednak w znacznej mierze może być determinowane przez typ szkoły – gorsze oceny wystawiają sobie uczniowie szkół zasadniczych, w których licznie dominują chłopcy, podczas gdy uczennice stanowią większość w liceach.

Badanie KBPN

Pewien wpływ na samoocenę badanych ma również wykształcenie rodziców, zwłaszcza ojca. Dzieci rodziców legitymujących się wyższym wykształceniem oceniają swoje kompetencje szkolne zazwyczaj wyżej niż pozostali. Natomiast najślabi uczniowie to – jak wynika z deklaracji – osoby, których ojcowie mają wykształcenie podstawowe.

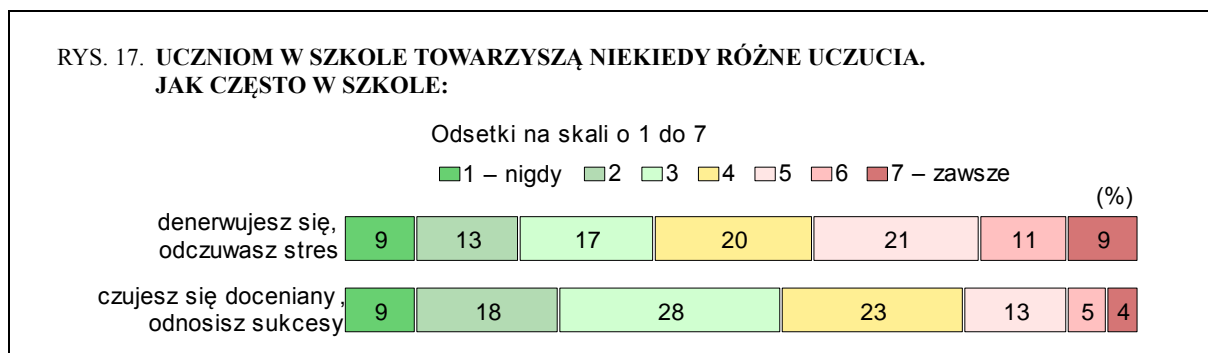
Tabela 22

Wykształcenie rodziców	Średnia samoocena uczniów na szkolnej skali ocen (od 2 do 6) według wykształcenia rodziców	
	matki	ojca
Podstawowe	3,46	3,24
Zasadnicze zawodowe	3,47	3,52
Średnie	3,52	3,53
Wyższe	3,70	3,76

Badanie KBPN

STRES I POCZUCIE SATYSFAKcji

Interesujące wydaje się również to, jak często szkoła wywołuje u badanych pozytywne lub negatywne uczucia, tzn. z jednej strony satysfakcję wynikającą z poczucia, że jest się docenianym, a z drugiej strony zdenerwowanie i stres. Z deklaracji wynika, że stres występuje w szkole częściej niż poczucie satysfakcji. Średnie na siedmiopunktowej skali, na której 1 oznacza, że taki stan w ogóle nie jest doznawany, a 7 – że jest on permanentny, wynoszą odpowiednio 3,98 i 3,42. Innymi słowy, dla około dwóch piątych badanych (41%) szkoła często wiąże się ze stresem, a tylko ponad jednej piątej (22%) często kojarzy się z poczuciem satysfakcji z osiągnięć. Stwierdzono istotny statystycznie związek między oboma stanami (r Pearsona = -0,18) – osoby, które czują się doceniane, rzadziej odczuwają stres niż osoby, które nie czerpią satysfakcji z edukacji, i odwrotnie.

Badanie KBPN

Stres i poczucie satysfakcji są w pewnym stopniu związane z oceną własnej efektywności szkolnej. Nasilenie stresu jest zbliżone wśród wszystkich uczniów z wyjątkiem uczniów szóstkowych, u których jest ono mniejsze. Można również zauważyć, że na tle pozostałych częściej stresują się uczniowie określający się jako dobrzy, tzn. czwórkowi. Poziom poczucia satysfakcji i bycia docenianym wzrasta wraz z samooceną umiejętności szkolnych, niemniej jednak – co ciekawe – najczęściej na tle pozostałych deklarują je uczniowie określający się jako piątkowi, a nie szóstkowi.

Tabela 23

Czy uważasz się za ucznia:	Jak często w szkole denerwujesz się, odczuwasz stres?	Jak często w szkole czujesz się doceniany, odnosisz sukcesy?
	Średnia na skali od 1 (nigdy) do 7 (zawsze)	
– dwójkowego	3,87	2,74
– trójkowego	3,98	3,09
– czwórkowego	4,06	3,73
– piątkowego	3,95	4,30
– szóstkowego	3,29	3,53

Z zestawienia średnich wynika również, że chłopcy częściej niż dziewczęta czują się doceniani w szkole z powodu swoich osiągnięć, z kolei uczennice w większym stopniu odczuwają zdenerwowanie.

Tabela 24

Płeć	Jak często w szkole denerwujesz się, odczuwasz stres?	Jak często w szkole czujesz się doceniany, odnosisz sukcesy?
	Średnia na skali od 1 (nigdy) do 7 (zawsze)	
Chłopcy	3,39	3,46
Dziewczęta	4,48	3,39

Rodzaj własności placówki szkolnej nie różnicuje natężenia stresu odczuwanego przez uczniów, ma natomiast pewien wpływ na ich poczucie sukcesu: doceniani przez nauczycieli

częściej czują się badani ze szkół niepublicznych niż z publicznych (średnia wynosi odpowiednio 4,02 i 3,40). Szkolny stres częściej odczuwają uczniowie publicznych liceów i techników, najrzadziej zaś badani ze szkół zasadniczych. Z kolei poczucie, że są doceniani, najczęściej deklarują uczący się w liceach prywatnych, natomiast najrzadziej – w zasadniczych szkołach zawodowych.

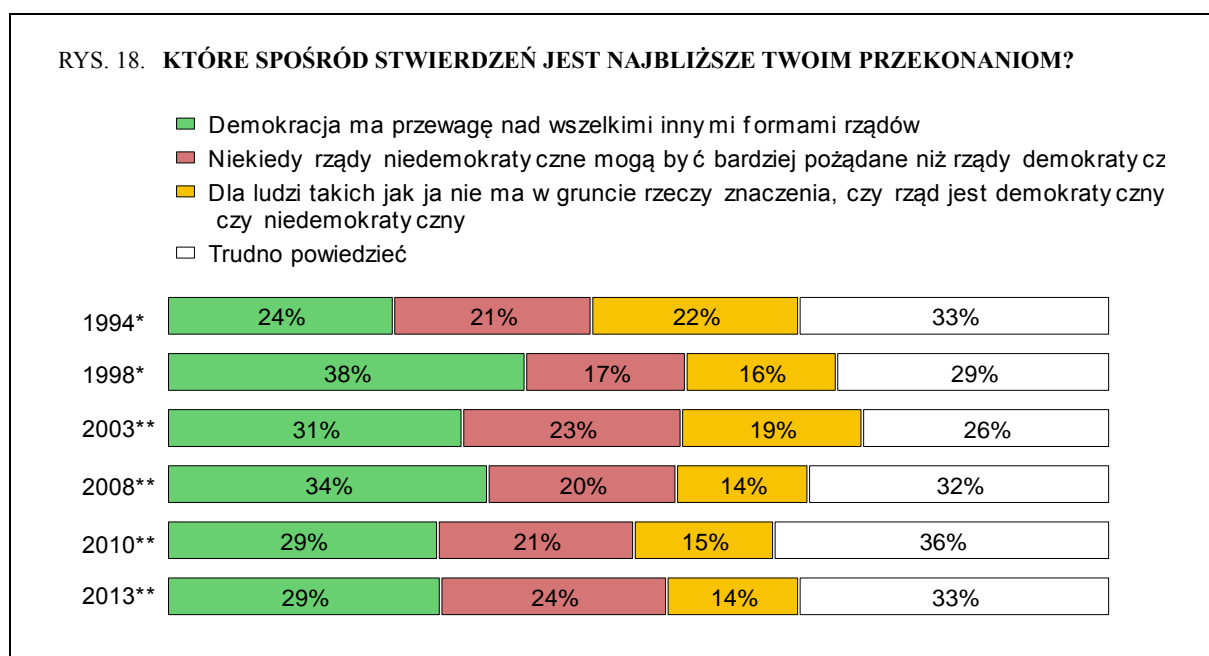
Tabela 25

Typ szkoły	Jak często w szkole denerwujesz się, odczuwasz stres?	Jak często w szkole czujesz się doceniany, odnosisz sukcesy?
	Średnia na skali od 1 (nigdy) do 7 (zawsze)	
Publiczne liceum ogólnokształcące	4,15	3,45
Prywatne liceum ogólnokształcące	3,12	4,23
Technikum	4,24	3,41
Zasadnicza szkoła zawodowa	2,74	3,30

MŁODZIEŻ O POLITYCE, DEMOKRACJI I GOSPODARCE

STOSUNEK DO DEMOKRACJI JAKO FORMY RZĄDÓW

Opinie przedstawicieli młodego pokolenia na temat demokracji – podobnie jak przed trzema laty – są niejednoznaczne. Potwierdza to zarówno fakt, że żadne z prezentowanych młodym ludziom stwierdzeń dotyczących sposobu sprawowania władzy nie uzyskało wyraźnej przewagi, jak i wysoki odsetek badanych, którzy nie potrafią jednoznacznie określić swojego stanowiska w tej sprawie.

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

Notowane w 2013 roku wyniki są zbliżone do tych z roku 2010, kiedy to po raz pierwszy grupa ankietowanych deklarujących postawę prodemokratyczną przestała dominować – najwięcej badanych wybierało opcję „trudno powiedzieć” (36% w 2010 roku i 33% w 2013). Obecnie ze stwierdzeniem, że demokracja ma przewagę nad wszystkimi innymi formami rządów, zgadza się 29% badanych – tyle samo ile w 2010 roku. W ciągu trzech lat zwiększył się nieznacznie udział ankietowanych relatywizujących dopuszczalną formę władzy, skłaniających się ku stwierdzeniu, że niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż demokratyczne (wzrost z 21% do 24%). Na niemal takim samym

poziomie utrzymuje się odsetek młodych politycznie wyalienowanych, marginalizujących znaczenie systemu politycznego, aprobujących stwierdzenie: „Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny” – stanowią oni 14% ogółu badanych. Obserwowane w 2013 roku wyniki należy interpretować jako utrwalenie się notowanego po raz pierwszy z taką wyrazistością w roku 2010 zróżnicowania poglądów młodzieży w kwestii postrzegania demokracji.

Jedną z rysujących się linii podziału w opiniach na temat demokracji wyznacza rodzaj szkoły, do jakiej uczęszczają ankietowani. Spośród trzech typów badanych szkół najbardziej wyróżniają się uczniowie liceów ogólnokształcących, których opinie – mimo że zróżnicowane – są na tle pozostałych najbardziej jednoznaczne. Licealiści częściej prezentują postawę prodemokratyczną (34%), jednak blisko trzech na dziesięciu przyznaje, że w pewnych okolicznościach bardziej sprawdza się system oparty na innych niż demokratyczne podstawach (29%), a co dziesiąty deklaruje, że nie ma to dla niego znaczenia (10%).

Tabela 26

Które spośród stwierdzeń jest najbliższe Twoim przekonaniom?	Odpowiedzi uczniów		
	liceów ogólnokształcących	techników	zasadniczych szkół zawodowych
	w procentach		
Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	34	24	20
Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne	29	21	14
Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny	10	16	21
Trudno powiedzieć	27	39	44

Badanie KBPN

Na tle pozostałych uczniów, młodzież licealna wyróżnia się też względnie niskim odsetkiem odpowiedzi „trudno powiedzieć” (27%). Inaczej jest w szkołach pozostałych typów – zarówno uczniowie techników, jak i zasadniczych szkół zawodowych najczęściej nie potrafią określić swojej opinii na temat demokracji. W technikach wyrobionego zdania w tej kwestii nie ma blisko dwóch na pięciu badanych (39%), a w szkołach zawodowych odsetek ten jest jeszcze wyższy (44%).

Wśród uczniów techników opinię, że demokracja ma przewagę nad innymi formami sprawowania władzy, podziela co czwarty (24%), a tylko nieznacznie mniej przyznaje, że niekiedy bardziej skuteczne są inne sposoby rządzenia (21%). Podobnie jak wśród

licealistów, w tej kategorii uczniów najmniej liczni są ci, którzy czują się politycznie wyalienowani (16%).

Przyszli absolwenci zasadniczych szkół zawodowych niemal równie często przejawiają postawę prodemokratyczną co demonstrują pewne wycofanie, przyznając, że panujący ustroj nie ma dla nich znaczenia. Takie opinie wyraża co piąty uczeń (odpowiednio 20% i 21%). W tej grupie badanych najrzadziej prezentowany jest pogląd, zgodnie z którym niedemokratyczne formy rządów niekiedy mogą być pożądane (14%).

Tabela 27

Które spośród stwierdzeń jest najbliższe Twoim przekonaniom?	Deklarowane poglądy polityczne			
	lewicowe	centrowe	prawicowe	trudno powiedzieć
	w procentach			
Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	42	45	31	27
Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne	39	26	47	18
Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny	8	10	5	16
Trudno powiedzieć	11	19	17	40

Badanie KBPN

Nie bez znaczenia dla opinii o demokracji są też deklarowane autoidentyfikacje światopoglądowe badanych uczniów. Ankietowani określający swoje poglądy jako lewicowe w zasadzie równie często prezentują postawę prodemokratyczną co autorytarną (odpowiednio 42% i 39%). W grupie respondentów o poglądach prawicowych najczęstsze są postawy warunkowo dopuszczające niedemokratyczne sposoby sprawowania władzy (47%), a dopiero w drugiej kolejności deklarowane jest przekonanie o przewadze demokracji nad innymi formami rządów (31%). Wśród określających swoje poglądy jako centrowe nieco mniej niż co drugi badany (najwięcej na tle pozostałych autoidentyfikacji) jest zdania, że to demokracja jest najlepszą formą rządów (45%). W porównaniu do uczniów deklarujących inne poglądy, uczniowie sytuujący się w centrum politycznego spectrum najrzadziej dostrzegają walory rządów niedemokratycznych. Tylko co czwarty z nich dopuszcza taką formę sprawowania władzy (26%).

Na opinie o demokracji w pewnym stopniu wpływa też płeć badanych. O ile odsetki uczniów i uczennic dostrzegających przewagę ustroju demokratycznego nie są istotnie różne (odpowiednio 30% i 27%), to należy zwrócić uwagę, że chłopcy częściej niż dziewczęta są

skłonni dopuszczać rozwiązania niedemokratyczne (odpowiednio 30% i 19%). Uczennice z kolei częściej niż ich koledzy ze szkolnej ławy deklarują brak zdania w tej sprawie (odpowiednio 37% i 30%).

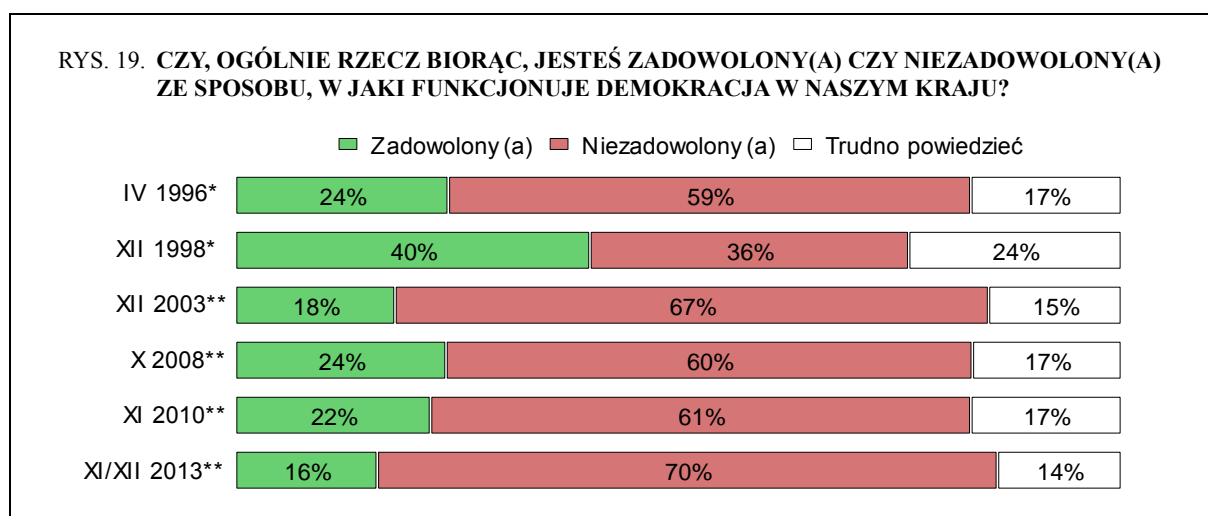
Tabela 28

Które spośród stwierdzeń jest najbliższe Twoim przekonaniom?	Płeć	
	chłopcy	dziewczęta
	w procentach	
Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	27	30
Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne	30	19
Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny	13	14
Trudno powiedzieć	30	37

Badanie KBPN

OCENA FUNKCJONOWANIA DEMOKRACJI W POLSCE

Co prawda, w dotychczasowych pomiarach jedynie w roku 1998 odsetek młodych ludzi zadowolonych ze sposobu funkcjonowania demokracji w Polsce przeważał nad odsetkiem niezadowolonych, niemniej jednak krytyka w tej kwestii nigdy nie była przez młodzież wyrażana tak powszechnie jak obecnie. Zdecydowana większość badanych (70%) deklaruje brak satysfakcji ze sposobu funkcjonowania demokracji w naszym kraju, a jedynie co szósty (16%) jest odmiennego zdania. W porównaniu z 2010 rokiem młodzi ludzie częściej deklarują niezadowolenie z funkcjonowania ustroju (wzrost o 9 punktów), a jednocześnie rzadziej wyrażana jest satysfakcja w tej kwestii (spadek o 6 punktów).

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

Niezadowolenie z funkcjonowania demokracji w Polsce przeważa wśród uczniów wszystkich typów szkół, przy czym licealiści relatywnie częściej niż pozostali wyrażają w tej kwestii aprobatę (19%). Odsetek ocen krytycznych dotyczących sposobu funkcjonowania demokracji w naszym kraju jest wśród uczniów różnych szkół zbliżony, niezależnie od rodzaju placówki edukacyjnej. Wynosi on odpowiednio: 68% w liceach, 71% w technikach i 72% w szkołach zawodowych.

Tabela 29

Czy, ogólnie rzecz biorąc, jesteś zadowolony(a) czy niezadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w naszym kraju?	Odpowiedzi uczniów		
	liceów ogólnokształcących	techników	zasadniczych szkół zawodowych
	w procentach		
Zadowolony(a)	19	13	14
Niezadowolony(a)	68	71	72
Trudno powiedzieć	13	16	14

Badanie KBPN

Co szczególnie istotne, zainteresowanie polityką nie determinuje opinii na temat demokracji w kraju. Oczywiście, duże zainteresowanie poczynaniami władzy sprzyja ogólnej krystalizacji poglądów w tym zakresie (wśród uczniów interesujących się życiem politycznym odnotowano najniższy odsetek osób bez wyrobionego zdania w omawianej kwestii – 5%), jednak we wszystkich wyróżnionych grupach dominuje krytycyzm.

Wśród ankietowanych średnio zainteresowanych polityką zadowolony ze stanu polskiej demokracji jest co piąty (20%), a w grupie deklarujących niewielkie lub żadne zainteresowanie – jedynie co siódmy (14%). Ogólnie rzecz biorąc, mimo że we wszystkich grupach wyodrębnionych ze względu na ciekawość spraw bieżących zdecydowanie przeważa niezadowolenie z demokracji w Polsce, należy zwrócić uwagę na fakt, że im większe zainteresowanie polityką, tym wyższy odsetek osób zadowolonych, a niższy tych, którzy nie mają wyrobionych poglądów w tej sprawie.

Tabela 30

Czy, ogólnie rzecz biorąc, jesteś zadowolony(a) czy niezadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w naszym kraju?	Jak określił(a)byś swoje zainteresowanie polityką?			
	Bardzo duże/ duże	Średnie	Niższe/ żadne	Określił(a)byś to inaczej*
	w procentach			
Zadowolony(a)	22	20	14	4
Niezadowolony(a)	73	73	68	64
Trudno powiedzieć	5	8	18	32

* Wyniki należy traktować ostrożnie z powodu małej liczebności kategorii badanych określających swoje zainteresowanie polityką inaczej (N=25)

Badanie KBPN

Przekonanie o warunkowej dopuszczalności rządów niedemokratycznych, jak i swoiste samowykluczenie z debaty publicznej, które przejawia się w akceptacji stwierdzenia: „Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny”, wzmacnia krytycyzm wobec demokracji w Polsce. Opinie o funkcjonowaniu polskiej demokracji są najlepsze wśród uczniów przedkładających ten ustrój nad wszystkie inne. W tej grupie stosunkowo liczni deklarują, że są zadowoleni z funkcjonowania demokracji w naszym kraju (30%) i najrzadziej na tle innych wyrażają niezadowolenie (60%).

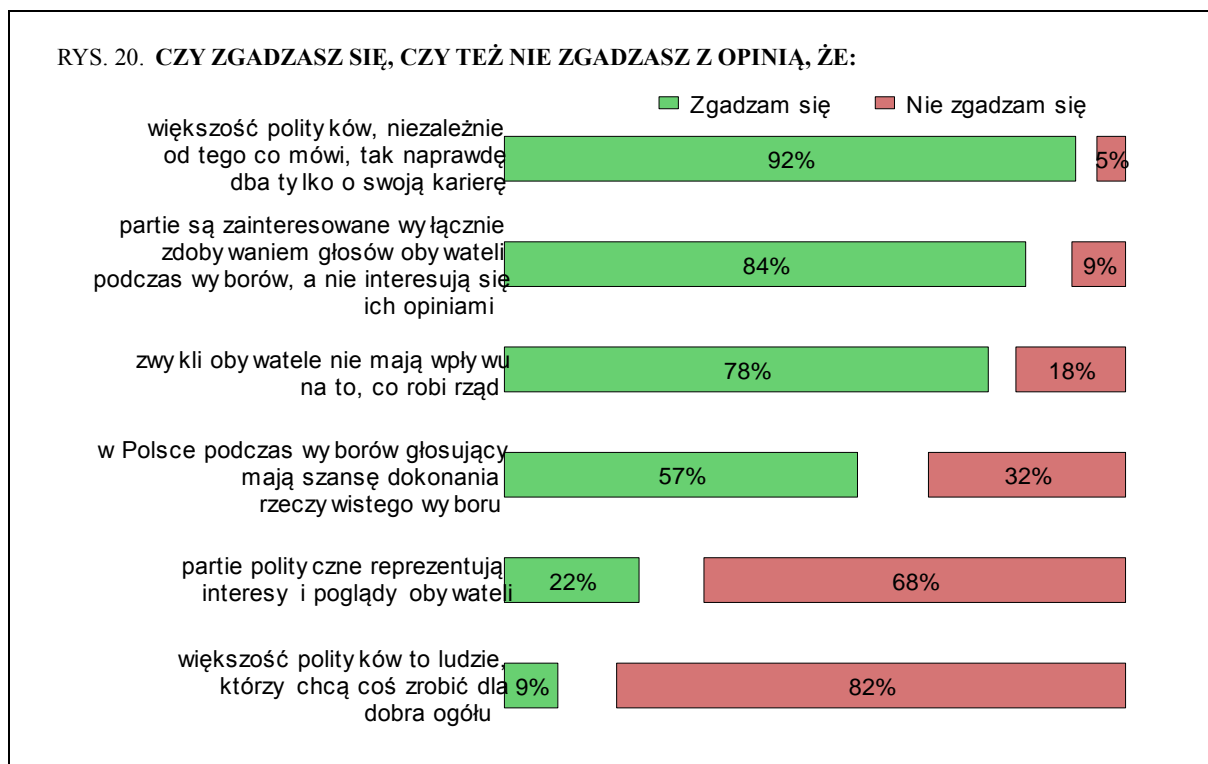
Tabela 31

Które stwierdzenie, jest najbliższe Twoim przekonaniom?	Czy, ogólnie rzecz biorąc, jesteś zadowolony(a) czy niezadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja naszym kraju?		
	Zadowolony(a)	Niezadowolony(a)	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	30	60	10
Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne	11	81	7
Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny	8	76	16
Trudno powiedzieć	11	67	22

Badanie KBPN

Dopełnieniem opinii przedstawicieli młodego pokolenia na temat demokracji w Polsce jest stosunek uczniów do kilku przedstawionych stwierdzeń, charakteryzujących sposób jej funkcjonowania w naszym kraju.

Podobnie jak w poprzednich latach, opinie uczniów dotyczące różnych aspektów funkcjonowania ustroju nie nastrojają optymizmem. Wśród przedstawicieli młodego pokolenia powszechne jest przekonanie, że politycy – niezależnie od deklaracji – dbają jedynie o swoje kariery (92%), a partie nie biorą pod uwagę opinii obywateli, zabiegając jedynie o zdobycie jak największej liczby głosów w wyborach (84%). Blisko ośmiu na dziesięciu respondentów uważa, że obywatele nie mają wpływu na to, co robi rząd (78%), i postrzega polityków jako ludzi, którym nie zależy na dobru ogółu (82%). W większości badani nie zgadzają się z opinią, że partie polityczne reprezentują interesy i poglądy zwykłych ludzi (68%). Mimo tego jednoznacznie krytycznego nastawienia do sposobu funkcjonowania demokracji w Polsce, ponad połowa ankietowanych przyznaje, że podczas wyborów głosujący mają szansę dokonać rzeczywistego wyboru (57%).

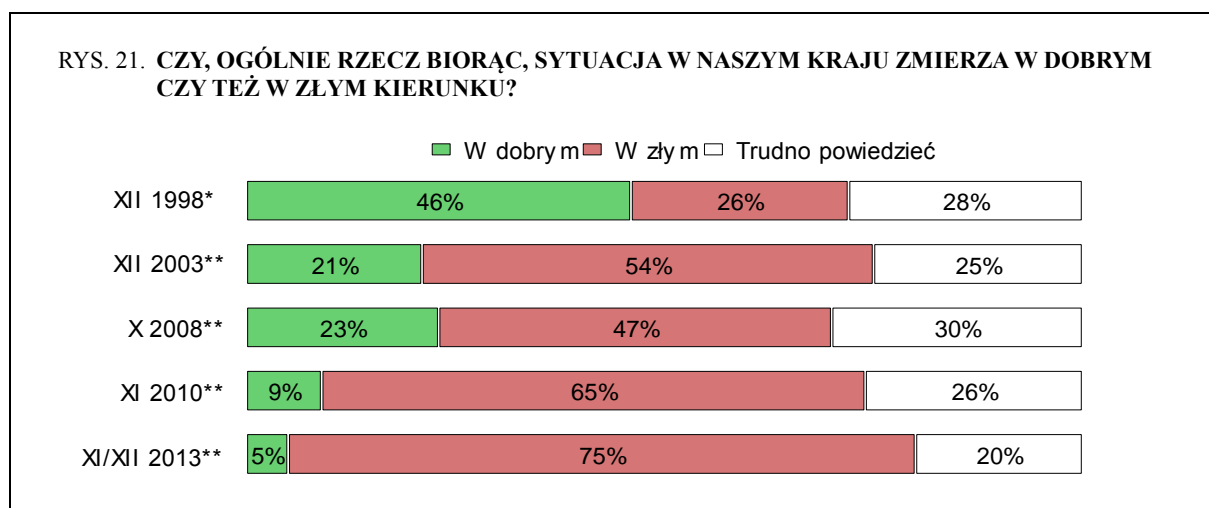
Badanie KBPN

Na podkreślenie zasługuje fakt, że opinie dotyczące różnych aspektów funkcjonowania demokracji w naszym kraju są w zasadzie najgorsze spośród dotychczas notowanych. Dotyczy to również jedyne pozytywnie ocenianego aspektu polskiej demokracji – przeświadczenia o możliwości dokonania rzeczywistego wyboru podczas głosowania. Odsetek badanych, którzy twierdzą, że mają taką możliwość, utrzymywał się przez lata na stabilnym poziomie około 75%.

Tabela 32

Czy zgadzasz się czy też nie zgadzasz z następującymi opiniami?	Zdecydowanie się zgadzam					Raczej się zgadzam					Raczej się nie zgadzam					Zdecydowanie się nie zgadzam					Trudno powiedzieć				
	CBOS	KBPN				CBOS	KBPN				CBOS	KBPN				CBOS	KBPN				CBOS	KBPN			
	1998	2003	2008	2010	2013	1998	2003	2008	2010	2013	1998	2003	2008	2010	2013	1998	2003	2008	2010	2013	1998	2003	2008	2010	2013
	w procentach																								
Większość polityków niezależnie od tego, co mówi, tak naprawdę dba tylko o swoją karierę	44	60	61	59	66	35	27	26	28	26	10	4	6	6	3	3	5	4	2	2	8	3	4	5	3
Partie są zainteresowane wyłącznie zdobywaniem głosów obywateli podczas wyborów, a nie interesują się ich opiniami	34	46	43	46	49	36	33	37	36	35	15	8	9	8	6	3	5	4	3	3	11	8	8	7	7
Zwykli obywatele nie mają wpływu na to, co robi rząd	30	48	43	40	47	31	26	31	30	32	20	15	14	17	12	10	8	8	7	5	8	4	4	6	4
W Polsce podczas wyborów głosujący mają szansę dokonania rzeczywistego wyboru	34	29	27	29	19	41	45	48	44	38	13	14	13	13	23	3	5	5	4	9	10	8	8	10	11
Partie polityczne reprezentują interesy i poglądy obywateli	6	4	5	3	5	25	15	20	18	17	38	40	43	43	40	13	30	23	23	28	19	10	9	13	10
Większość polityków to ludzie, którzy chcą coś zrobić dla dobra ogółu	5	5	3	2	2	22	12	12	14	7	42	44	47	41	43	17	32	29	32	39	13	7	9	11	9

Krytycyzm wobec funkcjonowania demokracji i negatywne oceny poszczególnych jej aspektów korespondują z opiniami na temat ogólnej sytuacji w kraju. Poglądy młodzieży w tej kwestii są najgorsze spośród dotychczas notowanych. Większość badanych jest zdania, że sytuacja w Polsce zmierza w złym kierunku (75%), a tylko co dwudziesty (5%) wyraża przeciwną opinię. W porównaniu z poprzednim pomiarem odsetek ankietowanych negatywnie oceniających ogólną sytuację w kraju zwiększył się o 10 punktów.

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

Prześledziliśmy opinie młodych ludzi na temat ogólnej sytuacji w Polsce w zależności od postrzegania przez nich warunków materialnych swoich rodzin. Im gorsze oceny tych warunków, tym częściej wyrażana jest opinia, że sytuacja w kraju zmierza w złym kierunku. Należy jednak podkreślić, że mimo to nie odnotowano wyższego odsetka ocen pozytywnych wśród uczniów lepiej oceniających warunki materialne swoich rodzin.

Tabela 33

Czy, ogólnie rzecz biorąc, sytuacja w naszym kraju zmierza w dobrym czy też w złym kierunku?	Odpowiedzi uczniów oceniających obecne warunki materialne swoich rodzin jako		
	bardzo i raczej złe	średnie, przeciętne	raczej i bardzo dobre
	w procentach		
W dobrym	6	4	6
W złym	81	77	71
Trudno powiedzieć	13	19	22

Badanie KBPN

Opinie na temat możliwego rozwoju sytuacji w kraju wiążą się częściowo z wielkością miejscowości, w których mieszkają ankietowani. Wprawdzie złe prognozy w tym względzie

przeważają w miejscowościach wszystkich kategorii, jednak najmniej krytyczni są uczniowie mieszkający w największych miastach. W tej grupie rzadsze – choć nadal dominujące – są negatywne przewidywania co do przyszłości (68%), relatywnie częściej wyrażane jest też przekonanie, że sytuacja zmierza w dobrym kierunku (8%).

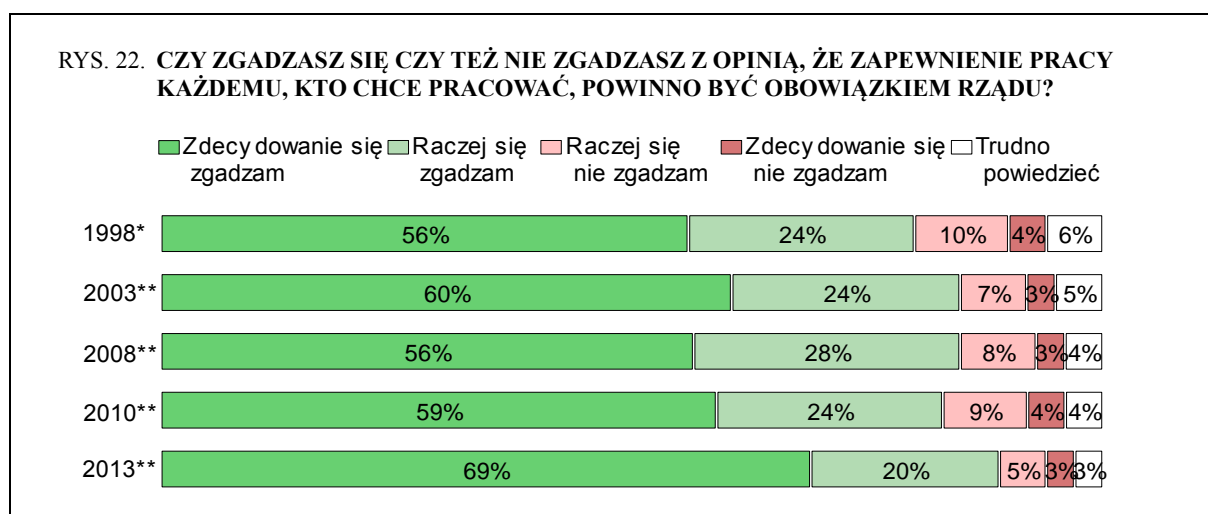
Tabela 34

Czy, ogólnie rzecz biorąc, sytuacja w naszym kraju zmierza w dobrym czy też w złym kierunku?	Odpowiedzi uczniów mieszkających				
	na wsi	w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców	w miastach od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	w miastach powyżej 100 tys. do 500 tys. mieszkańców	w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców
	w procentach				
W dobrym	4	4	7	5	8
W złym	76	75	73	76	68
Trudno powiedzieć	19	21	20	19	24

Badanie KBPN

PAŃSTWO A GOSPODARKA

Zdecydowana większość uczniów – podobnie jak w poprzednich latach – uważa, że państwo powinno gwarantować obywatelom miejsca pracy. Choć odsetek badanych podzielających tę opinię zawsze był dominujący, to obecnie jest najwyższy z dotychczas notowanych. Ze stwierdzeniem, że obowiązkiem rządu jest zapewnienie zatrudnienia każdemu, kto chce pracować, zgadza się blisko dziewięciu na dziesięciu badanych (89%), a tylko 8% jest innego zdania.

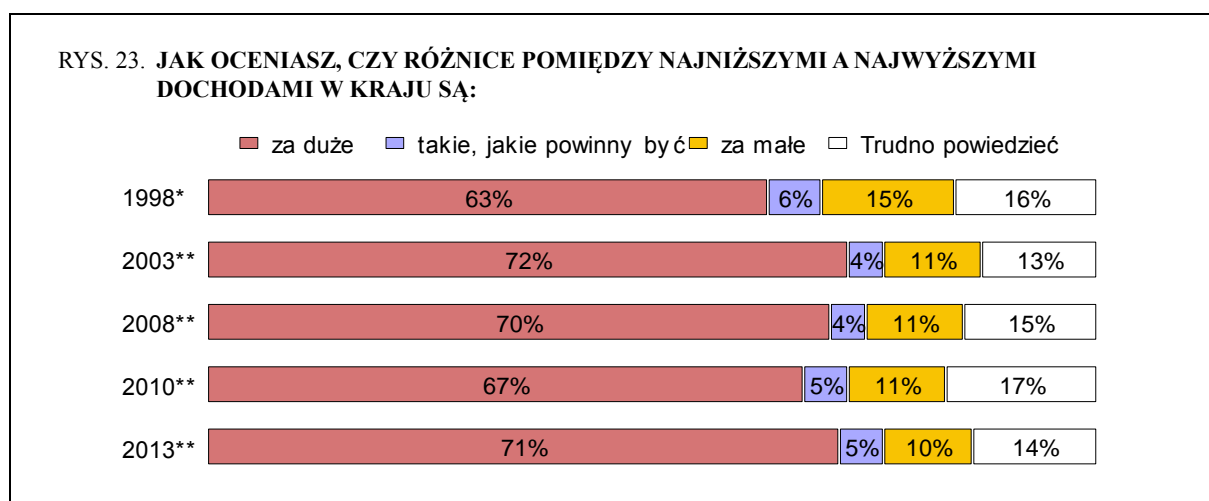
* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

Przeanalizowaliśmy tę kwestię w kontekście zainteresowania badanych polityką. Im jest ono większe, tym mniejsza akceptacja ingerencji rządu w rynek pracy. Wśród badanych deklarujących, że życie polityczne leży w kręgu ich zainteresowań, blisko co piąty (18%) sprzeciwia się interwencji rządzących w relacje na linii pracodawca–pracobiorca, natomiast w grupie niezainteresowanych życiem politycznym odsetek ten jest trzykrotnie niższy (6%). Dezaprobatę wobec ingerencji władzy w rynek pracy częściej wyrażają też mieszkańcy największych miast (17%).

STOSUNEK DO ZRÓŻNICOWANIA DOCHODÓW

W ciągu ostatnich trzech lat nie odnotowano znaczących zmian w zakresie opinii na temat rozpiętości dochodów w Polsce. Większość ankietowanych (71%) uważa, że jest ona zbyt duża, a tylko co dwudziesty młody człowiek twierdzi, że jest ona taka, jaka powinna być (5%).

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

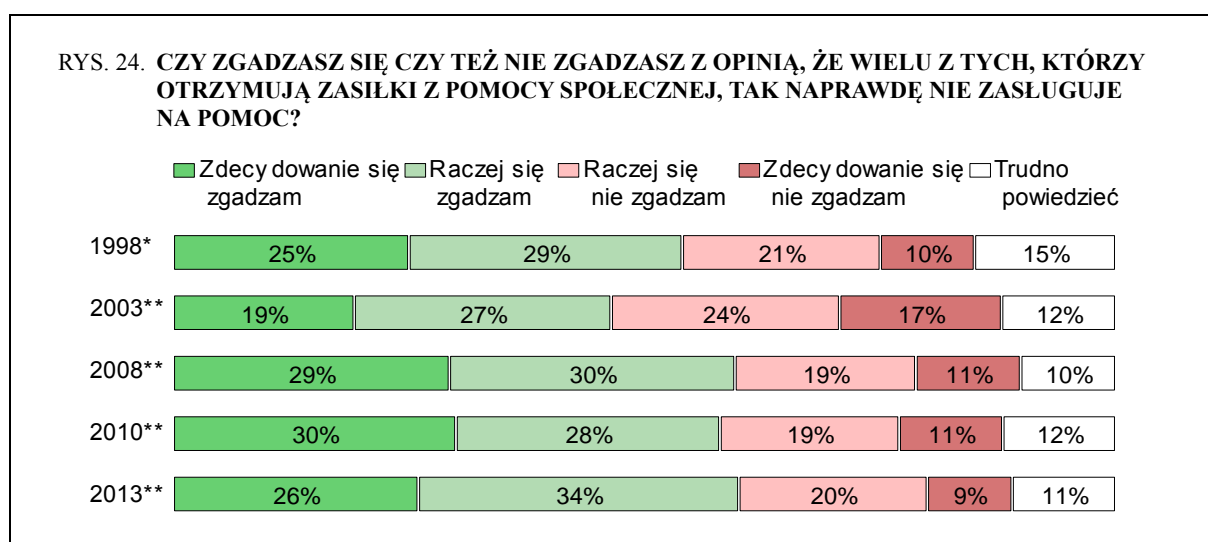
Mimo że rozpiętość zarobków w Polsce jest ogólnie postrzegana jako zbyt duża, to można zaobserwować różnice opinii w tej kwestii między uczniami deklarującymi różne poglądy polityczne. Najczęściej poziom wynagrodzeń jako zbyt zróżnicowany określają uczniowie o poglądach centrowych (83%), a relatywnie najrzadziej – paradoksalnie – ci, którzy identyfikują się z lewicą (66%).

Częściej niż inni za większą rozpiętością dochodów opowiadają się też uczniowie zasadniczych szkół zawodowych, wśród których niemal jedna trzecia (31%) uważa, że struktura wynagrodzeń jest zbyt mało zróżnicowana. Wiąże się to niewątpliwie

z doświadczeniami w pracy zarobkowej młodych ludzi. Niezależnie od tego, czy podejmowali dotychczas jedynie prace o charakterze sezonowym lub dorywczym, czy też ich zatrudnienie miało charakter stały, to, ogólnie rzecz biorąc, uczniowie pracujący częściej niż ci, którzy nie pracowali, skłonni są twierdzić, że rozpiętość dochodów jest zbyt mała.

STOSUNEK DO POMOCY SPOŁECZNEJ

Deklarowane przez większość ankietowanych uczniów przekonanie, że rząd powinien zapewnić pracę wszystkim, którzy chcą pracować, nie oznacza bynajmniej, że młode pokolenie zwraca się ku państwu socjalnemu. Należy zwrócić uwagę, iż wśród respondentów przeważa przekonanie, że z pomocy społecznej często korzystają osoby, które na nią nie zasługują. Taką opinię wyraża dwie trzecie respondentów (60%), a dwukrotnie mniej jest przeciwnego zdania (29%). Opinie w tej kwestii nie zmieniają się znacząco od 2008 roku.

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

Poglądy w tej sprawie w pewnym stopniu różnicuje typ szkoły, do jakiej uczęszczają badani. W szczególności wyróżniają się tu uczniowie zasadniczych szkół zawodowych, wśród których odsetek twierdzących, że z opieki socjalnej często korzystają osoby nieuprawnione, jest nieznacznie wyższy niż wśród tych, którzy tej opinii nie podzielają (47% do 43%).

Nie bez znaczenie jest również zainteresowanie młodych ludzi polityką. Im jest ono większe, tym częstsze przekonanie, że z pomocy państwa korzystają również ci, którym się ona nie należy.

Barbara BADORA

ZAINTERESOWANIE POLITYKĄ I POGLĄDY POLITYCZNE

ZAINTERESOWANIE POLITYKĄ

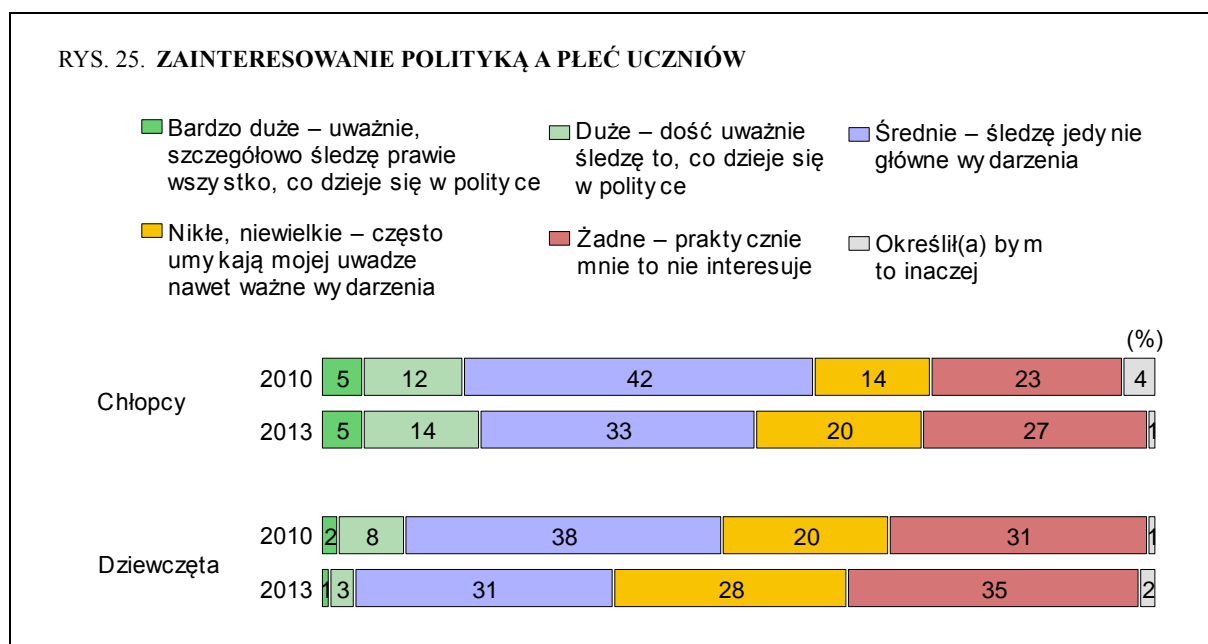
Poziom zainteresowania polityką wśród badanej młodzieży jest najniższy spośród dotąd notowanych. Obecnie niemal tyle samo młodych ludzi kończących edukację w szkołach ponadgimnazjalnych określa swoje zainteresowanie polityką jako średnie – śledzi jedynie najważniejsze wydarzenia polityczne – ile twierdzi, że praktycznie nie interesuje się kwestiami politycznymi (odpowiednio 32% i 31%). Blisko jedna czwarta (24%) badanych deklaruje na tyle niewielkie zainteresowanie polityką, że często umykają ich uwadze nawet ważne wydarzenia. Jedynie co dziesiąty (11%) ankietowany uczeń twierdzi, że scenę polityczną obserwuje raczej uważnie, z czego zdecydowaną mniejszość (3%) stanowią osoby bardzo zainteresowane tymi kwestiami.

W latach 1998–2010 zainteresowanie polityką wśród uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych utrzymywało się na zbliżonym, relatywnie niskim, poziomie i było mniejsze od stwierdzonego w roku 1996. Zmiany odnotowane w ostatnim badaniu polegają przede wszystkim na znaczącym (o 8 punktów procentowych w stosunku do roku 2010) zmniejszeniu się grupy badanych średnio zainteresowanych polityką, przy jednoczesnym zwiększeniu się odsetków uczniów deklarujących niewielkie zainteresowanie wydarzeniami politycznymi (wzrost o 7 punktów) oraz praktycznie niezainteresowanych tą sferą życia (wzrost o 4 punkty). Nieco mniej osób (o 2 punkty procentowe) niż w 2010 roku deklaruje też dość uważne śledzenie tego, co się dzieje w polityce (8%). Można jednak powiedzieć, iż od roku 1998 procentowy udział tej grupy jest stabilny, a zmiany w tym zakresie nie są statystycznie istotne. Jeszcze dłużej, bo od 1996 roku, na dość podobnym poziomie utrzymuje się też odsetek uczniów bardzo mocno zainteresowanych polityką, uważnie, szczegółowo śledzących prawie wszystko, co się dzieje w tym obszarze (obecnie 3%, spadek o 1 punkt w stosunku do roku 2010).

Tabela 35

Jak określił(a)byś swoje zainteresowanie polityką?	Badania statutowe CBOS		Badania KBPN			
	1996	1998	2003	2008	2010	2013
	w procentach					
Bardzo duże – uważnie, szczególnie śledzę prawie wszystko, co dzieje się w polityce	3	3	3	4	4	3
Duże – dość uważnie śledzę to, co dzieje się w polityce	14	8	10	9	10	8
Średnie – śledzę jedynie główne wydarzenia	52	42	38	39	40	32
Nikłe, niewielkie – często umykają mojej uwadze nawet ważne wydarzenia	18	23	21	20	17	24
Żadne – praktycznie mnie to nie interesuje	13	23	25	27	27	31
Określił(a)bym to inaczej	0	1	3	2	2	2

Analizy wielozmiennowe³ wykazały, iż najważniejszą zmienną różnicującą poziom zainteresowania polityką jest płeć badanych uczniów. Tradycyjnie nieco częściej zainteresowanie tą dziedziną deklarują chłopcy niż dziewczęta. Należy jednak zauważyć, iż spadek zainteresowania polityką dotknął obie płcie. W efekcie obecnie nie tylko większość dziewcząt, ale również blisko połowa chłopców interesuje się życiem politycznym w niewielkim stopniu lub w ogóle nie przejawia takiego zainteresowania.

Badania KBPN

³ Wykorzystano moduł *IBM SPSS Decision Trees*.

Ponadto przeprowadzone analizy wskazują na związek deklarowanego poziomu zainteresowania polityką z typem szkoły, do jakiej uczęszczają badani. Wśród chłopców relatywnie najbardziej zainteresowani polityką są uczniowie liceów ogólnokształcących, a najmniej – zasadniczych szkół zawodowych. Chłopcy uczęszczający do ostatnich klas liceów ogólnokształcących stanowią najbardziej zainteresowaną polityką część młodego pokolenia – co czwarty z nich z uwagą śledzi to, co się w niej dzieje, a tylko mniej niż jedna piąta praktycznie się nią nie interesuje. W odniesieniu do dziewcząt – z uwagi na małą liczebność uczennic zasadniczych szkół zawodowych w próbie – można natomiast mówić jedynie o statystycznie istotnym, większym zainteresowaniu polityką uczennic liceów ogólnokształcących niż techników.

Tabela 36

Jak określił(a)byś swoje zainteresowanie polityką?	Płeć respondenta i typ szkoły, do której uczęszcza				
	Chłopcy			Dziewczęta*	
	licea ogólnokształcące	technika	zasadnicze szkoły zawodowe	licea ogólnokształcące	technika
	w procentach				
Bardzo duże – uważnie, szczególnie śledzę prawie wszystko, co dzieje się w polityce	8	4	3	2	0
Duże – dość uważnie śledzę to, co dzieje się w polityce	18	13	6	3	4
Średnie – śledzę jedynie główne wydarzenia	33	36	30	33	28
Nikłe, niewielkie – często umykają mojej uwadze nawet ważne wydarzenia	22	17	18	29	25
Żadne – praktycznie mnie to nie interesuje	18	28	41	31	41
Określił(a) bym to inaczej	1	2	2	2	2

* W tabeli pominięto informacje dotyczące uczennic zasadniczych szkół zawodowych z uwagi na małą ich liczbę w próbie

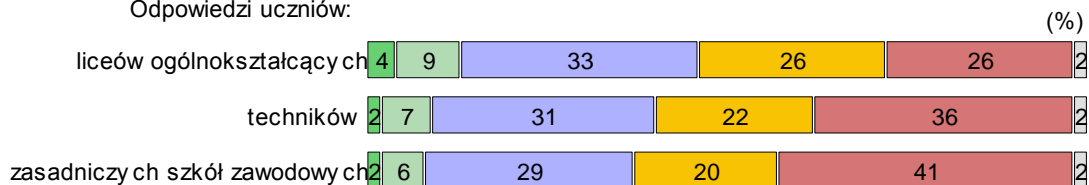
Badanie KBPN

Związek deklarowanego poziomu zainteresowania polityką z typem szkoły, do jakiej uczęszczają badani, jest też widoczny na poziomie ogólnym, choć nie zmienia on generalnego wniosku o braku większego zainteresowania polityką wśród młodzieży kończącej szkołę ponadgimnazjalne.

RYS. 26. ZAINTERESOWANIE POLITYKĄ A TYP SZKOŁY

- Bardzo duże – uważnie, szczególnie śledzę prawie wszystko, co dzieje się w polityce
- Duże – dość uważnie śledzę to, co dzieje się w polityce
- Średnie – śledzę jedynie główne wydarzenia
- Nikłe, niewielkie – często umykają mojej uwadze nawet ważne wydarzenia
- Żadne – praktycznie mnie to nie interesuje
- Określił(a) bym to inaczej

Odpowiedzi uczniów:

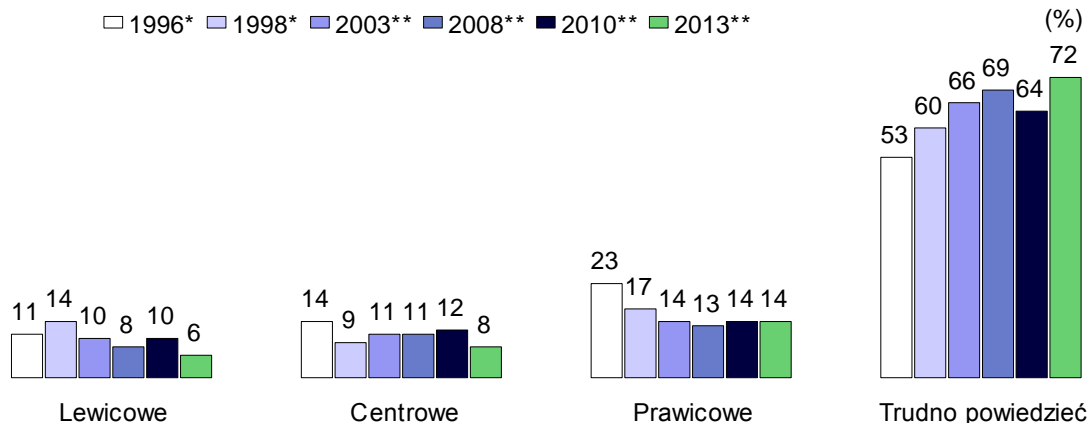

Badanie KBPN 2013

DEKLAROWANE POGLĄDY POLITYCZNE

Blisko trzy czwarte (72%) uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych nie potrafi sprecyzować swoich poglądów politycznych. Jest to kolejny, po braku zainteresowania polityką, wskaźnik rosnącej alienacji politycznej Polaków rozpoczynających dorosłe życie. Od roku 1996 do 2008 odsetek młodych ludzi mających problem z określeniem swoich poglądów na skali lewica–prawica systematycznie rósł. W listopadzie 2010 roku – po raz pierwszy w historii realizacji tych badań – poziom „politycznego niezdecydowania” młodzieży nieznacznie się obniżył w stosunku do poprzedniego pomiaru, natomiast pod koniec 2013 roku był najwyższy spośród dotychczas notowanych (w stosunku do roku 2010 nastąpił wzrost o 8 punktów).

RYS. 27. DEKLAROWANE POGLĄDY POLITYCZNE

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

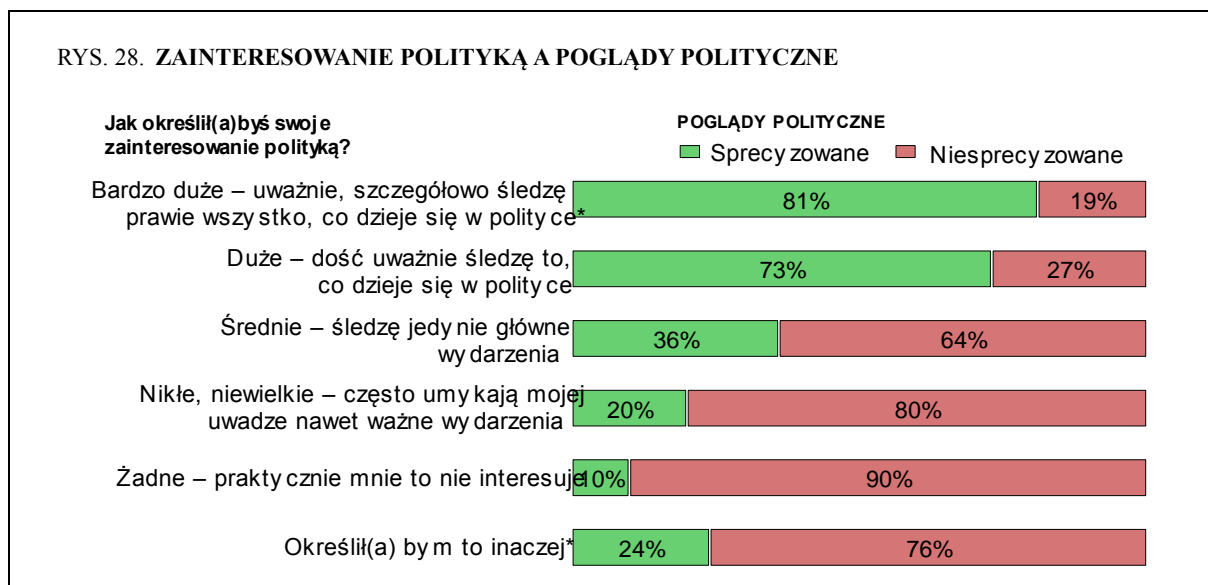
Wśród uczniów mających sprecyzowane przekonania polityczne – podobnie jak w poprzednich badaniach – największa grupa identyfikuje się z prawicą (14% ogółu). Jednocześnie, w porównaniu z poprzednimi pomiarami, udział osób deklarujących prawicowe poglądy wśród uczniów, którzy zdefiniowali swoje przekonania polityczne, zwiększył się i obecnie badani identyfikujący się z prawicą stanowią ponad połowę (52%) wśród tych, którzy potrafili określić swoje przekonania polityczne na skali lewica–prawica. Większy udział młodych ludzi o poglądach prawicowych wśród ogółu uczniów deklarujących sprecyzowane poglądy polityczne jest efektem zmniejszenia się grup określających swoje poglądy jako centrowe oraz identyfikujących się z lewicą. Pod koniec 2013 roku jedynie 8% badanych definiowało swoje poglądy jako centrowe – co stanowi mniej niż jedną trzecią spośród tych, którzy potrafią określić swoje poglądy na skali lewica–prawica (28% z tej grupy), a 6% deklarowało orientację lewicową (20% mających sprecyzowane poglądy).

Analizy wielozmiennowe⁴ wykazały, że posiadanie sprecyzowanych poglądów politycznych jest związane przede wszystkim z deklarowanym poziomem zainteresowania polityką – im większe zainteresowanie polityką, tym częstsze deklarowanie sprecyzowanych poglądów politycznych. Wśród uczniów, którzy w bardzo dużym lub dużym stopniu interesują się życiem politycznym, zdecydowana większość potrafi określić swoje poglądy na skali lewica–prawica, natomiast badani co najwyżej średnio zainteresowani polityką na ogół nie potrafią tego zrobić.

Ponadto w przypadku badanych mało lub w ogóle nieinteresujących się polityką znacznie częściej swoje poglądy na skali lewica–prawica potrafili określić chłopcy niż dziewczęta (odpowiednio 22% i 10%), a wśród młodzieży deklarującej duże lub bardzo duże zainteresowanie swoje poglądy polityczne potrafiła określić zdecydowana większość uczniów liceów ogólnokształcących (85%) i tylko nieco ponad połowa uczęszczających do pozostałych typów szkół (58%). W grupie deklarującej średnie zainteresowanie polityką znacznie częściej swoje poglądy na skali lewica–prawica potrafiła określić młodzież mieszkająca w mieście niż na wsi (odpowiednio 45% i 27%).

Warto też zaznaczyć, że zjawisko narastania wśród uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych problemu z umiejscowieniem własnych poglądów politycznych na skali lewica–prawica dotyczy wszystkich grup wyróżnionych ze względu na deklarowany poziom zainteresowania polityką.

⁴ Wykorzystano moduł *IBM SPSS Decision Trees*.

* Wyniki należy traktować ostrożnie z powodu małej liczebności kategorii badanych deklarujących bardzo duże zainteresowanie polityką (N=39) oraz określających swoje zainteresowanie polityką inaczej (N=25)
Badanie KBPN 2013

Niezależnie od deklarowanego poziomu zainteresowania polityką, badani uczniowie szkół ponadgimnazjalnych częściej skłonni są określać swoje poglądy polityczne jako prawicowe niż lewicowe. Na uwagę zasługuje też fakt, że prawicowa orientacja polityczna praktycznie dominuje wśród młodzieży deklarującej bardzo duże lub duże zainteresowanie wydarzeniami politycznymi.

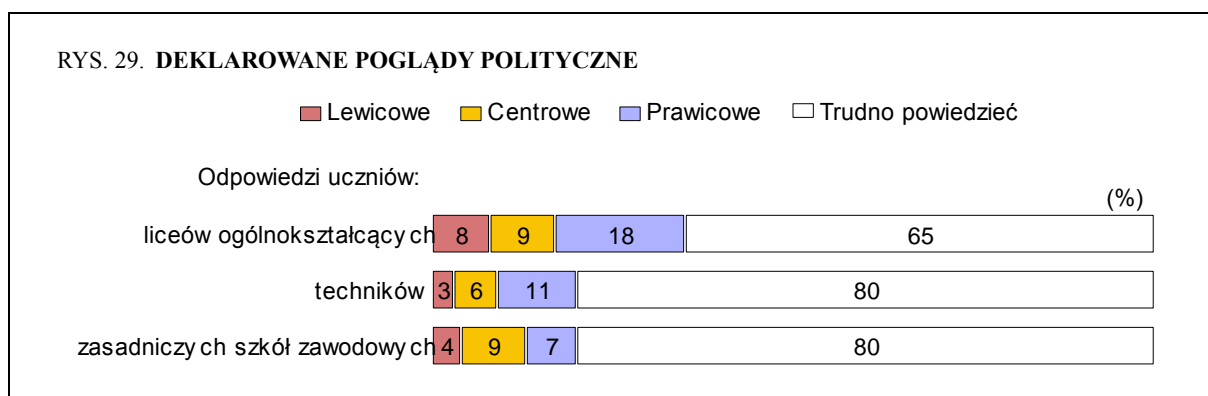
Tabela 37

Deklarowane poglądy polityczne	Jak określił(a)byś swoje zainteresowanie polityką?					
	Bardzo duże – uważnie, szczególnie śledzę prawie wszystko, co dzieje się w polityce*	Duże – dość uważnie śledzę to, co dzieje się w polityce	Średnie – śledzę jedynie główne wydarzenia	Nikłe, niewielkie – często umykają mojej uwadze nawet ważne wydarzenia	Żadne – praktycznie mnie to nie interesuje	Określił(a)-bym to inaczej*
	w procentach					
Lewicowe	3	16	7	6	2	0
Centrowe	13	14	12	5	4	10
Prawicowe	65	43	17	9	4	14
Trudno powiedzieć	19	27	64	80	90	76

* Wyniki należy traktować ostrożnie z powodu małej liczebności kategorii badanych deklarujących bardzo duże zainteresowanie polityką (N=39) oraz określających swoje zainteresowanie polityką inaczej (N=25)
Badanie KBPN 2013

Tradycyjnie już swoje poglądy polityczne na skali lewica–prawica częściej niż pozostali potrafią zdefiniować uczniowie liceów ogólnokształcących. Ponadto na uwagę

zasługuje fakt, że wśród mających sprecyzowane poglądy polityczne uczniów liceów ogólnokształcących i techników najczęstsza jest orientacja prawicowa, natomiast młodzież z zasadniczych szkół zawodowych najczęściej deklaruje orientację centrową. Jednocześnie we wszystkich analizowanych typach szkół wśród uczniów potrafiących określić swoje poglądy polityczne na skali lewica–prawica widoczne jest – w porównaniu z 2010 rokiem – przesunięcie na prawo. Najbardziej wyraźne jest to wśród uczniów techników, którzy przed trzema laty znacznie częściej skłonni byli deklarować poglądy lewicowe, natomiast poglądy centrowe deklarowali równie często co prawicowe.

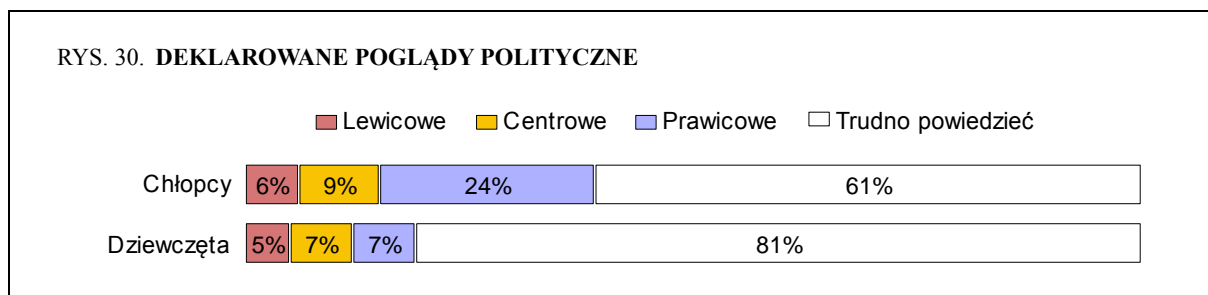
Badanie KBPN 2013

Tabela 38

Deklarowane poglądy młodzieży o sprecyzowanych przekonaniach politycznych	Uczniowie:					
	liceów ogólnokształcących		techników		zasadniczych szkół zawodowych	
	2010	2013	2010	2013	2010	2013
	w procentach					
Lewicowe	25	24	25	13	37	19
Centrowe	30	25	38	32	33	44
Prawicowe	45	51	37	55	30	38

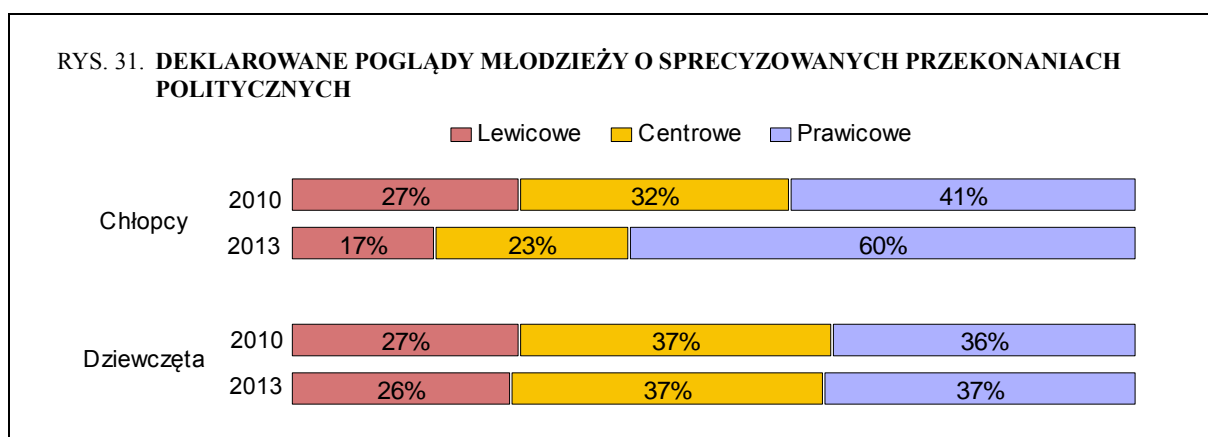
Badania KBPN

Tak jak w poprzednich latach, zdecydowanie częściej sprecyzowane poglądy polityczne mają chłopcy niż dziewczęta, choć trudności z ich określeniem na skali lewica–prawica wzrosły wśród przedstawicieli obu płci. Obecnie prawie dwie piąte chłopców (39%, spadek o 6 punktów w stosunku do roku 2010) potrafi określić swoją orientację polityczną na skali lewica–prawica, podczas gdy wśród dziewcząt tylko niespełna jedna piąta (19%, spadek o 8 punktów). Większy odsetek dziewcząt mających trudności z określeniem swoich poglądów politycznych jest w pewnym stopniu efektem rzadszego zainteresowania polityką wśród dziewcząt niż wśród chłopców, gdyż w grupie badanych, którzy deklarują bardzo duże lub duże zainteresowanie polityką, tej różnicy nie odnotowano.

Badanie KBPN 2013

Podobnie jak przed trzema laty, chłopcy potrafiący określić swoje przekonania polityczne w zdecydowanej większości deklarują sympatie prawicowe, natomiast dziewczęta równie często określają swoje poglądy jako centrowe co prawicowe. Warto też zauważyć, iż w porównaniu z rokiem 2010 rozkład identyfikacji politycznych wśród dziewcząt mających sprecyzowane poglądy polityczne nie uległ zmianie, natomiast wśród chłopców znacząco zwiększył się udział opcji prawicowej.

Badania KBPN

SYMPATIE PARTYJNE MŁODZIEŻY

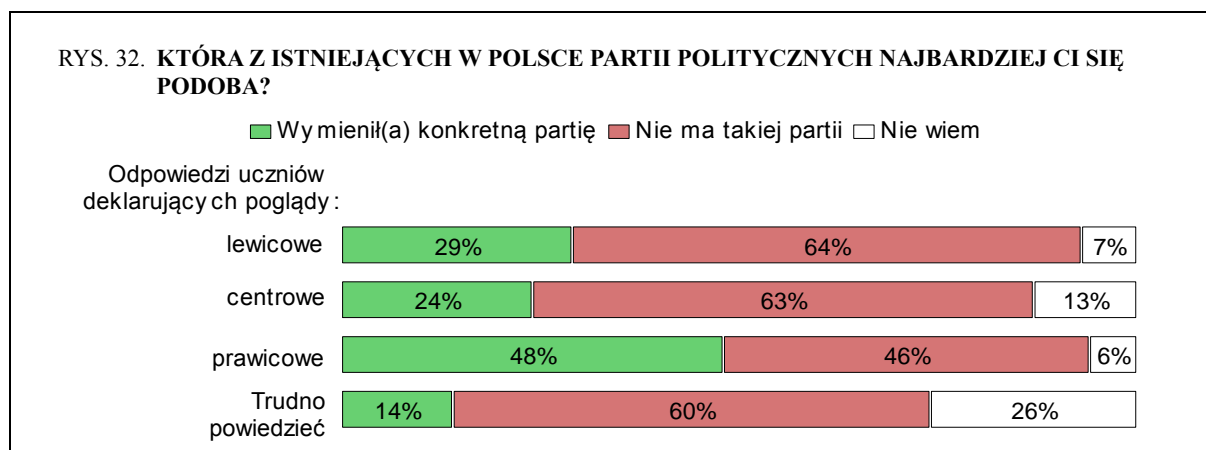
Zmniejszenie się zainteresowania polityką oraz wzrost odsetka młodych ludzi, którzy nie potrafią określić swoich poglądów politycznych na skali lewica–prawica, znajduje swoje odbicie w stosunku badanych uczniów do istniejących w Polsce partii politycznych. W porównaniu z poprzednimi pomiarami, w ostatnim sondażu znacząco zwiększyła się grupa młodzieży twierdzącej, że żadna spośród partii funkcjonujących na polskiej scenie politycznej nie spełnia jej oczekiwań (58%, wzrost o 7 punktów w stosunku do roku 2010). Jednocześnie zwiększyła się też grupa badanych, którzy nie potrafią wskazać ugrupowania najbliższego swoim poglądom (21%, wzrost o 5 punktów w stosunku do roku 2010). W efekcie tych zmian

obecnie jedynie co piąty (21%) badany uczeń ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych w odpowiedzi na pytanie o to, która z istniejących w Polsce partii politycznych najbardziej mu się podoba, wymienił nazwę jakiegoś ugrupowania. Jest to najniższy wynik spośród dotąd notowanych.

Tabela 39

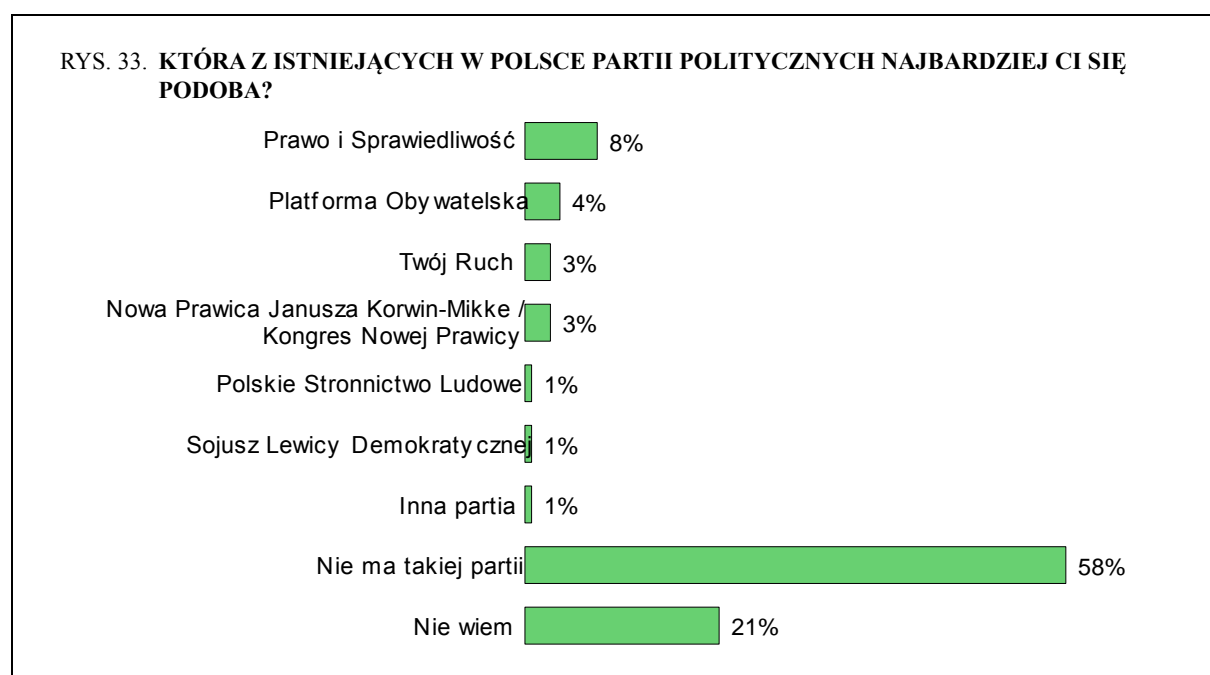
Która z istniejących w Polsce partii politycznych najbardziej Ci się podoba?	Badanie statutowe CBOS	Badania KBPN			
	1998	2003	2008	2010	2013
	w procentach				
Wymienił(a) konkretną partię	32	31	32	33	21
Nie ma takiej partii	39	52	51	51	58
Nie wiem	28	17	17	16	21

W dotychczasowych badaniach największy problem z wytypowaniem ulubionej partii politycznej mieli uczniowie niepotrafiący określić swoich poglądów na skali lewica–prawica. Obecnie uczniowie o niesprecyzowanych poglądach politycznych nadal najrzadziej są w stanie wskazać spośród istniejących partii tę, która im się podoba, jednak problem ten dotyczy także większości badanych mających sprecyzowane poglądy polityczne. W szczególności warto zwrócić uwagę na osoby o poglądach centrowych, z których niespełna jedna czwarta znajduje wśród istniejących partii taką, którą mogą obdarzyć sympatią. W niewiele lepszej sytuacji znajdują się osoby o poglądach lewicowych – mniej niż jedna trzecia spośród nich potrafiła wskazać taką partię. Jednocześnie blisko dwie trzecie uczniów o poglądach lewicowych i centrowych mówi wprost, że żadna spośród istniejących w Polsce partii im się nie podoba. Wskazanie partii politycznej bliskiej własnym preferencjom nadal najłatwiej przychodzi osobom o sympatiach prawicowych, jednak nawet w tej grupie blisko połowa (46%) twierdzi, że nie ma takiej partii, a sześciu na stu nie wie, którą partię wskazać.

Badanie KBPN

W rankingu partii politycznych, które najbardziej podobają się młodym ludziom, pierwsze miejsce zajmuje obecnie Prawo i Sprawiedliwość (8%). Ta partia od 2008 roku utrzymuje zbliżony poziom poparcia wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Na drugim miejscu plasuje się obecnie Platforma Obywatelska, która tym samym utraciła zajmowaną od 2003 roku pozycję lidera tego rankingu (4%, w ciągu ostatnich trzech lat spadek o 12 punktów)⁵. Na trzecim miejscu znalazły się *ex aequo* Twój Ruch oraz Nowa Prawica Janusza Korwin-Mikke / Kongres Nowej Prawicy (po 3%). Ugrupowanie Janusza Palikota w porównaniu z rokiem 2010 nieco poprawiło swoje notowania (o 2 punkty) i tym samym zajęło pozycję zajmowaną przed trzema laty przez Sojusz Lewicy Demokratycznej, który obecnie spotyka się z sympatią jedynie co setnego ucznia (1%, spadek o 2 punkty). Tak jak w poprzednich badaniach, co setny badany uczeń jako partię, która najbardziej mu się podoba, wymieniał Polskie Stronnictwo Ludowe (1%).

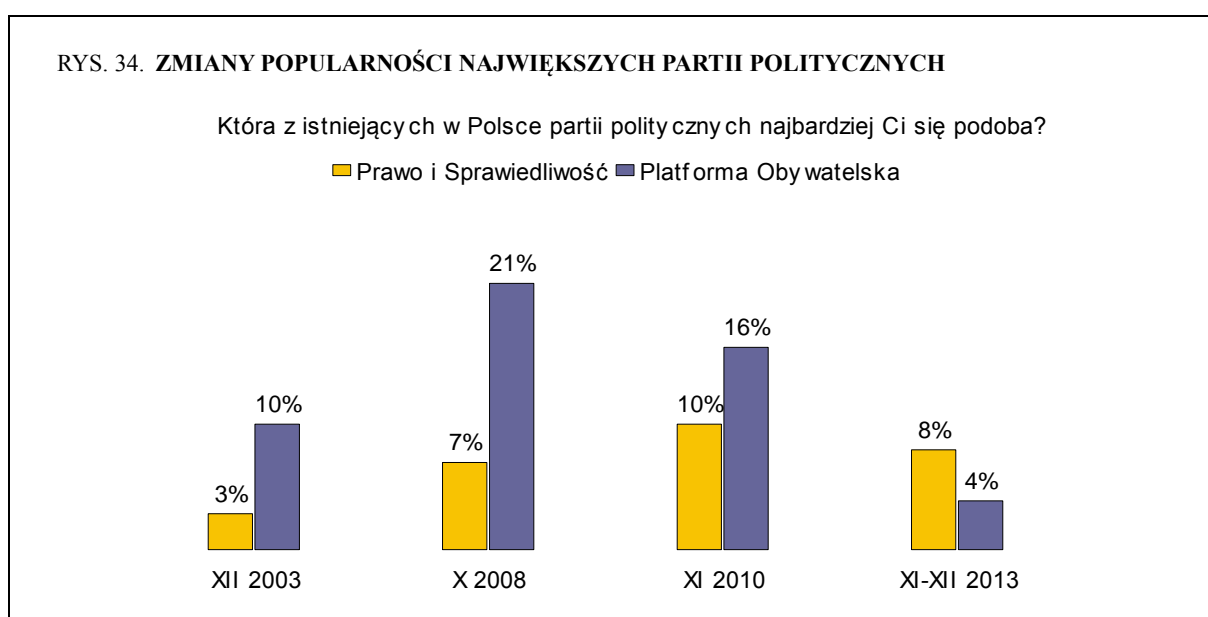

Badanie KBPN 2013

Oprócz wymienionych wyżej partii politycznych sporadycznie wskazywano też na takie ugrupowania jak: Solidarna Polska Zbigniewa Ziobro, Partia Juliana Króla, Obóz Narodowo-Radykalny, UPR, Ruch Narodowy i Polska Jest Najważniejsza (PJN).

⁵ Dla porównania warto zauważyć, iż w tym samym czasie preferencje partyjne **dorosłych** Polaków mierzone deklaracjami oddania głosu w ewentualnych wyborach parlamentarnych wskazywały na zbliżony poziom poparcia dla PiS i PO. Zob. komunikaty CBOS „Preferencje partyjne w listopadzie”, listopad 2013 (oprac. K. Pankowski) i „Preferencje partyjne w grudniu”, grudzień 2013 (oprac. K. Pankowski).

Porównanie popularności czterech partii politycznych, od 2003 roku wymienianych przez badanych uczniów szkół ponadgimnazjalnych jako te, które najbardziej im się podobają, wyraźnie pokazuje początkowy wzrost (szczyt popularności w roku 2008), a następnie stopniowy spadek popularności Platformy Obywatelskiej. Jednocześnie widoczne jest, że objęcie pozycji lidera rankingu przez Prawo i Sprawiedliwość nie jest efektem wzrostu popularności tej partii wśród młodych ludzi, lecz bezpośrednim skutkiem spadku poparcia dla Platformy Obywatelskiej, a także znaczącego wzrostu odsetka młodzieży twierdzącej, że żadna spośród partii funkcjonujących na polskiej scenie politycznej nie spełnia jej oczekiwań.

Badania KBPN

Sympatie partyjne młodych ludzi wiążą się z ich poglądami politycznymi. Przejawia się to zarówno w wyborze partii, które najbardziej podobają się badanym, jak i w częstotliwości ich wskazywania. Warto przy tej okazji przypomnieć, że w latach 2008 i 2010 – niezależnie od deklarowanej przez uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych orientacji politycznej – największe poparcie uzyskiwała Platforma Obywatelska. Obecnie badani o orientacji prawicowej najczęściej wymieniają w tym kontekście Prawo i Sprawiedliwość (19%, od roku 2010 spadek o 5 punktów) oraz Nową Prawicę Janusza Korwin-Mikke / Kongres Nowej Prawicy (18%, w 2010 roku niewystępujący w wypowiedziach badanych). Bliska poglądom jednej dwudziestej z grupy badanych o orientacji prawicowej jest Platforma Obywatelska, ale w porównaniu z rokiem 2010 jej oddziaływanie na sympatie uczniów o takich poglądach znacząco się zmniejszyło (5%, spadek o 19 punktów).

Młodzi ludzie określający swoje przekonania polityczne jako lewicowe najczęściej wymieniali Twój Ruch (dawniej Ruch Poparcia Palikota; 13%, od roku 2010 wzrost o 10 punktów), a następnie Sojusz Lewicy Demokratycznej (5%, spadek o 6 punktów).

Wśród uczniów deklarujących poglądy centrowe pierwsze miejsce zajmuje Platforma Obywatelska (8%, od roku 2010 spadek o 14 punktów), której nieznacznie ustępują Prawo i Sprawiedliwość (6%, spadek o 3 punkty) oraz Twój Ruch (5%, w 2010 roku występujący pod nazwą Ruch Poparcia Palikota i niewymieniany przez młodzież o poglądach centrowych).

Tabela 40

Która z istniejących w Polsce partii politycznych najbardziej Ci się podoba?	Odpowiedzi uczniów deklarujących poglądy polityczne			
	lewicowe	centrowe	prawicowe	Trudno powiedzieć
	w procentach			
Prawo i Sprawiedliwość	3	6	19	6
Platforma Obywatelska	4	8	5	3
Twój Ruch	13	5	2	3
Nowa Prawica Janusza Korwin-Mikke / Kongres Nowej Prawicy	1	2	18	1
Polskie Stronnictwo Ludowe	3	1	0	1
Sojusz Lewicy Demokratycznej	5	2	0	0
Solidarna Polska Zbigniewa Ziobro	0	0	2	0
Ruch Narodowy	0	0	1	0
UPR	0	0	1	0
Partia Juliana Króla	0	1	1	0
Obóz Narodowo-Radykalny	0	0	1	0
Polska Jest Najważniejsza (PJN)	0	0	0	<1*
Nie wiem	7	13	6	26
Nie ma takiej partii	64	63	46	60

* 0,1%

Badanie KBPN 2013

Porównanie wyników uzyskanych w roku 2013 z wynikami badania przeprowadzonego trzy lata wcześniej pokazuje, iż Platforma Obywatelska straciła sympatyków we wszystkich grupach wyróżnionych ze względu na deklarowane poglądy polityczne, jednak szczególnie dotyczy to młodych ludzi o poglądach prawicowych. Ponadto warto zwrócić uwagę na spadek poparcia dla Sojuszu Lewicy Demokratycznej wśród uczniów identyfikujących się z lewicą, któremu towarzyszy znaczący wzrost sympatii dla ugrupowania Janusza Palikota. W porównaniu z rokiem 2010 Twój Ruch (dawniej Ruch Poparcia Palikota) zyskał też sympatyków wśród młodych ludzi deklarujących poglądy centrowe, prawicowe oraz tych, którzy nie potrafili określić swoich poglądów politycznych na skali lewica–prawica. W ciągu ostatnich trzech lat serca znaczącej części młodych ludzi

deklarujących poglądy prawicowe zdobyła Nowa Prawica Janusza Korwin-Mikke / Kongres Nowej Prawicy – w tej grupie badanych niemal dorównująca popularnością Prawo i Sprawiedliwości. Warto też zauważyć, iż niewielki spadek poparcia odnotowany przez Prawo i Sprawiedliwość jest dość wyrównany we wszystkich wyróżnionych grupach.

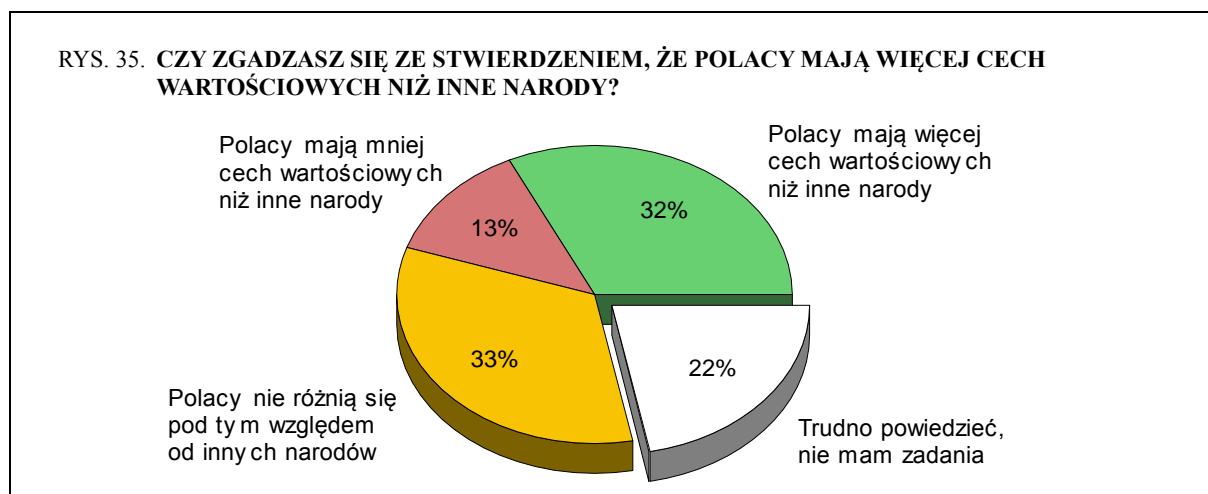
Tabela 41

Która z istniejących w Polsce partii politycznych najbardziej Ci się podoba?	Odpowiedzi uczniów deklarujących poglądy polityczne wg terminów badań:							
	lewicowe		centrowe		prawicowe		Trudno powiedzieć	
	2010	2013	2010	2013	2010	2013	2010	2013
	w procentach							
Prawo i Sprawiedliwość	7	3	9	6	24	19	7	6
Platforma Obywatelska	18	4	22	8	24	5	12	3
Twój Ruch (dawniej Ruch Poparcia Palikota)	3	13	0	5	0	2	0	3
Nowa Prawica Janusza Korwin-Mikke / Kongres Nowej Prawicy	0	1	0	2	0	18	0	1
Polskie Stronnictwo Ludowe	2	3	2	1	1	0	1	1
Sojusz Lewicy Demokratycznej	11	5	3	2	3	0	2	0

Badania KBPN

POCZUCIE DUMY NARODOWEJ

Ankietowani uczniowie szkół ponadgimnazjalnych zapytani o swój stosunek do tezy, iż Polacy mają więcej cech wartościowych niż inne narody, niemal równie często zgadzają się z nią (32%), co skłonni są twierdzić, iż Polacy nie różnią się pod tym względem od innych narodów (33%). Jedynie nieliczni (13%) – w odpowiedzi na tak zadane pytanie – stwierdzili, że Polacy mają mniej cech wartościowych niż inne narody, a co piąty (22%) nie potrafił zająć stanowiska w tej sprawie.

Badanie KBPN 2013

Analizy wielozmiennowe⁶ wykazały, iż najważniejszą zmienną różnicującą opinie badanych w tej kwestii są deklarowane poglądy polityczne. Ponad połowa młodych ludzi identyfikujących się z lewicą (51%) uważa, że pod względem wartościowych cech Polacy nie różnią się od innych narodów, natomiast wśród uczniów o przekonaniach prawicowych najczęstszy jest pogląd, że Polacy mają ich więcej niż inne narody (46%). Opinie badanych o poglądach centrowych są dość podzielone, najczęściej jednak skłonni są oni twierdzić, że Polacy nie różnią się pod tym względem od innych narodów (38%).

Tabela 42

Czy zgadzasz się ze stwierdzeniem, że Polacy mają więcej cech wartościowych niż inne narody?	Deklarowane poglądy polityczne			
	lewicowe	centrowe	prawicowe	Trudno powiedzieć
	w procentach			
Polacy mają więcej cech wartościowych niż inne narody	25	32	46	30
Polacy mają mniej cech wartościowych niż inne narody	16	13	7	14
Polacy nie różnią się pod tym względem od innych narodów	51	38	37	31
Trudno powiedzieć, nie mam zadania	8	17	10	25

Badanie KBPN 2013

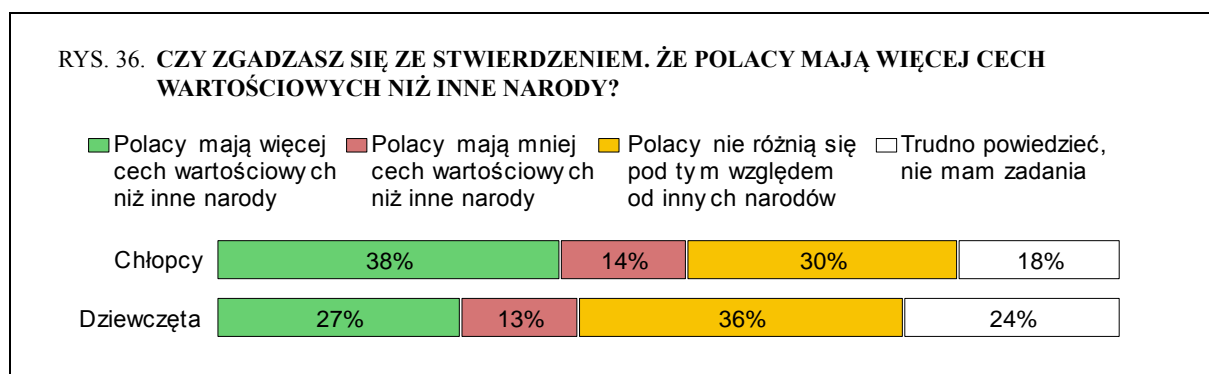
Przekonanie, że Polacy mają więcej cech wartościowych niż inne narody, wyraża blisko połowa (46%) uczniów identyfikujących się z prawicą. Warto jednak zauważyć, iż za taki rezultat wśród badanych deklarujących prawicowe poglądy polityczne odpowiadają przede wszystkim opinie chłopców (52%), gdyż dziewczęta o poglądach prawicowych w większości (57%) są zdania, że Polacy nie różnią się od innych narodów, a tylko 29% z nich przychyliła się do tezy o wyższości narodu polskiego.

Ponadto wśród uczniów o poglądach centrowych występuje zróżnicowanie opinii ze względu na typ szkoły, do jakiej uczęszczają badani. Wśród deklarujących centrowe poglądy uczniów zasadniczych szkół zawodowych tyle samo uważa, że Polacy mają mniej cech wartościowych niż inne narody, ile twierdzi, że Polacy nie różnią się pod tym względem od innych narodów (po 29%), jedynie 7% zgadza się ze stwierdzeniem, że Polacy mają więcej cech wartościowych niż inne narody, a ponad jedna trzecia (36%) nie potrafi zająć w tej kwestii stanowiska. Uczniowie liceów ogólnokształcących o poglądach centrowych najczęściej są zdania, że pod względem posiadania wartościowych cech Polacy nie różnią się od innych narodów (45%) a co trzeci z nich uważa, że Polacy mają więcej cech

⁶ Wykorzystano moduł *IBM SPSS Decision Trees*.

wartościowych niż inni (34%), natomiast uczniowie techników identyfikujący się z politycznym centrum najczęściej uważają, że Polacy mają więcej cech wartościowych niż inne narody (39%), natomiast mniej niż jedna trzecia z nich twierdzi, że Polacy nie różnią się pod tym względem od innych narodów (29%), a co czwarty nie ma w tej kwestii wyrobionego zdania (25%).

Przekonania o wyższości polskiego narodu częstsze są wśród chłopców niż dziewcząt, co ma związek z częściej deklarowanymi przez nich prawicowymi poglądami politycznymi, choć także wśród badanych, którzy nie potrafią określić swoich poglądów na skali lewica–prawica, to chłopcy częściej niż dziewczęta przychylają się do opinii, że Polacy mają więcej cech wartościowych niż inne narody. Dziewczęta znacząco częściej od chłopców wyznają pogląd, że Polacy nie różnią się pod tym względem od innych narodów, lub nie potrafią zająć w tej sprawie stanowiska.

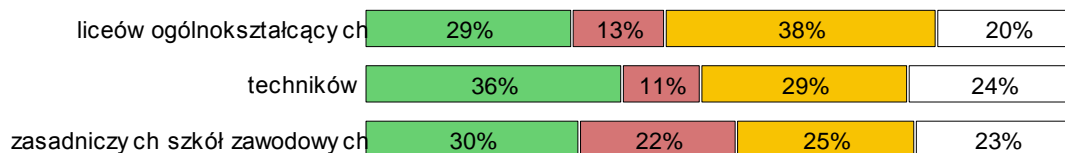
Badanie KBPN 2013

Biorąc pod uwagę typ szkoły, należy zauważyć, iż uczniowie liceów ogólnokształcących znacznie częściej niż pozostali skłonni są twierdzić, że Polacy pod względem wartościowych cech nie różnią się od innych narodów, natomiast uczniowie zasadniczych szkół zawodowych znacznie częściej od pozostałych wskazują, że Polacy mają mniej niż inne narody wartościowych cech.

RYS. 37. CZY ZGADZASZ SIĘ ZE STWIERDZENIEM, ŻE POLACY MAJĄ WIĘCEJ CECH WARTOŚCIOWYCH NIŻ INNE NARODY?

■ Polacy mają więcej cech wartościowych niż inne narody
 ■ Polacy mają mniej cech wartościowych niż inne narody
 ■ Polacy nie różnią się pod tym względem od innych narodów
 □ Trudno powiedzieć, nie mam zadania

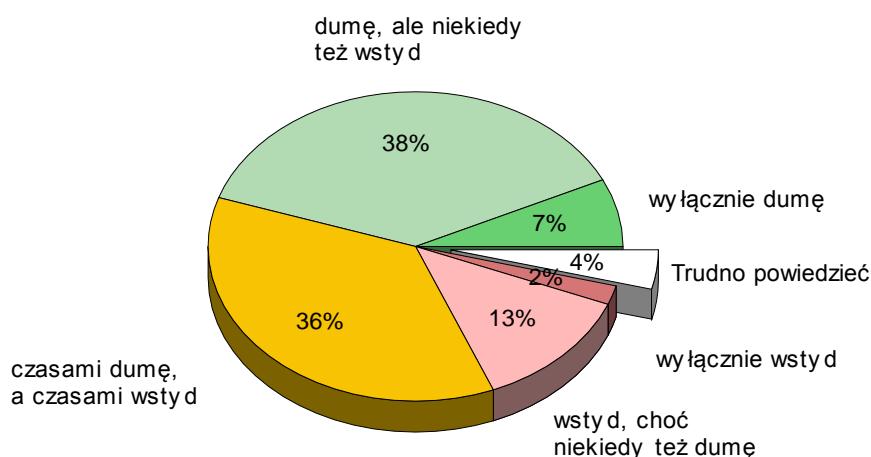
Odpowiedzi uczniów:

Badanie KBPN 2013

Bycie Polakiem, dla zdecydowanej większości badanej młodzieży, najczęściej wiąże się z mieszaniną dumy i wstydu. Warto jednak podkreślić, iż częściej jest to przewaga poczucia dumy (45%) niż wstydu (15%). W zdecydowanej mniejszości są ci, którzy myśląc o Polsce i Polakach odczuwają wyłącznie dumę (7%), oraz ci, którzy czują wyłącznie wstyd (2%). Ponad jedna trzecia (36%) uczniów szkół ponadgimnazjalnych ma ambiwalentne odczucia – czasami czuje dumę, a niekiedy wstyd.

RYS. 38. CZY MYŚLĄC O POLSCE I POLAKACH ODCZUWASZ:

Badanie KBPN 2013

Analizy wielozmiennowe⁷ wykazały, iż poczucie dumy z Polski i Polaków lub poczucie wstydu wiążą się przede wszystkim z przekonaniem uczniów na temat posiadania przez Polaków wartościowych cech, a także z płcią badanych. Co oczywiste, poczucie dumy najczęściej deklarują respondenci uważający, że Polacy mają więcej cech wartościowych niż

⁷ Wykorzystano moduł *IBM SPSS Decision Trees*.

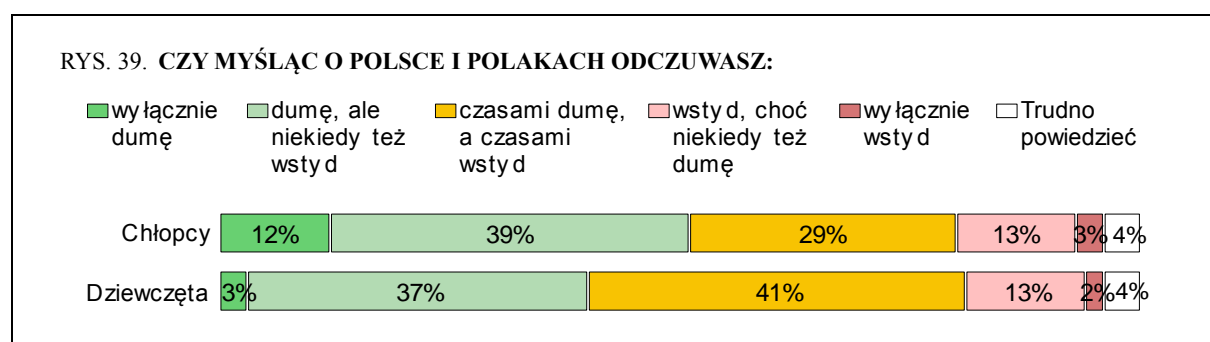
inne narody, natomiast wstyd na myśl o Polsce i Polakach najczęściej odczuwają badani uważający, że Polacy mają mniej niż inne narody cech wartościowych. Co ciekawe, młodzi ludzie uważający, że pod względem wartościowych cech Polacy nie różnią się od innych narodów, oraz ci, którzy nie potrafią zająć stanowiska w tej kwestii, kiedy myślą o Polsce i Polakach, najczęściej odczuwają mieszaninę poczucia dumy i wstydu, przy czym zazwyczaj duma przeważa nad wstydem. Ponadto wśród osób uważających, że Polacy mają więcej cech wartościowych niż inne narody, oraz tych, którzy twierdzą, że Polacy nie różnią się pod tym względem od innych narodów, poczucie dumy na myśl o Polsce i Polakach znacznie częściej deklarują chłopcy niż dziewczęta, które znacznie częściej mają ambiwalentne odczucia.

Tabela 43

Czy myśląc o Polsce i Polakach odczuwasz:	Czy zgadzasz się ze stwierdzeniem, że Polacy mają więcej cech wartościowych niż inne narody?			
	Polacy mają więcej cech wartościowych niż inne narody	Polacy mają mniej cech wartościowych niż inne narody	Polacy nie różnią się pod tym względem od innych narodów	Trudno powiedzieć, nie mam zadania
	w procentach			
– wyłącznie dumę	13	3	6	3
– dumę, ale niekiedy też wstyd	50	20	36	32
– czasami dumę, a czasami wstyd	29	34	40	39
– wstyd, choć niekiedy też dumę	7	32	13	13
– wyłącznie wstyd	0	8	1	4
Trudno powiedzieć	1	3	4	9

Badanie KBPN 2013

Porównanie odczuć deklarowanych przez obie płcie wskazuje, iż poczucie dumy na myśl o Polsce i Polakach znacznie częściej towarzyszy chłopcom niż dziewczętom, natomiast dziewczęta znacznie częściej niż chłopcy mają w związku z Polską i Polakami mieszane odczucia – czasami czują dumę, a niekiedy wstyd.

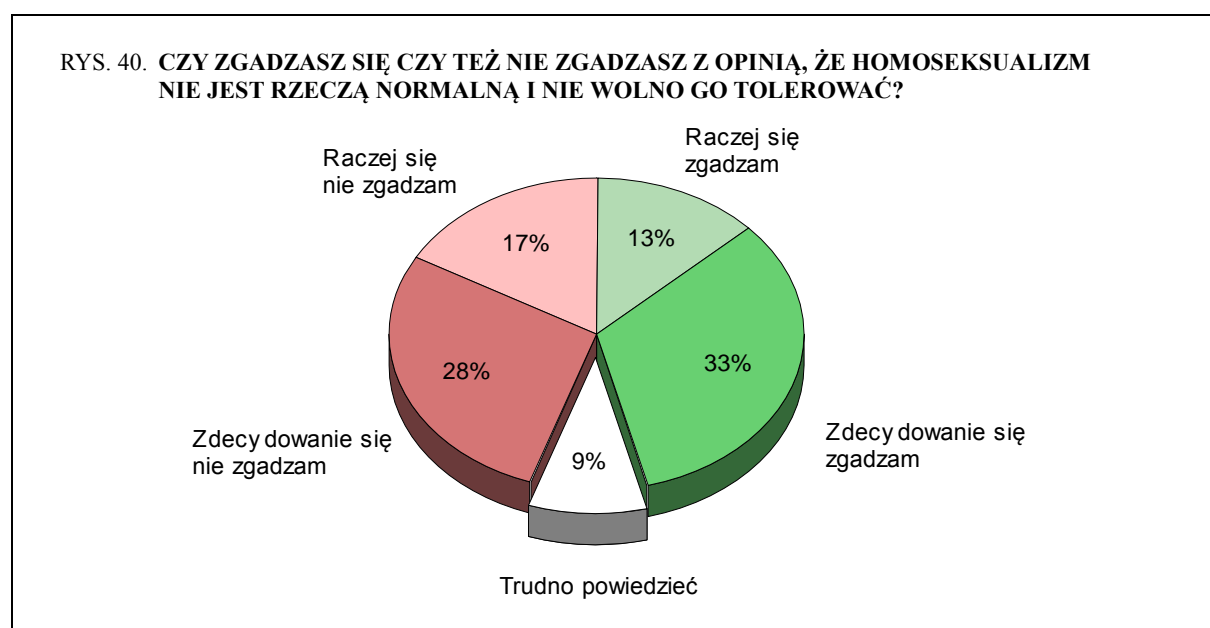

Badanie KBPN 2013

POSTAWY WOBEC „INNYCH” I „OBCYCH”

Postawy młodzieży ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych wobec „innych” i „obcych” zbadane zostały przy użyciu czteroitemowego pytania, dotyczącego ich stosunku do osiedlania się cudzoziemców w Polsce, oceny wpływu Żydów na sprawy naszego kraju, członkostwa Polski w Unii Europejskiej jako potencjalnego zagrożenia dla jej suwerenności oraz stosunku do homoseksualizmu.

Blisko połowa (46%) badanych zgodziła się z opinią, że homoseksualizm nie jest rzeczą normalną i nie wolno go tolerować. Zwraca też uwagę fakt, iż większość z tej grupy (jedna trzecia ogółu ankietowanych) popiera tę opinię w sposób zdecydowany. Nieco mniejsza jest grupa przeciwników tej tezy (45% badanych) i także wśród nich dominują osoby wyrażające swoją opinię w sposób zdecydowany. Opinie młodzieży kończącej szkoły ponadgimnazjalne są więc w kwestii homoseksualizmu mocno spolaryzowane.

Badanie KBPN 2013

Analizy wielozmiennowe⁸ wykazały, iż na stosunek do homoseksualizmu największy wpływ ma płeć badanych. O ile postawę homofobiczną deklaruje zdecydowana większość chłopców, to zdecydowana większość dziewcząt nie zgadza się ze stwierdzeniem, że homoseksualizm nie jest rzeczą normalną i nie wolno go tolerować. Ponadto wśród chłopców na postawy wobec homoseksualizmu wpływ mają deklarowane przez nich poglądy polityczne, przy czym najczęściej z opinią, że homoseksualizm nie jest rzeczą normalną i nie

⁸ Wykorzystano moduł *IBM SPSS Decision Trees*.

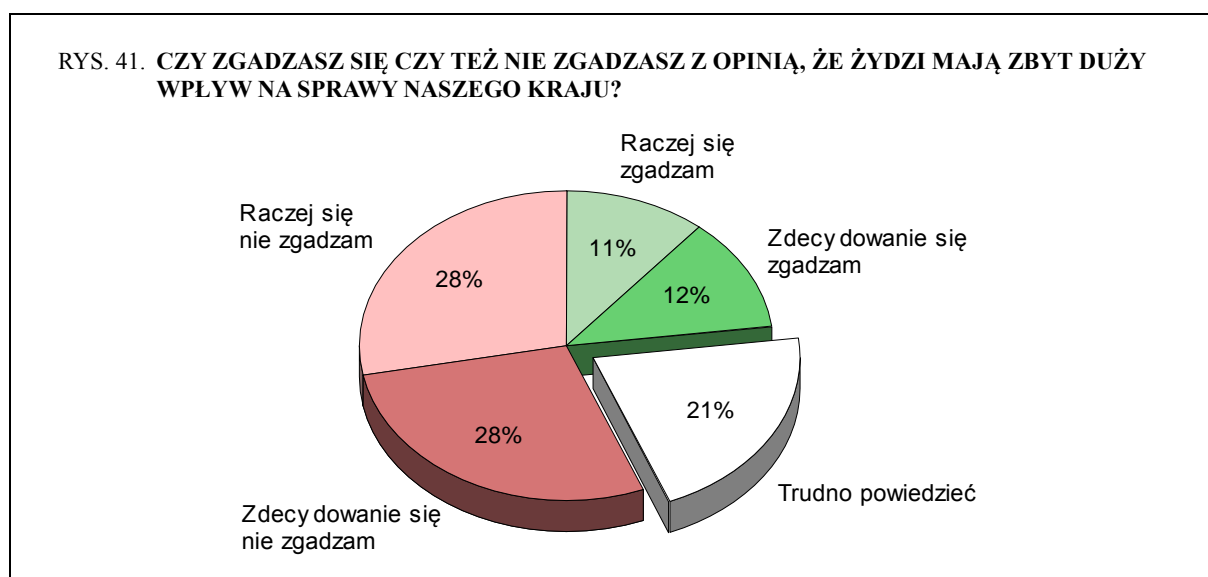
należy go tolerować, zgadzają się badani identyfikujący się z prawicą (77% z tej grupy), a najrzadziej uczniowie o poglądach lewicowych i centrowych (46% spośród nich), jednak nawet ci ostatni postawę homofobiczną prezentują częściej niż ich koleżanki (28%).

Tabela 44

Czy zgadzasz się czy też nie zgadzasz z opinią: homoseksualizm nie jest rzeczą normalną i nie wolno go tolerować?	Płeć respondenta	
	chłopcy	dziewczęta
	w procentach	
Zdecydowanie się zgadzam	53	15
Raczej się zgadzam	13	13
Raczej się nie zgadzam	12	22
Zdecydowanie się nie zgadzam	13	41
Trudno powiedzieć	9	9

Badanie KBPN 2013

Większość (56%) respondentów nie zgadza się z opinią, że Żydzi mają zbyt duży wpływ na sprawy naszego kraju. Zwolennicy tej tezy stanowią jedną trzecią badanych (33%). Co piąty (21%) uczeń nie potrafił zająć stanowiska w tej kwestii.

Badanie KBPN 2013

Z przeprowadzonych analiz wielozmiennowych⁹ wynika, że opinie uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych o wpływie Żydów na sprawy kraju różnicują przede wszystkim deklarowane poglądy polityczne. Wśród badanych identyfikujących się z prawicą blisko połowa (46%) zgadza się ze stwierdzeniem, że wpływ Żydów na sprawy Polski jest zbyt duży, a w mniejszości jest grupa odrzucających tę tezę (43%). Wśród badanych

⁹ Wykorzystano moduł *IBM SPSS Decision Trees*.

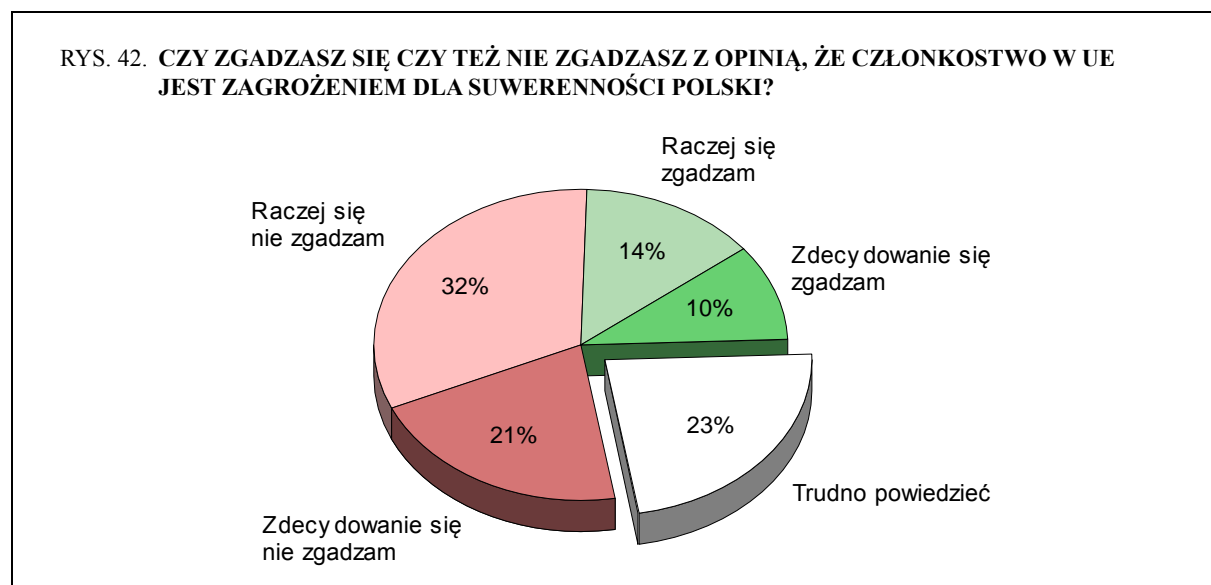
o poglądach lewicowych i centrowych zdecydowana większość nie zgadza się z opinią, że Żydzi mają zbyt duży wpływ na sprawy kraju (odpowiednio: 77% i 65%), a w mniejszości są jej zwolennicy (odpowiednio: 15% i 23%). Różnice opinii badanych o poglądach centrowych i lewicowych nie są istotne statystycznie. Również osoby, które nie potrafią zdefiniować swoich poglądów na skali lewica–prawica, w większości (57%) odrzucają tezę o zbyt dużym wpływie Żydów na sprawy naszego kraju. Ponadto we wszystkich grupach wyróżnionych ze względu na deklarowane poglądy polityczne postawę antysemicką częściej wyrażają chłopcy niż dziewczęta (np. wśród uczniów o prawicowych poglądach 49% chłopców i 36% dziewcząt zgadza się ze stwierdzeniem, że Żydzi mają zbyt duży wpływ na sprawy kraju).

Tabela 45

Czy zgadzasz się czy też nie zgadzasz z opinią: Żydzi mają zbyt duży wpływ na sprawy naszego kraju?	Deklarowane poglądy polityczne			
	lewicowe	centrowe	prawicowe	Trudno powiedzieć
	w procentach			
Zdecydowanie się zgadzam	4	10	31	8
Raczej się zgadzam	11	12	15	10
Raczej się nie zgadzam	31	26	24	29
Zdecydowanie się nie zgadzam	46	39	19	28
Trudno powiedzieć	8	13	11	25

Badanie KBPN 2013

Ponad połowa (53%) uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych nie zgadza się z opinią, że członkostwo w Unii Europejskiej jest zagrożeniem dla suwerenności Polski. Zwolennicy tej tezy stanowią niespełna jedną czwartą badanych (24%). Niemal równie liczna jest grupa młodzieży, która nie potrafi zająć stanowiska w tej kwestii (23%).

Badanie KBPN 2013

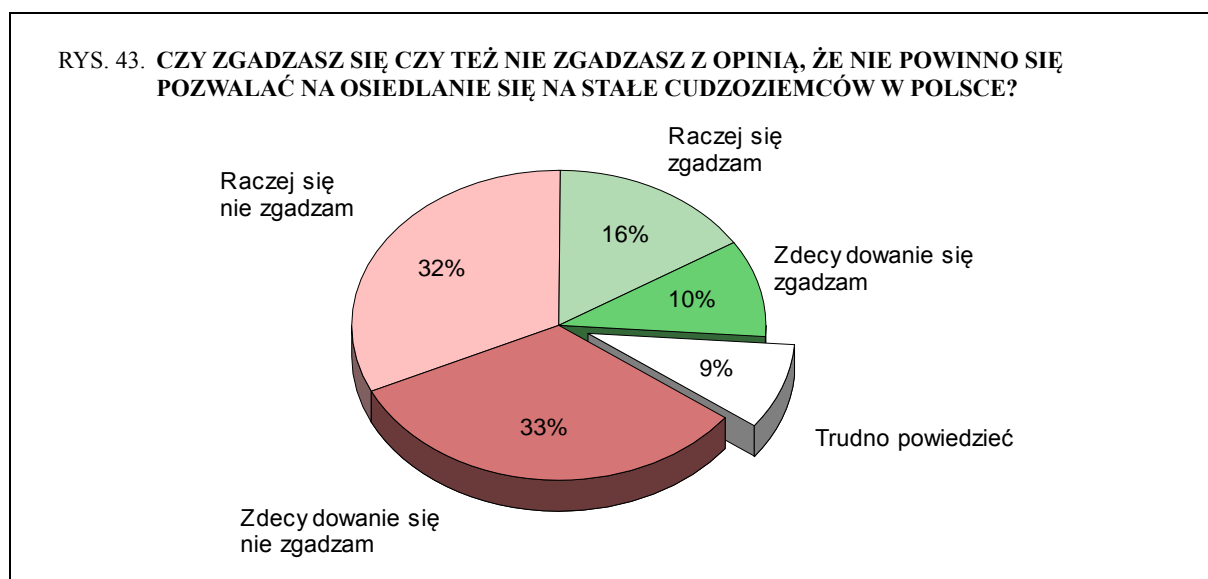
Analizy wielozmiennowe¹⁰ wykazały, iż również opinie o zagrożeniu suwerenności Polski przez członkostwo w Unii Europejskiej różnicują przede wszystkim deklarowane przez badanych uczniów poglądy polityczne. Z opinią, że członkostwo w UE jest zagrożeniem dla polskiej suwerenności, częściej niż pozostali badani zgadzają się młodzi ludzie identyfikujący się z prawicą (47% z tej grupy). Ponadto wśród badanych, którzy nie potrafili określić swoich poglądów politycznych na skali lewica–prawica, znacznie częściej zagrożenia suwerenności Polski w związku z członkostwem w UE upatrują chłopcy niż dziewczęta (odpowiednio: 27% i 14%).

Tabela 46

Czy zgadzasz się czy też nie zgadzasz z opinią: członkostwo w UE jest zagrożeniem dla suwerenności Polski?	Deklarowane poglądy polityczne			
	lewicowe	centrowe	prawicowe	Trudno powiedzieć
	w procentach			
Zdecydowanie się zgadzam	9	11	28	6
Raczej się zgadzam	20	13	19	13
Raczej się nie zgadzam	31	41	21	34
Zdecydowanie się nie zgadzam	32	22	22	20
Trudno powiedzieć	8	13	10	27

Badanie KBPN 2013

Z opinią, że nie powinno się pozwalać na osiedlanie się na stałe cudzoziemców w Polsce, zgadza się co czwarty respondent (26%), natomiast zdecydowana większość (65%) ankietowanych jest jej przeciwna.

Badanie KBPN

¹⁰ Wykorzystano moduł *IBM SPSS Decision Trees*.

Analizy wielozmiennowe¹¹ wykazały, że stosunek do osiedlania się cudzoziemców w Polsce na stałe najsilniej wiąże się z płcią badanych uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Przeciwnicy osiedlania się cudzoziemców w naszym kraju są w mniejszości, lecz za zakazem trwałej imigracji znacznie częściej opowiadają się chłopcy (37%) niż dziewczęta (17%). Ponadto wśród chłopców znacznie częściej przeciwnikami osiedlania się cudzoziemców w Polsce są uczniowie zasadniczych szkół zawodowych niż pozostałych typów szkół ponadgimnazjalnych (odpowiednio: 48% i 33%).

Tabela 47

Czy zgadzasz się czy też nie zgadzasz z opinią: nie powinno się pozwalać na osiedlenie się na stałe cudzoziemców w Polsce?	Płeć respondenta	
	chłopcy	dziewczęta
	w procentach	
Zdecydowanie się zgadzam	16	5
Raczej się zgadzam	21	12
Raczej się nie zgadzam	29	36
Zdecydowanie się nie zgadzam	23	41
Trudno powiedzieć	11	6

Badanie KBPN 2013

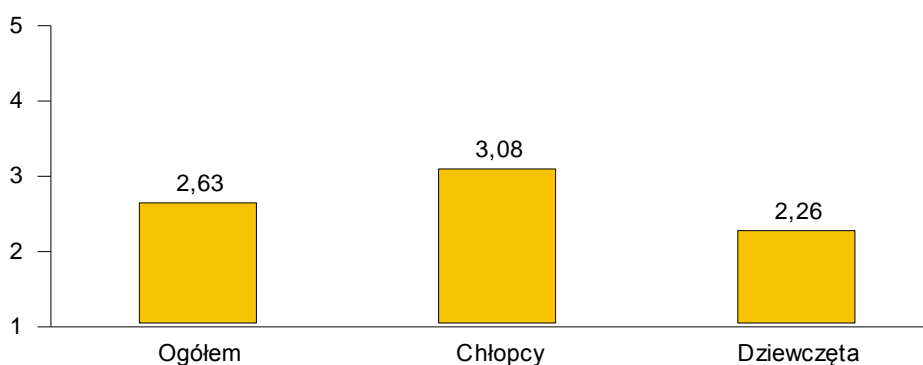
Ponieważ opinie badanych w omawianych kwestiach są ze sobą silnie skorelowane dodatnio, można mówić, że są one wyrazem pewnego spójnego światopoglądu. W związku z tym stworzono jedną zmienną, mierzącą sumarycznie postawy uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych wobec „innych” i „obcych”. Przyjęto skalę wartości od 1 do 5, gdzie 1 oznacza zdecydowany brak zgody z wszystkimi czterema zaprezentowanymi opiniami, a 5 – zdecydowane ich poparcie. Uzyskane przez badanych uczniów wartości na tej skali w największym stopniu związane są z ich stosunkiem do homoseksualizmu, a w najmniejszym – z oceną zagrożenia suwerenności Polski z powodu członkostwa w Unii Europejskiej.

Zmierzone za pomocą sumarycznej skali postawy badanych uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych wobec „innych” i „obcych” różnicuje przede wszystkim ich płeć. Chłopcy w znacznie większym stopniu niż dziewczęta akceptują opinie wykluczające, homofobiczne i ksenofobiczne. Ponadto zarówno wśród chłopców, jak i wśród dziewcząt tego typu opiniom sprzyjają prawicowe poglądy polityczne.

¹¹ Wykorzystano moduł *IBM SPSS Decision Trees*.

RYS. 44. POZIOM NIECHĘCI WOBEC „INNYCH” I „OBCYCH”

Średnie na skali od 1 do 5, gdzie 1 oznacza brak uprzedzeń, a 5 maksymalny ich poziom

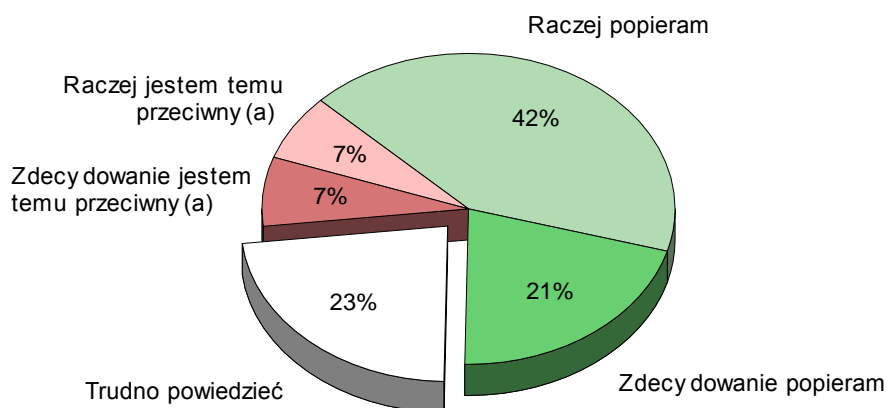

Badanie KBPN

STOSUNEK DO CZŁONKOSTWA POLSKI W UNII EUROPEJSKIEJ

Członkostwo Polski w Unii Europejskiej popiera zdecydowana większość (63%) badanych uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych. Jego przeciwnikiem jest co siódmy (14%) ankietowany, a prawie co czwarty (23%) nie potrafi zająć stanowiska w tej sprawie¹².

RYS. 45. CZY OSOBIŚCIE POPIERASZ CZŁONKOSTWO POLSKI W UNII EUROPEJSKIEJ, CZY TEŻ JESTEŚ TEMU PRZECIWNY(A)?

Badanie KBPN 2013

¹² Dla porównania warto zauważyć, iż w tym samym czasie poparcie ogółu dorosłych Polaków dla członkostwa Polski w UE było znacznie wyższe – do zwolenników obecności Polski we Wspólnocie zaliczało się 81% badanych, a do przeciwników – 12%. Zob. komunikat CBOS „Przed szczytem Partnerstwa Wschodniego w Wilnie”, listopad 2013 (oprac. B. Roguska).

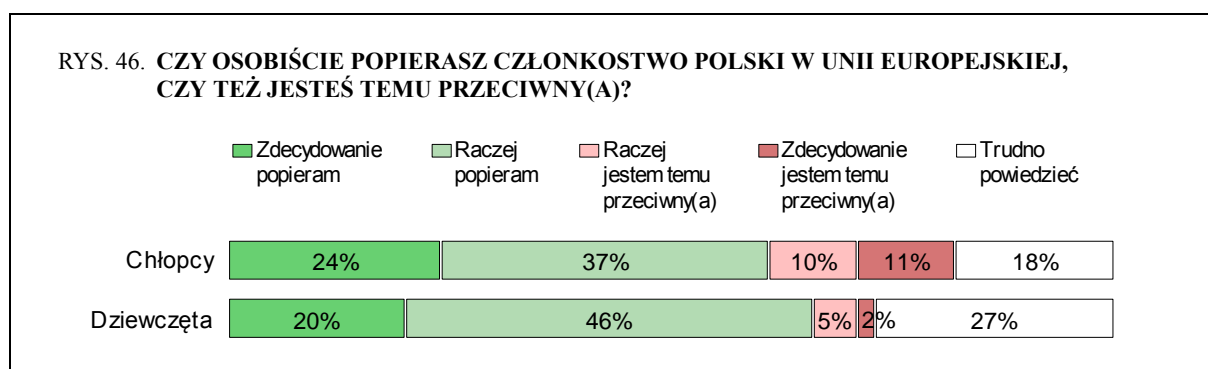
Z analiz wielozmiennowych¹³ wynika, iż stosunek uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych do członkostwa Polski w Unii Europejskiej różnicują przede wszystkim ich przekonania na temat wpływu członkostwa na ograniczenie suwerenności Polski. Przeciwnikami członkostwa Polski w UE są w zdecydowanej większości badani bardzo mocno przekonani, że jest ono zagrożeniem dla suwerenności Polski (73%). Pozostali badani częściej są zwolennikami przynależności Polski do UE niż jej przeciwnikami, a im mniej obaw związanych zagrożeniem suwerenności kraju, tym to poparcie jest większe.

Tabela 48

Czy osobiście popierasz członkostwo Polski w Unii Europejskiej, czy też jesteś temu przeciwny(a)?	Czy zgadzasz się czy też nie zgadzasz z opinią: członkostwo w UE jest zagrożeniem dla suwerenności Polski?				
	zdecydowanie się zgadzam	raczej się zgadzam	raczej się nie zgadzam	zdecydowanie się nie zgadzam	trudno powiedzieć
	w procentach				
Zdecydowanie popieram	7	6	18	51	12
Raczej popieram	7	40	60	39	37
Raczej jest temu przeciwny(a)	26	22	3	1	2
Zdecydowanie jestem temu przeciwny(a)	47	7	1	2	1
Trudno powiedzieć	13	25	18	7	48

Badanie KBPN 2013

Członkostwo Polski w Unii Europejskiej spotyka się z większym poparciem dziewcząt niż chłopców. Chłopcy mają w tej kwestii bardziej wyrobione poglądy od swych koleżanek, częściej też deklarują się jako przeciwnicy integracji Polski z Unią Europejską.

Badanie KBPN 2013

Stosunek do członkostwa w Unii Europejskiej różnicują też deklarowane przez badanych poglądy polityczne. Choć zwolennicy przynależności Polski do UE dominują we wszystkich wyróżnionych grupach, to wśród uczniów identyfikujących się z prawicą jest ich

¹³ Wykorzystano moduł *IBM SPSS Decision Trees*.

znacząco mniej niż wśród pozostałych respondentów, a prawie co piąty z nich określa się jako przeciwnik integracji. Ponadto wśród uczniów o poglądach prawicowych oraz tych, którzy nie potrafią określić swoich poglądów politycznych na skali lewica–prawica, częściej przeciwnikami członkostwa Polski w UE są chłopcy niż dziewczęta.

Tabela 49

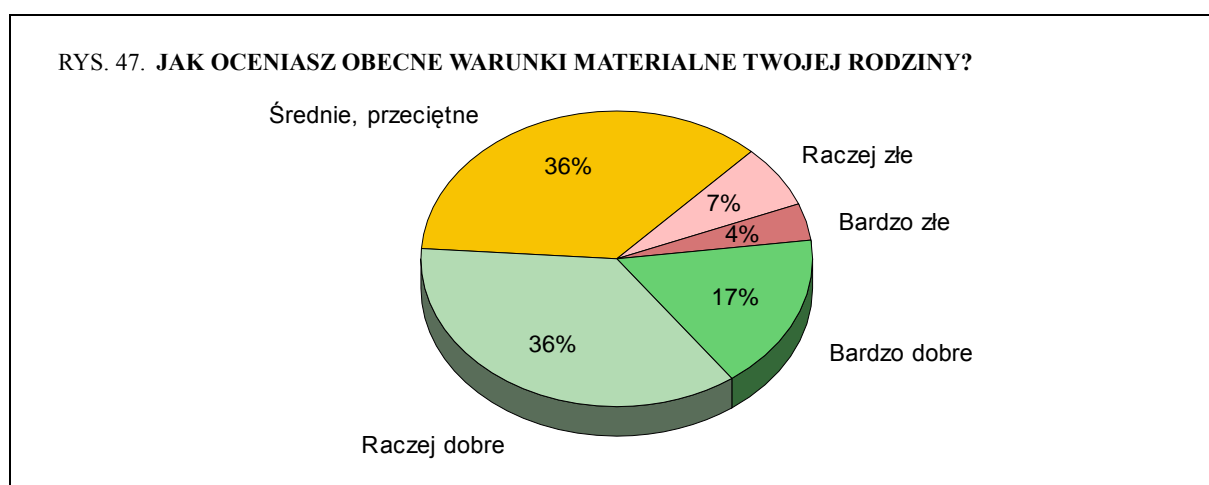
Czy osobiście popierasz członkostwo Polski w Unii Europejskiej, czy też jesteś temu przeciwny(a)?	Deklarowane poglądy polityczne			
	lewicowe	centrowe	prawicowe	Trudno powiedzieć
	w procentach			
Zdecydowanie popieram	29	28	19	21
Raczej popieram	49	49	33	43
Raczej jestem temu przeciwny(a)	10	8	17	5
Zdecydowanie jestem temu przeciwny(a)	8	6	21	4
Trudno powiedzieć	4	9	10	27

Badanie KBPN 2013

WARUNKI MATERIALNE MŁODZIEŻY KOŃCZĄCEJ SZKOŁY PONADGIMNAZJALNE

OCENA WARUNKÓW MATERIALNYCH WŁASNYCH RODZIN

Obecnie większość (53%) młodych ludzi określa sytuację materialną swojej rodziny jako dobrą, ponad jedna trzecia jako przeciętną (36%), natomiast co dziesiąty (11%) uważa, iż jest ona zła.

Badanie KBPN

Zadowolenie z sytuacji materialnej rodziny zależne jest w znacznej mierze od poziomu wykształcenia rodziców. Generalnie, im wyższy poziom wykształcenia rodziców, tym lepsza ocena kondycji materialnej gospodarstwa domowego. Poza wykształceniem, istotną rolę w tym kontekście odgrywa również sytuacja zawodowa rodziców. Stosunkowo najlepiej sytuację materialną swoich gospodarstw domowych postrzegają dzieci pracowników umysłowych z wyższym wykształceniem oraz właścicieli i współwłaścicieli prywatnych firm, zakładów czy sklepów – przedsiębiorców, rzemieślników, kupców. Również ponadprzeciętnie dobrze kondycję materialną swoich rodzin postrzegają badani, których ojcowie pracują w służbach mundurowych.

Można także zaobserwować zależność między typem szkoły a zadowoleniem z sytuacji finansowej swojej rodziny – uczniowie liceów ogólnokształcących wyrażają w tym zakresie większe zadowolenie niż uczęszczający do techników i zasadniczych szkół zawodowych.

Ocena warunków materialnych rodziny jest w pewnym stopniu związana z miejscem zamieszkania – mieszkańcy miast częściej niż mieszkańcy wsi postrzegają te warunki jako dobre, rzadziej zaś jako złe.

Tabela 50

Jak oceniasz obecne warunki materialne swojej rodziny?	Badania statutowe CBOS					Badania KBPN			
	1990	1992	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013
	w procentach								
Bardzo złe i raczej złe	14	35	21	18	12	16	8	9	11
Średnie, przeciętne	52	48	52	48	46	47	42	36	36
Bardzo dobre i raczej dobre	33	17	27	35	41	37	50	55	53

W ciągu ostatnich trzech lat nie zmieniło się znacząco postrzeganie warunków materialnych gospodarstw domowych – minimalnie ubyło zadowolonych (o 2 punkty, spadek do 53%) i nieznacznie przybyło krytycznie postrzegających kondycję finansową swoich rodzin (wzrost o 2 punkty, do 11%). Patrząc z dłuższej perspektywy, można zauważyć, że od początku lat dziewięćdziesiątych aż do roku 2003 warunki materialne rodzin najczęściej określane były jako przeciętne. W roku 2008 odnotowaliśmy poprawę w ocenach kondycji finansowej rodzin i od tego czasu największa grupa młodych ludzi postrzega ją jako dobrą.

STAN POSIADANIA MŁODYCH LUDZI

Podobnie jak w poprzednich latach, dobrem posiadanym przez największą grupę uczniów jest telefon komórkowy. Na własność ma go 97% badanych, przy czym 56% zadeklarowało, że ma swojego własnego smartfona. Bardzo nieliczni (2%) korzystają z telefonu komórkowego nie będąc jego właścicielami. W ciągu ostatnich pięciu lat – od kiedy pytamy o tę kwestię – odsetek młodych ludzi posiadających telefon komórkowy nie uległ większym zmianom.

Kolejnym powszechnie posiadanym dobrem jest rower – 83% młodych ludzi ma swój własny rower. Warto zauważyć, że odsetek ten kształtuje się na względnie stabilnym poziomie od 2008 roku, jest natomiast znacząco wyższy niż przed dziesięcioma (70%) czy też piętnastoma laty (55%).

Tabela 51

Czy masz na własność, na swój wyłączny użytek, lub korzystasz z posiadane- go przez rodziców (opiekunów), rodzeństwo:	Mam na własność						Korzystam, ale nie mam na własność						Nie mam w domu					
	CBOS		KBPN				CBOS		KBPN				CBOS		KBPN			
	1996	1998	2003	2008	2010	2013	1996	1998	2003	2008	2010	2013	1996	1998	2003	2008	2010	2013
	w procentach																	
– telefon komórkowy, włączając w to smartfony	-	-	-	96	94	97	-	-	-	2	3	2	-	-	-	1	2	1
– rower	-	55	70	82	79	83	-	14	11	9	11	11	-	31	19	8	8	6
– komputer	21	24	52	73	73	78	10	13	18	21	23	20	69	63	30	5	2	2
– sprzęt audio (wieża, CD)*	76	71	72	78	72	63	19	21	19	17	21	25	6	8	9	4	5	12
– iPod lub inny odtwarzacz mp3	-	-	-	66	66	57	-	-	-	9	9	10	-	-	-	23	22	33
– odbiornik telewizyjny	47	53	57	60	54	51	51	45	39	36	41	46	2	2	4	2	4	3
– telewizję satelitarną lub kablową	21	28	34	36	37	45	32	34	36	39	45	45	47	38	30	24	16	10
– tablet	-	-	-	-	-	21	-	-	-	-	-	14	-	-	-	-	-	65
– łyżworolki	6	15	29	29	28	29	4	7	6	7	7	8	90	78	65	63	62	63
– gitarę lub inny instrument	30	29	22	22	23	29	12	10	8	10	10	10	58	61	70	67	65	61
– samochód osobowy	10	14	12	16	20	20	50	54	57	62	62	68	40	32	31	20	15	12
– motor, skuter, motorynkę	16	12	10	12	20	19	12	9	10	13	14	14	72	79	80	73	64	67
– sprzęt narciarski	15	13	18	15	17	17	5	5	5	7	7	9	80	81	77	76	73	74
– domek letniskowy	-	5	5	6	5	4	-	13	12	12	13	11	-	82	83	80	79	85

* W roku 1996 podano odsetki wskazań magnetofonu – sprzętu z tej kategorii produktów, który posiadała największa wówczas grupa badanych

Zdecydowana większość młodzieży ma własny komputer (78%), co piąty (20%) dzieli ten sprzęt z innymi domownikami, a tylko w nielicznych gospodarstwach domowych młodych ludzi nie ma tego sprzętu (2%). W porównaniu z ostatnim pomiarem odnotowujemy niewielki wzrost odsetka badanych posiadających własny komputer (z 73% do 78%), przy jednoczesnym minimalnym spadku odsetka ankietowanych dzielących ten sprzęt z innymi domownikami (z 23% do 20%). Z dostępnych danych wynika, że w latach 1998–2008 gwałtownie rósł odsetek młodych ludzi posiadających komputer na własność, natomiast począwszy od 2008 roku utrzymuje się on na względnie stabilnym poziomie. W tym roku po raz pierwszy zapytaliśmy ankietowanych o to, czy posiadają tablet. Okazuje się, że co piąty ankietowany (21%) ma swój własny tablet, a co siódmy (14%) dzieli ten sprzęt z innymi domownikami.

Większość młodzieży (63%) ma na swój własny sprzęt audio (wieżę, magnetofon, odtwarzacz CD), iPod'a lub inny odtwarzacz mp3 (57%), choć zaznaczyć należy, że w ciągu ostatnich trzech lat odsetki badanych deklarujących posiadanie tych dóbr spadły. Mimo iż znaczący odsetek (51%) młodych ludzi ma swój własny telewizor, jest on jednak niższy niż przed trzema czy pięcioma laty, co prawdopodobnie związane jest z upowszechnieniem oglądania programów telewizyjnych przez internet. Rośnie natomiast systematycznie – od 1996 roku, od kiedy śledzimy te kwestie – odsetek gospodarstw domowych posiadających dostęp do telewizji satelitarnej lub kablowej. W roku 1996 niemal co drugi młody człowiek (47%) deklarował, że nie ma w domu ani telewizji satelitarnej, ani kablowej, a obecnie zaledwie co dziesiąty.

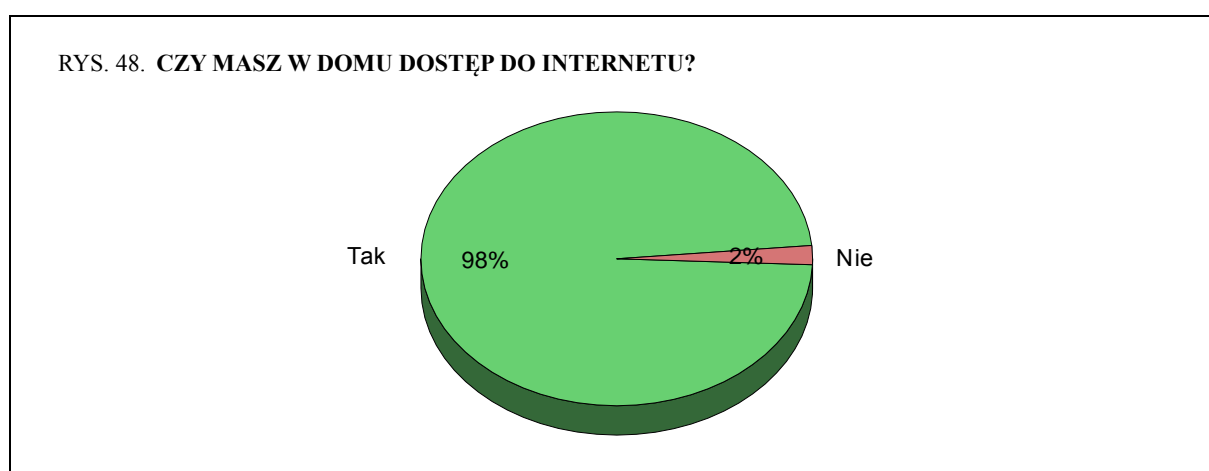
Stan posiadania uczniów zależy w znacznej mierze od wykształcenia rodziców i – co z tym związane – sytuacji materialnej rodziny. Im lepsza ocena warunków materialnych, im lepiej wykształceni rodzice, tym więcej dóbr mają dzieci – zarówno na swój prywatny użytek, jak i do wspólnego użytkowania w domu.

Podobnie jak w poprzednich pomiarach, właścicielami większości uwzględnionych w pytaniu dóbr częściej są chłopcy niż dziewczęta. Chłopcy częściej mają własne: samochody osobowe, motory, skutery lub motorynki, smartfony, odbiorniki telewizyjne, sprzęt narciarski, komputery, a także nieco częściej tablety i sprzęt audio oraz własny dostęp do telewizji satelitarnej lub kablowej. Dziewczęta wyraźnie częściej niż chłopcy są jedynie właścicielkami łyżworolek.

Zauważalne są również różnice w stanie posiadania między młodzieżą miejską i wiejską. Uczniowie mieszkający na wsi częściej niż ich rówieśnicy w miastach są właścicielami motorów, skuterów lub motorynek, wyraźnie rzadziej natomiast mają na

własność: tablety, smartfony, iPody i inne odtwarzacze mp3, odbiorniki telewizyjne, instrumenty muzyczne, sprzęt narciarski, a także komputery. Należy jednak zaznaczyć, że młodzież wiejska i miejska porównywalnie często ma w domu komputer, natomiast uczniowie mieszkający na wsi częściej dzielą ten sprzęt z innymi domownikami.

W obecnych czasach, gdy dostęp do informacji jest nie mniej ważny niż posiadanie różnego rodzaju dóbr, bardzo istotną rolę odgrywa dostęp do internetu, który najlepiej odpowiada na zapotrzebowanie współczesnego odbiorcy. W ciągu ostatnich trzech lat wzrosła liczba uczniów mających w domu dostęp do internetu i obecnie jest on niemal powszechny (98%, wzrost o 6 punktów w stosunku do 2010 roku).

Badanie KBPN

Zaznaczyć należy, iż w zakresie dostępu do internetu nie ma różnic między młodzieżą wiejską i miejską. Istotnym czynnikiem różnicującym jest natomiast poziom zamożności gospodarstw domowych – spośród badanych źle oceniających sytuację materialną swoich rodzin aż 12% nie ma w domu dostępu do internetu.

Tabela 52

Ocena materialnych warunków rodziny	Czy masz w domu dostęp do internetu?	
	Tak	Nie
	w procentach	
Bardzo źle i raczej źle	88	12
Średnie, przeciętne	98	2
Bardzo dobre i raczej dobre	99	1

Badanie KBPN

PRACA ZAROBKOWA MŁODZIEŻY SZKÓŁ PONADGIMNAZJALNYCH

Dwie trzecie młodzieży (67%) z ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych pracuje zarobkowo. Najwięcej uczniów (61%) pracuje podczas wakacji, dwukrotnie mniej wykonuje prace dorywcze (31%), bardzo niewielu natomiast ma stałe zatrudnienie (7%). W porównaniu z rokiem 2010 odnotowujemy znaczący spadek odsetka badanych pracujących podczas wakacji (z 73% do 61%) oraz niewielki spadek odsetka ankietowanych zarobkujących dorywczo (z 36% do 31%). Na stałym poziomie natomiast utrzymuje się odsetek uczniów mających stałą pracę (7%).

Tabela 53

Czy pracujesz zarobkowo?	Badania statutowe CBOS						Badania KBPN							
	1992		1996		1998		2003		2008		2010		2013	
	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie
	w procentach													
Mam stałą pracę – pracuję regularnie	5	95	8	92	6	94	5	95	6	94	7	93	7	93
Pracuję dorywczo	22	78	23	77	24	75	30	70	34	66	36	64	31	69
Pracuję podczas wakacji	55	45	55	45	61	39	56	44	69	31	73	27	61	39

Pracę zarobkową znacznie częściej podejmują chłopcy niż dziewczęta. Jej wykonywanie deklaruje 76% chłopców i 59% dziewcząt. Chłopcy sześciokrotnie częściej niż dziewczęta pracują regularnie (12% wobec 2%), ponad dwukrotnie częściej dorywczo (44% wobec 20%), a także znacznie częściej podejmują pracę wakacyjną (68% wobec 55%).

Pewien wpływ na podejmowanie pracy zarobkowej ma sytuacja materialna uczniów. Szczególnie wyraźnie zależność ta zaznacza się w przypadku pracy dorywczej – im gorsza ocena warunków materialnych, tym częściej jest ona podejmowana. Zauważyć można ponadto, że badani źle oceniający położenie materialne swojej rodziny stosunkowo najczęściej podejmują pracę stałą, natomiast najbardziej zadowoleni z kondycji materialnej swojej rodziny, relatywnie najrzadziej decydują się na zarobkowanie wakacyjne.

Podjęcie pracy zarobkowej zależy również od typu szkoły. Najczęściej pracują uczniowie zasadniczych szkół zawodowych (90%), rzadziej uczęszczający do techników (71%), a najrzadziej uczniowie liceów (publicznych – 59%, prywatnych – 42%).

Tabela 54

Czy pracujesz zarobkowo?	Odpowiedzi uczniów															
	publicznych liceów ogólnokształcących				prywatnych liceów ogólnokształcących				techników				zasadniczych szkół zawodowych			
	'03	'08	'10	'13	'03	'08	'10	'13	'03	'08	'10	'13	'03	'08	'10	'13
	w procentach															
Mam stałą pracę – pracuję regularnie	2	2	2	2	2	4	2	4	3	3	3	4	19	20	24	32
Pracuję dorywczo	21	23	24	22	31	21	19	24	39	46	46	34	34	39	44	57
Pracuję podczas wakacji	48	61	62	55	43	57	53	36	72	79	81	64	49	73	82	78
Nigdy nie pracowałem(a)m zarobkowo	43	30	35	41	38	36	41	58	19	14	18	29	22	10	13	10

Badania KBPN

W ciągu ostatnich trzech lat zwiększył się odsetek uczniów techników oraz liceów ogólnokształcących – zarówno tych publicznych, jak i niepublicznych, którzy nie mają za sobą doświadczenia pracy zarobkowej. Zmniejszył się natomiast nieznacznie odsetek uczniów zasadniczych szkół zawodowych, którzy nigdy nie podejmowali pracy.

Uczniów, którzy już podejmowali pracę zarobkową, zapytaliśmy o doświadczenia z nią związane. Zdecydowana większość z nich (78%) deklaruje, że dzięki pracy zarobkowej sporo się nauczyła. Niemal dwukrotnie rzadziej (40%) uczniowie wyrażają zadowolenie z uzyskanych zarobków. Co dziesiąty (10%) podejmujący pracę czuł się oszukany lub wykorzystany przez pracodawcę, a jedynie bardzo nieliczni (4%) doszli do wniosku, że nie warto pracować. Można zaobserwować, że w ciągu ostatnich trzech lat zmniejszyła grupa badanych mających pozytywne doświadczenia zawodowe – spadł odsetek badanych zadowolonych z uzyskanych zarobków (z 54% do 40%), nieznacznie zmalała również grupa ankietowanych uważających, że dzięki pracy zarobkowej udało im się nauczyć nowych rzeczy (z 82% do 78%).

Tabela 55

Jakie są Twoje doświadczenia z pracy zarobkowej?	Wskazania uczniów, którzy już pracowali				
	Badanie statutowe CBOS	Badania KBPN			
	1998	2003	2008	2010	2013
	w procentach				
Nauczyłem(a) się sporo nowych rzeczy	78	75	78	82	78
Sporo zarobiłem(a)m	48	42	51	54	40
Zostałem(a)m oszukany(a), wykorzystany(a) przez pracodawcę	13	11	9	8	10
Doszedłem (doszłam) do wniosku, że nie warto podejmować pracy zarobkowej	11	7	7	6	4

Doświadczenia z pracy zarobkowej różnicuje płeć. Chłopcy częściej niż dziewczęta deklarują, że dzięki pracy nauczyli się nowych rzeczy (82% wobec 74%), a także, iż udało im się sporo zarobić (45% wobec 34%). Chłopcy również nieco częściej niż dziewczęta mówią o złych doświadczeniach związanych z pracą – o wykorzystywaniu przez pracodawcę (12% wobec 9%) oraz o zniechęceniu do podejmowania dalszej aktywności zarobkowej (5% wobec 3%).

Różne opinie w tej sprawie mają uczęszczający do różnych typów szkół. Uczniowie zasadniczych szkół zawodowych stosunkowo najczęściej wskazują, że praca zarobkowa pozwoliła im zdobyć nowe kompetencje (89%), relatywnie najczęściej wskazują też na negatywne aspekty swoich doświadczeń – wykorzystywanie przez pracodawcę (19%) oraz zniechęcenie do podejmowania dalszej aktywności zawodowej (7%). Uczniowie liceów ogólnokształcących rzadziej niż ich rówieśnicy z innych szkół uważają, że wykonywana praca pozwoliła im nauczyć się nowych rzeczy (72%). Zwraca uwagę fakt, że zadowolenie z uzyskanych zarobków jest względnie niezależne od typu szkoły.

Tabela 56

Jakie są Twoje doświadczenia z pracy zarobkowej?	Wskazania uczniów, którzy już pracowali		
	Odpowiedzi uczniów		
	liceów ogólnokształcących	techników	zasadniczych szkół zawodowych
	w procentach		
Nauczyłem(a)m się sporo nowych rzeczy	72	80	89
Sporo zarobiłem(a)m	40	39	42
Zostałem(a)m oszukany(a), wykorzystany(a) przez pracodawcę	8	10	19
Doszedłem (doszłam) do wniosku, że nie warto podejmować pracy zarobkowej	4	3	7

Badanie KBPN

Można także zauważyć, że uczniowie lepiej oceniający warunki materialne swoich gospodarstw domowych częściej wskazują na korzyści wynikające z podjętej pracy zarobkowej, rzadziej zaś na jej wady. Badani bardziej zadowoleni ze swojej sytuacji materialnej znacznie częściej twierdzą, że dzięki pracy zarobkowej udało im się sporo zarobić, rzadziej natomiast czuli się pokrzywdzeni, wykorzystani przez pracodawcę i rzadziej wyrażali przekonanie, że nie warto podejmować pracy zarobkowej.

DOCHODY I WYDATKI NA WŁASNE POTRZEBY

Młodzi ludzie pozyskują pieniądze na swoje wydatki z rozmaitych źródeł, których struktura nie uległa znaczącym zmianom w ciągu ostatnich trzech lat. Większość uczniów fundusze na swoje potrzeby uzyskuje od rodziców lub innych członków rodziny – co drugi otrzymuje je nieregularnie (56%), a blisko dwie piąte (38%) ma stałe miesięczne kieszonkowe. Niemala grupa młodzieży (38%) finansuje swoje wydatki z pracy nieregularnej, dorywczej i zaledwie 4% z pracy stałej. Blisko co dziesiąty badany uzyskuje pieniądze z praktyk zawodowych (9%) i dla porównywalnej grupy badanych (10%) źródłem dochodu jest handel w internecie. Stosunkowo rzadko (6%) pieniądze na własne cele pochodzą ze stypendiów uzyskiwanych w szkole. Na „inne źródła” wskazuje co dziesiąty ankietowany, wymieniając przede wszystkim: pracę na własny rachunek, ogólnie – handel, interesy, pracę sezonową, a także różne typy rent – rodzinną, socjalną.

Wprawdzie w ostatnich latach struktura źródeł finansowania osobistych wydatków młodzieży kończącej szkoły ponadgimnazjalne nie uległa większym modyfikacjom, lecz patrząc z dłuższej perspektywy – ostatnich blisko już dwudziestu lat, od kiedy śledzimy te zjawiska – można zaobserwować znaczące zmiany w tym zakresie. W porównaniu z pierwszymi pomiarami, młodzież rzadziej otrzymuje pieniądze od rodziny nieregularnie, częściej natomiast w formie stałego miesięcznego kieszonkowego. W analizowanym okresie znacząco wzrósł odsetek uczniów podejmujących nieregularną, dorywczą pracę, zmalał zaś odsetek uzyskujących dochody z praktyk zawodowych.

Tabela 57

Skąd masz pieniądze na swoje wydatki?	Badania CBOS			Badania KBPN			
	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013
	odsetki odpowiedzi twierdzących						
Nie mam stałego kieszonkowego, ale nieregularnie dostaję pieniądze od rodziców lub innych członków rodziny	70	64	62	55	51	53	56
Pracuję nieregularnie, dorywczo	24	31	30	34	39	41	38
Mam stałe miesięczne kieszonkowe, które dostaję od rodziców lub innych członków rodziny	26	30	34	37	38	38	38
Z handlu w internecie	-	-	-	-	-	-	10
Dostaję pieniądze za praktyki zawodowe	24	19	11	12	10	12	9
Dostaję stypendium w szkole	4	2	4	9	6	5	6
Mam stałą pracę zarobkową (ale nie praktyki zawodowe)	2	2	3	2	4	4	4
Mam inne źródła dochodów	12	13	11	13	14	12	10

Można zauważyć, że im lepsza sytuacja materialna ich rodzin, tym częściej uczniowie otrzymują regularne miesięczne kieszonkowe. Z kolei młodzież pochodząca z rodzin gorzej sytuowanych – oceniająca warunki materialne swoich gospodarstw domowych jako przeciętne lub złe – częściej otrzymuje pieniądze od rodziny nieregularnie. Z analiz wynika ponadto, że takie formy zarobkowania jak stała praca, praktyki zawodowe czy też praca dorywcza stanowią domenę chłopców oraz uczniów zasadniczych szkół zawodowych, choć zaznaczyć należy, że pracę dorywczą również stosunkowo często podejmują dziewczęta oraz uczniowie innych szkół.

Uczniowie, zapytani, ile pieniędzy mieli na wydatki w październiku 2013 roku, podawali bardzo zróżnicowane kwoty, mieszczące się w przedziale od 0 do 10 000 zł. Jedynie bardzo nieliczni nie potrafili określić tej kwoty (1%), również niewielu podało, że nie dysponowało wtedy żadnymi pieniędzmi (4%). Przeciętnie uczeń – uwzględniając tych, którzy nie mieli żadnych pieniędzy – w październiku 2013 roku miał na swoje wydatki **458 zł**. Przy dużym zróżnicowaniu podawanych kwot, lepszą miarą opisującą sytuację typowego ucznia stanowi mediana, zwana także wartością środkową. Mediana wynosi **200 zł**, co oznacza, że kwoty, jakimi dysponowała co najmniej połowa badanych nie przekraczały 200 zł. Wartość modalna natomiast wskazuje, że najwięcej ankietowanych (17%) miało do swej dyspozycji **100 zł**, choć – co warto odnotować – niewiele rzadziej podawana była kwota 200 zł (14%).

Z przeprowadzonych analiz wynika, że w październiku 2013 roku uczniowie pracujący zarobkowo dysponowali znacznie wyższymi kwotami niż ich niepodjemujący aktywności zawodowej rówieśnicy. Badani pracujący zarobkowo mieli przeciętnie ponad dwukrotnie więcej pieniędzy do swojej dyspozycji niż ci, którzy uzyskiwali dochody z innych źródeł, choć zaznaczyć należy, że zarówno pracujący, jak i niepracujący najczęściej dysponowali kwotą 100 zł na swoje wydatki.

Tabela 58

Uczniowie	Ile pieniędzy miałe(a)ś na swoje wydatki w październiku 2013 roku?		
	Średnia	Mediana	Modalna
	w złotych		
Pracujący zarobkowo	553	200	100
Niepracujący zarobkowo	265	150	100

Badanie KBPN

Biorąc pod uwagę charakter wykonywanej pracy, można zauważyć, że najwięcej na swoje wydatki w październiku 2013 roku mieli wykonujący pracę stałą, dużo mniej pracujący dorywczo, najmniej zaś zarobkujący podczas wakacji.

Tabela 59

Uczniowie	Ile pieniędzy miał(a)ś na swoje wydatki w październiku 2013 roku?		
	Średnia	Mediana	Modalna
	w złotych		
Mający stałą pracę	1103	600	300
Pracujący dorywczo	617	250	200
Pracujący podczas wakacji	528	200	100

Badanie KBPN

Podobnie jak w poprzednich latach, w lepszej sytuacji finansowej znajdują się chłopcy niż dziewczęta – w październiku 2013 roku uczeń dysponował przeciętnie prawie trzykrotnie większą kwotą na swoje wydatki niż uczennica.

Tabela 60

Płeć	Ile pieniędzy miał(a)ś na swoje wydatki w październiku 2010 roku?		
	Średnia	Mediana	Modalna
	w złotych		
Chłopcy	718	250	100
Dziewczęta	242	150	100

Badanie KBPN

Zależność tę można po części tłumaczyć faktem, że chłopcy częściej niż dziewczęta podejmują pracę zarobkową. Bardziej szczegółowe analizy pokazują jednak, że chłopcy dysponują znacząco wyższymi kwotami na swoje wydatki niż dziewczęta, niezależnie od swojej aktywności zarobkowej. Ponadto zwraca uwagę fakt, że różnica w wysokości tych kwot jest wyższa wśród pracujących zarobkowo.

Tabela 61

Uczniowie		Ile pieniędzy miał(a)ś na swoje wydatki w październiku 2013 roku?		
		Średnia	Mediana	Modalna
		w złotych		
Pracujący zarobkowo	chłopcy	813	300	100
	dziewczęta	278	150	100
Niepracujący zarobkowo	chłopcy	418	181	100
	dziewczęta	190	100	100

Badanie KBPN

Lepsza sytuacja finansowa pracujących chłopców może wynikać z rodzaju wykonywanych przez nich prac – o co w naszym badaniu nie pytaliśmy – lub też z jakichś form dyskryminacji dziewcząt na rynku pracy. Jeśli zaś chodzi o młodzież niepracującą, to można przypuszczać, że chłopcy otrzymują większe kwoty na swoje wydatki od rodziny, bądź też, że oszczędniej nimi gospodarują i, mając oszczędności z poprzednich miesięcy, w kolejnym miesiącu deklarują, że dysponują większymi kwotami na swoje wydatki. Co ważne, chłopcy i dziewczęta porównywalnie często otrzymują od rodziny pieniądze zarówno w postaci stałego kieszonkowego, jak i nieregularnie otrzymywanych kwot.

Sytuacja finansowa uczniów zależna jest także w pewnej mierze od typu szkoły, do jakiej uczęszczają. W październiku 2013 roku stosunkowo najwięcej na swoje wydatki mieli uczniowie zasadniczych szkół zawodowych, co w znacznej mierze wynika z faktu, iż najczęściej podejmowali oni pracę zawodową. W gorszej sytuacji finansowej znajdowali się uczniowie liceów ogólnokształcących, w najgorszej zaś uczniowie techników, w przypadku których średnia kwota do dyspozycji była najniższa.

Tabela 62

Typ szkoły	Ile pieniędzy miał(a)ś na swoje wydatki w październiku 2013 roku?		
	Średnia	Mediana	Modalna
	w złotych		
Liceum ogólnokształcące	440	200	100
Technikum	314	150	100
Zasadnicza szkoła zawodowa	830	300	200

Badanie KBPN

Kwoty, jakimi dysponują na swoje wydatki uczniowie, zależne są również od sytuacji materialnej rodzin, z których pochodzą. Im lepsza ocena warunków materialnych swojej rodziny, tym więcej – średnio rzecz biorąc – na swoje wydatki mają dzieci, choć wartość modalna, czyli kwota najczęściej wymieniana, niezależnie od kondycji materialnej rodziny, wynosi tyle samo (100 zł).

Tabela 63

Jak oceniasz obecne warunki materialne Twojej rodziny?	Ile pieniędzy miał(a)ś na swoje wydatki w październiku 2013 roku?		
	Średnia	Mediana	Modalna
	w złotych		
Bardzo źle i raczej źle	312	150	100
Średnie, przeciętne	364	150	100
Bardzo dobre i raczej dobre	546	200	100

Badanie KBPN

Pewne znaczenie w tym kontekście mają także wyjazdy zarobkowe rodziców. Podobnie jak w roku 2010, dzieci osób, które w ostatnim roku pracowały za granicą, miały na swoje wydatki przeciętnie więcej niż te, których rodzice nie wyjeżdżali do pracy.

Tabela 64

Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy Twoi rodzice pracowali za granicą?	Ile pieniędzy miał(a)ś na swoje wydatki we wrześniu 2010 roku?		
	Średnia	Mediana	Modalna
	w złotych		
Tak	577	200	200
Nie	429	200	100

Badanie KBPN

Odnotowano także zróżnicowanie sytuacji finansowej młodzieży szkolnej w zależności od miejsca jej zamieszkania. Średnio na swoje wydatki najmniej miała młodzież mieszkająca na wsi, biorąc jednak pod uwagę inne miary (wartość modalną, medianę), można stwierdzić, że jej sytuacja nie odbiegała znacząco od sytuacji pozostałych.

Tabela 65

Miejsce zamieszkania	Ile pieniędzy miał(a)ś na swoje wydatki w październiku 2013 roku?		
	Średnia	Mediana	Modalna
	w złotych		
Wieś	422	200	100
Miasto poniżej 20 tys. mieszkańców	548	200	200
Miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	438	200	100
Miasto powyżej 100 tys. do 500 tys. mieszkańców	477	170	100
Miasto powyżej 500 tys.	534	200	100

Badanie KBPN

DOM RODZINNY, RODZICE I RÓWIEŚNICY W OPINIACH MŁODEGO POKOLENIA POLAKÓW

SYTUACJA RODZINNA

Zdecydowana większość badanych uczniów mieszka z obojgiem rodziców. W rodzinach niepełnych wychowuje się ogółem 17% młodych ludzi, przy czym *gros* z nich mieszka jedynie z matką. Bardzo rzadko zdarza się, aby faktycznym opiekunem był tylko ojciec. Nieliczni uczniowie mieszkają z kimś z dalszej rodziny, np. z babcią.

W porównaniu z badaniami z ubiegłych lat przybyło uczniów wychowywanych tylko przez jednego z rodziców (przez matkę).

Tabela 66

Czy na stałe mieszkasz:	Wskazania respondentów według terminów badań			
	2003	2008	2010	2013
	w procentach			
– z obojgiem rodziców	82	81	81	77
– tylko z matką	12	13	12	15
– tylko z ojcem	1	1	2	2
– z kimś z dalszej rodziny (np. z babcią)	2	2	1	2
Inna sytuacja	3	3	4	4

Badania KBPN

Biorąc pod uwagę wielkość miejscowości można zauważyć, że w rodzinach niepełnych – tylko z matką lub tylko z ojcem – częściej wychowują się uczniowie mieszkający w miastach (od 19 do 25% – w zależności od jego wielkości) niż uczniowie mieszkający na wsi (12%).

Stosunkowo największy odsetek osób wychowujących się w rodzinach niepełnych występuje wśród uczniów prywatnych liceów ogólnokształcących: więcej niż co czwarty z nich mieszka tylko z jednym z rodziców (27%).

Dorastanie w niepełnej rodzinie często wiąże się z gorszą sytuacją materialną. Uczniowie mieszkający tylko z jednym z rodziców swoje warunki oceniają gorzej niż uczniowie wychowujący się w pełnej rodzinie. Jako złe określa je 9% badanych z rodzin pełnych i prawie dwukrotnie więcej uczniów mieszkających tylko z matką lub tylko z ojcem (16%).

Sytuacja rodzinna wiąże się także z religijnością uczniów (i – zapewne – ich rodzin). Osoby praktykujące przynajmniej raz w tygodniu rzadziej wychowują się w rodzinach niepełnych (10%) niż niepraktykujący (25%) lub czyniący to sporadycznie (23%).

Jednym z istotnych zjawisk społecznych mających wpływ na sytuację rodzinną i wychowawczą dzieci i młodzieży w Polsce jest migracja zarobkowa. Do pracy za granicą wyjeżdżają przede wszystkim osoby młode, niemające zobowiązań rodzinnych, ale także ludzie dojrzały, obciążeni rodziną i dziećmi, jeśli nie mogą znaleźć odpowiedniej dla siebie pracy w kraju.

Problem migracji zarobkowej rodziców w istotnym stopniu dotyka młodych ludzi. Z deklaracji wynika, że w ciągu dwunastu miesięcy poprzedzających badanie więcej niż co szósty ankietowany (17%) miał osobiste doświadczenia związane z wyjazdem zarobkowym za granicę przynajmniej jednego z rodziców. Niemal co dziesiąty uczeń (9%) deklaruje, że co najmniej jedno z rodziców przez ostatnie dwanaście miesięcy przed badaniem stale pracowało za granicą.

Z reguły do pracy za granicę wyjeżdżają mężczyźni. Więcej niż co dziesiąty uczeń (11%) deklaruje, że w ciągu ostatniego roku jego ojciec stale lub przynajmniej przez jakiś czas, np. sezonowo, pracował za granicą. W przypadku 4% uczniów pracę poza Polską podejmowała matka. Zdarzało się, że w ciągu ostatniego roku za granicą pracowali oboje rodzice (2%).

Tabela 67

Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy Twoi rodzice pracowali za granicą?	2008	2010	2013
	w procentach		
Oboje rodzice przez ostatnie 12 miesięcy stale pracowali za granicą	1	2	1
Ojciec przez ostatnie 12 miesięcy stale pracował za granicą	4	6	6
Matka przez ostatnie 12 miesięcy stale pracowała za granicą	1	2	2
Oboje rodzice w ciągu ostatnich 12 miesięcy przez jakiś czas pracowali za granicą (np. sezonowo)	1	1	1
Ojciec w ciągu ostatnich 12 miesięcy przez jakiś czas pracował za granicą (np. sezonowo)	5	4	5
Matka w ciągu ostatnich 12 miesięcy przez jakiś czas pracowała za granicą (np. sezonowo)	2	4	2
Żadne z rodziców nie pracowało w ciągu ostatnich 12 miesięcy za granicą	83	77	80
Nie dotyczy – nie mam rodziców	2	4	3

Badania KBPN

ZNACZĄCY INNI – RODZICE, RODZEŃSTWO, RÓWIEŚNICY

Środowisko rodzinne i środowisko rówieśnicze pełnią w życiu młodych ludzi różne i na ogół komplementarne wobec siebie role. Dom jest miejscem, gdzie szuka się bezpieczeństwa, oparcia i autorytetu. Grupa rówieśnicza kształtuje młodzieżowe i środowiskowe wzory zachowań, style bycia, sposoby spędzania wolnego czasu, jest miejscem rozwijania zainteresowań, wymiany poglądów. Oddziaływanie obu tych sfer przenika się i wpływa na siebie wzajemnie.

Obraz domu rodzinnego, jaki wyłania się z deklaracji uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych (a wcześniej ponadpodstawowych), świadczy o tym, że rola środowiska rodzinnego w życiu młodych ludzi nie zmieniła się w ciągu ostatnich dwudziestu lat w sposób znaczący. Pewne zmiany są natomiast zauważalne w odniesieniu do środowiska rówieśniczego. W okresie objętym badaniem zwiększyła się rola przyjaciół w życiu uczniów, zmalało natomiast znaczenie szerszego kręgu rówieśniczego: kolegów i koleżanek. Wydaje się zatem, że młodzi ludzie przywiązują dziś większą wagę do budowania głębszych relacji opartych na przyjaźni, mniej licząc się z grupą rówieśniczą.

Uczniowie najchętniej spędzają swój wolny czas z przyjaciółmi (54%) bądź z chłopakiem lub dziewczyną (41%). Partnerem do rozmów i dyskusji zdecydowanie najczęściej są przyjaciele (51%). Co ciekawe, więcej osób zadeklarowało, że chętniej rozmawia i dyskutuje z matką (33%) niż z chłopakiem lub dziewczyną (28%) czy z kolegami (23%).

Zdecydowanie najważniejszą osobą w domu jest dla młodych ludzi matka. To na jej wsparcie przede wszystkim mogą liczyć w trudnych chwilach (60%), ona jest także autorytetem, na uznaniu którego najbardziej im zależy (47%). Co więcej, partnerem do rozmowy jest ona częściej niż chłopak lub dziewczyna czy koledzy. Stosunkowo najwięcej osób wskazywało również na matkę jako osobę, która ma największy wpływ na ich styl ubierania się (20%). W porównaniu z matką, która – jak się wydaje na podstawie deklaracji badanych – jest nierzadko jednocześnie autorytetem, pocieszycielem, przyjacielem i doradcą, rola ojca w rodzinie wypada dość blado. Mimo to duża grupa uczniów (33%) zalicza ojca – obok matki – do osób, na uznaniu których najbardziej im zależy. Niewiele więcej niż co czwarty uczeń (28%) wskazywał, że ojciec należy do tych osób, na których wsparcie przede wszystkim może liczyć. Częściej niż ojca wymieniano w tym kontekście nie tylko matkę, ale także przyjaciół (36%). Mniej więcej równie często jak ojciec wsparciem bywa chłopak lub

dziewczyna (29%). Ojciec dość rzadko jest znaczącym partnerem do rozmów (14%), jeszcze rzadziej towarzyszem w spędzaniu wolnego czasu (9%).

Warto zauważyć, że dziewczęta zdecydowanie częściej niż chłopcy wskazują na matkę jako na osobę, z którą chętnie spędzają czas, prowadzą rozmowy, która jest dla nich jednocześnie autorytetem i oparciem. Matka odgrywa w ich życiu zdecydowanie większą rolę niż ojciec. Dla chłopców częściej niż dla dziewcząt ważny jest ojciec. Jednak ich relacje z ojcem mają zdecydowanie mniejszą intensywność niż relacje córek z matkami. Można zaryzykować stwierdzenie, że to ojcowie nie potrafią sprostać oczekiwaniom i potrzebom młodych mężczyzn, związanym z relacją ojciec–syn. W efekcie chłopcy nieco częściej spędzają czas, rozmawiają i zabiegają o uznanie matek niż ojców. Zdecydowanie też częściej wśród osób, na które mogą liczyć w trudnych chwilach przede wszystkim, wymieniają matki niż ojców.

Niezmienną i relatywnie niewielką rolę w życiu uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych odgrywa rodzeństwo. Mimo więzi pokrewieństwa i najprawdopodobniej częstego przebywania razem, rodzeństwo ma dla młodych ludzi mniejsze znaczenie niż przyjaciele, chłopak czy dziewczyna. Warto jednak dodać, iż choć badani uczniowie rzadziej spędzają czas i rozmawiają z kolegami lub koleżankami niż z bratem czy siostrą, to jednak częściej mają poczucie, że bardziej mogą liczyć na rodzeństwo niż na kolegów.

Tabela 68

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	MATKA						
	Badania statutowe CBOS			Badania KBPN			
	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013
	w procentach						
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	24	21	17	17	17	17	25
– z którymi najchętniej dyskutujesz, rozmawiasz	34	33	30	27	32	29	33
– które mają największy wpływ na to, jak się ubierasz	-	31	20	21	22	22	20
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	51	57	47	50	54	48	47
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	64	71	63	63	63	57	60

Tabela 69

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	OJCIEC						
	Badania statutowe CBOS			Badania KBPN			
	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013
	w procentach						
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	7	7	6	6	6	8	9
– z którymi najchętniej dyskutujesz, rozmawiasz	12	12	12	12	13	15	14
– które mają największy wpływ na to, jak się ubierasz	-	10	6	7	6	6	5
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	36	38	31	34	38	38	33
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	27	38	34	33	30	29	28

Tabela 70

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	RODZĘSTWO						
	Badania statutowe CBOS			Badania KBPN			
	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013
	w procentach						
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	17	17	15	17	17	18	18
– z którymi najchętniej dyskutujesz, rozmawiasz	18	16	16	18	18	16	16
– które mają największy wpływ na to, jak się ubierasz	-	14	11	12	10	12	11
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	6	7	6	7	6	7	8
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	14	12	13	15	17	14	16

Tabela 71

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	PRZYJACIEL(E)						
	Badania statutowe CBOS			Badania KBPN			
	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013
	w procentach						
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	41	42	51	56	57	50	54
– z którymi najchętniej dyskutujesz, rozmawiasz	43	45	47	56	52	51	54
– które mają największy wpływ na to, jak się ubierasz	-	27	14	15	15	13	13
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	20	23	26	28	24	24	23
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	27	24	25	32	34	32	36

Tabela 72

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	MÓJ CHŁOPAK, MOJA DZIEWCZYNA						
	Badania statutowe CBOS			Badania KBPN			
	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013
	w procentach						
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	41	41	43	42	49	42	41
– z którymi najchętniej dyskutujesz, rozmawiasz	26	28	26	29	33	28	29
– które mają największy wpływ na to, jak się ubierasz	-	28	15	15	16	17	16
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	30	30	29	29	32	28	29
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	23	23	25	27	33	29	29

Tabela 73

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	KOLEDZY						
	Badania statutowe CBOS			Badania KBPN			
	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013
	w procentach						
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	35	45	33	34	29	32	24
– z którymi najchętniej dyskutujesz, rozmawiasz	31	36	32	29	27	28	23
– które mają największy wpływ na to, jak się ubierasz	-	37	15	12	12	10	9
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	15	15	12	12	9	9	9
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	5	6	5	5	3	5	4

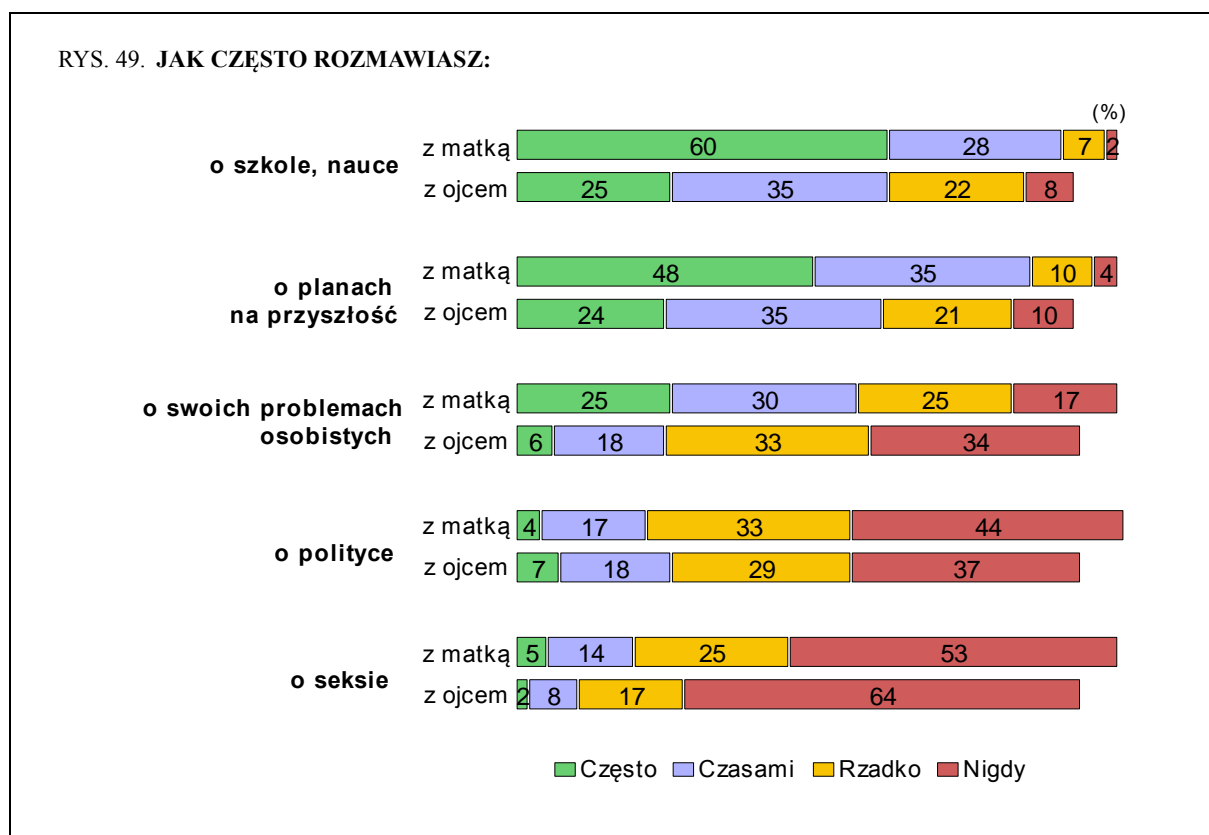
Tabela 74

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	MATKA		OJCIEC	
	Chłopcy	Dziewczęta	Chłopcy	Dziewczęta
	w procentach			
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	16	32	12	6
– z którymi najchętniej dyskutujesz, rozmawiasz	21	43	17	12
– które mają największy wpływ na to, jak się ubierasz	18	22	7	3
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	38	53	35	32
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	55	64	34	24

Badanie KBPN

TEMATY ROZMÓW Z RODZICAMI

Z deklaracji wynika, że uczniowie szkół ponadgimnazjalnych rozmawiają z rodzicami przede wszystkim o szkole i nauce oraz o planach na przyszłość. Rzadziej tematem rozmów są problemy osobiste, jeszcze rzadziej mówi się w domu o polityce. Najrzadziej temat rozmów dotyczy seksu. W kontekście wcześniej przytaczanych danych, wskazujących na doniosłość znaczenia relacji z matką w życiu młodych ludzi, nie może dziwić fakt, że zdecydowanie częściej rozmawiają oni z matką niż z ojcem. Na przykład, o szkole często rozmawia z matką 60% badanych uczniów, a z ojcem jedynie 25%. O planach życiowych z matką rozmawia często 48% badanych, z ojcem 24%. Z osobistych problemów często zwierza się matce 25% uczniów, a ojcu jedynie 6%. O seksie z matką często rozmawia 5% badanych, z ojcem jedynie 2%. Nigdy nie poruszało tego tematu w rozmowach z matką 53% uczniów, w rozmowach z ojcem 64%. Jedynym tematem, który młodzi ludzie nieco częściej poruszają w rozmowach z ojcem niż z matką, jest polityka. Nie jest to jednak popularny temat rozmów – o polityce często dyskutuje z ojcem 7% uczniów, z matką 4%. Nigdy nie podejmuje tego tematu w rozmowach z ojcem 37% badanych uczniów, a z matką 44%.

Pominięto odpowiedzi „Nie mam matki” i „Nie mam ojca”
 Badanie KBPN

Tabela 75

Jak często rozmawiasz z matką:	Często					Czasami					Rzadko					Nigdy				
	CBOS	KBPN				CBOS	KBPN				CBOS	KBPN				CBOS	KBPN			
	'98	'03	'08	'10	'13	'98	'03	'08	'10	'13	'98	'03	'08	'10	'13	'98	'03	'08	'10	'13
	w procentach																			
– o polityce	4	5	3	5	4	21	18	19	20	17	34	33	34	36	33	38	42	41	37	44
– o szkole, nauce	59	57	60	55	60	30	30	29	32	28	8	8	7	9	7	1	2	2	3	2
– o planach na przyszłość	45	43	47	44	48	37	37	36	38	35	13	13	11	12	10	4	5	4	5	4
– o swoich problemach osobistych	26	23	27	25	25	30	27	31	31	30	24	27	24	24	25	18	20	16	18	17
– o seksie	5	5	5	5	5	16	15	15	13	14	27	24	27	23	25	50	54	51	58	53

Pominięto odpowiedzi „Nie mam matki”

Tabela 76

Jak często rozmawiasz z ojcem:	Często					Czasami					Rzadko					Nigdy				
	CBOS	KBPN				CBOS	KBPN				CBOS	KBPN				CBOS	KBPN			
	'98	'03	'08	'10	'13	'98	'03	'08	'10	'13	'98	'03	'08	'10	'13	'98	'03	'08	'10	'13
	w procentach																			
– o polityce	8	10	7	9	7	23	21	20	20	18	30	27	30	33	29	31	35	36	33	37
– o szkole, nauce	22	22	24	21	25	38	35	35	39	35	24	25	23	25	22	9	11	9	9	8
– o planach na przyszłość	24	21	23	22	24	31	31	33	37	35	23	24	22	23	21	15	17	14	12	10
– o swoich problemach osobistych	6	5	6	7	6	14	16	19	20	18	30	29	32	31	33	42	42	36	36	34
– o seksie	3	3	3	3	2	8	8	9	7	8	18	18	17	18	17	63	64	64	66	64

Pominięto odpowiedzi „Nie mam ojca”

Okazuje się, że częstość rozmów jest istotnie zróżnicowana w zależności od płci rodzica, ale także dziecka. Najczęściej rozmawiają ze sobą matka i córka. Dziewczeta zdecydowanie częściej niż chłopcy rozmawiają z matkami o szkole, planach na przyszłość, problemach osobistych, seksie. Wyjątkiem jest polityka, o której nieco częściej dyskutują z matkami chłopcy niż dziewczęta. Częstość rozmów z ojcem w niewielkim stopniu zależy od płci dziecka. Wprawdzie dziewczęta nieco częściej niż chłopcy rozmawiają z ojcami o szkole i nauce, ale wyraźnie unikają rozmów z ojcem o polityce i – przede wszystkim – o seksie.

Tabela 77

Jak często rozmawiasz z matką:	Często		Czasami		Rzadko		Nigdy	
	Chłopcy	Dziewczęta	Chłopcy	Dziewczęta	Chłopcy	Dziewczęta	Chłopcy	Dziewczęta
	w procentach							
– o polityce	5	3	19	16	34	33	40	47
– o szkole, nauce	47	71	36	21	10	5	3	1
– o planach na przyszłość	35	60	44	29	13	8	5	2
– o swoich problemach osobistych	13	36	27	33	33	18	24	11
– o seksie	3	6	10	18	22	28	62	46

Pominięto odpowiedzi „Nie mam matki”

WPLYW RODZICÓW NA RÓŻNE SFERY AKTYWNOŚCI MŁODZIEŻY

Postrzegane przez uczniów oczekiwania i wymagania rodziców są w znacznej mierze stabilne w czasie. Widoczne są jednak pewne symptomy zmian postaw rodziców, a charakter tych zmian jest zbieżny z tendencjami obserwowanymi w badaniach CBOS realizowanych na próbach reprezentatywnych dla ogółu dorosłych mieszkańców Polski.

Rejestrowany w badaniach CBOS postrzegany spadek znaczenia wyższego wykształcenia¹⁴ znajduje odzwierciedlenie w malejącym nacisku rodziców na kontynuację edukacji przez dzieci po ukończeniu przez nich szkoły. Obecnie 77% uczniów deklaruje, że ich rodzicom zależy na tym, aby kontynuowali naukę po ukończeniu szkoły, natomiast trzy lata temu takich deklaracji było 82%, zaś w 2003 roku – 88%. Na tym, aby ich dzieci dalej się uczyły, zależy przede wszystkim rodzicom, którzy mają wyższe wykształcenie. Oczekiwania

¹⁴ Por. komunikat CBOS „Wykształcenie ma znaczenie?”, lipiec 2013 (oprac. N. Hipsz).

takie dotyczą najczęściej uczniów liceów ogólnokształcących, natomiast stosunkowo najrzadziej uczących się w zasadniczych szkołach zawodowych.

Tabela 78

Oto kilka stwierdzeń. O każdym z nich powiedz, czy trafnie opisuje ono działania Twoich rodziców wobec Ciebie	Badania statutowe CBOS		Badania KBPN			
	1996	1998	2003	2008	2010	2013
	odsetki odpowiedzi twierdzących					
Rodzice wymagają ode mnie pomocy w prowadzeniu domu, w gospodarstwie	75	74	73	79	79	81
Rodzicom zależy, abym po ukończeniu szkoły uczył(a) się dalej	-	88	88	85	82	77
Rodzice wymagają ode mnie, bym chodził(a) do kościoła	49	52	47	48	44	39
Rodzice starają się rozwijać moje zainteresowania kulturalne – chcą, żebym chodził(a) do teatru, do kina, czytał(a) dobre książki, zwiedzał(a)	53	47	44	47	41	44
Rodzice zachęcają mnie do podejmowania dorywczej pracy zarobkowej	47	38	42	43	44	44

Nieco więcej osób niż w latach ubiegłych przyznaje, że rodzice wymagają od nich pomocy w prowadzeniu domu lub w gospodarstwie (82%). O ile oczekiwanie pomocy w gospodarstwie domowym jest dość powszechne, o tyle rzadziej uczniowie są motywowani do pracy zarobkowej poza domem. Tak jak trzy lata temu 44% badanych uczniów deklaruje, że rodzice zachęcają ich do podejmowania dorywczej pracy zarobkowej. Dotyczy to najczęściej uczniów zasadniczych szkół zawodowych, rzadziej uczniów techników, najrzadziej licealistów, szczególnie tych uczących się w liceach prywatnych. Do podejmowania dorywczej pracy zarobkowej częściej zachęceni są uczniowie z rodzin średnio lub słabo sytuowanych, rzadziej uczniowie dobrze oceniający warunki materialne swojej rodziny. Podejmowania pracy zarobkowej rzadziej niż przeciętnie oczekują od dzieci rodzice mający wyższe wykształcenie.

Ponad dwie piąte badanych uczniów (44%, o 3 punkty więcej niż trzy lata temu) twierdzi, że rodzice starają się rozwijać ich zainteresowania kulturalne. Deklaracje takie częściej składają dziewczęta niż chłopcy, częściej uczniowie liceów ogólnokształcących niż szkół zawodowych. Im lepiej wykształceni i sytuowani rodzice, tym częściej wpierają potrzeby i aspiracje kulturalne dzieci. Szczególnie często troskę rodziców o rozwój ich zainteresowań kulturalnych dostrzegają osoby najbardziej religijne, kilka razy w tygodniu uczestniczące w praktykach religijnych.

Od kilku lat wyraźnie maleje odsetek uczniów deklarujących, że rodzice wymagają od nich chodzenia do kościoła (od 2008 roku zmniejszył się on z 48% do 39%). Koresponduje

to z widocznym w badaniach CBOS (szczególnie po śmierci Jana Pawła II) spadkiem religijności Polaków¹⁵. Zdecydowanie najczęściej chodzenia do kościoła wymagają od dzieci rodzice na wsi, najrzadziej w największych miastach. Zdecydowanie najrzadziej wymagania takie stawiane są uczniom prywatnych liceów ogólnokształcących.

UCIECZKI Z DOMU I PRÓBY SAMOBÓJCZE W ŚRODOWISKU RÓWIEŚNICZYM

Tak jak w kilku poprzednich badaniach, uczniom ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych zadano pytanie o ucieczki z domu i próby samobójcze w środowisku rówieśniczym.

Ogółem 27% uczniów przyznało, że zna przynajmniej jedną lub dwie osoby, które uciekały z domu. Jest to odsetek zbliżony do notowanego trzy lata temu. Z dłuższej perspektywy czasowej, obejmującej ostatnie 20 lat, obserwujemy spadek tego rodzaju deklaracji, co może świadczyć o zmniejszeniu się skali ucieczek z domu w tym okresie.

W ciągu ostatnich trzech lat wzrósł odsetek deklaracji dotyczących samobójstw i prób samobójczych wśród rówieśników. Także w porównaniu z latami dziewięćdziesiątymi nasilenie tego zjawiska jest – jak się wydaje – większe. Z samobójstwem lub próbami samobójczymi zetknął się w środowisku rówieśniczym więcej niż co czwarty uczestniczący w badaniu uczeń (21%).

Tabela 79

Czy w Twoim środowisku, wśród Twoich znajomych (kolegów/koleżanek) jest ktoś, kto uciekał z domu?	Badania statutowe CBOS		Badania KBPN			
	1994	1996	2003	2008	2010	2013
	w procentach					
Tak, kilka osób	7	8	9	8	7	8
Tak, jedna, dwie osoby	27	23	20	21	19	19
Nie, nikt	66	69	71	71	74	73

Tabela 80

Czy w Twoim środowisku, wśród Twoich znajomych (kolegów/koleżanek) jest ktoś, kto popełnił lub próbował popełnić samobójstwo?	Badania statutowe CBOS		Badania KBPN			
	1994	1996	2003	2008	2010	2013
	w procentach					
Tak, kilka osób	3	4	5	6	5	6
Tak, jedna, dwie osoby	20	19	17	18	16	20
Nie, nikt	77	77	77	75	79	74

¹⁵ Por. komunikat CBOS „Osoby niewierzące w Polsce – kim są oraz jakie uznają normy i wartości?”, październik 2013 (oprac. R. Boguszewski).

Jeśliby deklaracje badanych dotyczące samobójstw i ucieczek z domu w ich środowisku uznać za wskaźnik kondycji psychicznej wchodzących w dorosłe życie Polaków, to można mówić o pogorszeniu się sytuacji w tym zakresie w ciągu ostatnich trzech lat. Drugi wniosek, jaki nasuwa się z analizy trendów, jest taki, że o ile kiedyś ucieczki z domu były częstszym niż samobójstwa sposobem radzenia, a właściwie nieradzenia sobie z problemami, o tyle obecnie – jak wynika z zebranych deklaracji – skala samobójstw wśród młodych ludzi jest porównywalna ze skalą ucieczek z domu.

MŁODZIEŻ O SOBIE: WARTOŚCI, OBYCZAJOWOŚĆ, GRUPY ODNIESIENIA

WARTOŚCI I POSTAWY

Deklaracje uzyskane w grudniowym badaniu potwierdzają, że w wymiarze społecznym młodzi ludzie pozostają niezmiennie nieufni. Obecnie zaledwie co jedenasty badany (9%, spadek od 2010 roku o 2 punkty) jest przekonany, że większości ludzi można ufać, ponad trzy czwarte zaś (78%, spadek o 2 punkty) wyznaje zasadę zachowywania daleko idącej ostrożności w stosunkach z innymi.

Tabela 81

Które z pary podanych niżej stwierdzeń jest Ci bliższe?	Badania statutowe CBOS		Badania KBPN			
	1996	1998	2003	2008	2010	2013
	w procentach					
Ogólnie rzecz biorąc, większości ludzi można ufać	8	7	9	13	11	9
Ostrożności w postępowaniu z ludźmi nigdy za wiele	81	83	83	80	80	78
Trudno powiedzieć	10	9	8	7	9	13

W ostatnich latach nastąpił, jak się okazuje, wyraźny wzrost pesymizmu w postrzeganiu przez młodzież własnych perspektyw życiowych. Wprawdzie nadal dominuje przekonanie o szansach na życie lepsze niż życie rodziców (52% wskazań), jednak jest ono wyrażane zdecydowanie rzadziej niż w 2008 czy 2010 roku (spadek w ciągu ostatnich trzech lat aż o 19 punktów procentowych). Jednocześnie istotnie częściej niż w dwóch poprzednich pomiarach młodzi ludzie stwierdzają, że ich pokolenie stoi na straconej pozycji (wzrost wskazań od 2010 roku z 14% do 23%).

Tabela 82

Które z pary podanych niżej stwierdzeń jest Ci bliższe?	Badania statutowe CBOS		Badania KBPN			
	1996	1998	2003	2008	2010	2013
	w procentach					
Jesteśmy pokoleniem, które stoi przed szansą na życie lepsze, niż mieli nasi rodzice	54	68	56	75	71	52
Jesteśmy kolejnym „straconym pokoleniem”	16	11	21	11	14	23
Trudno powiedzieć	29	21	22	14	15	25

Nieco mniejsze niż w poprzednich latach jest również deklarowane przez uczniów poczucie wpływu na własne życie. O 6 punktów procentowych (z 75% do 69%) zmniejszył się odsetek respondentów przekonanych, że osiągnięcie sukcesu w życiu zależy przede wszystkim od nich samych; jednocześnie można zaobserwować, że od 1996 roku rośnie przeświadczenie, iż sukces życiowy warunkują głównie czynniki niezależne od jednostki (wzrost z 10% do 18%).

Tabela 83

Które z pary podanych niżej stwierdzeń jest Ci bliższe?	Badania statutowe CBOS		Badania KBPN			
	1996	1998	2003	2008	2010	2013
	w procentach					
Sukces w życiu zależy od czynników, na które nie mam wpływu	11	13	17	14	15	18
Sukces w życiu zależy przede wszystkim ode mnie	76	75	71	77	75	69
Trudno powiedzieć	13	12	12	9	10	13

Innym obserwowanym wśród młodzieży zjawiskiem jest rosnący poziom indywidualizmu. Opinia, że „w obecnych czasach człowiek, który chce coś w życiu osiągnąć, powinien robić swoje, licząc tylko na siebie”, jest podzielana zdecydowanie częściej niż w 1998 roku (wzrost wskazań z 38% do 54%), a także częściej niż trzy lata temu (wzrost wskazań z 44% do 54%). Jednocześnie od 1998 roku o 17 punktów procentowych (z 45% do 28%), a od 2010 roku o 12 punktów procentowych (z 40% do 28%) zmniejszył się odsetek młodych ludzi przekonanych, iż ważniejsza jest umiejętność współdziałania z innymi ludźmi. O ile zatem pod koniec lat dziewięćdziesiątych nastawienie prospołeczne dominowało nad indywidualistycznym, o tyle obecnie indywidualizm akcentowany jest dwukrotnie częściej niż współpraca z innymi.

Tabela 84

Które z pary podanych niżej stwierdzeń jest Ci bliższe?	Badanie statutowe CBOS	Badania KBPN			
	1998	2003	2008	2010	2013
	w procentach				
W obecnych czasach człowiek, który chce coś w życiu osiągnąć, powinien robić swoje, licząc tylko na siebie	38	41	45	44	54
W obecnych czasach człowiek, który chce coś w życiu osiągnąć, powinien szukać możliwości wspólnego działania z mającymi podobne problemy	45	43	39	40	28
Trudno powiedzieć	17	15	16	16	18

Wartości cenione przez młodych ludzi tylko w niewielkim stopniu różnią się w zależności od typu szkoły, do jakiej uczęszczają. Uczniowie zasadniczych szkół zawodowych nieznacznie częściej niż pozostali deklarują zaufanie do innych, rzadziej zaś zgadzają się ze stwierdzeniem, iż stanowią „stracone pokolenie”. Rzadziej też wyznają prymat indywidualizmu nad wspólnotowością. Z drugiej jednak strony w mniejszym stopniu niż uczniowie liceów i techników wierzą, że może im się udać osiągnąć sukces własnymi siłami. Wiarę we własne możliwości stosunkowo najczęściej wyrażają uczniowie liceów. Oni też nieco częściej niż reszta podzielają przekonanie o szansach na życie lepsze niż życie ich rodziców. Natomiast nieco rzadziej niż pozostali deklarują zaufanie do innych ludzi. Z kolei uczniowie techników wyróżniają się stosunkowo największym pesymizmem w postrzeganiu własnych perspektyw życiowych – nieco częściej niż pozostali respondenci stwierdzają, że ich pokolenie stoi na straconej pozycji.

Tabela 85

Które z pary podanych niżej stwierdzeń jest Ci bliższe?	Odpowiedzi uczniów		
	liceów ogólnokształcących	techników	zasadniczych szkół zawodowych
	w procentach		
Ogólnie rzecz biorąc, większości ludzi można ufać	9	7	12
Ostrożności w postępowaniu z ludźmi nigdy za wiele	81	79	63
Trudno powiedzieć	10	14	25
Jesteśmy pokoleniem, które stoi przed szansą na życie lepsze, niż mieli nasi rodzice	55	47	52
Jesteśmy kolejnym „straconym pokoleniem”	23	26	16
Trudno powiedzieć	22	27	32
Sukces w życiu zależy od czynników, na które nie mam wpływu	18	19	16
Sukces w życiu zależy przede wszystkim ode mnie	72	69	59
Trudno powiedzieć	10	12	25
W obecnych czasach człowiek, który chce coś w życiu osiągnąć, powinien robić swoje, licząc tylko na siebie	55	55	42
W obecnych czasach człowiek, który chce coś w życiu osiągnąć, powinien szukać możliwości wspólnego działania z tymi, którzy mają podobne problemy	29	27	29
Trudno powiedzieć	16	18	29

Badanie KBPN

RELIGIJNOŚĆ MŁODZIEŻY

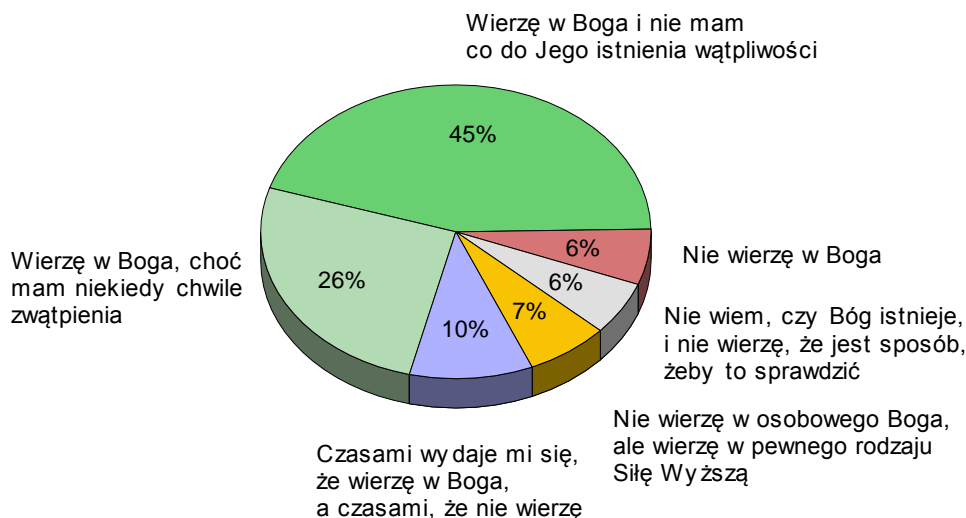
Obecnie niespełna trzy czwarte uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych (71%) uważa się za osoby w mniejszym lub większym stopniu wierzące. Niemal jedna piąta (18%) określa się mianem niezdecydowanych, a co dziesiąty (10%) deklaruje brak wiary. Od połowy lat dziewięćdziesiątych można obserwować nieznaczne zmiany w omawianych deklaracjach. W porównaniu z rokiem 1996 nie zmienił się wprawdzie odsetek osób określających swoją wiarę jako głęboką, jednak o 9 punktów procentowych zmalał odsetek badanych postrzegających się jako wierzący (z 74% do 65%), zwiększył się natomiast udział niezdecydowanych (z 14% do 18%) oraz niewierzących (z 5% do 10%).

Tabela 86

Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:	Badania statutowe CBOS		Badania KBPN			
	1996	1998	2003	2008	2010	2013
	w procentach					
– głęboko wierzącą	6	7	6	8	6	6
– wierzącą	74	73	72	73	71	65
– niezdecydowaną	14	15	14	13	16	18
– niewierzącą	5	5	7	5	7	10

Wprawdzie uczniowie szkół ponadgimnazjalnych nadal w zdecydowanej większości określają się mianem wierzących, jednak ich wiara jest jakościowo dość mocno zróżnicowana. Okazuje się, że tylko niespełna połowa badanych (45%) deklaruje niezachwianą wiarę w Boga. Chwile zwątpienia w tym względzie miewa co czwarty uczeń (26%), natomiast co dziesiąty (10%) przyznaje, że tylko czasami wydaje mu się, iż wierzy w Boga. Brak wiary w osobowego Boga i jednocześnie przekonanie o istnieniu pewnego rodzaju Siły Wyższej wyraża 7% ankietowanych. Podobne odsetki stanowią ci, którzy nie potrafią ocenić, czy Bóg istnieje, oraz nie wierzą, że jest sposób, aby to sprawdzić (6%), a także ci, którzy deklarują zupełny brak wiary w Boga (6%).

RYS. 50. KTÓRE Z PONIŻSZYCH STWIERDZEŃ DOTYCZĄCYCH WIARY W BOGA JEST CI NAJBLIŻSZE?

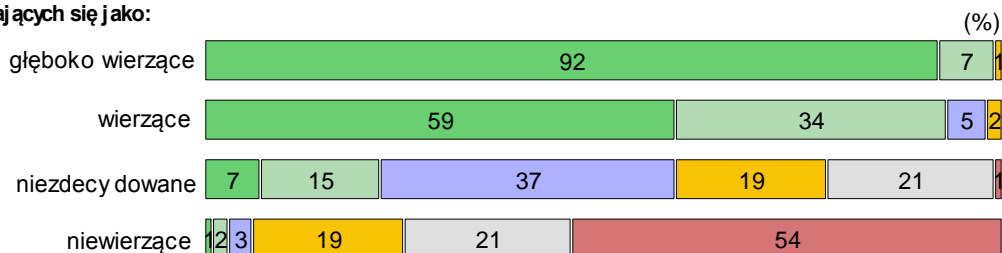
Badanie KBPN

Okazuje się więc, że o ile osoby w swojej ocenie głęboko wierzące w przytłaczającej większości (92%) nie mają wątpliwości co do istnienia Boga, o tyle wśród badanych określających się jako wierzący przekonanie takie wyrażane jest istotnie rzadziej (59% wskazań). Jedna trzecia z nich miewa w tym względzie chwile zwątpienia (34%). Z kolei wśród osób w kwestii wiary niezdecydowanych przeważa stwierdzenie „czasami wydaje mi się, że wierzę w Boga, a czasami, że nie wierzę” (37% wskazań). Jednocześnie co piąty z tej grupy badanych stwierdza, że nie wie, czy Bóg istnieje (21%), a niemal taki sam odsetek (19%) zaprzecza co prawda istnieniu osobowego Boga, ale wierzy w innego rodzaju Siłę Wyższą. Dość mocno zróżnicowane w swoich odpowiedziach są również osoby określające się jako niewierzące. Tylko połowa z nich (54%) zdecydowanie wyklucza istnienie Boga. Co piąty temu nie zaprzecza, ale jednocześnie nie sądzi, by był sposób, żeby to sprawdzić (21%), a podobny odsetek (19%), choć nie wierzy w Boga osobowego, przyjmuje istnienie jakiejś transcendencji.

RYS. 51. DEKLARACJE WIARY A WIARA W BOGA. KTÓRE Z PONIŻSZYCH STWIERDZEŃ DOTYCZĄCYCH WIARY W BOGA JEST CI NAJBLIŻSZE?

- Wierzę w Boga i nie mam co do Jego istnienia wątpliwości
- Wierzę w Boga, choć mam niekiedy chwile zwątpienia
- Czasami wydaje mi się, że wierzę w Boga, a czasami, że nie wierzę
- Nie wierzę w osobowego Boga, ale wierzę w pewnego rodzaju Siłę Wyższą
- Nie wiem, czy Bóg istnieje, i nie wierzę, że jest sposób, żeby to sprawdzić
- Nie wierzę w Boga

Odpowiedzi osób określających się jako:

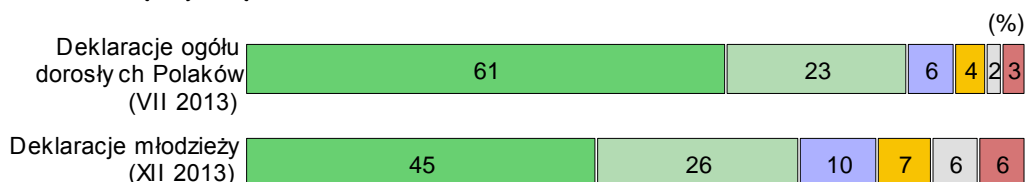

Badanie KBPN

Odnosząc deklaracje wiary uczniów szkół ponadgimnazjalnych do wyników badań ogólnopolskich – zrealizowanych na próbie pełnoletnich mieszkańców kraju¹⁶, można stwierdzić, iż młodzi ludzie mają zdecydowanie więcej wątpliwości co do istnienia Boga niż osoby dorosłe. Nieco częściej też całkowicie odrzucają istnienie osobowego Boga lub w jego miejsce stawiają pewnego rodzaju Siłę Wyższą.

RYS. 52. KTÓRE Z PONIŻSZYCH STWIERDZEŃ DOTYCZĄCYCH WIARY W BOGA JEST CI NAJBLIŻSZE?

- Wierzę w Boga i nie mam co do Jego istnienia wątpliwości
- Wierzę w Boga, choć mam niekiedy chwile zwątpienia
- Czasami wydaje mi się, że wierzę w Boga, a czasami, że nie wierzę
- Nie wierzę w osobowego Boga, ale wierzę w pewnego rodzaju Siłę Wyższą
- Nie wiem, czy Bóg istnieje, i nie wierzę, że jest sposób, żeby to sprawdzić
- Nie wierzę w Boga

¹⁶ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (278) przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich (face-to-face) wspomaganymi komputerowo (CAPI) w dniach 4–11 lipca 2013 roku na liczącej 1005 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

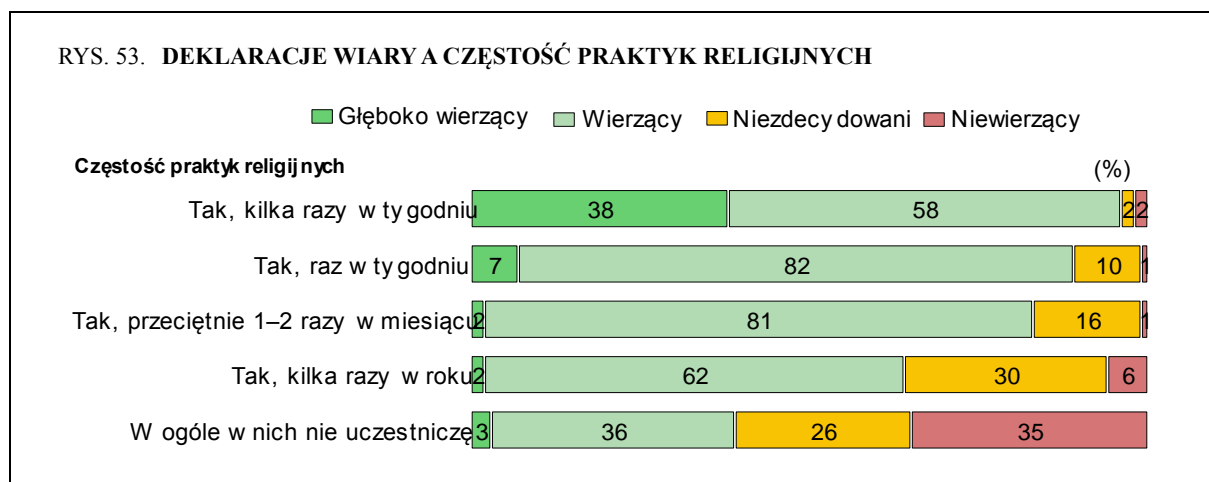
Jeżeli zaś chodzi o praktyki religijne, od lat stopniowo zmniejsza się poziom uczestnictwa młodzieży w mszach, nabożeństwach czy spotkaniach religijnych. Od roku 1996 odsetek ankietowanych uczniów deklarujących regularne (przynajmniej cotygodniowe) uczestnictwo w tego typu praktykach zmniejszył się z 62% do 43%. Wzrosła natomiast liczba młodych ludzi praktykujących nieregularnie (z 21% do 34%) oraz w ogóle niepraktykujących (z 16% do 23%).

Tabela 87

Czy bierzesz udział w takich praktykach religijnych jak msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?	Badania statutowe CBOS		Badania KBPN			
	1996	1998	2003	2008	2010	2013
	w procentach					
Tak, kilka razy w tygodniu	7	6	7	7	7	6
Tak, raz w tygodniu	55	48	41	42	38	37
Tak, przeciętnie 1–2 razy w miesiącu	-	10	12	15	15	13
Tak, kilka razy w roku	21	19	20	20	20	21
W ogóle w nich nie uczestniczę	16	16	19	16	20	23

* W badaniu realizowanym w 1996 roku nie było odpowiedzi „Tak, przeciętnie 1–2 razy w miesiącu”

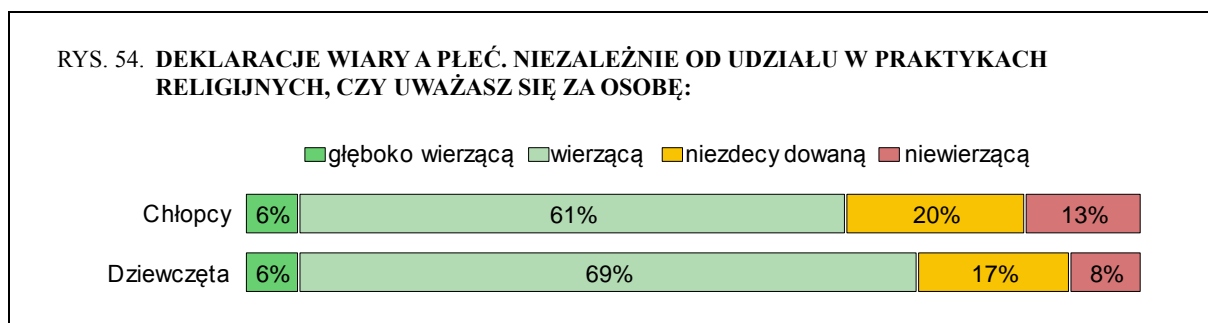
Uczestnictwo w praktykach religijnych, oczywiście, w znacznym stopniu warunkuje ocenę własnej religijności. Osoby regularnie praktykujące częściej określają się jako głęboko wierzące lub wierzące, zdecydowanie rzadziej zaś – jako niezdecydowane lub niewierzące. Warto jednak zauważyć, iż dwie piąte spośród tych, którzy w ogóle nie biorą udziału w praktykach religijnych (39%), postrzega się jednak jako osoby mniej lub bardziej wierzące. Z drugiej zaś strony nie brakuje też takich, którzy przynajmniej od czasu do czasu praktykują religijnie, a jednocześnie określają się mianem niezdecydowanych lub nawet niewierzących.

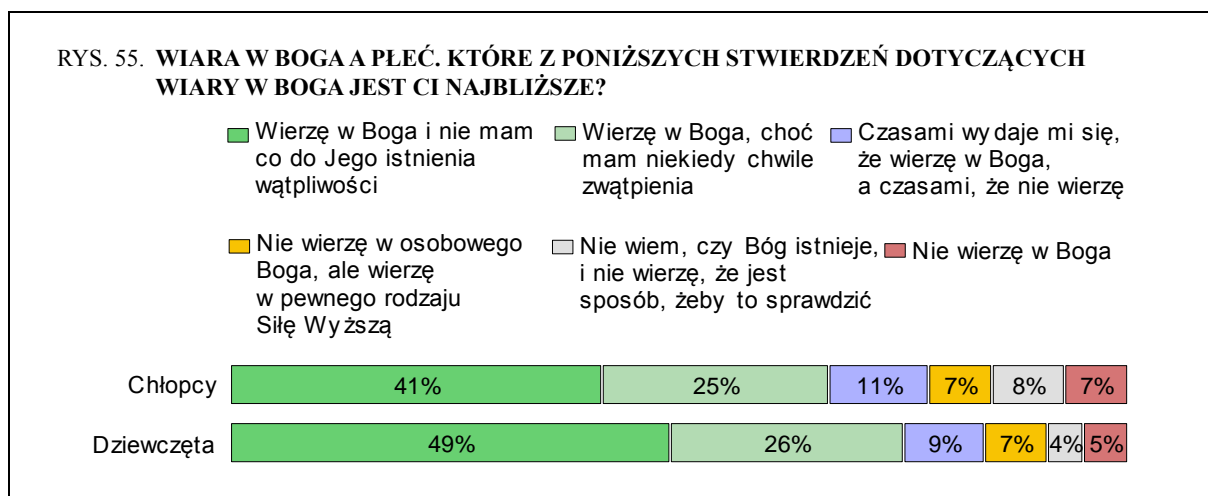
Badanie KBPN 2013

Religijność a płeć

Deklaracje dotyczące zarówno wiary, jak i udziału w praktykach religijnych wskazują na nieco wyższy poziom religijności dziewcząt. Wprawdzie odsetek osób określających się jako głęboko wierzące nie różni się w zależności od płci (po 6%), jednak uczennice częściej niż uczniowie przypisują sobie miano wierzących (69% wobec 61%), a z kolei uczniowie częściej niż ich koleżanki twierdzą, że są niewierzący (13% wobec 8%). W nieco bardziej szczegółowym pytaniu o wiarę, dziewczęta wyrażają zdecydowanie mniejsze wątpliwości co do istnienia osobowego Boga niż chłopcy.

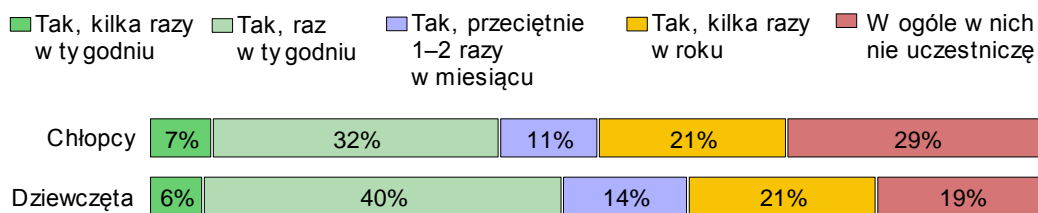
Badanie KBPN 2013

Badanie KBPN 2013

Deklaracje wiary w znacznym stopniu przekładają się na częstość praktyk religijnych. Uczennice istotnie częściej niż uczniowie regularnie (przynajmniej raz w tygodniu) uczestniczą w mszach, nabożeństwach lub spotkaniach religijnych. Z kolei chłopcy wyraźnie częściej niż dziewczęta stwierdzają, że w ogóle nie biorą udziału w tego typu praktykach (29% wobec 19%).

RYS. 56. CZĘSTOŚĆ PRAKTYK RELIGIJNYCH A PLEĆ. CZY BIERZESZ UDZIAŁ W TAKICH PRAKTYKACH RELIGIJNYCH, JAK MSZE, NABOŻEŃSTWA LUB SPOTKANIA RELIGIJNE?

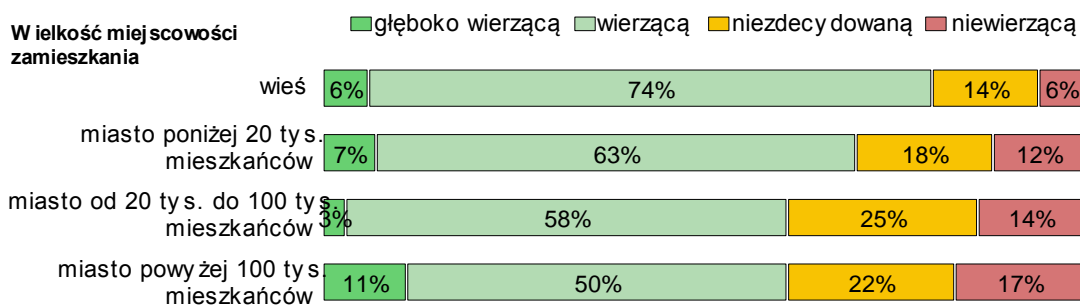
Badanie KBPN 2013

Religijność a wielkość miejscowości zamieszkania

Innym czynnikiem wyraźnie różnicującym deklaracje młodzieży dotyczące wiary i udziału w praktykach religijnych jest miejsce zamieszkania. Uczniowie z obszarów wiejskich dość powszechnie uważają się za osoby głęboko wierzące lub wierzące (łącznie 80%), ponad połowa z nich nie ma żadnych wątpliwości co do istnienia Boga (52%) i niemal taki sam odsetek przynajmniej raz w tygodniu uczestniczy w praktykach religijnych (51%). Z kolei młodzi mieszkańcy miast – szczególnie największych – znacznie częściej niż ich rówieśnicy mieszkający na wsi określają się jako niezdecydowani bądź niewierzący, częściej całkowicie zaprzeczają istnieniu osobowego Boga lub – co najmniej – mają wątpliwości w tym względzie, częściej też w ogóle nie biorą udziału w mszach, nabożeństwach czy spotkaniach religijnych.

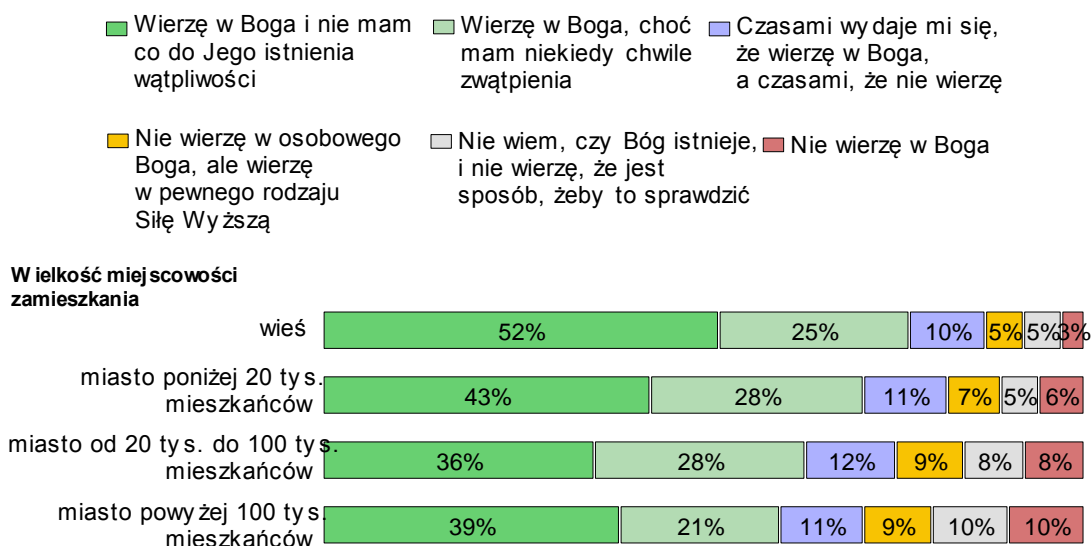
Można zanotować prawidłowość, zgodnie z którą im większa miejscowość zamieszkania uczniów, tym większy wśród nich odsetek osób określających się jako niewierzące oraz wątpiące w istnienie osobowego Boga lub całkowicie takiemu istnieniu zaprzeczające, a także tym większa liczba niepraktykujących religijnie. W największych miastach odsetek uczniów określających się jako niewierzący jest trzykrotnie większy niż na wsi (17% wobec 6%), a odsetek niepraktykujących dwa razy większy (35% wobec 17%).

RYS. 57. DEKLARACJE WIARY A MIEJSCE ZAMIESZKANIA. Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:

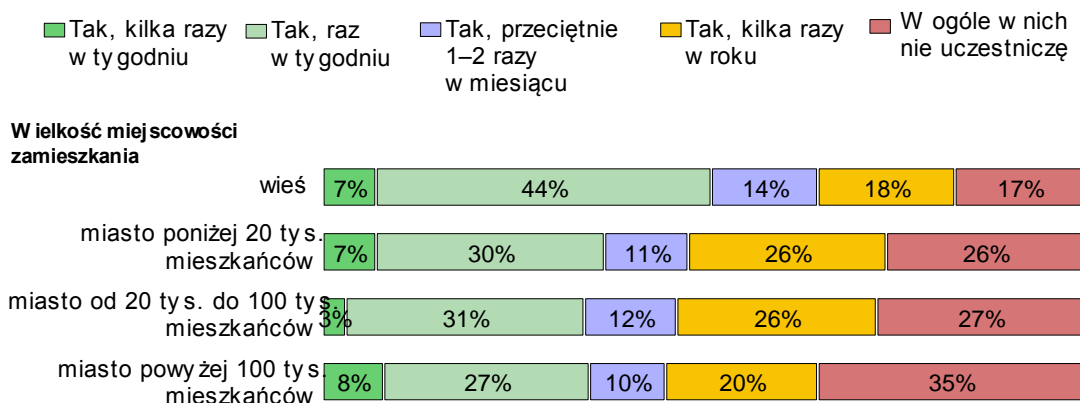
Badanie KBPN 2013

RYS. 58. WIARA W BOGA A MIEJSCE ZAMIESZKANIA

Badanie KBPN 2013

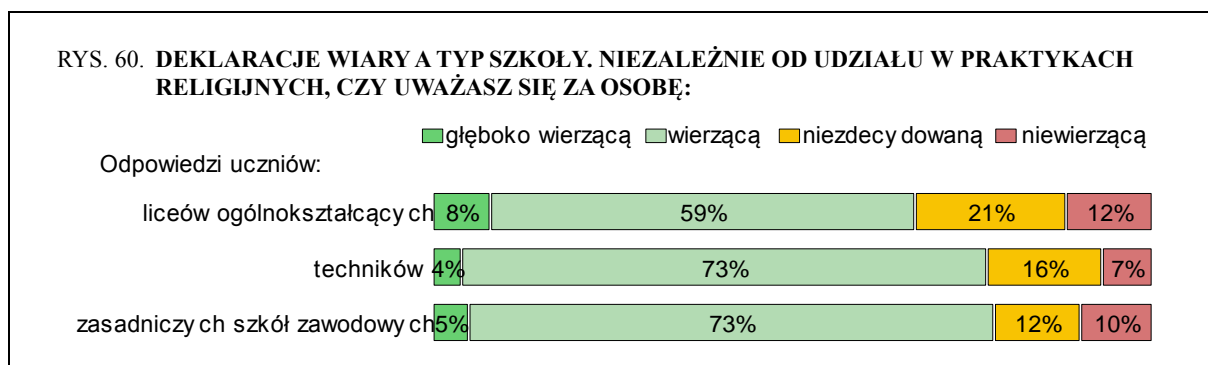
RYS. 59. CZĘSTOŚĆ PRAKTYK RELIGIJNYCH A MIEJSCE ZAMIESZKANIA. CZY BIERZESZ UDZIAŁ W TAKICH PRAKTYKACH RELIGIJNYCH JAK MSZE, NABOŻEŃSTWA LUB SPOTKANIA RELIGIJNE?

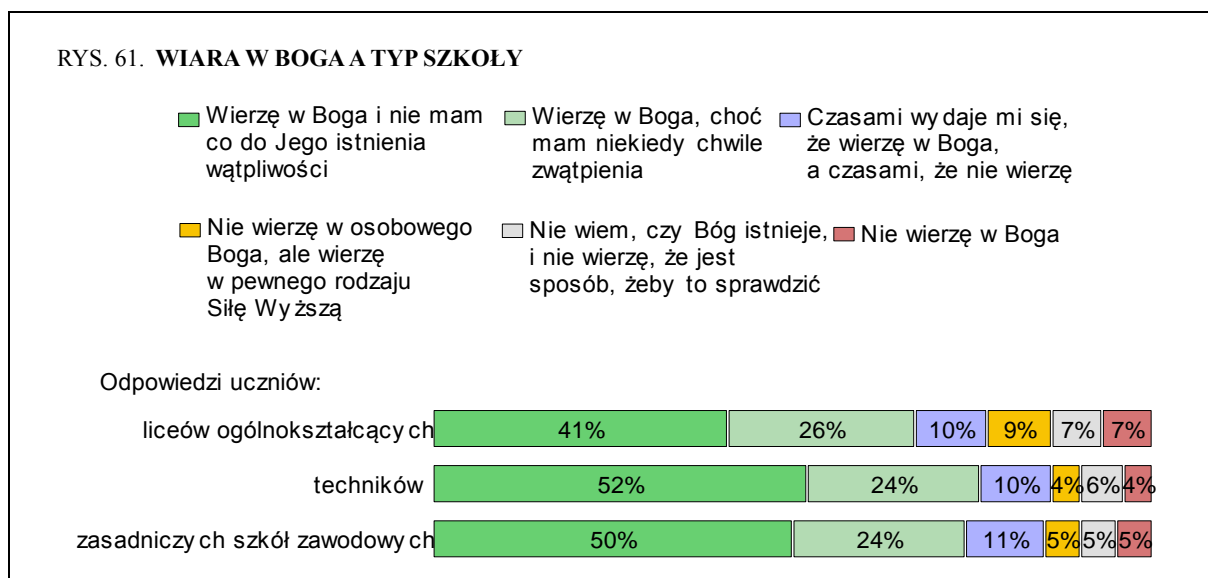
Badanie KBPN 2013

Religijność a typ szkoły

Zróznicowanie religijności młodzieży w zależności od typu szkoły nie jest jednoznaczne. Za wierzącą częściej uważa się młodzież z zasadniczych szkół zawodowych i techników, rzadziej zaś – licealiści ze szkół ogólnokształcących, którzy jednocześnie częściej niż uczniowie z pozostałych typów placówek określają się jako niezdecydowani bądź niewierzący. Licealiści częściej też niż reszta uczniów zaprzeczają istnieniu osobowego Boga, za to chętniej przyjmują istnienie innej niż Bóg Siły Wyższej. Co jednak ciekawe, relatywnie najniższa wśród uczniów liceów ogólnokształcących ocena własnej religijności nie oznacza najwyższego wśród nich poziomu kontestacji praktyk religijnych. Jak się okazuje, licealiści partycypują w obrzędach religijnych nawet częściej niż uczniowie techników czy – tym bardziej – zasadniczych szkół zawodowych, którzy najczęściej przyznają, że w ogóle nie praktykują religijnie (34% wskazań).

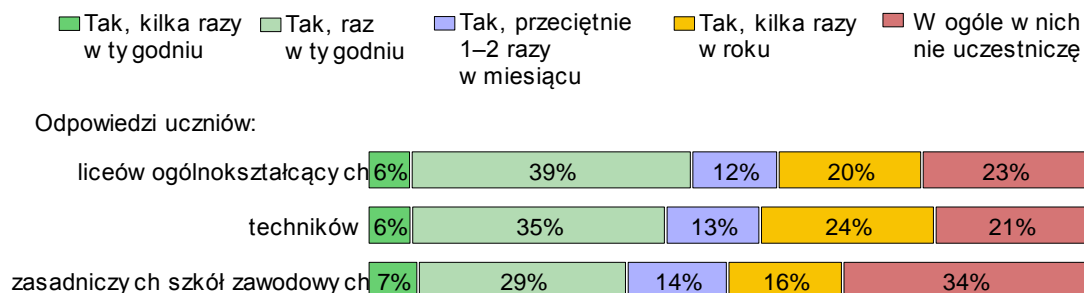

Badanie KBPN 2013

Badanie KBPN 2013

RYS. 62. CZĘSTOŚĆ PRAKTYK RELIGIJNYCH A TYP SZKOŁY. CZY BIERZESZ UDZIAŁ W TAKICH PRAKTYKACH RELIGIJNYCH JAK MSZE, NABOŻEŃSTWA LUB SPOTKANIA RELIGIJNE?

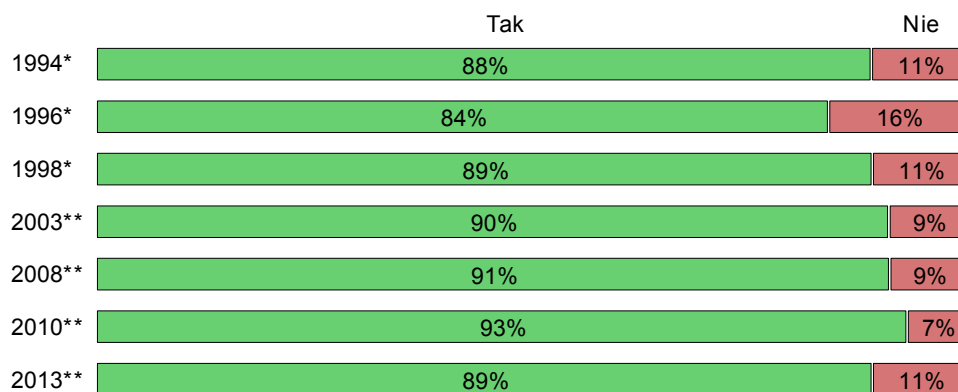

Badanie KBPN 2013

Uczęszczanie na lekcje religii i ich ocena

Innym wskaźnikiem stosunku młodych ludzi do religii jest ich uczestnictwo w organizowanych w szkole lekcjach religii, które wprowadzanie są obowiązkowe, ale z których ocena od kilku lat wliczana jest do średniej. Okazuje się, iż młodzież niezmiennie, niemal powszechnie deklaruje, że uczęszcza na lekcje religii w szkole, jednak po notowanym w poprzednich pomiarach wzroście odsetka takich deklaracji, od ostatniego badania nastąpił spadek (z 93% do 89%). Obecnie co dziewiąty uczeń przyznaje, że nie bierze udziału w katechezie (od 2010 roku wzrost z 7% do 11%).

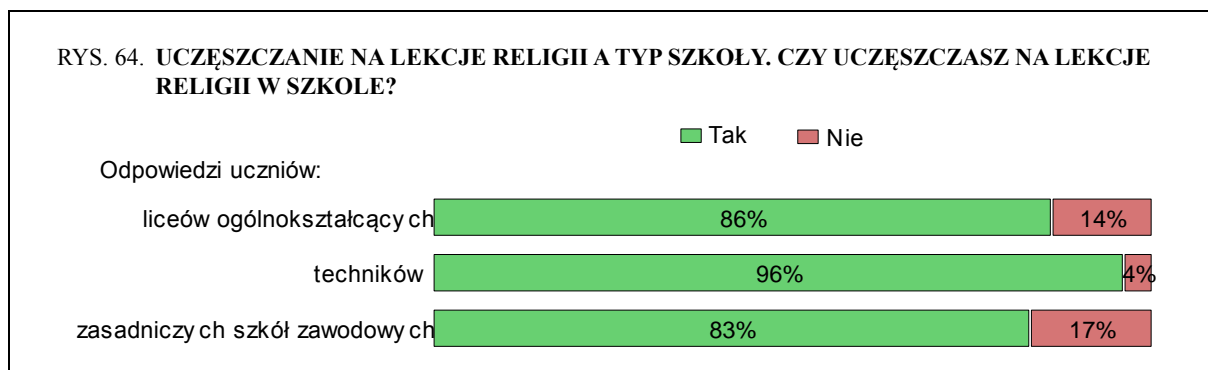
RYS. 63. CZY UCZĘSZCZASZ NA LEKCJE RELIGII W SZKOLE?

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

Niemal powszechne uczestnictwo w szkolnych lekcjach religii deklarują uczniowie techników (96% wskazań), rzadziej zaś na katechezę uczęszcza młodzież z liceów ogólnokształcących (86%), a stosunkowo najrzadziej partycypują w niej uczniowie zasadniczych szkół zawodowych (83%).

Badanie KBPN 2013

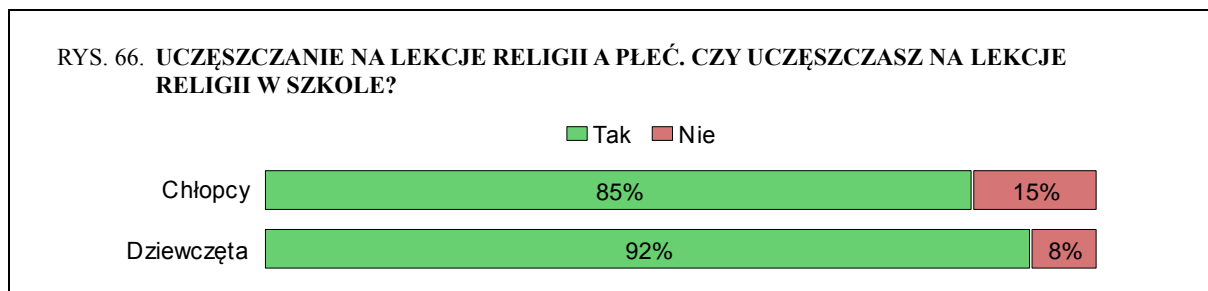
Uczestnictwo w lekcjach religii oczywiście w znacznym stopniu związane jest z poziomem religijności młodzieży. Badani, którzy co tydzień biorą udział w mszach czy nabożeństwach religijnych, niemal bez wyjątku chodzą też na lekcje religii. Zdecydowanie rzadziej w katechezie partycypują natomiast ci uczniowie, którzy w ogóle nie praktykują religijnie, choć i wśród nich zdecydowanie przeważają ci, którzy na lekcje religii uczęszczają.

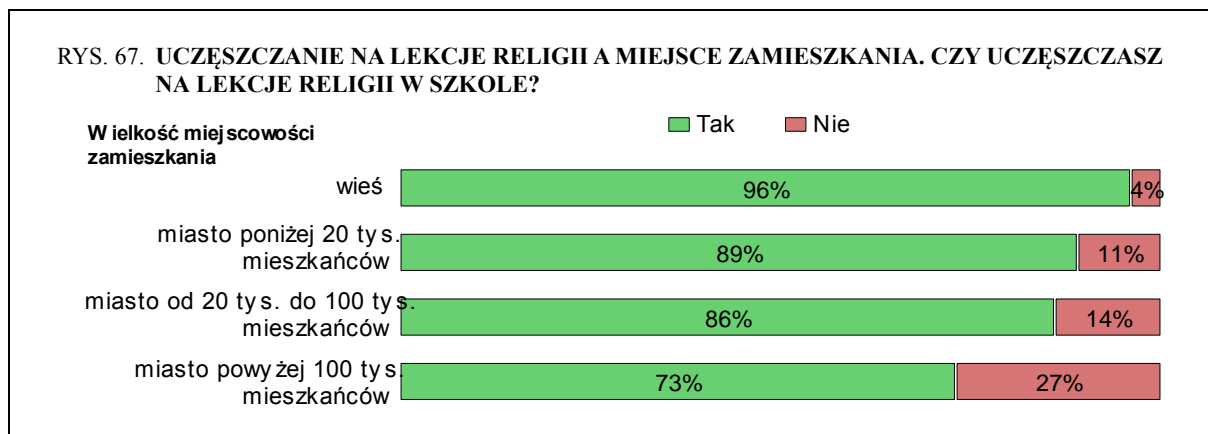
Badanie KBPN 2013

To, że uczestnictwo w lekcjach religii związane jest w pewnym stopniu z religijnością młodzieży, oznacza też, iż na katechezę nieco częściej uczęszczają dziewczęta niż chłopcy (92% wobec 85%) i że jest ona zdecydowanie najbardziej popularna na wsi (96% deklaracji

uczestnictwa). Okazuje się, iż podobnie jak w przypadku deklaracji wiary i praktyk religijnych – im większa miejscowość zamieszkania, tym wyższy odsetek młodzieży wykazującej absencję w lekcjach religii. W największych miastach ponad jedna czwarta uczniów przyznaje, że nie uczęszcza na katechezę (27%), podczas gdy na wsi odsetek ten stanowi zaledwie 4%.

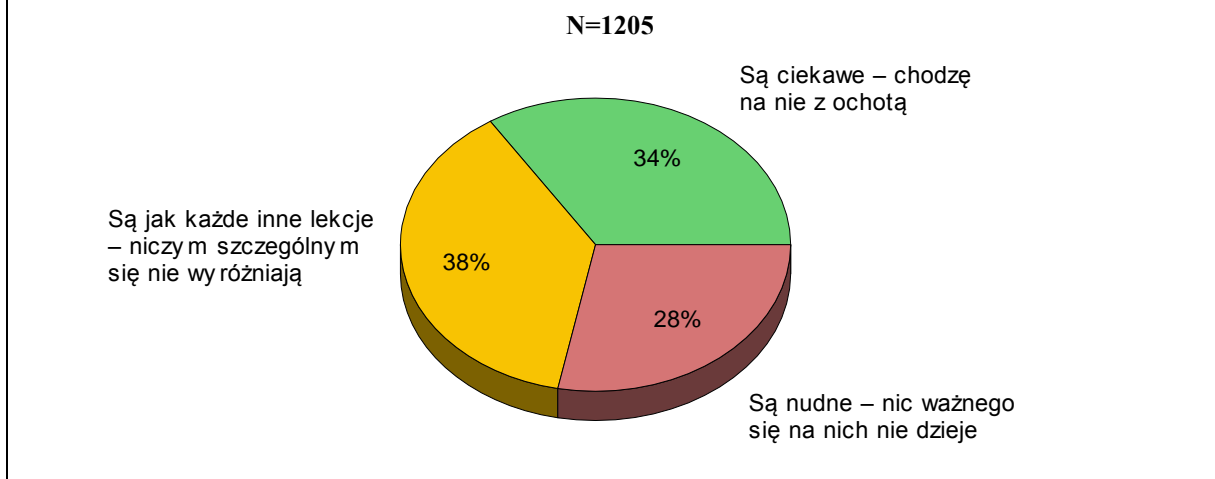
Badanie KBPN 2013

Badanie KBPN 2013

Jeżeli zaś chodzi o ocenę jakości nauczania religii w szkołach ponadgimnazjalnych, opinie uczniów uczestniczących w szkolnej katechezie są dość mocno podzielone. Jedna trzecia badanych wyraża w tym względzie zadowolenie, twierdząc, że lekcje religii w szkole są ciekawe i chętnie na nie chodzą (34%). Nieco większy odsetek ankietowanych (38%) stwierdza z kolei, że lekcje religii nie wyróżniają się niczym szczególnym na tle pozostałych zajęć szkolnych, natomiast w ocenie ponad jednej czwartej uczniów (28%) lekcje religii są nudne i nic ważnego się na nich nie dzieje.

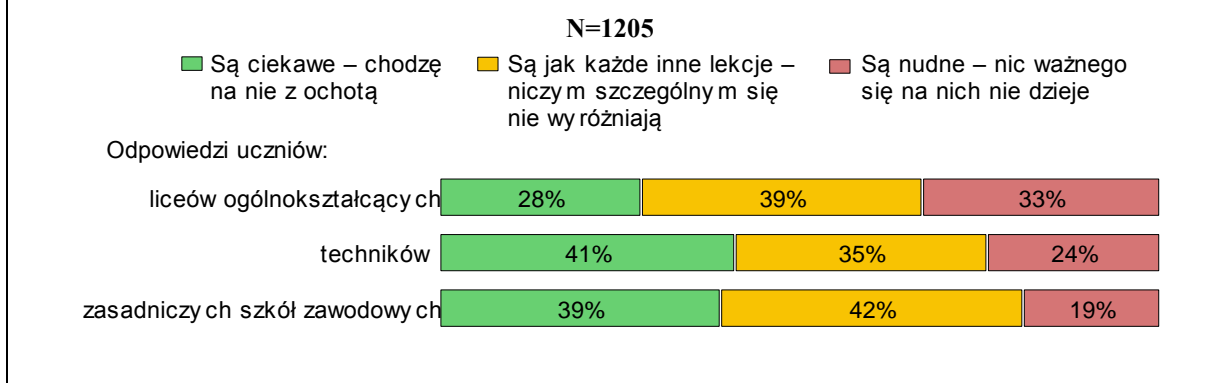
RYS. 68. JEŚLI UCZĘSZCZASZ NA LEKCJE RELIGII W SZKOLE, JAK JE OCENIASZ?

Badanie KBPN 2013

Pozytywne opinie na temat sposobu realizacji lekcji religii w szkole przez katechetów najczęściej wyrażają uczniowie techników (41% opinii, że lekcje te są ciekawe), natomiast najwięcej zastrzeżeń w tym względzie ma młodzież ucząca się w liceach ogólnokształcących (33% z nich uważa, że lekcje religii są nudne).

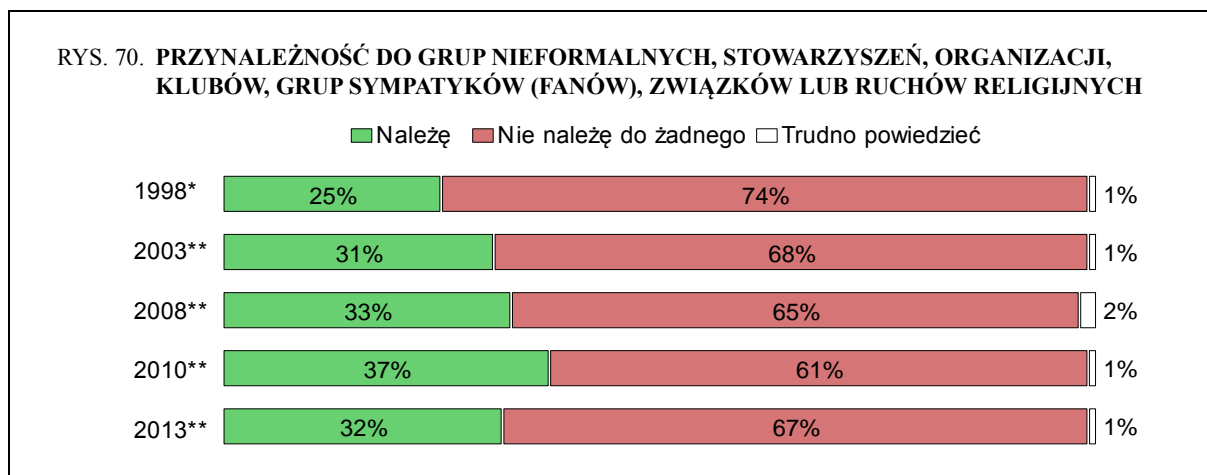
RYS. 69. OCENA LEKCJI RELIGII A TYP SZKOŁY. JEŚLI UCZĘSZCZASZ NA LEKCJE RELIGII W SZKOLE, JAK JE OCENIASZ?

Badanie KBPN 2013

PRZYNALEŻNOŚĆ DO GRUP NIEFORMALNYCH, STOWARZYSZEŃ, ORGANIZACJI, KLUBÓW

Przynależność do grupy nieformalnej, stowarzyszenia, organizacji, klubu, grupy sympatyków lub ruchu religijnego deklaruje jedna trzecia badanych (32%). Jest to więc obecnie odsetek nieco mniejszy niż trzy lata temu, ale jednocześnie zbliżony do zarejestrowanego w 2003 i 2008 roku oraz większy niż pod koniec lat dziewięćdziesiątych.

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

Członkostwo w grupach jest silnie zróżnicowane w zależności od płci: przynależność do jakiejś grupy czy organizacji znacznie częściej deklarują chłopcy niż dziewczęta.

Tabela 88

Płeć	Przynależność do grup nieformalnych, stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych	
	Należę	Nie należę
	w procentach	
Chłopcy	41	58
Dziewczęta	24	74

Pominięto odpowiedzi „trudno powiedzieć”

Badanie KBPN

Udział w organizacjach jest najczęstszy wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych oraz prywatnych liceów ogólnokształcących, natomiast relatywnie najmniej członków grup i stowarzyszeń jest wśród badanych z techników.

Tabela 89

Typ szkoły	Przynależność do grup nieformalnych, stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych	
	Należę	Nie należę
	w procentach	
Publiczne liceum ogólnokształcące	34	65
Prywatne liceum ogólnokształcące	39	58
Technikum	25	73
Zasadnicza szkoła zawodowa	42	57

Pominięto odpowiedzi „trudno powiedzieć”

Badanie KBPN

Popularność konkretnych typów grup wśród młodzieży jest zbliżona do wcześniej rejestrowanej. Podobnie jak trzy lata temu, najwięcej młodych należy do klubów, związków oraz stowarzyszeń sportowych i kibicowskich (15%). Na drugim miejscu pod względem popularności sytuują się z jednej strony organizacje i stowarzyszenia związane ze służbą społeczną (7%), jak na przykład PCK, WOPR, OSP, MONAR, a z drugiej – kluby kulturalne i hobbystyczne (6%). W porównaniu do 2010 roku zmniejszyła się skala członkostwa w organizacjach i stowarzyszeniach religijnych, które obecnie deklaruje 4% badanych (w 2010 roku 8%). Podobnie jak wówczas stosunkowo nieliczni badani należą do harcerstwa (2%, w 2010 roku 1%), a także do organizacji o charakterze politycznym.

Tabela 90

Do jakich stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych należysz?	
Kluby, związki, stowarzyszenia sportowe, w tym kibicowskie	15%
Organizacje, stowarzyszenia służby publicznej (PCK, MONAR, WOPR, OSP itp.)	7%
Organizacje, stowarzyszenia, kluby kulturalne i hobbystyczne	6%
Organizacje, stowarzyszenia, kluby religijne	4%
Harcerstwo	2%
Organizacje, stowarzyszenia, kluby polityczne	1%
Inne odpowiedzi	2%
Trudno powiedzieć	1%
Nie należę do żadnego	67%

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ badani mogli wymieniać różne grupy i organizacje

Badanie KBPN

Płeć respondentów wpływa nie tylko na skalę przynależności, ale także na to, jakiego typu grupy wybierają badani. Chłopcy niemal trzykrotnie częściej niż dziewczęta należą do grup o charakterze sportowym lub kibicowskim, a także dwukrotnie częściej deklarują członkostwo w organizacjach i klubach kulturalnych lub hobbystycznych. Wśród uczennic natomiast minimalnie większą popularnością niż wśród uczniów cieszą się organizacje i stowarzyszenia związane z działalnością społeczną.

Tabela 91

Do jakich stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych należysz?	Płeć	
	chłopcy	dziewczęta
	w procentach	
Kluby, związki, stowarzyszenia sportowe, w tym kibicowskie	23	8
Organizacje, stowarzyszenia, kluby kulturalne i hobbystyczne	9	4
Organizacje, stowarzyszenia, kluby religijne	4	5
Organizacje, stowarzyszenia służby publicznej (PCK, MONAR, WOPR, OSP itp.)	5	8
Harcerstwo	1	2
Organizacje, stowarzyszenia, kluby polityczne	1	0
Inne odpowiedzi	3	1
Trudno powiedzieć	1	2
Nie należę do żadnego	58	74

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ badani mogli wymieniać różne grupy i organizacje
Badanie KBPN

Przynależność do grup jest również w pewnym stopniu zależna od typu szkoły, do jakiej uczęszczają badani. Stowarzyszenia sportowe i kibicowskie cieszą się największą popularnością wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych, natomiast najmniejszą – wśród uczniów techników. Działalność w grupach hobbystycznych, jak również w organizacjach religijnych częściej od pozostałych deklarują uczniowie prywatnych liceów ogólnokształcących, natomiast, w odróżnieniu od badanych z liceów publicznych i techników, rzadziej są oni zaangażowani w organizacje i stowarzyszenia związane z działalnością społeczną.

Tabela 92

Do jakich stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych należysz?	Typ szkoły			
	publiczne liceum ogólnokształcące	prywatne liceum ogólnokształcące	technikum	zasadnicza szkoła zawodowa
	w procentach			
Kluby, związki, stowarzyszenia sportowe, w tym kibicowskie	16	15	10	28
Organizacje, stowarzyszenia, kluby kulturalne i hobbystyczne	8	12	4	7
Organizacje, stowarzyszenia, kluby religijne	5	8	3	3
Organizacje, stowarzyszenia służby publicznej (PCK, MONAR, WOPR, OSP itp.)	8	4	8	2
Harcerstwo	2	0	1	2
Organizacje, stowarzyszenia, kluby polityczne	1	0	0	1
Inne odpowiedzi	1	4	2	2
Trudno powiedzieć	1	4	2	1
Nie należę do żadnego	65	58	73	57

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ badani mogli wymieniać różne grupy i organizacje
Badanie KBPN

ZAJĘCIA POZALEKCYJNE

Popularność zajęć pozalekcyjnych jest obecnie podobna jak w drugiej połowie ubiegłej dekady. Najwięcej osób (50%) – tak samo jak w poprzednich pomiarach – uczęszcza na korepetycje z jakiegoś przedmiotu nauczanego w szkole. Około dwóch piątych (42%) uczy się poza szkołą języka obcego. Odsetek ten jest teraz niemal identyczny jak trzy lata temu, ale niższy niż w 2008 roku. Obecnie mniej osób niż trzy i pięć lat temu chodzi na kurs prawa jazdy (od 2010 roku spadek o 6 punktów, do 36%). W pozaszkolnych zajęciach sportowych bierze udział niespełna co trzeci badany (30%), a więc również nieco mniej niż trzy lata temu. Jedna piąta uczniów (21%) chodzi na kursy przygotowujące na studia. Odsetek ten stopniowo zmniejszał się przez całą poprzednią dekadę i jest obecnie najniższy z dotychczas odnotowanych. Wynika to prawdopodobnie z coraz słabszej konkurencji o miejsca na uczelniach wyższych i wiąże się z niżem demograficznym. Stosunkowo stabilny jest odsetek uczniów biorących udział w pozaszkolnych zajęciach artystycznych (12%). Wyraźnie, bo o połowę w porównaniu do dwóch poprzednich pomiarów, zmniejszyła się popularność kursów komputerowych, w których uczestniczy obecnie tylko czterech na stu badanych (4%). Warto przypomnieć, że w pierwszej połowie ubiegłej dekady na pozaszkolne zajęcia informatyczne chodziła jeszcze ponad jedna piąta uczniów.

Tabela 93

W jakich zajęciach pozalekcyjnych (organizowanych w szkole albo poza szkołą) uczestniczysz lub zamierzasz uczestniczyć jeszcze w tym roku szkolnym?	Badania statutowe CBOS		Badania KBPN			
	1996*	1998	2003	2008	2010	2013
	w procentach					
Korepetycje z wybranego przedmiotu (wybranych przedmiotów) w zakresie szkoły średniej	-	39	46	54	53	50
Nauka języków obcych	13	28	35	50	43	42
Prawo jazdy	26	36	37	51	42	36
Zajęcia sportowe	34	36	38	31	34	30
Kursy przygotowujące do egzaminów na studia	-	31	38	30	24	21
Zajęcia artystyczne (nauka gry na instrumencie, taniec, plastyka i inne)	8	8	12	15	13	12
Kursy komputerowe	9	16	21	8	8	4
Inne	10	3	5	3	4	1

* W badaniu realizowanym w 1996 roku pytanie nie dotyczyło zamiaru uczestnictwa oraz nie obejmowało kursów i korepetycji

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ badani mogli wymienić różne zajęcia

Z korepetycji z przedmiotów szkolnych najczęściej korzystają uczniowie publicznych liceów ogólnokształcących, z kolei najrzadziej – badani z zasadniczych szkół zawodowych, którzy, ogólnie rzecz biorąc, wyróżniają się niższą od pozostałych aktywnością, jeśli chodzi o udział w zajęciach pozalekcyjnych, z wyjątkiem kursów prawa jazdy, zajęć sportowych i kursów informatycznych. Uczniowie prywatnych liceów ogólnokształcących relatywnie częściej niż inni chodzą na dodatkowe zajęcia artystyczne i sportowe, a także na kursy przygotowujące do egzaminów na studia.

Tabela 94

W jakich zajęciach pozalekcyjnych (organizowanych w szkole albo poza szkołą) uczestniczysz lub zamierzasz uczestniczyć jeszcze w tym roku szkolnym?	Typ szkoły			
	publiczne liceum ogólnokształcące	prywatne liceum ogólnokształcące	technikum	zasadnicza szkoła zawodowa
	w procentach			
Korepetycje z wybranego przedmiotu (wybranych przedmiotów) w zakresie szkoły średniej	61	46	49	9
Nauka języków obcych	50	50	42	11
Prawo jazdy	40	39	22	54
Zajęcia sportowe	32	62	20	41
Kursy przygotowujące do egzaminów na studia	25	31	18	7
Zajęcia artystyczne (nauka gry na instrumencie, taniec, plastyka i inne)	16	39	9	3
Kursy komputerowe	3	0	6	8

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ badani mogli wymienić różne zajęcia
Badanie KBPN

Istnieje również związek między samooceną efektywności szkolnej a wyborem zajęć pozaszkolnych. Można zauważyć, że słabsi uczniowie wyraźnie rzadziej na tle pozostałych korzystają z korepetycji, kursów języków obcych oraz przygotowujących na studia, a także z zajęć artystycznych. Nie różnią się natomiast znacząco od pozostałych, jeśli chodzi o kursy przygotowujące do egzaminu na prawo jazdy i o zajęcia sportowe, choć i w tych przypadkach uczniowie piątkowi lub szóstkowi są bardziej aktywni od uczniów dwójkowych.

Tabela 95

W jakich zajęciach pozalekcyjnych (organizowanych w szkole albo poza szkołą) uczestniczysz lub zamierzasz uczestniczyć jeszcze w tym roku szkolnym?	Czy uważasz się za ucznia:			
	dwójkowego	trójkowego	czwórkowego	piątkowego lub szóstkowego
	w procentach			
Korepetycje z wybranego przedmiotu (wybranych przedmiotów) w zakresie szkoły średniej	34	49	54	55
Nauka języków obcych	26	37	49	49
Prawo jazdy	30	35	38	36
Zajęcia sportowe	26	31	29	32
Kursy przygotowujące do egzaminów na studia	13	18	23	28
Zajęcia artystyczne (nauka gry na instrumencie, taniec, plastyka i inne)	8	8	15	20
Kursy komputerowe	3	5	4	6

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ badani mogli wymienić różne zajęcia

Badanie KBPN

Czynnikiem różnicującym udział w zajęciach pozaszkolnych jest płeć. Uczennice częściej niż uczniowie chodzą na korepetycje, kursy językowe, jak również na zajęcia artystyczne. Z kolei aktywność chłopców w większym stopniu niż dziewcząt koncentruje się wokół zajęć sportowych i informatycznych.

Tabela 96

W jakich zajęciach pozalekcyjnych (organizowanych w szkole albo poza szkołą) uczestniczysz lub zamierzasz uczestniczyć jeszcze w tym roku szkolnym?	Płeć	
	chłopcy	dziewczeta
	w procentach	
Korepetycje z wybranego przedmiotu (wybranych przedmiotów) w zakresie szkoły średniej	38	61
Nauka języków obcych	34	48
Prawo jazdy	37	35
Zajęcia sportowe	40	20
Kursy przygotowujące do egzaminów na studia	22	20
Zajęcia artystyczne (nauka gry na instrumencie, taniec, plastyka i inne)	8	16
Kursy komputerowe	6	2

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ badani mogli wymienić różne zajęcia

Badanie KBPN

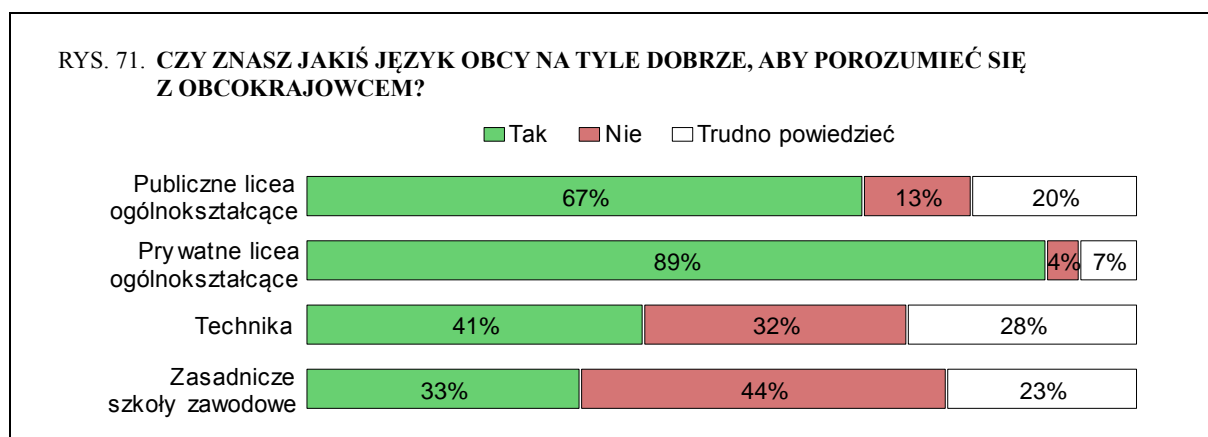
ZNAJOMOŚĆ JĘZYKÓW OBCYCH

Ponad połowa młodzieży z ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych (54%) deklaruje, że zna przynajmniej jeden język obcy w takim stopniu, by porozumieć się z obcokrajowcem. Z kolei blisko jedna czwarta (23%) nie posiada takiej umiejętności. Poziom znajomości języków obcych w ciągu trzech ostatnich lat nieco się obniżył.

Tabela 97

Czy znasz jakiś język obcy na tyle dobrze, aby porozumieć się z obcokrajowcem?	Badania statutowe CBOS		Badania KBPN			
	1996	1998	2003	2008	2010	2013
	w procentach					
Tak	36	49	55	58	59	54
Nie	34	28	21	19	18	23
Trudno powiedzieć	30	23	23	23	22	23

Znajomość przynajmniej jednego języka obcego w stopniu komunikatywnym jest częstsza wśród uczniów liceów ogólnokształcących, zwłaszcza prywatnych. Relatywnie rzadziej niż inni deklarują ją badani z techników. Przeważająca część respondentów uczących się w zasadniczych szkołach zawodowych nie zna żadnego języka obcego na tyle, by porozumieć się z obcokrajowcem.

Badanie KBPN

Znajomość języków obcych jest również w pewnym stopniu zdeterminowana przez wielkość miejscowości zamieszkania respondentów: im ona większa, tym częstsze są deklaracje znajomości przynajmniej jednego języka obcego w stopniu umożliwiającym porozumienie się z obcokrajowcem.

Tabela 98

Czy znasz jakiś język obcy na tyle dobrze, aby porozumieć się z obcokrajowcem?	Wielkość miejscowości zamieszkania				
	wieś	miasto poniżej 20 tys. mieszkańców	miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	miasto powyżej 100 tys. do 500 tys. mieszkańców	miasto powyżej 500 tys. mieszkańców
	w procentach				
Tak	46	55	64	60	72
Nie	27	22	17	16	17
Trudno powiedzieć	27	23	19	24	11

Badanie KBPN

Wyraźny wpływ na umiejętność komunikacji w języku obcym ma również wykształcenie rodziców. Im lepiej wykształceni są rodzice, tym większe prawdopodobieństwo, że dzieci potrafią rozmawiać w jakimś języku obcym.

Tabela 99

Wykształcenie rodziców	Odsetki deklarujących znajomość języka obcego na tyle dobrze, aby porozumieć się z obcokrajowcem – według wykształcenia rodziców	
	matki	ojca
Podstawowe	28	28
Zasadnicze zawodowe	45	46
Średnie	55	58
Wyższe	67	69

Badanie KBPN

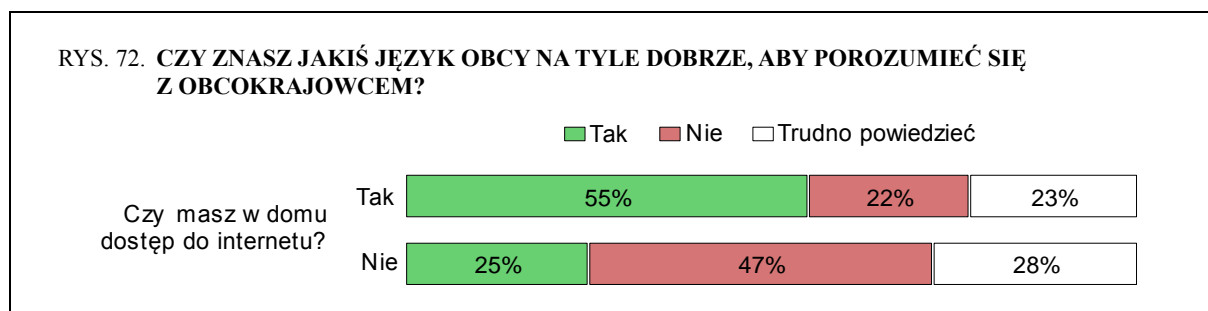
Z oceną własnych umiejętności komunikacji w języku obcym skorelowana jest samoocena ogólnych kompetencji szkolnych. Znajomość języka innego niż język polski częściej deklarują uczniowie określający się jako przynajmniej czwórkowi niż uczniowie dwójkowi i trójkowi.

Tabela 100

Czy znasz jakiś język obcy na tyle dobrze, aby porozumieć się z obcokrajowcem?	Czy uważasz się za ucznia:			
	dwójkowego	trójkowego	czwórkowego	piątkowego lub szóstkowego
	w procentach			
Tak	43	46	61	70
Nie	32	27	17	19
Trudno powiedzieć	25	27	22	11

Badanie KBPN

Wykluczenie cyfrowe związane jest z mniejszym kontaktem z językami obcymi – może się więc przekładać na ich słabszą znajomość. Z analizy wynika, że uczniowie niemający dostępu do internetu ponad dwukrotnie rzadziej niż posiadający dostęp do sieci potrafią porozumieć się w języku obcym.

Badanie KBPN

Podobnie jak w ubiegłej dekadzie, kompetencje komunikacyjne uczniów w zakresie języków obcych dotyczą przede wszystkim języka angielskiego, obecnie nawet w większym stopniu niż przed laty. Rozmowę z obcokrajowcem po angielsku umiałoby przeprowadzić dziewięciu na dziesięciu (91%) spośród respondentów, którzy zadeklarowali, że znają przynajmniej jeden język obcy w stopniu komunikatywnym. W ciągu trzech ostatnich lat zmniejszyła się natomiast znajomość niemieckiego (spadek z 24% do 15%). We wskazanym okresie ubyło również uczniów potrafiących rozmawiać po francusku (spadek z 4% do 2%). Język rosyjski, który w stopniu komunikatywnym znała w 1996 roku niemal połowa badanych deklarujących znajomość jakiegoś języka obcego, obecnie wskazuje zaledwie co dwudziesty (5%). Znajomość innych języków, takich jak hiszpański, włoski czy japoński jest sporadyczna.

Tabela 101

Jaki język obcy znasz na tyle dobrze, aby porozumieć się z obcokrajowcem?	Badania statutowe CBOS		Badania KBPN			
	1996 (N=458)	1998 (N=644)	2003 (N=875)	2008 (N=806)	2010 (N=739)	2013 (N=731)
	w procentach (wskazania w grupach deklarujących komunikatywną znajomość języka obcego)					
Angielski	40	63	75	80	85	91
Niemiecki	28	26	25	20	24	15
Rosyjski	46	24	11	7	7	5
Francuski	3	5	3	2	4	2
Włoski	1	1	3	1	1	1
Hiszpański	0	0	0	1	1	1
Japoński	-	-	-	-	-	1
Inny	1	1	1	3	3	2

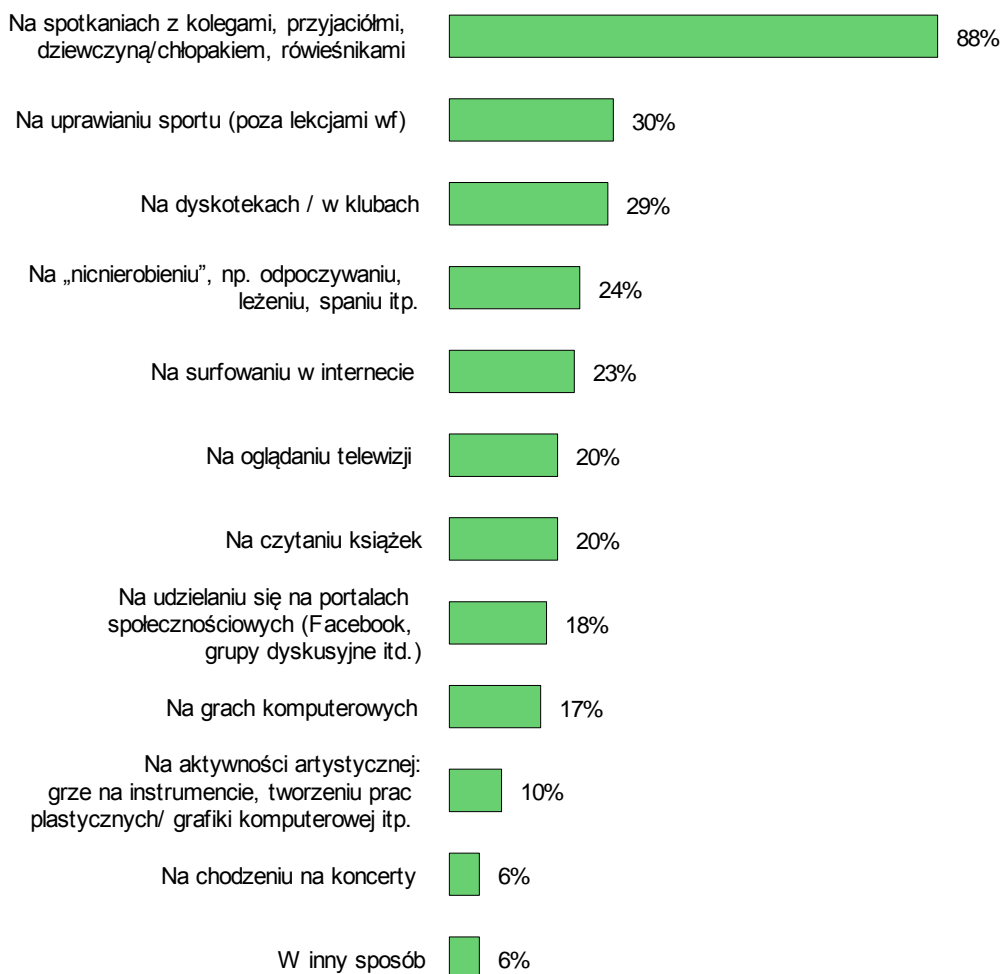
Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wymieniać różne języki
Badanie KBPN

SPOSOBY SPĘDZANIA CZASU WOLNEGO

Wśród ulubionych sposobów spędzania czasu wolnego młodzieży dominują spotkania z przyjaciółmi i znajomymi (88%). Popularną wśród uczniów aktywnością towarzyską są ponadto wyjścia do dyskotek i klubów (29%). Blisko jedna trzecia badanych (30%) wolny czas najchętniej poświęca na sport. Około jednej piątej młodych wskazuje tradycyjne formy rozrywki i aktywności kulturalnej, takie jak oglądanie telewizji czy czytanie książek (po 20%). Dla dość licznej grupy najbardziej atrakcyjne formy spędzania czasu związane są z nowymi technologiami. To przede wszystkim przeglądanie stron internetowych (23%), odwiedzanie portali społecznościowych (18%), a także granie w gry komputerowe (17%). Co dziesiąty uczeń (10%) czas wolny najchętniej spędza na aktywności artystycznej.

Stosunkowo niewielu ankietowanych – zwłaszcza jeśli porównać to do popularności klubów i dyskotek – chodzi na koncerty (6%). „Nicnierobienie” – spanie, leżenie, odpoczywanie – stanowi preferowaną formę spędzania czasu wolnego dla około jednej czwartej młodzieży (24%).

RYS. 73. W JAKI SPOSÓB LUBISZ NAJBARDZIEJ SPĘDZAĆ CZAS WOLNY?

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wskazać kilka sposobów spędzania czasu wolnego
Badanie KBPN

Wśród innych preferowanych aktywności czasu wolnego na ogół wymieniano jazdę samochodem, motocyklem lub wyścigi uliczne (15 respondentów), spędzanie czasu z rodziną, w tym opiekowanie się dzieckiem (12 osób), słuchanie muzyki (7), prace w ogrodzie lub gospodarstwie (5). Rzadziej wymieniano chodzenie do kina (4), spacer (4), naukę i przygotowywanie się do matury (4), uprawianie seksu i oglądanie pornografii (4) oraz –

jeszcze rzadziej – wycieczki i podróże, pracę zarobkową, polowanie i wędkarstwo (po 3 osoby). Inne formy spędzania czasu wolnego były deklarowane marginalnie.

Popularność poszczególnych aktywności w czasie wolnym jest zróżnicowana w zależności od płci respondentów. Można zauważyć, że dziewczęta wyraźnie chętniej niż chłopcy wypełniają czas wolny czytaniem książek, udzielaniem się na portalach społecznościowych, a także chodzeniem do klubów i na dyskoteki. Z kolei do grupy aktywności raczej męskich niż kobiecych należy zaliczyć sport – dwukrotnie częściej wskazywany przez uczniów niż uczennice – oraz gry komputerowe, w które angażują się głównie chłopcy, podczas gdy dziewczęta uczestniczą w nich sporadycznie.

Tabela 102

W jaki sposób lubisz najbardziej spędzać czas wolny?	Chłopcy	Dziewczęta
	w procentach	
Na spotkaniach z kolegami, przyjaciółmi, dziewczyną/chłopakiem, rówieśnikami	86	90
Na uprawianiu sportu (poza lekcjami wf)	41	20
Na grach komputerowych	33	4
Na dyskotekach/ w klubach	25	33
Na surfowaniu w internecie	23	22
Na oglądaniu telewizji	17	23
Na czytaniu książek	12	27
Na udzielaniu się na portalach społecznościowych (Facebook, grupy dyskusyjne itd.)	12	22
Na aktywności artystycznej: grze na instrumencie, tworzeniu prac plastycznych / grafiki komputerowej itp.	10	10
Na chodzeniu na koncerty	6	6
Na „nicnierobieniu”, np. odpoczywaniu, leżeniu, spaniu itp.	19	29
W inny sposób	7	6

Badanie KBPN

Typ szkoły, do jakiej uczęszczają badani, także kształtuje popularność niektórych sposobów spędzania czasu wolnego. Czytanie książek oraz zajęcia artystyczne relatywnie częściej wybierają uczniowie liceów ogólnokształcących. Z kolei zabawa w klubach i na dyskotekach jest stosunkowo częściej wskazywana przez osoby z zasadniczych szkół zawodowych i techników. Można również zauważyć, że uczniowie zasadniczych szkół zawodowych wolą bardziej aktywne sposoby spędzania czasu i rzadziej niż pozostali deklarują, iż najchętniej przeznaczają go na odpoczywanie, leżenie czy spanie.

Tabela 103

W jaki sposób lubisz najbardziej spędzać czas wolny?	Typ szkoły		
	liceum ogólnokształcące (publiczne lub prywatne)	technikum	zasadnicza szkoła zawodowa
	w procentach		
Na spotkaniach z kolegami, przyjaciółmi, dziewczyną/chłopakiem, rówieśnikami	87	88	92
Na uprawianiu sportu (poza lekcjami wf)	33	24	31
Na czytaniu książek	26	16	7
Na dyskotekach/ w klubach	23	35	40
Na surfowaniu w internecie	22	26	20
Na grach komputerowych	17	14	24
Na udzielaniu się na portalach społecznościowych (Facebook, grupy dyskusyjne itd.)	17	20	16
Na oglądaniu telewizji	16	26	22
Na aktywności artystycznej: grze na instrumencie, tworzeniu prac plastycznych/ grafiki komputerowej itp.	13	8	1
Na chodzeniu na koncerty	7	5	6
Na „nicnierobieniu”, np. odpoczywaniu, leżeniu, spaniu itp.	27	24	15
W inny sposób	6	6	7

Badanie KBPN

Popularność niektórych aktywności czasu wolnego jest zależna od wielkości miejscowości zamieszkania, między innymi dlatego, że determinuje ona dostępność i ofertę części z nich. Ankietowani z największych aglomeracji zauważalnie rzadziej niż pozostali wybierają w wolnej chwili oglądanie telewizji, jak również przeglądanie stron internetowych czy udzielanie się na portalach społecznościowych, natomiast częściej wskazują sport i gry komputerowe. Młodzież z największych miast mniej chętnie niż inni czas spędza na takich aktywnościach towarzyskich jak wyjścia na dyskoteki i do klubów oraz spotkania ze znajomymi. Dyskoteki są z kolei formą rozrywki bardziej popularną wśród młodzieży mieszkającej na wsi i w mniejszych miastach. Można też zauważyć, że badani mieszkający na wsi i w mniejszych miejscowościach relatywnie rzadziej – być może ze względu na gorszą ofertę – spędzają czas na zajęciach artystycznych.

Tabela 104

W jaki sposób lubisz najbardziej spędzać czas wolny?	Wielkość miejscowości zamieszkania				
	wieś	miasto poniżej 20 tys. mieszkańców	miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	miasto powyżej 100 tys. do 500 tys. mieszkańców	miasto powyżej 500 tys. mieszkańców
	w procentach				
Na spotkaniach z kolegami, przyjaciółmi, dziewczyną/chłopakiem, rówieśnikami	89	87	87	90	80
Na dyskotekach/ w klubach	35	29	24	21	17
Na uprawianiu sportu (poza lekcjami wf)	27	27	31	31	44
Na surfowaniu w internecie	24	24	20	23	18
Na oglądaniu telewizji	23	22	17	19	9
Na udzielaniu się na portalach społecznościowych (Facebook, grupy dyskusyjne itd.)	20	15	17	16	9
Na czytaniu książek	18	27	20	22	21
Na grach komputerowych	12	19	20	21	31
Na aktywności artystycznej: grze na instrumencie, tworzeniu prac plastycznych/ grafiki komputerowej itp.	8	5	16	12	15
Na chodzeniu na koncerty	4	9	9	4	9
Na „nicnierobieniu”, np. odpoczynaniu, leżeniu, spaniu itp.	22	29	25	27	28
W inny sposób	7	5	4	6	10

Badanie KBPN

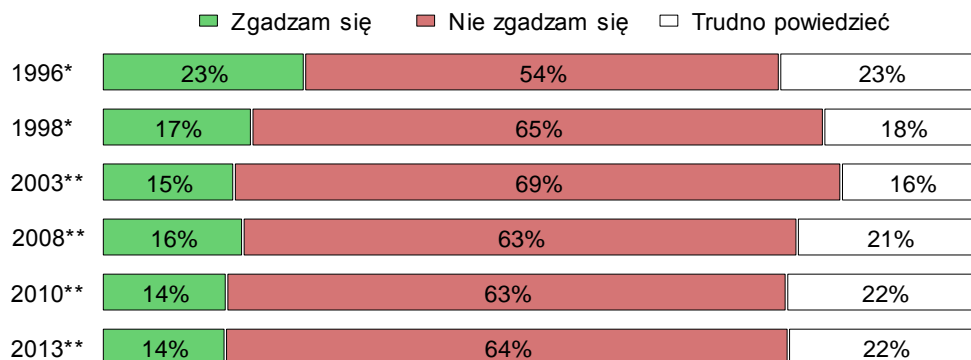
POSTAWY MŁODZIEŻY WOBEC KONTAKTÓW SEKSUALNYCH

Postawy młodzieży wobec kontaktów seksualnych ujęte zostały, podobnie jak w poprzednich edycjach badania, w ramach trzech „stopniowalnych” aspektów:

- akceptacji seksu przedmałżeńskiego (vs. małżeństwa jako cezury pozwalającej na rozpoczęcie pożycia seksualnego);
- akceptacji seksu jako wyrazu uczucia poza instytucją małżeństwa;
- akceptacji przelotnych związków seksualnych (seksu w ujęciu hedonistycznym, jako źródła przyjemnych doznań – bez zobowiązań).

Obecnie uwzględniona została jeszcze jedna kwestia – akceptacja głównie prokreacyjnej funkcji seksu w małżeństwie.

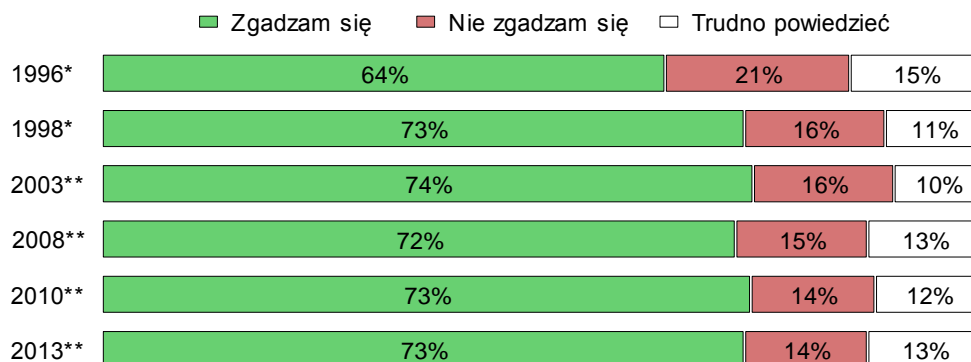
RYS. 74. PIERWSZE KONTAKTY SEKSUALNE MŁODZI LUDZIE POWINNI MIEĆ DOPIERO PO ZAWARCIU MAŁŻEŃSTWA. CZY ZGADZASZ SIĘ Z TĄ OPINIĄ CZY TEŻ NIE ZGADZASZ?

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

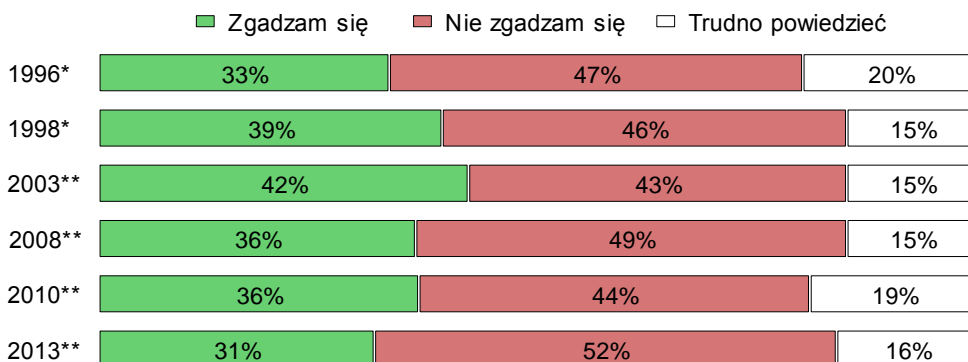
RYS. 75. TO ZUPEŁNIE NORMALNE, ŻE KOCHAJĄCY SIĘ LUDZIE UTRZYMUJĄ ZE SOBĄ KONTAKTY SEKSUALNE, ŚLUB NIE JEST DO TEGO KONIECZNY. CZY ZGADZASZ SIĘ Z TĄ OPINIĄ CZY TEŻ NIE ZGADZASZ?

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

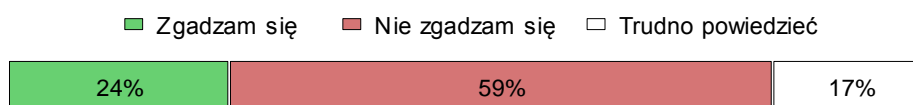
RYS. 76. SEKS NIE WYMAGA ANI MIŁOŚCI, ANI MAŁŻEŃSTWA, NAWET PRZELOTNY ZWIĄZEK MOŻE DOSTARCZYĆ PRZYJEMNYCH, PIĘKNYCH PRZEŻYĆ. CZY ZGADZASZ SIĘ Z TĄ OPINIĄ CZY TEŻ NIE ZGADZASZ?

* Badanie statutowe CBOS

** Badanie KBPN

RYS. 77. GŁÓWNYM CELEM SEKSU W MAŁŻEŃSTWIE JEST PRZEDE WSZYSTKIM PROKREACJA, CZYLI POSIADANIE POTOMSTWA. CZY ZGADZASZ SIĘ Z TĄ OPINIĄ, CZY TEŻ NIE ZGADZASZ?

Badanie KBPN

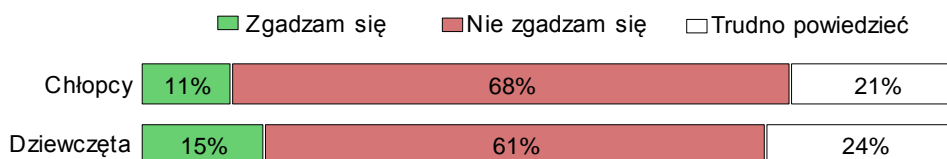
Postawy młodych ludzi wobec kontaktów seksualnych, w aspektach podlegających ocenie w kolejnych edycjach badania, można określić jako dość stabilne. Dotyczy to przede wszystkim wysokiego poziomu akceptacji seksu przedmałżeńskiego i seksu będącego wyrazem uczucia poza instytucją małżeństwa – od pięciu lat mamy do czynienia z niemal identycznymi odsetkami wskazań. Niewielką zmianę notujemy w odniesieniu do kontaktów seksualnych podejmowanych w oderwaniu od miłości i małżeństwa – w stosunku do lat ubiegłych mniej zwolenników i więcej przeciwników ma obecnie seks w ujęciu hedonistycznym.

Pogląd, według którego głównym celem seksu w małżeństwie jest prokreacja, ma relatywnie niewielu zwolenników wśród młodych ludzi – opinię tę podziela mniej niż jedna czwarta badanych, podczas gdy ponad połowa respondentów nie zgadza się z taką definicją.

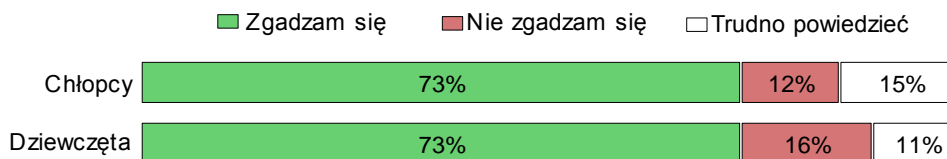
Podobnie jak w latach ubiegłych, płeć jest czynnikiem silnie różnicującym poziom deklarowanego przyzwolenia na seks w ujęciu hedonistycznym, natomiast ma niewielkie znaczenie, jeśli chodzi o poziom akceptacji seksu przedmałżeńskiego i seksu jako wyrazu uczuć poza małżeństwem. Na uwagę zasługuje fakt, że chłopcy – zdecydowanie bardziej niż dziewczęta akceptujący seks jako źródło pozytywnych doznań, których warunkiem nie jest ani miłość, ani małżeństwo – jednocześnie w większym stopniu niż dziewczęta opowiadają się za uznaniem prokreacji za główny cel seksu w małżeństwie.

RYS. 78. CZY ZGODZISZ SIĘ, CZY TEŻ NIE ZGODZISZ ZE STWIERDZENIEM, ŻE:

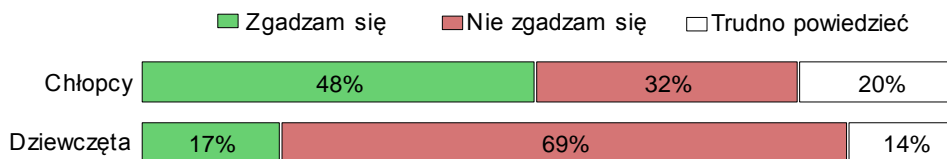
PIERWSZE KONTAKTY SEKSUALNE MŁODZI LUDZIE POWINNI MIEĆ DOPIERO PO ZAWARCIU MAŁŻEŃSTWA

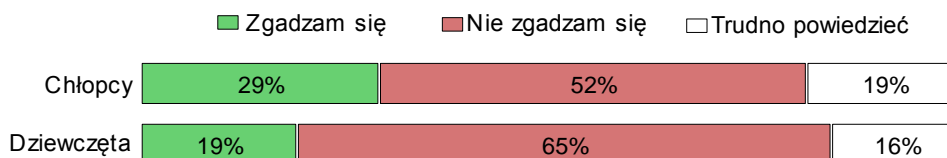
ZUPEŁNIE NORMALNE, ŻE KOCHAJĄCY SIĘ LUDZIE UTRZYMUJĄ ZE SOBĄ KONTAKTY SEKSUALNE, ŚLUB NIE JEST DO TEGO KONIECZNY

SEKS NIE WYMAGA ANI MIŁOŚCI, ANI MAŁŻEŃSTWA, NAWET PRZELOTNY ZWIĄZEK MOŻE DOSTARCZYĆ PRZYJEMNYCH, PIĘKNYCH PRZEŻYĆ

GLÓWNYM CELEM SEKSU W MAŁŻEŃSTWIE JEST PRZEDE WSZYSTKIM PROKREACJA, CZYLI POSIADANIE POTOMSTWA

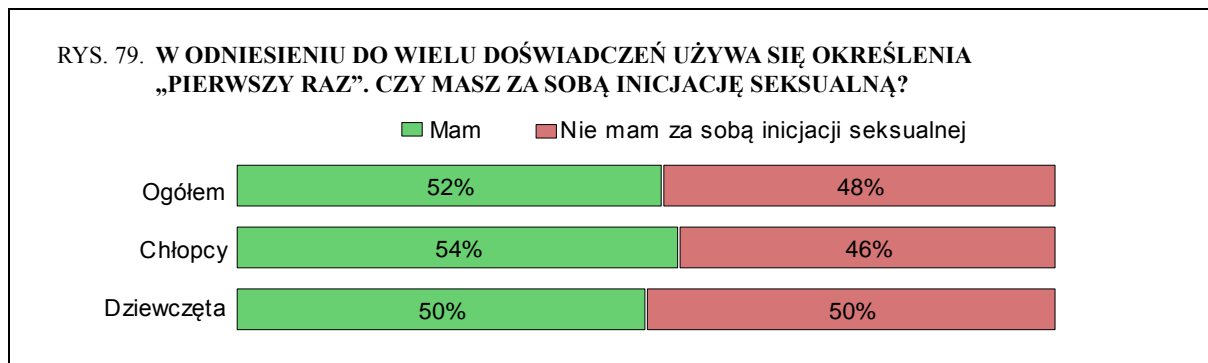

Badanie KBPN

Podobnie jak wcześniej, jednym z najistotniejszych czynników różnicujących poziom permissywności młodych ludzi w kwestiach dotyczących kontaktów seksualnych jest religijność. Większa restrykcyjność w omawianych kwestiach związana jest z regularnym, przynajmniej cotygodniowym uczestnictwem w praktykach religijnych i z osobistą identyfikacją z wiarą („wierzący(a) /głęboko wierzący(a)”).

Inicjacja seksualna

Wśród ogółu badanych nieco ponad połowa deklaruje przebycie inicjacji seksualnej. Swoj „pierwszy raz” ma za sobą nieco więcej chłopców niż dziewcząt.

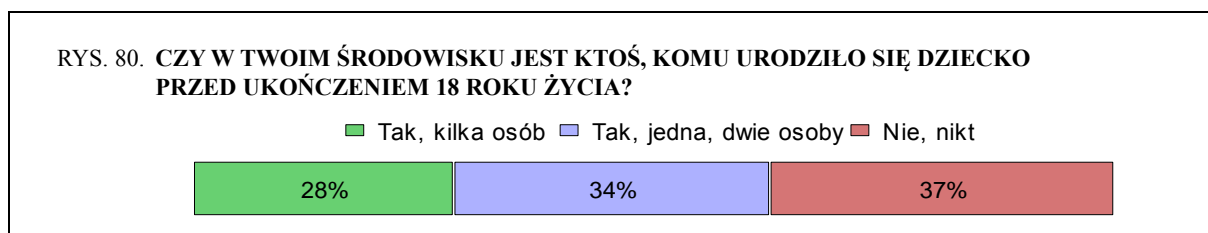

Badanie KBPN

Fakt posiadania osobistych doświadczeń seksualnych powiązany jest z wiekiem: wśród osiemnastolatków inicjację seksualną przeżyło już 46% osób, wśród dziewiętnastolatków – 62%, natomiast w grupie dwudziestolatków – 84%. Według deklaracji badanych, średni wiek inicjacji seksualnej wynosi w przypadku dziewcząt 16 lat i 10 miesięcy, natomiast dla chłopców – 16 lat i 6 miesięcy.

Opóźnieniu inicjacji seksualnej sprzyjają przede wszystkim czynniki związane z religijnością: regularne uczestnictwo w praktykach religijnych i deklarowana wiara. Wśród młodych ludzi uczestniczących raz w tygodniu w praktykach religijnych, „pierwszy raz” ma za sobą 41% (średni wiek inicjacji 16 lat i 11 miesięcy), podczas gdy wśród niepraktykujących odsetek ten wynosi 67% (średni wiek inicjacji 16 lat i 5 miesięcy); w przypadku młodzieży deklarującej wiarę w Boga „bez żadnych wątpliwości” oraz niewierzącej odsetki te wynoszą odpowiednio 48% i 68% (przeciętny wiek inicjacji odpowiednio 16 lat i 10 miesięcy oraz 16 lat i 2 miesiące).

Blisko dwie trzecie ogółu badanych potwierdza obecność w swoim środowisku osób, które zostały rodzicami przed ukończeniem 18 roku życia, a więcej niż co czwarty respondent potrafi wskazać kilka takich przypadków.

Badanie KBPN

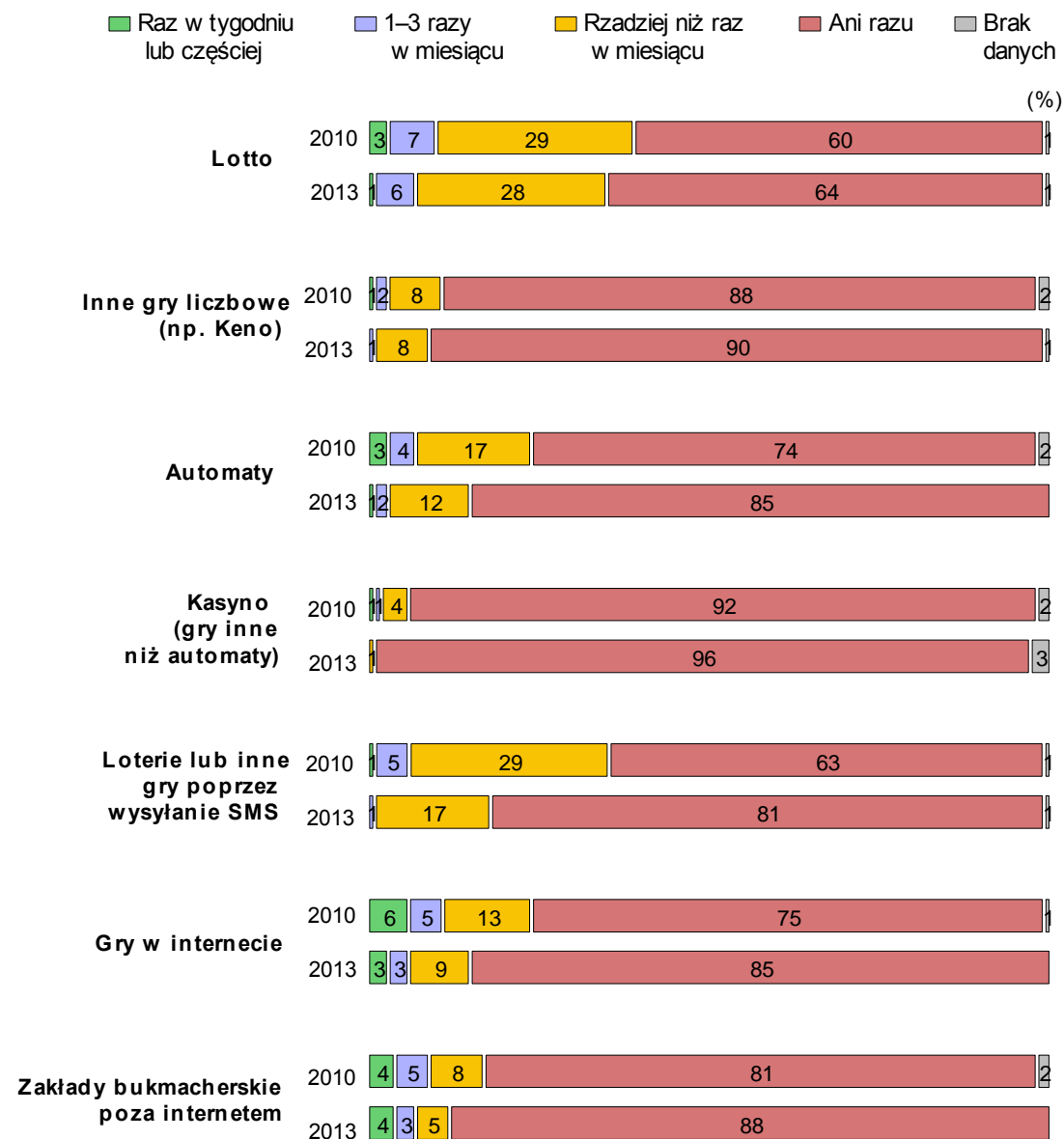
Niepełnoletnich rodziców znacząco częściej dostrzegają w swoim otoczeniu dziewczęta (70% wskazań) niż chłopcy (54%). Różnica w postrzeganiu zjawiska nieletniego rodzicielstwa może mieć związek z większą „widocznością” niepełnoletnich matek niż ojców – przy założeniu, że zarówno dziewczęta, jak i chłopcy odwołują się w tym kontekście głównie do własnej płci.

UCZESTNICTWO W GRACH O CHARAKTERZE HAZARDOWYM

Niniejsza edycja badania była drugą z kolei, w której poruszona została kwestia uczestnictwa w grach o charakterze hazardowym. Podobnie jak przed trzema laty, w pytaniach uwzględniono kilka najpopularniejszych na rynku typów gier i zakładów: gry liczbowe (Lotto i inne), automaty typu „jednoręki bandyta”, konkursy SMS-owe, naziemne zakłady bukmacherskie, gry i zakłady w internecie oraz gry odbywające się w kasynach (inne niż automaty).

Deklaracje badanych pozwalają sądzić, że zjawisko hazardu wśród młodzieży uległo w ciągu ostatnich lat pewnemu ograniczeniu. Wskazują na to zarówno niższe odsetki deklaracji udziału w grach w ogóle, jak i zmniejszenie się odsetka grających często (co najmniej raz w miesiącu) wśród ogółu graczy. Zjawisko to w najmniejszym stopniu odnosi się do Lotto, które wciąż cieszy się relatywnie dużą popularnością wśród młodzieży, w największym natomiast – do loterii i konkursów SMS-owych, w przypadku których łączny odsetek deklaracji udziału zmniejszył się w porównaniu z rokiem 2010 blisko o połowę (z 35% do 18%). Zauważalnie mniej młodych osób deklaruje również grę na automatach – w tym przypadku ograniczenie uczestnictwa może wiązać się z pewnym ograniczeniem dostępności tych gier, wynikającym z wejścia w życie zapisów tzw. ustawy hazardowej z 2009 roku.

RYS. 81. DEKLAROWANA CZĘSTOŚĆ UCZESTNICTWA W GRACH LUB LOTERIACH W CIĄGU OSTATNICH 12 MIESIĘCY

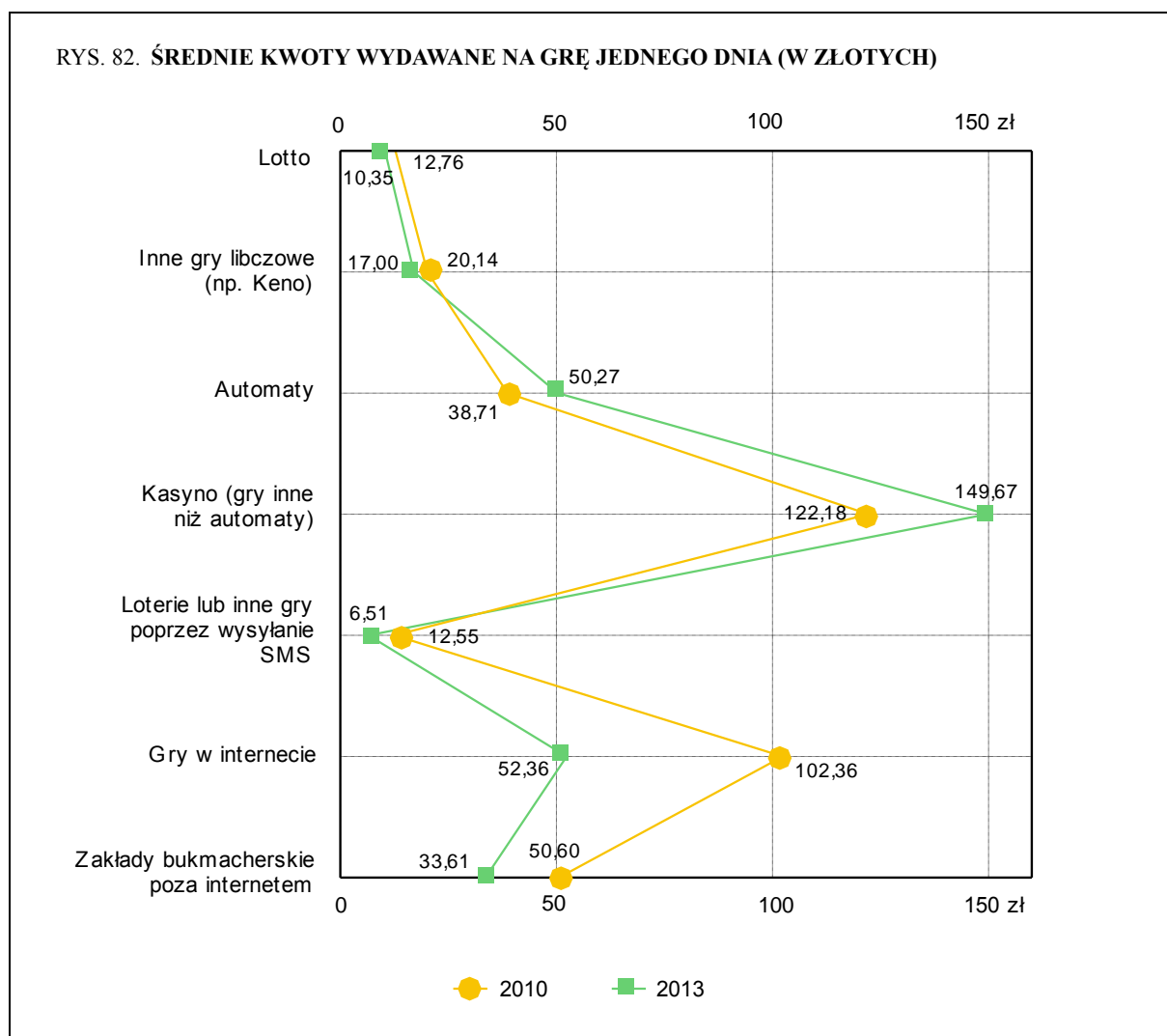
Badania KBPN

Wciąż najistotniejszym czynnikiem różnicującym udział młodzieży w grach o charakterze hazardowym jest płeć: na pieniądze gra więcej chłopców niż dziewcząt, chłopcy grają też częściej niż dziewczęta. Wyjątek stanowią – podobnie jak przed trzema laty – loterie i konkursy SMS-owe, w przypadku których płeć nie różnicuje poziomu deklaracji dotyczących udziału w grze ani deklarowanej częstości gry (w przypadku dziewcząt jest to najczęściej wybierana gra).

Deklarowany koszt gry

Podobnie jak w roku 2010, najtaniej wypada udział w Lotto i konkursach SMS-owych, czyli grach na pieniądze cieszących się największym powodzeniem wśród młodych graczy.

W przypadku niemal wszystkich gier ujętych w pytaniu, zmniejszeniu zasięgu uczestnictwa towarzyszy ograniczenie kosztów gry – deklarowane przez badanych średnie kwoty wydawane na grę jednego dnia są niższe niż w 2010 roku. Wyjątek stanowią automaty¹⁷, w przypadku których mamy obecnie do czynienia ze znacznym wzrostem średniego dziennego kosztu gry. Oznacza to, że na automatach gra wprawdzie teraz mniej młodych ludzi, ale grają oni za wyższe stawki (dziennie wydają na grę przeciętnie około 12 zł więcej niż przed trzema laty).

Badania KBPN

¹⁷ Ze względu na znikomą liczbę deklaracji uczestnictwa pominięto grę w kasynie.

Najistotniejszym czynnikiem różnicującym poziom wydatków na gry o charakterze hazardowym jest płeć. Grający chłopcy deklarują wydawanie o wiele większych kwot niż dziewczęta – w skali roku jest to odpowiednio 215,30 zł (mediana 30,00 zł) i 55,79 zł (mediana 10,00 zł).

Chłopcy deklarują również wyższe kwoty wygrane. Przeciętna kwota deklarowana jako wygrana w okresie ostatnich 12 miesięcy to w przypadku chłopców – 433,21 zł, a w przypadku dziewcząt – 149,61 zł. Wśród ogółu badanych graczy przeciętny deklarowany koszt gry w ciągu roku kształtuje się na poziomie 141,40 zł, a średnia wartość „zysku” (wygranej) to 325,24 zł. Spośród osób deklarujących uczestnictwo w grach na pieniądze ponad połowa (55%) deklaruje wyższe wygrane niż nakłady na grę w skali roku. Zjawisko to wskazuje, że przeważająca część młodych graczy ma poczucie „opłacalności” gier.

Zagrożenie uzależnieniem od hazardu

W tej edycji badania po raz pierwszy zamieszczony został zestaw pytań składających na się na tzw. Kanadyjski Indeks Gier Hazardowych (CPGI)¹⁸, którego celem jest pomiar ryzyka uzależnienia od hazardu wśród osób grających w gry na pieniądze. Badani odpowiadali na 9 pytań, a odpowiedziom przypisywane były wartości punktowe, które następnie, po zliczeniu, interpretowano według schematu:

- 0 pkt: brak problemu z hazardem
- 1–2 pkt: niski poziom ryzyka uzależnienia
- 3–7 pkt: umiarkowany poziom ryzyka uzależnienia
- 8–27 pkt: podwyższony poziom ryzyka uzależnienia / problem z hazardem

Pytania testowe

Jak często w ciągu ostatnich 12 miesięcy:

- 1) zdarzało ci się zaryzykować na grę więcej niż mogłeś(a)ś sobie na to pozwolić?
- 2) zdarzało się, że musiałeś(a)ś zwiększać stawkę, żeby uzyskać taką samą jak poprzednio przyjemność z gry?
- 3) zdarzało się, że wracałeś(a)ś do gry innego dnia z myślą, aby się odegrać?
- 4) zdarzało się, że pożyczasz(a)ś pieniądze lub sprzedawałeś(a)ś coś, aby mieć za co grać?
- 5) miałeś(a)ś poczucie, że gra jest dla ciebie problemem?

¹⁸ Wersja testu klinicznego dostosowana do specyfiki badania ilościowego.

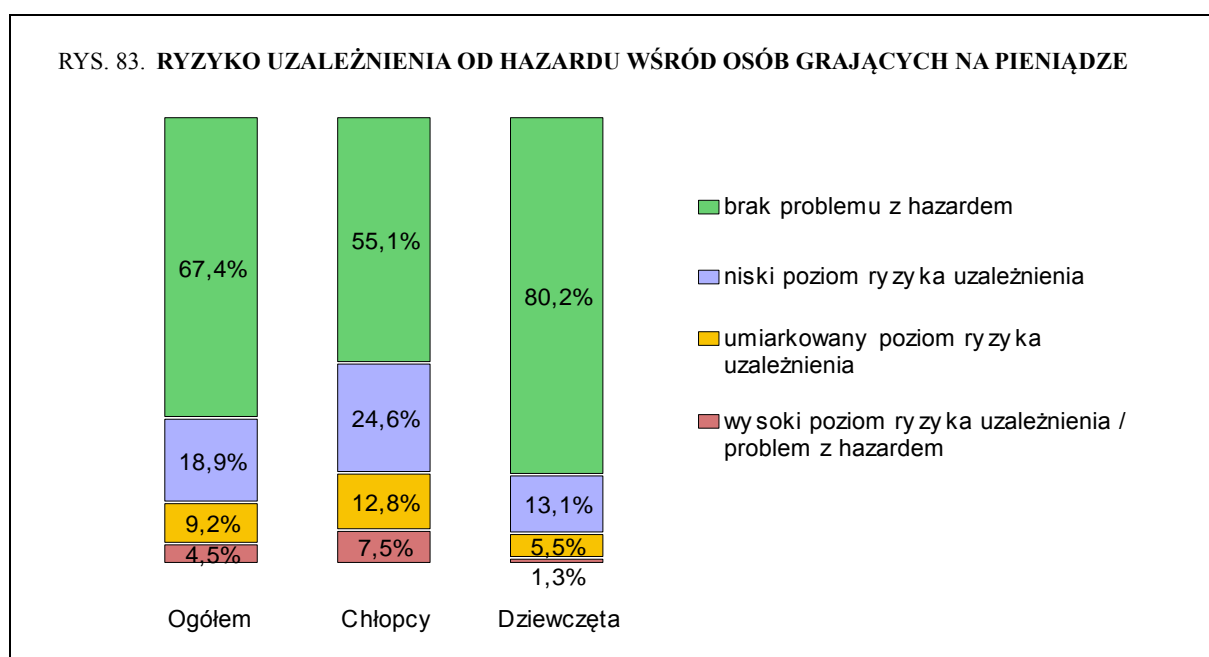
6) odczuwał(a)ś stres, niepokój lub dolegliwości zdrowotne, których przyczyną mogła być gra?

7) ktoś krytykował cię z powodu grania lub zarzucał, że masz problem z grą (bez względu na to, czy, twoim zdaniem, miał rację czy nie)?

8) zdarzało się, że twoja gra była przyczyną kłopotów finansowych, twoich lub/i twoich najbliższych?

9) miał(a)ś poczucie winy z powodu grania lub w związku z tym, co robił(a)ś w tym czasie?

Symptomy wskazujące na wysoki poziom ryzyka uzależnienia od hazardu zauważalne są u 4,5% spośród deklarujących udział w grach na pieniądze (stanowi to 2,6% ogółu badanych). Możliwość zaistnienia realnych problemów z hazardem dotyczy w zdecydowanie większym stopniu chłopców niż dziewcząt.

Odsetki zostały podane z dokładnością do jednego miejsca po przecinku, gdyż są to wartości indeksu, a nie rozkłady odpowiedzi
Badanie KBPN

Biorąc pod uwagę inne (poza płcią) czynniki o charakterze społeczno-demograficznym, za sprzyjające ryzyku uzależnienia od gier na pieniądze uznać można:

- zamieszkiwanie w mieście poniżej 20 tys. mieszkańców (7,0% grających zagrożonych uzależnieniem wobec 3,5% – 4,4% wśród mieszkających na wsi bądź w większych miastach);

- negatywną ocenę materialnych warunków życia swojej rodziny (8,7% grających zagrożonych uzależnieniem wobec 3,4% – 3,5% wśród oceniających warunki życia swojej rodziny jako przeciętne lub dobre);

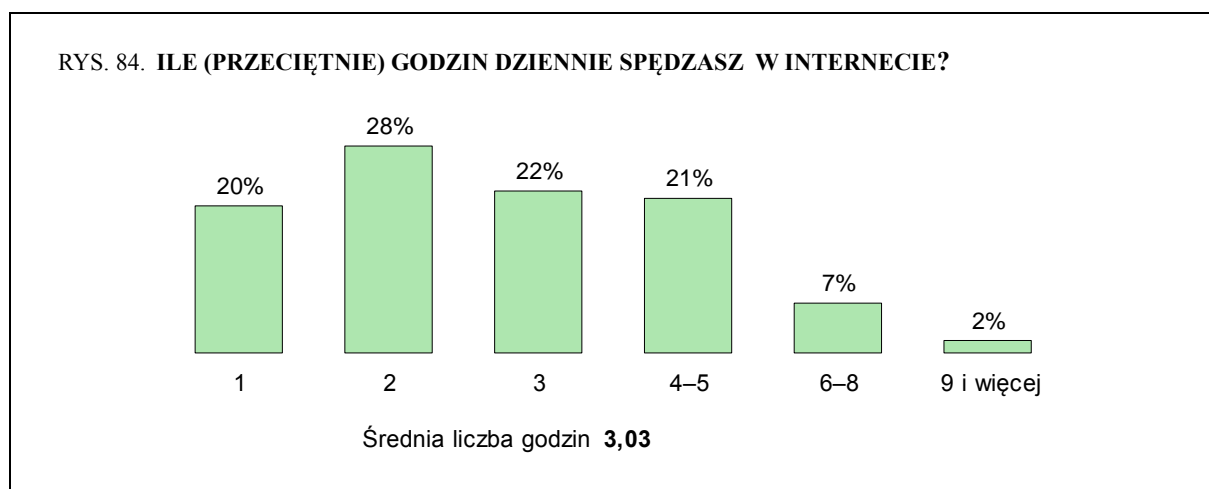
Najwięcej graczy zagrożonych uzależnieniem jest wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych (12,2% grających wobec 3,1% – 3,5% w pozostałych typach szkół), lecz zależność ta może mieć charakter wtórny w kontekście znacznego zmaskulinizowania szkół zawodowych.

Młodzi ludzie w wysokim stopniu zagrożeni uzależnieniem od hazardu wyróżniają się na tle innych graczy najwyższym średnim kosztem gry w rozliczeniu rocznym i silnym przekonaniem o jej opłacalności finansowej.

MŁODZIEŻ A INTERNET

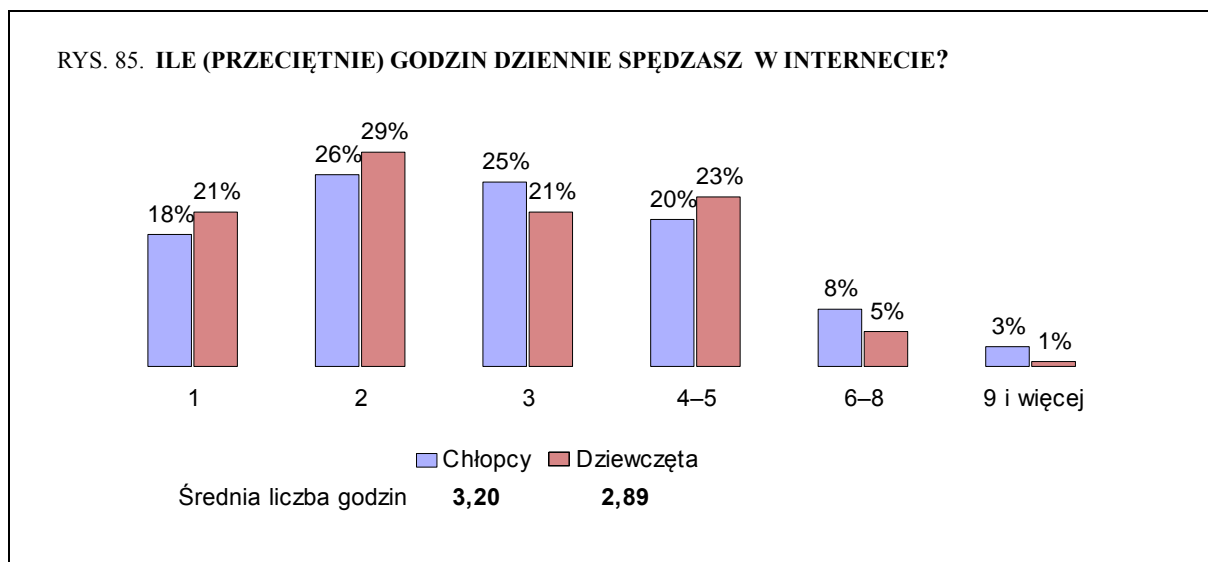
Czas spędzany w internecie

Dostęp do internetu jest wśród młodzieży niemal powszechny: mają go w domu prawie wszyscy badani (97%). Jak wynika z deklaracji, uczniowie spędzają przeciętnie online trzy godziny dziennie (średnia 3,03). Jedna piąta (20%) korzysta z sieci na ogół godzinę dziennie, ponad jedna czwarta (28%) – dwie godziny, więcej niż co piąty (22%) – trzy, a zbliżona co do wielkości grupa (21%) – od czterech do pięciu. Nieliczni używają internetu dłużej: jedna czternasta (7%) – od sześciu do ośmiu godzin dziennie, a dwóch na stu (2%) – dziewięć godzin i więcej.

Z procentowania wyłączono niekorzystających z internetu i nieudzielających jednoznacznej odpowiedzi
Badanie KBPN

Z analizy wynika, że chłopcy w ciągu dnia spędzają online nieco więcej czasu niż dziewczęta: średni czas korzystania przez nich z internetu wynosi trzy godziny i dwanaście minut, a w przypadku dziewcząt dwie godziny i pięćdziesiąt trzy minuty; różnica wynosi około dwudziestu minut.

Badanie KBPN

Najwięcej czasu w sieci spędzają uczniowie liceów ogólnokształcących, natomiast badani z techników na ogół najmniej.

Tabela 105

Typ szkoły	Średni czas spędzany w internecie w ciągu dnia w godzinach
Liceum ogólnokształcące (publiczne lub prywatne)	3,19
Technikum	2,74
Zasadnicza szkoła zawodowa	3,03

Badanie KBPN

Można również zauważyć, że czas spędzany w internecie powiązany jest w pewnym stopniu z uzyskiwanymi przez uczniów ocenami szkolnymi. Różnice między uczniami trójkowymi i lepszymi są w tym zakresie niewielkie, jednak najslabsi uczniowie korzystają z internetu online już zauważalnie dłużej od pozostałych. Z kolei relatywnie najmniej czasu dziennie spędzają w internecie uczniowie określający się jako piątkowi lub szóstkowi.

Tabela 106

Czy uważasz się za ucznia:	Średni czas spędzany w internecie w ciągu dnia w godzinach
dwójkowego	3,27
trójkowego	3,03
czwórkowego	3,02
piątkowego lub szóstkowego	2,94

Badanie KBPN

Wielkość miejscowości zamieszkania respondentów – o ile jest to miasto – nie przekłada się na czas spędzany online. Natomiast przeciętnie krócej od innych surfują w sieci badani mieszkający na wsi.

Tabela 107

Wielkość miejscowości zamieszkania	Średni czas spędzany w internecie w ciągu dnia w godzinach
Wieś	2,76
Miasto poniżej 20 tys. mieszkańców	3,21
Miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	3,36
Miasto powyżej 100 tys. do 500 tys. mieszkańców	3,24
Miasto powyżej 500 tys. mieszkańców	3,31

Badanie KBPN

Style korzystania z internetu

Uczniom przedstawiono osiem stwierdzeń opisujących różne sytuacje związane z korzystaniem z internetu – wykorzystano przy tym elementy testu stosowanego przy badaniu uzależnienia od internetu, opracowanego przez Kimberly Young.

Tabela prezentuje pełny rozkład odpowiedzi, uporządkowany (porangowany) według częstotliwości wskazań na odpowiedź „rzadko lub nigdy” od najniższej do najwyższej.

Tabela 108

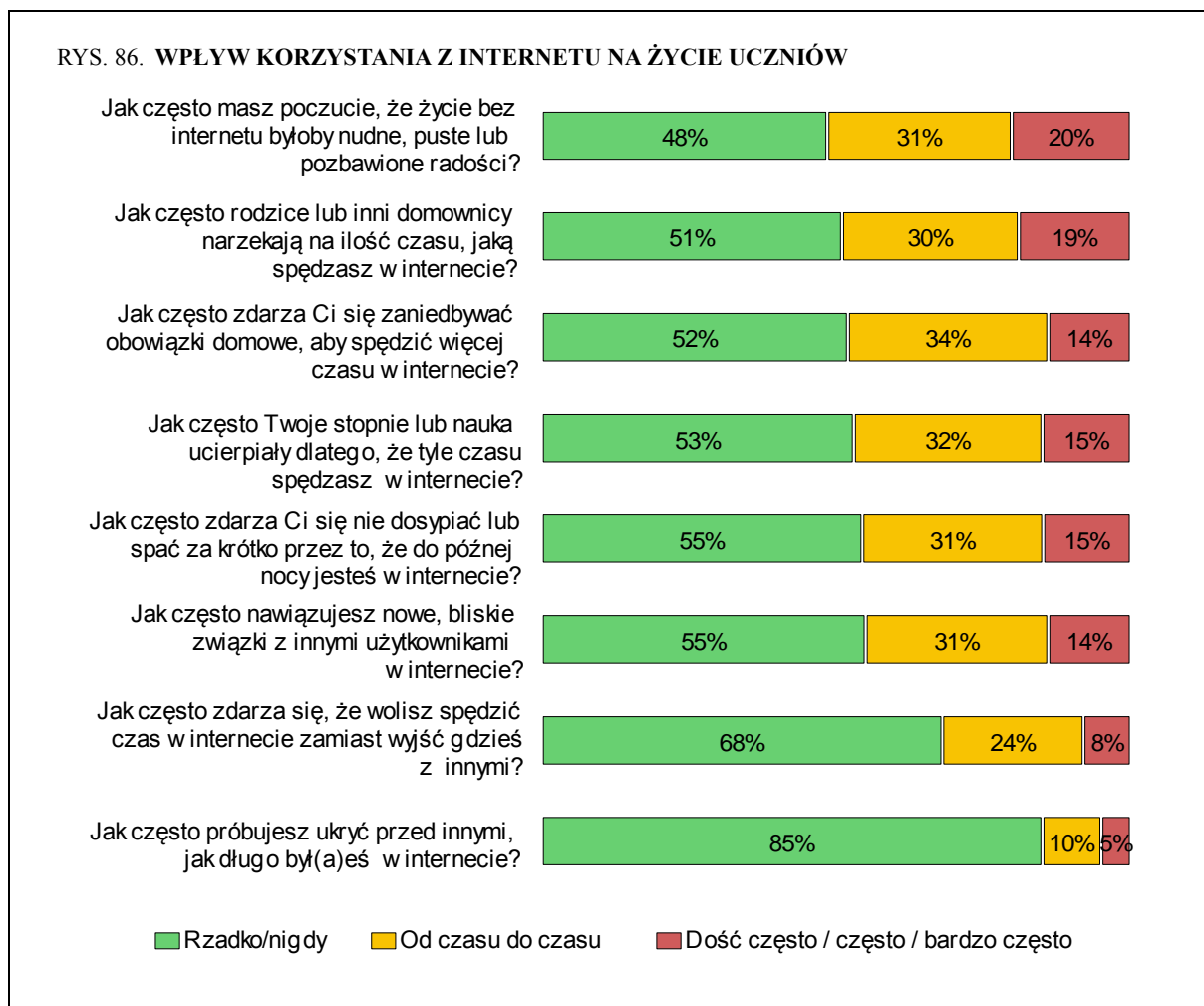
Korzystanie z internetu	Rzadko/ nigdy	Od czasu do czasu	Dość często	Często	Zawsze lub bardzo często
	w procentach				
Jak często masz poczucie, że życie bez internetu byłoby nudne, puste lub pozbawione radości?	48	31	10	7	3
Jak często rodzice lub inni domownicy narzekają na ilość czasu, jaką spędzasz w internecie?	51	30	10	7	2
Jak często zdarza Ci się zaniedbywać obowiązki domowe, aby spędzić więcej czasu w internecie?	52	34	9	4	1
Jak często Twoje stopnie lub nauka ucierpiały dlatego, że tyle czasu spędzasz w internecie?	53	32	9	4	2
Jak często zdarza Ci się nie dosypiać lub spać za krótko przez to, że do późnej nocy jesteś w internecie?	54	31	8	5	3
Jak często nawiązujesz nowe, bliskie związki z innymi użytkownikami w internecie?	55	31	8	5	1
Jak często zdarza się, że wolisz spędzić czas w internecie zamiast wyjść gdzieś z innymi?	68	24	4	3	1
Jak często próbujesz ukryć przed innymi, jak długo był(a)eś w internecie?	85	10	3	2	0

Badanie KBPN

Rolę internetu w życiu młodych ludzi dobrze ilustruje opinia, że życie bez niego byłoby nudne, puste lub pozbawione radości – 51% badanych uczniów ma takie poczucie, w tym 20% ma je często. Szczególną uwagę zwraca skala rozpowszechnienia dwóch postaw: 47% uczniów odpowiada, że zdarza się, iż zaniedbują naukę i mają gorsze stopnie z powodu ilości czasu spędzanego w internecie, a 46% – że z tego powodu bywają niedospani. Prawie połowa (48%) zaniedbuje swoje obowiązki domowe, by spędzić więcej czasu w internecie.

Najrzadziej zdarza się sytuacja ukrywania przed innymi, jak długo korzystało się z sieci – zdecydowana większość, bo 85% badanych uczniów deklaruje, że nie zdarza się im to nigdy albo rzadko.

Na rysunku zaprezentowano wyniki w wersji zrekodowanej, łączącej odpowiedzi „dość często”, „często” oraz „bardzo często”.

Badanie KBPN

Niewiele jest istotnych różnic w korzystaniu z internetu w zależności od typu szkoły. Na ilość czasu spędzanego w internecie najczęściej narzekają rodzice uczniów liceów ogólnokształcących. Co więcej, ci uczniowie sami przyznają, że ich stopnie i nauka nieraz ucierpiały z powodu czasu poświęconego na surfowanie w internecie (54%). Ta samoocena czy samokrytyka najbardziej różnicuje uczniów różnych typów szkół: w technikach ten negatywny wpływ zauważa 45% uczniów, a w zawodówkach już tylko 27% (różnice są istotne statystycznie).

Uczniowie szkół zawodowych nawiązują za pośrednictwem internetu nowe, bliskie, znajomości (58%) znacznie częściej niż uczący się w technikach (44%) czy liceach (41%). I w tym przypadku zależność jest istotna statystycznie. Innych znaczących różnic – na poziomie poszczególnych stwierdzeń – nie ma.

Tabela 109

Korzystanie z internetu	Uczący się w liceum ogólnokształcącym		
	Nigdy	Od czasu do czasu	Dość często/ często/ bardzo często
	w procentach		
Jak często rodzice lub inni domownicy narzekają na ilość czasu, jaką spędzasz w internecie?	44	34	22
Jak często Twoje stopnie lub nauka ucierpiały dlatego, że tyle czasu spędzasz w internecie?	46	36	18
Jak często masz poczucie, że życie bez internetu byłoby nudne, puste lub pozbawione radości?	48	33	19
Jak często zdarza Ci się zaniedbywać obowiązki domowe, aby spędzić więcej czasu w internecie?	49	35	16
Jak często zdarza Ci się nie dosypiać lub spać za krótko przez to, że do późnej nocy jesteś w internecie?	51	32	17
Jak często nawiązujesz nowe, bliskie związki z innymi użytkownikami w internecie?	59	29	12
Jak często zdarza się, że wolisz spędzić czas w internecie zamiast wyjść gdzieś z innymi?	68	25	7
Jak często próbujesz ukryć przed innymi, jak długo był(a)eś w internecie?	84	10	5

Badanie KBPN

Tabela 110

Korzystanie z internetu	Uczący się w technikum		
	Nigdy	Od czasu do czasu	Dość często/ często/ bardzo często
	w procentach		
Jak często masz poczucie, że życie bez internetu byłoby nudne, puste lub pozbawione radości?	48	28	24
Jak często zdarza Ci się zaniedbywać obowiązki domowe, aby spędzić więcej czasu w internecie?	54	35	12
Jak często Twoje stopnie lub nauka ucierpiały dlatego, że tyle czasu spędzasz w internecie?	55	32	13
Jak często nawiązujesz nowe, bliskie związki z innymi użytkownikami w internecie?	56	31	13
Jak często rodzice lub inni domownicy narzekają na ilość czasu, jaką spędzasz w internecie?	58	26	16
Jak często zdarza Ci się nie dosypiać lub spać za krótko przez to, że do późnej nocy jesteś w internecie?	59	29	12
Jak często zdarza się, że wolisz spędzić czas w internecie zamiast wyjść gdzieś z innymi?	67	24	9
Jak często próbujesz ukryć przed innymi, jak długo był(a)eś w internecie?	87	10	3

Badanie KBPN

Tabela 111

Korzystanie z internetu	Uczący się w zasadniczej szkole zawodowej		
	Nigdy	Od czasu do czasu	Dość często/ często/ bardzo często
	w procentach		
Jak często nawiązujesz nowe, bliskie związki z innymi użytkownikami w internecie?	41	38	20
Jak często masz poczucie, że życie bez internetu byłoby nudne, puste lub pozbawione radości?	49	32	20
Jak często rodzice lub inni domownicy narzekają na ilość czasu, jaką spędzasz w internecie?	59	25	16
Jak często zdarza Ci się nie dosypiać lub spać za krótko przez to, że do późnej nocy jesteś w internecie?	55	32	13
Jak często zdarza się, że wolisz spędzić czas w internecie zamiast wyjść gdzieś z innymi?	71	19	11
Jak często Twoje stopnie lub nauka ucierpiały dlatego, że tyle czasu spędzasz w internecie?	73	17	10
Jak często zdarza Ci się zaniedbywać obowiązki domowe, aby spędzić więcej czasu w internecie?	58	33	10
Jak często próbujesz ukryć przed innymi, jak długo był(a)eś w internecie?	85	12	3

Badanie KBPN

Niewielkie są także różnicowania w zależności od płci uczniów: chłopcy nawiązują nowe bliskie znajomości w internecie częściej (50%) niż dziewczęta (40%), a ich rodzice częściej narzekają na ilość czasu spędzanego w sieci (54%) niż rodzice dziewcząt (45%). Innych istotnych różnic nie zanotowano.

Tabela 112

Korzystanie z internetu		Płeć respondenta	
		chłopcy	dziewczeta
		w procentach	
Jak często zdarza Ci się nie dosypiać lub spać za krótko przez to, że do późnej nocy jesteś w internecie?	Nigdy	51	57
	Od czasu do czasu	32	30
	Dość często/często/bardzo często	17	13
Jak często rodzice lub inni domownicy narzekają na ilość czasu, jaką spędzasz w internecie?	Nigdy	46	55
	Od czasu do czasu	31	29
	Dość często/często/bardzo często	23	16
Jak często Twoje stopnie lub nauka ucierpiały dlatego, że tyle czasu spędzasz w internecie?	Nigdy	51	54
	Od czasu do czasu	33	32
	Dość często/często/bardzo często	16	14
Jak często zdarza Ci się zaniedbywać obowiązki domowe, aby spędzić więcej czasu w internecie?	Nigdy	53	52
	Od czasu do czasu	34	34
	Dość często/często/bardzo często	13	14
Jak często nawiązujesz nowe, bliskie związki z innymi użytkownikami w internecie?	Nigdy	50	60
	Od czasu do czasu	32	30
	Dość często/często/bardzo często	18	10
Jak często zdarza się, że wolisz spędzić czas w internecie zamiast wyjść gdzieś z innymi?	Nigdy	69	67
	Od czasu do czasu	22	25
	Dość często/często/bardzo często	9	8
Jak często próbujesz ukryć przed innymi, jak długo był(a)eś w internecie?	Nigdy	82	87
	Od czasu do czasu	12	9
	Dość często/często/bardzo często	6	4
Jak często masz poczucie, że życie bez internetu byłoby nudne, puste lub pozbawione radości?	Nigdy	51	46
	Od czasu do czasu	29	34
	Dość często/często/bardzo często	20	21

Badanie KBPN

Obok analizy odpowiedzi na poszczególne pytania, niezbędna jest – dla lepszego zrozumienia stosunku młodych ludzi do sieci – analiza uwzględniająca wszystkie odpowiedzi łącznie. W tym celu wprowadzono punktację skali odpowiedzi, gdzie: 1 oznacza rzadko/nigdy, 2 – od czasu do czasu, 3 – dość często, 4 – często, 5 – zawsze lub bardzo często, oraz zsumowano punkty dla wszystkich odpowiedzi, a następnie obliczono średnie arytmetyczne, otrzymując w ten sposób syntetyczną miarę korzystania z internetu¹⁹.

Tabela 113

Średnie w przedziałach:	procent wskazań	Średnia ogółem na skali od 1 – rzadko/nigdy do 5 – bardzo często/zawsze
Średnia odpowiedzi na wszystkie pytania znajduje się w przedziale: 1 punkt – poniżej 2 punktów (1 punkt oznacza, że przy wszystkich ośmiu pytaniach wskazano na odpowiedź nigdy/rzadko)	78	1,63
Średnia odpowiedzi na wszystkie pytania znajduje się w przedziale: 2 punkty – poniżej 3 punktów	19	
Średnia odpowiedzi na wszystkie pytania znajduje się w przedziale: 3 punkty lub więcej	4	

Badanie KBPN

¹⁹ Pełen rozkład średnich

Średnia dla ośmiu stwierdzeń	procent wskazań
1,00	10,2
1,13	10,3
1,25	14,3
1,38	11,6
1,50	8,5
1,63	9,4
1,75	8,4
1,88	5,0
2,00	4,2
2,13	3,0
2,25	2,7
2,38	3,3
2,50	1,8
2,63	1,2
2,75	1,3
2,88	1,1
3,00	1,0
3,13	0,6
3,25	0,6
3,38	0,4
3,50	0,4
3,63	0,1
3,75	0,2
3,88	0,1
4,00	0,1
4,38	0,1

Trzy czwarte uczniów stanowią przeciętni użytkownicy internetu (78%), co piąty miewa pewne problemy spowodowane ilością czasu spędzanego w sieci (19%), a 4% to osoby, których sposób korzystania z internetu generuje poważne problemy w codziennym funkcjonowaniu.

Wśród uczniów liceów ogólnokształcących osoby z problemem nadmiernego korzystania z sieci są liczniejsze niż w technikach i zawodówkach. Ta różnica jest istotna statystycznie.

Tabela 114

Średnie w przedziałach	Uczący się w		
	liceum ogólnokształcącym	technikum	zasadniczej szkole zawodowej
	w procentach		
średnia wszystkich odpowiedzi w przedziale: od 1 – poniżej 2	75	81	81
średnia wszystkich odpowiedzi w przedziale: od 2 – poniżej 3	22	16	15
średnia wszystkich odpowiedzi w przedziale: 3 lub więcej	4	3	4

Badanie KBPN

Tabela 115

Uczący się w		
liceum ogólnokształcącym	technikum	zasadniczej szkole zawodowej
średnia arytmetyczna wszystkich odpowiedzi na skali od 1 – rzadko/nigdy do 5 – bardzo często/zawsze		
1,67	1,59	1,58

Badanie KBPN

Chłopcy mają większą skłonność niż dziewczęta do częstszego niż przeciętne korzystania z sieci, co czwarty z nich ma z tego powodu mniejsze lub większe problemy. Ta różnica jest istotna statystycznie.

Tabela 116

Średnie w przedziałach:	Chłopcy	Dziewczęta
	w procentach	
średnia wszystkich odpowiedzi w przedziale: od 1 – poniżej 2	75	80
średnia wszystkich odpowiedzi w przedziale: od 2 – poniżej 3	20	17
średnia wszystkich odpowiedzi w przedziale: 3 lub więcej	4	3

Badanie KBPN

Tabela 117

Chłopcy	Dziewczęta
Średnia na skali od 1 – rzadko/nigdy do 5 – bardzo często/zawsze	
1,67	1,60

Badanie KBPN

Czy występowanie poszczególnych symptomów nadużywania internetu jest związane z czasem spędzonym online? Do analizy wykorzystano syntetyczny wskaźnik korzystania z internetu. Jego średnia wartość dla ogółu badanych wynosi 1,63, natomiast jest ona zauważalnie wyższa wśród badanych, którzy deklarują, że spędzają online sześć i więcej godzin dziennie, a zwłaszcza wśród użytkowników przekraczających czas ośmiu godzin.

Tabela 118

Ile (przeciętnie) godzin dziennie spędzasz w internecie?	Średnia wartość wskaźnika korzystania z internetu
1	1,28
2	1,49
3	1,67
4-5	1,88
6-8	2,17
9 i więcej	2,42

Badanie KBPN

Związek między czasem spędzonym w sieci a nadużywaniem internetu prezentuje dodatkowo kolejna tabela. Odsetek deklaracji wskazujących na przynajmniej dość częste występowanie poszczególnych symptomów nadmiernego korzystania z sieci wyraźnie zwiększa się wraz z czasem spędzonym online.

Tabela 119

Odpowiedzi osób, które zadeklarowały, że przynajmniej często:	Liczba godzin spędzanych dziennie w internecie					
	1	2	3	4-5	6-8	9 i więcej
	w procentach					
zdarza im się nie dosypiać lub spać za krótko przez to, że do późnej nocy są w internecie	1	7	12	27	49	61
rodzice lub inni domownicy narzekają na ilość czasu, jaką spędzają w internecie	3	10	21	35	44	44
ich stopnie lub nauka ucierpiały dlatego, że tyle czasu spędzają w internecie	5	10	15	25	32	44
zdarza im się zaniedbywać obowiązki domowe, aby spędzić więcej czasu w internecie	4	8	13	21	34	57
nawiązują nowe, bliskie związki z innymi użytkownikami w internecie	5	8	17	19	28	26
zdarza się, że wolą spędzić czas w internecie zamiast wyjść gdzieś z innymi	3	6	7	11	19	35
próbują ukryć przed innymi, jak długo byli w internecie	1	2	4	9	11	4
mają poczucie, że życie bez internetu byłoby nudne, puste lub pozbawione radości	9	16	24	26	38	52

Badanie KBPN

MŁODZIEŻ A SUBSTANCJE PSYCHOAKTYWNE

Zmiany, jakie dokonały się w Polsce po 1989 roku, spowodowały, oprócz wzrostu gospodarczego, także wzrost dostępności substancji psychoaktywnych. Lata dziewięćdziesiąte były okresem pojawienia się narkotyków syntetycznych, takich jak amfetamina czy ecstasy. Wybór narkotyków wciąż się zwiększa, a narkotyki „tradycyjne” wypierane są przez nowe substancje psychoaktywne. Na rynek narkotykowy w Polsce dotarły w 2008 roku także „dopalacze”. W roku 2010 w Europie wykryto ponad 40 nowych substancji psychoaktywnych, a w Polsce działało w tym czasie ponad 1400 sklepów z „dopalaczami”. Znacznie zwiększyła się też podaż substancji legalnych tego typu, np. papierosów i alkoholu, którym towarzyszą kampanie promocyjne i reklamowe. Zmieniają się również postawy społeczne wobec substancji psychoaktywnych. W polskim parlamencie jedna z partii politycznych chciałaby zalegalizować narkotyki, a Marsze Wyzwolenia Konopi gromadzą coraz więcej zwolenników.

Badania CBOS, od kilku lat realizowane we współpracy z Krajowym Biurem ds. Przeciwdziałania Narkomanii, pozwalają śledzić dynamikę zjawisk zachodzących w ciągu ponad dwóch dekad. Umożliwia to przeanalizowanie zjawiska konsumpcji substancji psychoaktywnych, zarówno tych legalnych, jak i nielegalnych, niemal od czasu odzyskania przez Polskę niepodległości. Warto podkreślić, że w 2008 roku, po raz pierwszy w Polsce, w ramach prezentowanych badań, podjęto próbę określenia skali zażywania przez młodzież „dopalaczy”, nazywanych w Europie nowymi substancjami psychoaktywnymi. Tamto badanie było jednym z pierwszych w Europie badań dotyczących tego nowego zjawiska. Dzięki ponownym pomiarom mamy szansę sprawdzić, na ile skuteczne były podjęte działania, mające na celu ograniczenie popytu i podaży nowych substancji. W ciągu ostatnich kilku lat objęto w Polsce kontrolą ponad 50 nowych substancji psychoaktywnych. „Dopalacze” – obok marihuany – wydają się stanowić jedno z ważniejszych wyzwań dla osób zajmujących się przeciwdziałaniem narkomanii.

PALENIE PAPIEROSÓW

W roku 2013 ponad połowa badanych uczniów nie paliła papierosów. Badania realizowane w latach 1992–2003 wskazywały na stopniowy wzrost odsetka uczniów regularnie palących papierosy (z 23% do 31%), jednak w roku 2008 odnotowaliśmy spadek w tym zakresie (do 22%). Obecnie możemy mówić o stabilizacji tego wskaźnika – w 2013 roku regularne palenie deklarowało 21% badanych. Wzrósł za to odsetek uczniów, którzy palą tylko w wyjątkowych sytuacjach – z 17% w 2010 roku do 21% w 2013 roku.

Tabela 120

Czy palisz papierosy?	Badania statutowe CBOS			Badanie IPiN	Badania KBPN			
	IV '92	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03	X '08	XI '10	XI '13
	w procentach							
Tak, regularnie	23	27	25	30	31	22	23	21
Tak, ale tylko w wyjątkowych sytuacjach	18	15	15	17	18	16	17	21
Nie	59	58	60	54	50	62	59	58

Ze względu na fakt, że dotychczasowe wyniki badań młodzieży realizowane przez CBOS nie były poddawane wazeni, do porównywania wyników zestawiono dane surowe z badań z 2003, 2008, 2010 i 2013 roku. W zestawieniach pominięto braki danych IPiN to Instytut Psychiatrii i Neurologii

Najmniej uczniów niepalących było w 2003 roku (50%). W roku 2008 62% młodzieży twierdziło, że nie pali papierosów. To największy odsetek spośród odnotowanych we wszystkich dotychczasowych pomiarach. W ostatnim badaniu 58% uczniów odpowiedziało przecząco na pytanie o palenie papierosów (tyle samo ile w 1994 roku).

Niepalenie deklarowało 63% dziewcząt (57% w 2010 roku) i znacznie mniej chłopców – 51% (w 2010 roku 62%). Wyniki ostatniego pomiaru pokazały wzrost odsetka niepalących wśród dziewcząt, a spadek wśród chłopców.

W roku 2013, podobnie jak w roku 2010, niepaląca młodzież to najczęściej uczniowie liceów ogólnokształcących (61%) oraz techników (65%) – w 2010 roku odsetki te wyniosły odpowiednio 66% i 61%. We wszystkich dotychczasowych pomiarach najmniejsze odsetki niepalących odnotowywano wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych. W roku 2013 ten trend się utrzymał – co trzeci spośród nich zadeklarował, że nie pali papierosów (33%).

W roku 2013 sytuacja materialna nie powodowała różnic w deklaracjach badanych na temat palenia, w przeciwieństwie do wcześniejszego pomiaru. W badaniu z 2010 roku, spośród uczniów uważających sytuację materialną swojej rodziny za dobrą, nie paliło 52%, a spośród tych, którzy określali warunki materialne w rodzinie jako złe – 65%.

Jeśli chodzi o wykształcenie rodziców, to z badań prowadzonych w latach dziewięćdziesiątych wynikało, że wyższe wskaźniki regularnego palenia dotyczyły uczniów, których rodzice byli najlepiej wykształceni, a niższe – dzieci rodziców z wykształceniem podstawowym. W roku 2008 zarejestrowano zależność odwrotną: wyższe wykształcenie rodziców łączyło się z niskim wskaźnikiem regularnego palenia papierosów przez uczniów. Wówczas odnotowaliśmy 22% regularnych palaczy wśród uczniów wychowywanych przez matki z wyższym wykształceniem i 29% – wśród mających matki z wykształceniem podstawowym. Podobnie było z wykształceniem ojców (odpowiednio: 16% i 24%).

W roku 2010 wykształcenie rodziców w zasadzie nie było zmienną różnicującą. Wśród uczniów wychowywanych przez matki z wykształceniem wyższym było 19% regularnych palaczy, a wśród mających matki z wykształceniem podstawowym – 25%. Jednakże w przypadku wykształcenia ojców proporcje były odwrotne (odpowiednio: 25%, jeśli było ono wyższe, i 21%, jeśli było podstawowe). Wyniki ostatniego pomiaru, z 2013 roku, pokazują, że wraz ze wzrostem wykształcenia ojca zwiększają się odsetki deklarujących palenie. W przypadku podstawowego wykształcenia ojca papierosy paliło 33% badanych, a wyższego – 47%. Podobnie w odniesieniu do wykształcenia matki – najmniejszy odsetek palących odnotowano w grupie uczniów mających matki z wykształceniem podstawowym (35%), a większy – z wyższym (43%) oraz pomaturalnym (51%).

Nie zaobserwowaliśmy wyraźnych zależności między miejscem zamieszkania a paleniem przez młodzież. Z jednej strony palenie deklaruje obecnie więcej młodzieży z wielkich miast (43%) niż ze wsi (39%), z drugiej zaś najwyższy wskaźnik palenia (47%) notujemy w małych miastach – do 20 tys. mieszkańców.

Na wskaźniki związane z paleniem papierosów wpływ ma uczestnictwo w praktykach religijnych. Im silniejsze zaangażowanie religijne, tym więcej niepalących, a mniej regularnych palaczy. Czynnikiem ten wpływał na zachowania młodzieży we wszystkich dotychczasowych badaniach. Wśród tych, którzy w ostatnim sondażu deklarowali, że uczestniczą w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu, palacze stanowią 24%, a wśród w ogóle niebiorących w nich udziału – 57%. Najmniej palących jest wśród uczniów głęboko wierzących (29%) – wśród niewierzących pali 63%.

W roku 2008 po raz pierwszy zadano badanej młodzieży pytanie: „Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy Twoi rodzice pracowali za granicą?”. Analiza wpływu tego czynnika wykazała zależności, których można było oczekiwać. W ostatnim sondażu regularne palenie deklarowało 67% uczniów, których oboje rodzice na stałe lub sezonowo przebywali poza granicami kraju, i 41% dzieci rodziców niepracujących w ostatnim roku za granicą.

Po papierosy rzadziej sięgają uczniowie otrzymujący bardzo dobre oceny – 32% spośród nich nie pali. Połowa uczniów mających niskie oceny (50%) pali papierosy.

PICIE ALKOHOLU

W badaniu przeprowadzonym w roku 2013, podobnie jak we wcześniejszych pomiarach, napoje alkoholowe okazały się wśród młodzieży szkolnej najbardziej rozpowszechnioną substancją psychoaktywną, po którą sięgano częściej niż po papierosy czy narkotyki. Ponadto aktualne badania nie wskazują żadnych czynników społeczno-demograficznych silnie różnicujących młodzież w kwestii spożywania alkoholu.

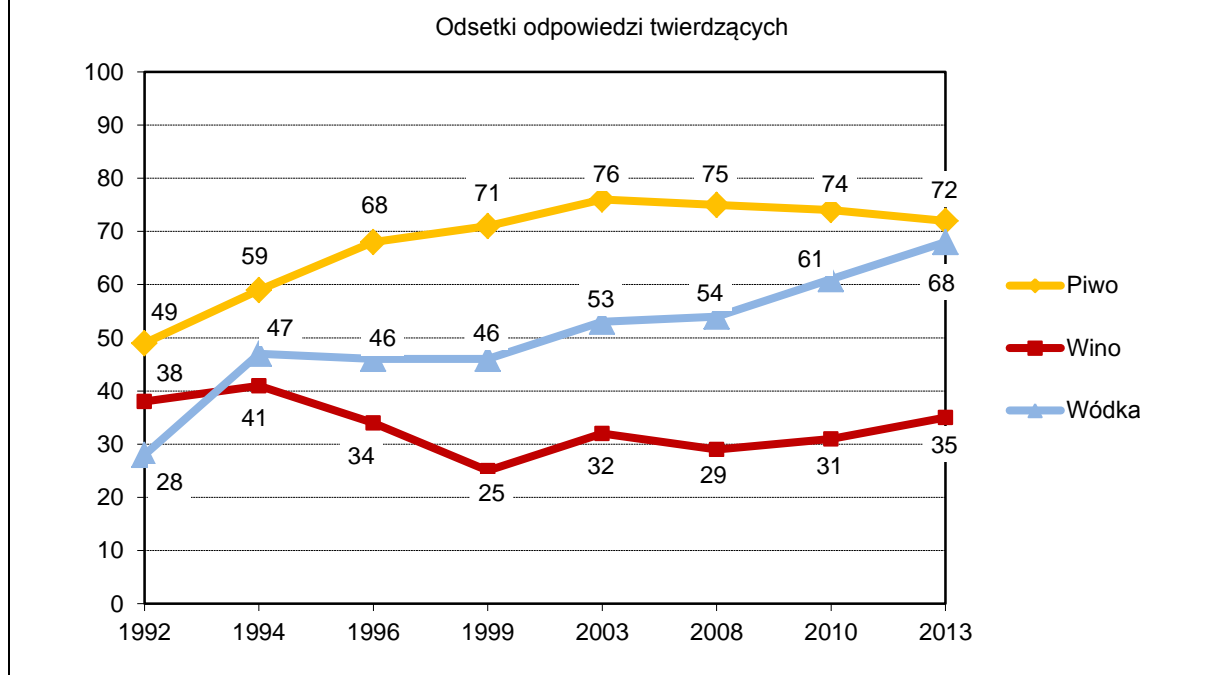
W ciągu miesiąca poprzedzającego badanie 72% uczniów przynajmniej raz piło piwo, 68% – wódkę i inne mocne alkohole, a 35% – wino. W porównaniu z rokiem 2010 nastąpił dalszy wzrost odsetka uczniów sięgających po wódkę (o 7 punktów procentowych). Częstość picia wymienionych trzech grup alkoholi w poszczególnych latach ilustruje tabela.

Tabela 121

Czy w ciągu ostatniego miesiąca pi(e)ał(a)s piwo, wino lub wódkę?	Badania statutowe CBOS			Badanie IPiN	Badania KBPN			
	IV '92	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03	X '08	XI '10	XI '13
	w procentach							
Piwo								
Ani razu	47	40	31	25	15	22	24	27
1 raz	8	10	11	13	10	10	9	10
2–3 razy	11	18	18	22	22	23	21	23
4–5 razy	7	10	14	14	15	14	15	16
6 razy i więcej	10	18	23	20	24	25	26	22
Tak, bez podania, ile razy	13	3	2	2	5	3	3	1
Wino								
Ani razu	59	59	67	75	44	67	67	65
1 raz	16	17	14	12	12	13	15	17
2–3 razy	11	15	13	7	10	10	11	12
4–5 razy	3	4	3	3	4	3	3	4
6 razy i więcej	2	4	3	2	4	2	2	2
Tak, bez podania, ile razy	6	1	1	1	2	1	0	0
Wódkę								
Ani razu	69	53	53	54	29	42	37	33
1 raz	10	18	17	17	17	19	20	21
2–3 razy	7	15	16	16	21	20	22	27
4–5 razy	3	7	6	5	7	8	10	12
6 razy i więcej	2	5	6	5	6	6	7	7
Tak, bez podania, ile razy	6	2	1	3	2	1	2	1

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ w tabeli nie uwzględniono braków danych

RYS. 87. CZY W CIĄGU OSTATNIEGO MIESIĄCA PIŁE(A)Ś PIWO, WINO LUB WÓDKĘ?

Piwo

W roku 1992 picie piwa deklarowała niemal połowa uczniów (49%), w kolejnych latach odsetek ten wzrastał i w 2003 roku osiągnął poziom 76%. Z badań przeprowadzonych w latach 2008 i 2010 wynika, że piwo pije trzech na czterech uczniów (odpowiednio: 75% i 74%). Ostatni pomiar może wskazywać na niewielkie zmniejszenie się popularności piwa wśród młodzieży od 2003 roku, kiedy odsetek deklarujących picie piwa był najwyższy. Nie jest zaskakujące, że po piwo częściej sięgają uczniowie niż uczennice. W ciągu miesiąca poprzedzającego badanie piwo piło 81% chłopców (w 2010 roku – 82%) i 67% dziewcząt (w roku 2010 – 69%).

Obecnie najwięcej młodzieży, która nie pije piwa, jest w liceach ogólnokształcących publicznych (31%) i prywatnych (28%). W roku 2010 odsetki te wynosiły odpowiednio: 31% i 29%. Najmniej uczniów niepijących piwa jest w szkołach zawodowych – 10% (20% w 2010 roku).

Piwo jest także popularniejsze wśród uczniów uważających się za dwójkowych i trójkowych – 79% (w roku 2010 – 80%) niż w grupie uczniów piątkowych i szóstkowych – 67% (w 2010 roku także 67%).

Ponadto, podobnie jak w pomiarze z 2010 roku, piwo jest częściej wybierane przez młodzież wielkomiejską – nie pije go 21% uczniów z miast liczących powyżej 500 tys.

mieszkańców (w 2010 roku – 7%). Natomiast w miastach do 20 tys. mieszkańców piwa nie pije średnio co trzeci badany (30%).

Trudno jest określić, na ile status społeczny rodziny jest czynnikiem różnicującym konsumpcję piwa. Zależności od wykształcenia matki nie zaobserwowaliśmy. W przypadku wykształcenia ojca, najniższy odsetek deklarujących picie odnotowano wśród uczniów, którzy mieli ojca z wykształceniem podstawowym (61%).

Na picie piwa nie ma wpływu sytuacja materialna rodzin badanych.

Czynnikiem różnicującym młodzież w kwestii konsumpcji piwa jest zaangażowanie w praktyki religijne. Spośród badanych, którzy uczestniczą w nich kilka razy w tygodniu, 48% nie piło piwa w ciągu ostatniego miesiąca (w 2010 roku – 38%), a w grupie w ogóle nieuczestniczących w praktykach religijnych – 21% (jak w 2013 roku).

Wino

Wśród młodzieży szkolnej wino jest alkoholem najmniej popularnym. Interpretację danych dotyczących tego trunku utrudnia brak podziału na wina gronowe i owocowe, uniemożliwiający rozróżnienie odmiennych wzorów konsumpcji tych typów wina.

Wyniki badań pokazują, że zainteresowanie młodzieży winem malało do 1999 roku, kiedy to osoby niepijące wina stanowiły aż 75% badanych. W roku 2003 nastąpił wzrost, ale kolejne dwa pomiary pokazały stabilizację trendu. Ostatni pomiar z 2013 roku odnotował wzrost konsumpcji wina (35%). Odsetek badanych jest podobny jak w 1996 roku.

Jeśli chodzi o płeć osób sięgających po wino, należy odnotować wzrost jego spożycia wśród dziewcząt – z 27% w 2008 roku do 38% w roku 2010 oraz 43% w ostatnim pomiarze, podczas gdy odsetek chłopców pozostał na zbliżonym poziomie – w 2008 roku 29%, w 2010 – 30%, a w ostatnim pomiarze 26%.

Wśród młodzieży, która nie pije wina, najwyższy odsetek odnotowano wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych – 77% (79% w 2010 roku).

Po wino najczęściej sięgają uczniowie z miast liczących do 20 tys. mieszkańców (42%). Również uczniowie matek z wyższym wykształceniem wino piją częściej (39%) niż uczniowie matek z wykształceniem podstawowym (23%). Badani, których oboje rodziców przebywało za granicą przez ostatnie 12 miesięcy, piją wino częściej (56%) od swoich rówieśników. W badaniu z 2013 roku wśród uczniów uważających sytuację materialną swojej rodziny za dobrą, wino piło 38%, a wśród tych, którzy określali warunki materialne w rodzinie jako złe – 30%. Po wino rzadziej sięgają uczniowie otrzymujący słabe oceny: 33% nie piło wina w ostatnim miesiącu, podczas gdy wśród uczniów z dobrymi ocenami – 40%.

Wódka i inne mocne alkohole

W roku 1992 picie mocnych alkoholi w ciągu ostatniego miesiąca deklarowała ponad jedna czwarta badanej młodzieży (28%). Lata 1994–1999 to stabilny trend rozpowszechnienia picia wódki na poziomie około 46%. Od roku 1999 odnotowujemy jednak wzrost konsumpcji wódki i innych mocnych alkoholi. W roku 2003 po raz pierwszy ponad połowa badanych zadeklarowała picie wódki, a w 2013 roku odnotowano najwyższy odsetek takich deklaracji od początku realizacji pomiarów (68%).

Wyniki ostatniego badania pokazują, że – tak jak w latach ubiegłych – po mocne alkohole częściej sięgają uczniowie niż uczennice. W ostatnim miesiącu przed badaniem wódkę piło 71% chłopców (w 2010 roku – 68%) i 63% dziewcząt (w 2010 roku – 58%). Najwyższe odsetki uczniów pijących wódkę odnotowano wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych (76%) oraz prywatnych liceów ogólnokształcących (79%). W przypadku szkół tego drugiego typu wyciągnięcie wniosków utrudnia mała liczebność próby. Najmniejszy odsetek uczniów pijących wódkę zarejestrowano w technikach (54%).

Jeśli chodzi o wielkość miejscowości zamieszkania, to trudno jest wskazać na wyraźne różnice. Najrzadziej piją wódkę uczniowie ze wsi 66% (59% w 2010 roku), a najczęściej uczniowie z miast liczących do 20 tysięcy mieszkańców – 70% (również w 2010 roku).

Podobnie jak w badaniu sprzed trzech lat, wódka jest popularniejsza wśród uczniów uważających się za dwójkowych i trójkowych – 68% (w 2010 roku – 66%) niż w grupie uczniów piątkowych i szóstkowych – 57% (w 2010 roku – 59%).

Status społeczny rodziny w niewielkim stopniu różnicuje młodzież w kwestii upodobania do mocnych alkoholi. Nieco częściej sięgają po nie uczniowie, których matki mają wyższe wykształcenie 69% (68% w 2010 roku), niż dzieci matek z wykształceniem podstawowym – 67% (56% w roku 2010) lub zawodowym – 64%. Z kolei uczniowie, których ojcowie mają wykształcenie podstawowe lub zasadnicze zawodowe, piją wódkę najrzadziej – 56% (57% w 2010 roku), a ci, których ojcowie legitymują się wykształceniem ponadmaturalnym lub wyższym, najczęściej – odpowiednio 68% (75% w roku 2010) i 69%.

Im lepsza sytuacja materialna rodzin respondentów, tym częstsze deklaracje konsumowania wódki. Wśród tych, którzy oceniają swoje warunki materialne jako złe, po mocny alkohol sięga 57% uczniów (56% w roku 2010), a wśród określających je jako dobre – 68% (w 2010 roku 66%).

Najmniej piją uczniowie uczestniczący w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu – 57%. Jednakże ci, którzy w ogóle w nich nie uczestniczą, rzadziej sięgają

po alkohol (67%) niż deklarujący w nich udział 1–2 razy w miesiącu (71%). Trudno zatem wysnuć jednoznaczny wniosek dotyczący picia wódki i praktyk religijnych.

Upijanie się

Pytanie o częstość upijania się zadano po raz pierwszy w 2003 roku. Z najnowszego sondażu wynika, że co najmniej raz w ciągu miesiąca przed badaniem upiło się 44% uczniów. Odsetek badanych, którym zdarzyło się to co najmniej trzykrotnie, wyniósł 11%.

W roku 2010 do upicia się częściej przyznawali się chłopcy (50%, w 2008 roku – 52%) niż dziewczęta (38%, jak w 2008 roku).

W roku 2013 upijanie się najczęściej deklarowali uczniowie zasadniczych szkół zawodowych (63%, w roku 2010 – 59%). W publicznych liceach ogólnokształcących do upicia się w ciągu miesiąca przed badaniem przyznało się 42% ankietowanych, a w technikach – 36%. Widoczne jest także zróżnicowanie w zależności od statusu ucznia. Upija się więcej uczniów słabych (dwójkowych i trójkowych – 50%) niż tych, którzy uzyskują lepsze oceny (34%).

W ostatnim badaniu trudno jest uchwycić związek między wykształceniem rodziców a upijaniem się dzieci.

W grupie młodzieży z rodzin uboższych w ciągu miesiąca przed badaniem upiło się 40% uczniów, natomiast wśród badanych deklarujących dobrą sytuację materialną – 44%.

Trudno odnotować zależności między miejscem zamieszkania oraz pracą rodziców za granicą a częstością upijania się.

Na opisywane zachowania wpływ mają postawy religijne młodzieży. Im silniej zaangażowani religijnie są uczniowie, tym rzadziej zgłaszają przypadki upijania się. W roku 2010 wśród badanych, którzy uczestniczyli w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu, w miesiącu poprzedzającym sondaż upiło się 22% (w 2010 roku – 25%), a w grupie osób w ogóle nieuczestniczących w praktykach religijnych – 52% (w 2010 roku – 75%).

UŻYWANIE NARKOTYKÓW I ŚRODKÓW ODURZAJĄCYCH

Lata dziewięćdziesiąte charakteryzowały się wzrostem konsumpcji substancji psychoaktywnych przez młodzież. Na rynku narkotykowym pojawiły się nowe produkty, takie jak ecstasy, i nowe sposoby przyjmowania narkotyków. Bardziej popularne stały się amfetamina oraz heroina do palenia. Produkcją i handlem narkotykami zajęły się zorganizowane grupy przestępcze. Polska stała się, obok Belgii i Holandii, jednym

z czołowych producentów amfetaminy w Europie. Zwiększony popyt na substancje psychoaktywne spowodował większą podaż, co doprowadziło do spadku cen. Substancje te stawały się coraz bardziej dostępne. W latach 1999–2001 realizowano pierwszy Krajowy Program Przeciwdziałania Narkomanii, w którym zwalczanie przestępczości narkotykowej (redukcja podaży) było równie ważne jak wdrażanie działań mających na celu ograniczenie popytu na narkotyki. W ramach redukcji popytu prowadzone były działania profilaktyczne, lecznicze, postrehabilitacyjne oraz z zakresu redukcji szkód. Po reformie samorządowej z 1999 roku, w przeciwdziałanie narkomanii aktywnie włączyły się jednostki samorządu terytorialnego. Pierwsze pozytywne sygnały zahamowania wzrostu konsumpcji narkotyków odnotowano w połowie pierwszej dekady XXI wieku. Badanie młodzieży z 2008 roku wykazało stabilizację, a nawet ograniczenie zjawiska używania narkotyków. W kolejnych pomiarach odnotowano wzrost konsumpcji marihuany i haszyszu.

Dostępność narkotyków

W badaniach ankietowych pytamy uczniów o ocenę dostępności narkotyków. Ich odpowiedzi znajdują zastosowanie w monitorowaniu nielegalnego rynku narkotyków oraz działaniach służb odpowiedzialnych za walkę z przestępczością narkotykową. Młodzież pytana była o znajomość miejsc, gdzie można kupić narkotyki, o oferty kupna, sprzedaż narkotyków w szkołach oraz o to, czy trudno jest, w ich ocenie, zdobyć poszczególne substancje psychoaktywne.

W roku 1994 co piąty respondent (22%) wiedział, od kogo lub gdzie można kupić narkotyki, w 2003 roku – już niemal połowa (49%). Jednak od tego czasu maleje odsetek uczniów mających wiedzę o miejscach oferowania narkotyków. W roku 2008 zwiększyła się natomiast (do 40%) grupa młodych ludzi deklarujących, że nie wiedzą, gdzie można kupić narkotyki. W roku 2013 odsetek takich wskazań utrzymał się na podobnym poziomie (41%). Ponadto odsetek badanych, którzy wiedzieli o kilku takich miejscach lub osobach, był najniższy od 1996 roku.

Tabela 122

Czy wiesz, gdzie można kupić narkotyki?	Badania statutowe CBOS		Badanie IPiN	Badania KBPN			
	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03	X '08	XI '10	XI '13
	w procentach						
Wiem o kilku miejscach, kilku osobach	17	21	37	44	31	30	28
Wiem o jednym miejscu, jednej osobie	5	7	6	5	4	5	5
Nie wiem, ale łatwo mógłbym się dowiedzieć	23	28	24	26	25	27	26
Nie wiem, ani gdzie, ani od kogo	55	44	33	24	40	38	41

Warto podkreślić, że na odpowiedzi badanych mogą mieć wpływ różne czynniki, np. informacje mediów o działaniach policji przeciwko przestępczości narkotykowej, a zwłaszcza o likwidowaniu miejsc sprzedaży narkotyków. Wskaźnikiem bardziej użytecznym przy opisie rynku narkotykowego pod kątem dostępności nielegalnych substancji psychoaktywnych jest pytanie o propozycje kupna.

Od roku 1994 systematycznie rosła liczba uczniów, którym oferowano narkotyki. Najwyższy poziom osiągnęła w 2003 roku, kiedy to blisko połowa badanych (47%) miała takie propozycje. Od tego czasu odsetek respondentów, którym oferowano narkotyki, zaczął spadać. Prawie trzykrotnie zmniejszyła się liczba uczniów, którym często składano takie propozycje – z 14% w roku 2003 do 5% w 2013 roku. Ostatni pomiar wykazał, że odsetek uczniów, którzy otrzymali propozycję kupna narkotyków, utrzymuje się na tym samym poziomie co w 2010 roku – 67% badanych twierdziło, że nigdy nie oferowano im narkotyków.

Tabela 123

Czy kiedykolwiek proponowano Ci kupno narkotyków?	Badania statutowe CBOS		Badanie IPiN	Badania KBPN			
	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03	X '08	XI '10	XI '13
	w procentach						
Tak, często	6	8	12	14	7	6	5
Tak, kilka razy	12	18	24	26	21	18	19
Tak, raz	6	6	9	7	8	9	8
Nie, nigdy	76	68	55	52	64	67	67

Uczniów, którzy otrzymywali propozycje użycia substancji psychoaktywnych, zapytano, jakie to były substancje. W ciągu roku poprzedzającego ostatni sondaż najwięcej uczniów miało oferty dotyczące napojów alkoholowych, a zwłaszcza piwa 90% (92% w 2010 roku). Warto przypomnieć, że młodzież biorąca udział w badaniu była w zdecydowanej

większości pełnoletnia. Spośród pozostałych substancji najczęściej oferowane były marihuana lub haszysz. W roku 2010 co trzeci badany (34%) otrzymał propozycję dotyczącą preparatów z konopi, podczas gdy w 2013 roku ten odsetek był już większy – 40%. Propozycje związane z „dopalaczami” otrzymało 5% badanych uczniów. Warto podkreślić, że w 2010 roku odnotowano trzykrotny wzrost odsetka respondentów, którym proponowano „dopalacze” (z 5% w roku 2008 do 16% w 2010). Co jedenasty badany otrzymał w 2013 roku propozycję dotyczącą amfetaminy (9% – tak samo jak w 2010 roku). Porównując wyniki badań z roku 2010 i 2013, należy zauważyć wzrost odsetka badanych, którym proponowano marihuanę, i spadek odsetka dotyczącego „dopalaczy”.

Tabela 124

Substancje psychoaktywne	Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy proponowano Ci którąkolwiek z następujących substancji, niezależnie od tego, czy skorzystałeś z tej propozycji czy nie?			
	2010		2013	
	Tak	Nie	Tak	Nie
	w procentach			
Piwo	92	8	90	10
Wódka	87	13	86	14
Wino	70	29	25	75
Marihuana, haszysz	34	65	40	60
„Dopalacze” (tzw. smarty)	16	84	5	95
Amfetamina	9	90	9	91
Ecstasy	6	94	4	96
Leki uspokajające i nasenne	5	95	5	95
Kokaina	5	95	3	97
Crack	3	97		
Sterydy anaboliczne	4	96	3	97
LSD lub inny środek halucynogeny	4	96	5	95
Grzyby halucynogenne	5	95		
Poppersy	2	97	2	98
Heroina	2	97	2	98
Polska heroina, tzw. kompot	2	98	2	98
Dekstrometorfan (DXM)	2	98	1	99

Badanie KBPN

Od roku 1996 uczniowie pytani byli także o sprzedaż narkotyków w szkole. Od tego czasu do roku 2003 na pytanie, czy na terenie ich szkoły można kupić narkotyki, mniej więcej co trzeci badany odpowiadał przecząco, w 2008 roku – co drugi, a w 2010 – ponad połowa (55%). W badaniach przeprowadzonych w 2013 roku odnotowano nieznaczny wzrost, do 58%, odsetka uczniów, którzy uważają, że na terenie ich szkoły narkotyki nie są sprzedawane.

Tabela 125

Czy na terenie Twojej szkoły są sprzedawane narkotyki?	Badanie statutowe CBOS	Badanie IPiN	Badania KBPN			
	IV '96	XII '99	XII '03	X '08	XI '10	XI '13
	w procentach					
Tak	14	27	26	10	9	8
Nie	37	30	37	50	55	58
Trudno powiedzieć	49	43	37	40	35	34

W ostatnich badaniach uczniów pytano również o ocenę trudności ze zdobyciem substancji psychoaktywnych. Młodzież, w większości pełnoletnia, na ogół nie widzi problemów z dostępnością legalnych używek – papierosów, piwa, wina i wódki – od 94% do 95% uczniów określało dostęp do nich jako łatwy. Połowa uczniów (w 2008 roku – 48%) ocenia zdobycie marihuany lub haszyszu jako łatwe. Należy odnotować niewielki spadek dostępności amfetaminy. W roku 2010 22% uczniów oceniało możliwość jej zdobycia jako łatwą, a w 2013 roku – 17%. Największy spadek dostępności nastąpił w przypadku „dopalaczy”. O ile w 2010 roku więcej niż co trzeci (36%) uczeń uważał, że dostęp do nich jest łatwy, to w 2013 – co piąty (20%). Przypomnijmy, że w roku 2010 działało w całym kraju ponad 1400 sklepów z „dopalaczami” i zostały one zamknięte pod koniec roku. Substancjami najtrudniejszymi do zdobycia okazały się, podobnie jak w 2010 roku, DXM oraz poppersy – nieliczni oceniali, że łatwo je zdobyć.

Analizując rozkłady odpowiedzi respondentów oceniających zdobycie substancji psychoaktywnych innych niż napoje alkoholowe jako niemożliwe, należy odnotować, że w przypadku większości tych substancji odsetki uczniów składających takie deklaracje mieściły się w granicach 20%–27%. Odsetki badanych określających zdobycie większości substancji psychoaktywnych jako trudne kształtowały się na poziomie 24%–31%. Im trudniejsza do zdobycia była substancja, tym więcej osób deklarowało, że nie potrafi ocenić stopnia trudności. Wyjątki stanowiły marihuana (12% uważa, że jest niemożliwa do zdobycia) oraz leki uspokajające i nasenne (17%).

Tabela 126

Substancje psychoaktywne	Jak sądzisz, gdybyś chciał(a) zdobyć każdą z następujących substancji, jak trudne byłoby to dla Ciebie?							
	2010				2013			
	Nieosiągalne	Trudne	Łatwe	Nie wiem	Nieosiągalne	Trudne	Łatwe	Nie wiem
	w procentach							
Papierosy	2	1	94	2	2	1	94	3
Piwo	2	1	93	2	2	2	95	2
Wino	2	1	94	3	2	2	94	2
Wódka	2	2	93	3	2	1	94	2
Leki uspokajające i nasenne	15	21	43	21	17	21	41	21
Marihuana, haszysz	12	24	48	15	12	23	50	14
Amfetamina	20	31	22	26	24	33	17	26
LSD lub inny środek halucynogenny	21	34	15	30				
Grzyby halucynogenne	22	31	19	27	24	35	14	27
Sterydy anaboliczne	23	27	23	28	28	32	12	29
Ecstasy	23	33	15	28	28	33	10	29
Kokaina	24	33	14	28				
Crack	25	33	9	32	27	34	9	29
Heroina	26	33	11	29	30	33	8	29
Polska heroina, tzw. kompot	25	31	11	32	29	32	8	31
„Dopalacze” (tzw. smarty)	19	22	36	23	25	28	20	27
Poppersy	26	29	9	35	31	30	7	34
Dekstrometorfan (DXM)	27	30	8	33	31	31	5	33

Badanie KBPN

Jednym ze wskaźników wykorzystywanych przy badaniu problemu używania narkotyków przez młodych ludzi jest wskaźnik obecność tego rodzaju środków w ich otoczeniu. W roku 2003 po raz pierwszy zapytano uczniów, czy w ich środowisku, wśród znajomych (kolegów, koleżanek) jest ktoś, kto zażywa narkotyki lub środki odurzające. W roku 2013, podobnie jak w 2010, co drugi badany (odpowiednio 54% i 53%) znalazł taką osobę.

Tabela 127

Czy w Twoim środowisku, wśród Twoich znajomych (kolegów/koleżanek) jest ktoś, kto zażywa narkotyki lub środki odurzające?	Badanie IPiN	Badania KBPN		
	XII '03	X '08	XI '10	XI '13
	w procentach			
Tak, kilka osób	35	24	25	26
Tak, jedna, dwie osoby	32	28	28	28
Nie, nikt	32	48	47	45

Badania KBPN

Używanie narkotyków

Uczniowie pytani byli o doświadczenia związane z używaniem narkotyków. Od roku 1992 odpowiadają na pytanie o kontakt z narkotykami w ciągu dwunastu miesięcy poprzedzających sondaż, a następnie, jeśli ich używali, proszeni są o wymienienie substancji psychoaktywnych. W roku 2008 po raz pierwszy mieli wskazać używane substancje psychoaktywne wymienione w ankiecie, wśród których były również „dopalacze”.

Uczniowie odpowiadali także na pytanie o kontakt z substancjami psychoaktywnymi: w ciągu trzydziestu dni przed badaniem, co jest wskaźnikiem używania bieżącego (ang. *current use*); w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy, jako wskaźnika używania aktualnego (ang. *recent use*); oraz kiedykolwiek w życiu, co jest wskaźnikiem eksperymentowania z narkotykami (ang. *lifetime experience*).

Taki sposób zadawania pytań pozwala na dokładne określenie poziomu powszechności używania narkotyków. Ponadto poprzez zamieszczenie w ankiecie listy substancji zdefiniowany został termin narkotyki. Porównanie wyników odpowiedzi na oba pytania stanowi materiał do pogłębionych analiz. W przypadku pytania z listą substancji odsetki uczniów deklarujących zażywanie narkotyków są wyższe niż wtedy, gdy proszono ich o wymienienie jakiegokolwiek narkotyku. Wynika to z faktu, że badani mogli wymienić tylko trzy substancje spośród tych, których używali.

W latach 1992–2003 liczba uczniów, którzy używali narkotyków w ciągu ostatniego roku, systematycznie rosła (z 5% do 24%). W roku 2008 odsetek osób deklarujących kontakt z narkotykami zmniejszył się do 15%, lecz w ostatnim badaniu wzrósł do 18%. Taki sam odsetek został odnotowany w 1999 roku.

Tabela 128

Czy w ciągu ostatniego roku używał(aś) narkotyków, środków odurzających?	Badania statutowe CBOS			Badanie IPiN	Badania KBPN			
	IV '92	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03	X '08	XI '10	XI '13
	w procentach							
Tak	5	10	10	18	24	15	16	18
Nie	95	90	90	82	76	85	84	82

Uczniowie, którzy używali narkotyków, zostali zapytani, jakie to były środki. W roku 2013 aż 88% uczniów, którzy mieli kontakt z narkotykami w ciągu ostatnich 12 miesięcy, wymieniło marihuanę (wzrost o 6 punktów procentowych w porównaniu z rokiem 2010), a 10% – amfetaminę (spadek o 1 punkt procentowy). Ponadto uczniowie zadeklarowali używanie kokainy – 4%, haszyszu – 3%, LSD – 2%, grzybów halucynogennych – 1%, DXM

– 1% oraz mefedronu – 1%. Podane odsetki odnoszą się do uczniów, którzy zadeklarowali używanie narkotyków w ciągu ostatniego roku.

Największy spadek konsumpcji środków odurzających odnotowano w przypadku „dopalaczy”, których używanie zadeklarowało w 2010 roku 13% badanych, a w 2013 roku – 4%.

Z badań prowadzonych od 1992 roku wynika, że chłopcy mają kontakt z narkotykami częściej niż dziewczęta. W roku 2013 24% uczniów i 10% uczennic odpowiedziało twierdząco na pytanie o używanie nielegalnych substancji. W roku 2010 sięganie po narkotyki zadeklarowało 20% chłopców i 10% dziewcząt.

Najwyższy odsetek osób zażywających narkotyki odnotowano w zasadniczych szkołach zawodowych (26%, w 2010 roku – 22%), niższy w liceach (18%, w 2010 roku – 14%) i w technikach (12%, w roku 2010 – 16%). Najwyższy odsetek został odnotowany w liceach prywatnych (35%), jednakże ze względu na małą liczebność próby z tego typu szkół trudno jest wyciągnąć jednoznaczne wnioski.

Wśród uczniów dwójkowych i trójkowych kontakt z substancjami psychoaktywnymi miało 22% badanych (w 2010 roku – 18%), wśród uczniów czwórkowych – 14% (jak w 2010 roku), a wśród młodzieży otrzymującej najlepsze oceny – 12% (jak w 2010 roku). Im lepsza samoocena uczniów według skali ocen szkolnych, tym niższy deklarowany poziom zażywania narkotyków.

Uczniowie mający rodziców z wyższym wykształceniem częściej sięgają po narkotyki. Wśród uczniów, których matki lub ojcowie mają wyższe wykształcenie, co piąty badany miał kontakt z narkotykami. W przypadku wykształcenia podstawowego jedynie 13%–14%.

Największy odsetek uczniów deklarujących zażywanie narkotyków mieszka w miastach liczących powyżej 500 tysięcy mieszkańców (28%), prawie o połowę mniejszy odsetek odnotowano wśród uczniów mieszkających na wsi (15%).

Czynnikiem chroniącym przed eksperymentowaniem z narkotykami jest udział w praktykach religijnych. Ta prawidłowość zarejestrowana została również we wcześniejszych badaniach. Co czwarty badany niepraktykujący religijnie deklarował kontakt z narkotykami (25%). W przypadku osób biorących udział w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu mniej niż co dziesiąty używał narkotyków (9%).

Osoby, które deklarowały się jako głęboko wierzące rzadziej sięgały po narkotyki (12%) niż niewierzący (31%).

Kontakt z narkotykami deklaruje 22% uczniów, których rodzice w ciągu ostatnich 12 miesięcy pracowali za granicą, oraz 17% tych, których rodzice w ciągu ostatniego roku nie pracowali za granicą.

Rodzaje narkotyków

Pod ogólną nazwą narkotyki kryje się wiele substancji o różnorodnym działaniu – od stymulującego do uspokajającego. Jak już wspomniano, w 2008 roku po raz pierwszy w kwestionariuszu zamieszczono pytania dotyczące używania przez młodzież poszczególnych narkotyków. Respondenci zostali poproszeni o zaznaczanie właściwej odpowiedzi na pytanie, czy używali wymienionego narkotyku „w ciągu ostatnich 30 dni”, „w ciągu ostatnich 12 miesięcy” czy „kiedykolwiek w życiu”. Osoby, które deklarowały używanie narkotyków „w ciągu ostatnich 30 dni”, były klasyfikowane równocześnie do kategorii używających narkotyków „w ciągu ostatnich 12 miesięcy” i „kiedykolwiek w życiu”. Z tego powodu odsetków odpowiedzi na te pytania nie można sumować. Rozkłady odpowiedzi zaprezentowane są w tabeli. W ostatniej edycji badania wprowadzone zostały drobne zmiany, mające na celu uproszczenie narzędzia – kokainę i crack połączono w jedną grupę, podobnie LSD i grzyby halucynogenne, zawierając w ten sposób listę wielu substancji w kilku pytaniach.

Substancjami najczęściej zażywany przez uczniów były marihuana i haszysz. Do przyjmowania ich „kiedykolwiek w życiu” przyznało się w 2013 roku 40% badanych, co oznacza wzrost o 4 punkty procentowe w stosunku do roku 2010. Wyniki ostatniego pomiaru pokazały kontynuację trendu wzrostowego również w przypadku ich używania „w ciągu ostatniego roku” i „ostatnich 30 dni”. W ciągu 12 miesięcy poprzedzających pomiar w roku 2013 marihuanę i haszysz zażywał co czwarty uczeń (23%, w 2010 roku 18%), a w ciągu ostatnich 30 dni – prawie co dziesiąty (9%, w 2010 roku 8%). Zażywanie leków uspokajających i nasennych bez przepisu lekarza deklaruje obecnie co piąty uczeń (20%, jak w roku 2010), w ciągu ostatnich 12 miesięcy co dziesiąty (11%, w 2010 roku 10%), a w ciągu ostatnich 30 dni – co dwudziesty (5%, w 2010 roku 4%).

Po marihuanie i haszyszu, najbardziej rozpowszechnioną nielegalną substancją jest amfetamina. W roku 2008 do eksperymentów z tą substancją przyznało się 9% uczniów, a w 2010 i 2013 roku – 7%. W ciągu 12 miesięcy poprzedzających sondaż amfetaminę zażywało 4% uczniów w roku 2008, a w roku 2010 i 2013 – 3%, zaś wskaźniki dla zażywania w ciągu ostatnich 30 dni wynoszą 1% dla roku 2008 oraz 2% dla roku 2010 i 2013. Zmniejszyły się także odsetki badanych, którzy sięgali po ecstasy. W ostatnim pomiarze 3%

badanych deklarowało eksperymenty z tą substancją (w 2010 roku – 4%, a w 2008 – 6%): w ciągu ostatniego roku 1% (w roku 2008 – 3%, w 2010 – 1%), a w ciągu ostatniego miesiąca – 1% we wszystkich pomiarach.

Tabela 129

Substancje psychoaktywne	Czy zdarzyło Ci się używać kiedykolwiek, któregoś z podanych niżej środków?											
	Nie, nigdy			Tak, kiedykolwiek w życiu			W tym:					
							tak, w ciągu ostatnich 12 miesięcy			tak, w ciągu ostatnich 30 dni		
	2008	2010	2013	2008	2010	2013	2008	2010	2013	2008	2010	2013
w procentach												
Marihuana lub haszysz	69,1	63,0	59,3	30,5	35,7	40,2	16,4	18,0	23,0	7,3	7,7	9,0
Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	77,9	78,4	79,6	21,8	19,9	19,7	11,2	9,6	11,0	4,7	3,8	5,1
Alkohol razem z marihuaną	82,2	79,2	74,7	17,3	19,1	24,8	10,1	10,6	15,5	4,9	4,9	6,5
Amfetamina	90,6	91,0	92,1	9,0	6,8	6,9	3,7	3,0	3,4	1,1	1,5	1,7
Ecstasy	94,3	94,8	96,7	5,5	3,5	2,6	3,0	1,4	1,4	1,1	0,8	1,0
Substancje wziewne	96,8	95,3	96,5	2,9	2,8	2,8	1,0	0,7	0,7	0,6	0,5	0,5
LSD lub inne halucynogenne (w 2013 razem z grzybami halucynogennymi)	97,5	94,9	95,1	2,3	3,3	4,4	1,3	1,4	1,8	0,5	0,7	1,1
Grzyby halucynogenne	96,1	94,7		3,6	3,4		2,0	1,4		1,1	0,6	
Kokaina (w 2013 razem z Crack)	97,5	94,8	96	2,2	2,3	3,5	1,1	0,7	1,9	0,6	0,6	1,1
Crack	98,6	95,8		1,2	2,3		0,5	0,6		0,4	0,5	
Relevin	99,1	96,7	98,5	0,8	1,4	1,0	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3	0,2
Heroina	98,5	96,3	97,9	1,3	1,9	1,6	0,6	0,8	1,0	0,1	0,5	0,7
Polska heroina – „kompot”	98,6	96,5	97,9	1,1	1,6	1,5	0,6	0,5	0,7	0,3	0,5	0,4
GHB	98,9	96,9	97,9	0,9	1,3	1,3	0,5	0,3	0,7	0,3	0,3	0,7
Leki przeciwkaszlowe lub na przeziębienie przyjmowane w celu odurzenia się	96,5	93,6	95,3	3,2	4,7	4,2	1,9	2,2	2,1	0,9	1,1	1,0
„Dopalacze” („Legal highs”)	96,4	86,8	94,3	3,5	11,4	5,2	2,6	7,2	2,0	1,5	1,1	1,0
Dekstrometorfan (DXM)	98,8	97,0	98,1	1,0	1,3	1,4	0,6	0,4	0,8	0,5	0,2	0,1
Sterydy anaboliczne	96,4	95,2	97,1	3,4	2,9	2,2	1,9	0,9	1,2	0,7	0,5	0,7
Poppersy	94,8	95,3	97,5	4,8	3,0	2,0	2,4	1,3	1,2	0,8	0,9	0,7
Salvia divinorum	97,5	95,5	97,5	2,1	2,6	2,0	1,1	1,0	1,2	0,6	0,4	0,7

W zestawieniu nie uwzględniono braków danych. Badanie KBPN

W tabeli wymieniona jest nieistniejąca substancja relevin. Pytanie o używanie tego „narkotyku” miało na celu sprawdzenie wiarygodności odpowiedzi uczniów. Do używania

nieistniejącej substancji przyznało się w 2013 roku 1%, w 2010 roku 1,5% badanych, a w 2008 – 1,0%. Wyniki pomiarów mogą być zatem przeszacowane o około 1%.

W roku 2008 rozpoczęto w Polsce monitorowanie problemu „dopalaczy”. Niniejsze badanie było pierwszym, które podjęło ten temat. Pod nazwą „dopalacze” kryje się cała gama różnego rodzaju środków. „Dopalaczami” nazwane zostały różnorodne substancje o działaniu psychoaktywnym lub nawet niemające takiego działania. Możemy je podzielić na kilka grup: proszki, sole, tabletki oraz mieszanki ziołowe. Są wśród nich substancje naturalne, takie jak roślina Kava Kava, oraz wytworzone w laboratoriach – jak BZP, MDPV czy mefedron. Wiele „dopalaczy” zostało objętych kontrolą na mocy nowelizacji Ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii. Od roku 2008 taką kontrolą objęto ponad 50 substancji psychoaktywnych oraz roślin. Miejsce zdelegalizowanych „dopalaczy” zajmowały jednak następne. W Polsce działała wówczas największa w Europie liczba sklepów z „dopalaczami”.

Warto wspomnieć o grupie substancji chemicznych, które są podstawowymi składnikami mieszanek ziołowych – np. JWH-018 czy JWH-122 – i które stanowią substytuty THC (aktywnego składnika marihuany), zbliżone w działaniu do konopi indyjskich. Wśród oferowanych produktów były zarówno substancje nowe, np. mefedron, jak i znane od wieków, jak np. szałwia wieszczą. Tylko część tych substancji ma działanie stymulujące, czyli takie, jakie sugeruje nazwa „dopalacze”.

Według deklaracji z roku 2008, po „dopalacze” sięgnęło „kiedykolwiek w życiu” 4% uczniów, w 2010 roku odsetek deklaracji wzrósł do 11%. Do kontaktu z „dopalaczami” w ciągu roku poprzedzającego badanie z roku 2010 przyznało się 7% uczniów (wobec 3% w 2008 roku), a w ciągu ostatniego miesiąca – 1% (2% w 2008 roku). Wyniki z 2013 roku wskazują na spadek używania „dopalaczy”. Do kontaktu z „dopalaczami” „kiedykolwiek w życiu” przyznało się o ponad połowę mniej respondentów niż w 2010 roku, czyli 5%, a trzy razy mniejszy odsetek badanych używał ich „w ciągu ostatniego roku” (spadek z 7% do 2%), odsetek osób sięgających po nie „w ciągu ostatnich 30 dni” wyniósł natomiast 1%. Pomiar z 2013 roku pokazuje, że zamknięcie sklepów z „dopalaczami” miało wpływ na poziom ich konsumpcji.

Według badania z 2013 roku spadła również dostępność „dopalaczy”. W roku 2010 ponad co trzeci badany deklaruwał łatwy dostęp do „dopalaczy”, podczas gdy w 2013 roku co piąty. Ponadto o 6 punktów procentowych wzrosły odsetki badanych, którzy zdobycie „dopalaczy” określili jako niemożliwe (25%) oraz jako trudne (28%). W tym samym czasie, to jest między rokiem 2010 a 2013, w opinii badanych dostępność marihuany nie uległa zmianie.

W badaniu z 2010 roku uczniom zadano dodatkowe pytania o „dopalacze” – miały one na celu oszacowanie skali nowego zjawiska na rynku narkotykowym. Pierwszą kwestią poruszoną w badaniu była sama znajomość terminu. O „dopalaczach” słyszało 80% badanych w 2013 roku (90% w roku 2010), a co ósmy (12%) był w sklepie z „dopalaczami” (27% w 2010 roku).

Spośród tych, którzy byli w takich sklepach, 40% dokonało tam zakupu (jak w 2010 roku). Przedmiotem pomiaru była również kwestia rodzajów produktów kupowanych przez uczniów. Spośród tych, którzy dokonali zakupu, 65% uczniów kupowało mieszanki ziołowe, 13% pigułki lub tabletki, 23% proszki. Należy podkreślić, że część uczniów, która deklarowała zakup „dopalaczy”, nie podała rodzaju zakupionego środka ani jego nazwy. Sprzedaż „dopalaczy” prowadzona jest również przez internet. W ten sposób zakupu dokonał 1% ogółu badanych w obydwu pomiarach – w 2010 i w 2013 roku. Wyniki badania pokazują, że po zamknięciu sklepów z „dopalaczami” zakupy przez internet nie stały się bardziej popularne.

Uczniowie pytani byli również o to, ile razy zażywali wymienione w ankiecie substancje. Najczęściej przyjmowanymi narkotykami są marihuana lub haszysz. Raz lub dwa razy w życiu używało ich 14% uczniów, 3–9 razy – 13% badanych, 10–39 razy – 8%, a więcej niż 40 razy – 7%. Badania z 2013 roku odnotowały niewielkie wzrosty we wszystkich grupach.

Tabela 130

Substancje psychoaktywne	Ile razy (jeśli w ogóle) zdarzyło Ci się używać kiedykolwiek, któregokolwiek z podanych niżej środków?				
	Nie używa- le(a)m	1–2 razy	3–9 razy	10–39 razy	40 razy lub więcej
	w procentach				
Marihuana, haszysz	59	14	13	8	7
Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	83	9	4	2	1
Alkohol razem z marihuaną	77	9	8	3	2
Amfetamina	93	2	3	2	0
Ecstasy	98	1	0	0	0
Poppersy	98	1	0	0	0
LSD lub grzyby halucynogenne	96	2	1	1	0
„Dopalacze” (tzw. smarty)	95	3	2	0	0
Kokaina, crack	97	1	1	0	0
Leki przeciwkaszlowe przyjmowane w celu odurzenia się	97	1	1	0	1
Substancje chemiczne (np. klej, aerozol) używane w celu odurzenia się	97	1	1	0	0
LSD i inne halucynogeny	95	2	1	0	0

Badanie KBPN

Co jedenasty uczeń (9%) deklaruje, że 1–2 razy brał leki uspokajające i nasenne bez wskazań lekarskich, 4% przyjmowało je 3–9 razy. Analiza rozkładów odpowiedzi na pytanie o częstość używania poszczególnych substancji pokazuje, że w przypadku większości substancji uczniowie zażywali narkotyki najczęściej 1–2 razy.

PODSUMOWANIE

Ponad połowa badanych uczniów nie paliła papierosów w 2013 roku. Obecnie możemy mówić o stabilizacji rozpowszechnienia palenia. W badaniu przeprowadzonym w roku 2013, podobnie jak we wcześniejszych pomiarach, napoje alkoholowe okazały się wśród młodzieży szkolnej najbardziej rozpowszechnioną substancją psychoaktywną, po którą sięgano częściej niż po papierosy czy narkotyki. Większość badanych uczniów piła napoje alkoholowe w ciągu ostatniego miesiąca przed badaniem. Należy zwrócić uwagę na różnicę pomiędzy poszczególnymi napojami alkoholowymi. Wzrósł odsetek uczniów deklarujących picie wina i wódki. W przypadku piwa konsumpcja kształtowała się na poziomie podobnym do zanotowanego w 2010 roku. Poziom konsumpcji większości narkotyków pozostał na poziomie z 2010 roku. Wyjątek stanowią marihuana i haszysz, których konsumpcja nieznacznie wzrosła w porównaniu do wcześniejszego pomiaru. Należy odnotować spadek używania „dopalaczy”. Z badań wynika, że narkotyki nie są substancjami, po które sięga większość uczniów. Przeważająca grupa poprzestaje na eksperymentach z narkotykami. Wyjątek stanowią marihuana i haszysz – używał ich częściej niż 10 razy co siódmy badany.

Wyniki badania nie wskazują na zmiany w dostępności narkotyków, z wyjątkiem „dopalaczy”, których zdobycie stało się obecnie trudniejsze.

WYKAZ BADAŃ REALIZOWANYCH PRZEZ CBOS POŚWIĘCONYCH MŁODZIEŻY

- „Młodzież ’90”, przeprowadzono w dniach od 17 kwietnia do 7 maja 1990 roku na liczącej 1163 osoby ogólnopolskiej próbie uczniów ostatnich klas szkół średnich i zasadniczych zawodowych;
- „Młodzież ’91”, przeprowadzono w dniach 17–30 kwietnia 1991 roku na liczącej 1233 osoby ogólnopolskiej próbie uczniów ostatnich klas szkół średnich i zasadniczych zawodowych;
- „Młodzież ’92”, przeprowadzono w dniach 9–28 kwietnia 1992 roku na liczącej 1289 osób reprezentatywnej próbie młodzieży ostatnich klas szkół ponadpodstawowych;
- „Młodzież ’94”, przeprowadzono w dniach 8–18 kwietnia 1994 roku na liczącej 1260 osób reprezentatywnej próbie młodzieży ostatnich klas szkół ponadpodstawowych;
- „Młodzież ’96”, przeprowadzono w dniach 13–22 kwietnia 1996 roku na liczącej 1275 osób ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie młodzieży ostatnich klas szkół ponadpodstawowych;
- „Młodzież ’98”, przeprowadzono w dniach 1–13 grudnia 1998 roku na liczącej 1316 osób losowej ogólnopolskiej próbie młodzieży ostatnich klas szkół ponadpodstawowych;
- „Młodzież 2003”, przeprowadzono w dniach 2–22 grudnia 2003 roku na liczącej 1323 osoby losowej ogólnopolskiej próbie młodzieży ostatnich klas szkół ponadpodstawowych;
- „Konsumpcja substancji psychoaktywnych przez młodzież szkolną – Młodzież 2008”, przeprowadzono w dniach 13–23 października 2008 roku na liczącej 1400 osób losowej ogólnopolskiej próbie młodzieży ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych;
- „Konsumpcja substancji psychoaktywnych przez młodzież szkolną – Młodzież 2010”, przeprowadzono w dniach od 15 października do 15 grudnia 2010 roku na liczącej 1246 osób losowej ogólnopolskiej próbie uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych, dziennych (bez szkół specjalnych).

BIBLIOGRAFIA

◆ *Młodym być ... Młodzież szkolna '92*, pod red. Krzysztofa Kosęły, Warszawa 1993

Komunikaty z badań CBOS:

- „Praca czy bezrobocie - nadzieje i obawy młodzieży”, czerwiec 1994
- „Plany, dążenia i aspiracje życiowe młodzieży”, czerwiec 1994
- „Jaka jesteś rodziną?”, czerwiec 1994
- „Młodzież i używki”, czerwiec 1994
- „Młodzież we własnych oczach - wartości, obyczaje, problemy”, lipiec 1994
- „Konsumpcja i aktywność kulturalna młodzieży”, lipiec 1994
- „Ocena warunków materialnych dorastającej młodzieży”, lipiec 1994
- „Pieniądze młodzieży - ile mają, na co wydają”, sierpień 1994
- „Młodzież o polityce”, sierpień 1994
- „Postawy młodzieży wobec kontaktów seksualnych”, wrzesień 1994
- „Znaczący inni - rodzice czy rówieśnicy”, wrzesień 1994
- „Plany, dążenia i aspiracje życiowe młodzieży”, czerwiec 1996
- „Sposoby spędzania wolnego czasu i zainteresowania młodzieży”, lipiec 1996
- „Dom rodzinny, rodzice, rówieśnicy w opiniach młodego pokolenia Polaków”, lipiec 1996
- „Młodzież a używki”, sierpień 1996
- „Praca zarobkowa, dochody i wydatki uczącej się młodzieży”, sierpień 1996
- „Młodzież a szkoła”, wrzesień 1996
- „Młodzież o integracji Polski z Unią Europejską”, wrzesień 1996
- „Młodzież o polityce i demokracji”, wrzesień 1996
- „Ocena warunków materialnych dorastającej młodzieży”, październik 1996
- „Postawy młodzieży wobec kontaktów seksualnych”, listopad 1996
- „Młodzież o sobie: wartości, obyczajowość, grupy odniesienia”, listopad 1996
- „Rodzice i rówieśnicy w opiniach młodego pokolenia Polaków”, luty 1999
- „Młodzież wobec przemian gospodarczych”, kwiecień 1999
- „Plany, dążenia i aspiracje życiowe młodzieży”, czerwiec 1999
- „Młodzież o życiu seksualnym”, czerwiec 1999

- „Młodzież i dorośli o aborcji”, sierpień 1999
- „Młodzież o demokracji”, listopad 1999
- „Praca zarobkowa i stosunek do pieniędzy młodzieży szkół ponadpodstawowych”, styczeń 2000
- „Prestiż zawodów”, listopad 2013 (oprac. A. Cybulska)
- „Preferencje partyjne w listopadzie”, listopad 2013 (oprac. K. Pankowski)
- „Preferencje partyjne w grudniu”, grudzień 2013 (oprac. K. Pankowski)
- „Przed szczytem Partnerstwa Wschodniego w Wilnie”, listopad 2013 (oprac. B. Roguska)
- „Wykształcenie ma znaczenie?”, lipiec 2013 (oprac. N. Hipsz)
- „Osoby niewierzące w Polsce – kim są oraz jakie uznają normy i wartości?”, październik 2013 (oprac. R. Boguszewski)

-
- ◆ *Młodzież 2003* – „Opinie i Diagnozy” nr 2, Warszawa 2004
 - ◆ *Młodzież 2008* – „Opinie i Diagnozy” nr 13, Warszawa 2009
 - ◆ *Młodzież 2010* – „Opinie i Diagnozy” nr 19, Warszawa 2011